รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี

กรณีศึกษา :
ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี

โดย

อาจารย์อิสมาอีล เบญจสมิทธิ์

กันยายน 2552

สัญญาเลขที่ RDG5110033

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี

กรณีศึกษา :
ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี

โดย

อาจารย์อิสมาอีล เบญจสมิทธิ์

นักวิจัยอิสระ

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

การวิจัย “กรณีศึกษา: ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นตัวเชื่อมให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันเป็นบ่อเกิดของการรู้จักอัตลักษณ์ ตัวตน ประวัติความเป็นมาของตนเอง และประวัติชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน รวมทั้งระบบนิเวศชุมชนและระบบนิเวศวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการเกิดขึ้น และเสื่อมสลายลงของเรื่องราวต่างๆ ในอดีต และเพื่อให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตของผู้คนตามลุ่มน้ำสายบุรีว่ามีความผูกพันกับสายน้ำอย่างไร โดยศึกษาย้อนรอยประวัติศาสตร์ตามยุคสมัยต่างๆ

การศึกษาประวัติศาสตร์ในหัวข้อดังกล่าว พบว่าลุ่มน้ำสายบุรี มีประวัติความเป็นมาที่ยิ่งใหญ่ ได้รับการขนานนามว่าเป็น “แม่น้ำทองคำ” ชุมชนโต๊ะโม๊ะและชุมชนภูเขาทองในอำเภอสุคิรินอันเป็นลุ่มน้ำสายบุรีตอนบน ปัจจุบันยังคงมีแร่ทองคำเหลืออยู่จำนวนมาก แม้ว่าการสัมปทานเหมืองทองคำของชาวฝรั่งเศสที่เริ่มทำกันตั้งแต่ พ.ศ.2477 จะเลิกไปแล้วภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ตาม ด้านลุ่มน้ำสายบุรีตอนบนอดีตนอกจากเคยเป็นฐานที่มั่นของนักรบกองโจรคอมมิวนิสต์มาลายา (จ.ค.ม.) แล้วยังมีการตั้งนิคมสร้างตนเองตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 อีกด้วย

เรื่องราวจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทุกๆ ปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแถบลุ่มน้ำสายบุรี เป็นสิ่งยืนยันถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในแถบลุ่มน้ำสายบุรีตลอดไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....(1)

สารบัญ.....(2)

คำนำ.....(5)

บทนำ.....(8)

บทที่ 1 ภูมินิเวศ วัฒนธรรม ลุ่มน้ำสายบุรี ตอนปลาย.....1

1.1 อำเภอสายบุรี.....1

1.1.1 ประวัติความเป็นมาของกัวลาซา รายาซา (Raja Sya) 1

1.1.2 ประวัติเมืองสายบุรีสมัยการปกครอง 7 หัว เมืองแขก.....9

1.1.3 รายาปามา และกาแลรายาปามา (ท่ารายาปามา).....17

1.1.4 ประวัติอำเภอสายบุรี (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....19

1.1.5 สุไหงโกตา (คลองแห่งประวัติศาสตร์ พ.ศ.2518).....23

1.1.6 โครงการเขื่อนสายบุรี พ.ศ.2535.....37

1.1.7 ความสำคัญของพื้นที่ทุ่งยางแดง ปะนาเระ ไม้แก่น และสายบุรี.....39

1.2 อำเภอไม้แก่น (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....55

1.3 อำเภอทุ่งยางแดง จากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้าน.....57

1.3.1 ประวัติกิ่งอำเภอทุ่งยางแดง (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้). 58

1.4 อำเภอปะนาเระ (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)..... 60

1.4.1 ประวัติอำเภอปะนาเระ.....62

1.4.2 ประวัติตำบลบ้านนอก (ข้อมูล อบต.บ้านนอก) 63

1.4.3 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดโพธาราม.....74

1.4.4 ประวัติวัดเทพนิมิต.....79

1.4.5 อูลามะอฺจากพ่อมิ่ง นักปราชญ์ด้านศาสนาของอำเภอปะนาเระ.....81

1.5 อำเภอบาเจาะ(ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....85

1.5.1 ประวัติหมู่บ้านในเทือกเขาบูโด.....88

1.5.2 เหตุการณ์ ทะเลแดง.....94

1.5.3 อาแวซือดอและเปาะเยะฮฺ.....108

1.5.4 ประวัติสังเขปของนายดือราแม ดาราแม (เปาะจิ)ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเทือกเขาบูโด..110

1.5.6 อาแวซือดอ VS พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช.....118

บทที่ 2 ภูมินิเวศ วัฒนธรรม ลุ่มน้ำสายบุรี ตอนกลาง.....120

2.1 อำเภอรามัน(ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....120

2.1.1 รายามูดอโกตารามันองค์สุดท้าย.....122

2.1.2 ครูเปาะสู วาแมดีซา ผู้นำการพัฒนาและการศึกษา.....125

2.1.3 พรุลานควาย.....138

2.1.4 พรุโต๊ะแนแว.....153

2.2 อำเภอรือเสาะ (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....180

2.2.1 โกตารายาเบอซียง.....184

2.2.2 คลองอัยรฺสเตง แหล่งพบปืนใหญ่ พร้อมสากเรือโบราณ.....186

2.2.3 การทำไร่บ้านบือเจาะ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส.....190

บทที่ 3 ภูมินิเวศ วัฒนธรรม ลุ่มน้ำสายบุรี ตอนบน.....207

3.1 อำเภอศรีสาคร (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้).....207

3.1.1 รายาซาฆอ ต.สากอ 208

3.2 อำเภอแว้ง (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้) 213

3.3 อำเภอสุคิริน (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้) 216

3.3.1 ประวัติความเป็นมาของเหมืองทองคำโต๊ะโมะ.....221

3.3.2 หญิงเหล็กจากแปดริ้ว ฉะเชิงเทรา.....227

3.3.3 ประวัติหมู่บ้านราษฎร์สามัคคี (บ้านอัยรฺญารี).....231

3.3.4 นิคมสร้างตนเอง.....233

บทที่ 4 สรุปและข้อเสนอแนะ.....246

คำนำ

การวิจัยเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการลุ่มน้ำสายบุรี “กรณีศึกษา: ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นและพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี” ลุ่มน้ำเป็นระบบนิเวศที่มีความเชื่อมโยงของชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ป่าต้นน้ำพื้นที่ราบและพื้นที่ชายฝั่งทะเล ดังนั้นการจัดการลุ่มน้ำที่ทำให้ลุ่มน้ำนั้นมีน้ำที่มีปริมาณเพียงพอตลอดปีจำเป็นต้องมีการป้องกันการชะล้างการพังทลายของดิน การรักษาป่าต้นน้ำให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งต้องมีการอนุรักษ์ดินและน้ำ ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรและการใช้ที่ดินให้สอดคล้องเหมาะสมกับระบบนิเวศวัฒนธรรมของลุ่มน้ำนั้นๆ

หากศึกษาระบบนิเวศวัฒนธรรมของชาวอุษาคเนย์ (เอเชียตะวันออกเชียงใต้) พบว่าส่วนใหญ่จะยึดหลัดแห่งวิถีชุมชนโดยยึดวัฒนธรรมน้ำ วัฒนธรรมข้าว วัฒนธรรมปลา และวัฒนธรรมไม้ใหญ่(ป่าอุดมสมบูรณ์) งานวิจัยครั้งนี้จะเน้นการสร้างบ้านแปลงเมืองของชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสายบุรี ที่เรียกว่า “เนอเฆอรี ซา” เมืองสาย Negeri Sya Negeri Sai ซึ่งกำเนิดตั้งแต่ยุคราชอาณาจักรลังกาสุกะ ในขณะนั้นยังไม่ปรากฏชื่อเมืองปตานีในบันทึกของลังกาสุกะยุคเริ่มต้น (ก่อนคริสตศักราช) ราวต้นคริสตศักราชที่ 15 ภายหลังเกิดราชอาณาจักรปตานีดารุสลาม เมืองสายบุรีมีบทบาทในฐานะเมืองบริวาร ของปตานีดารุสสลาม จนกระทั่งถึงสมัยสงคราม 9 ทัพ ปตานีภายแพ้ สยามได้ปกครองปตานีในฐานะรัฐบรรณาการ ในที่สุดปตานีได้ถูกแยกเป็น 7 หัวเมืองแขก หนึ่งในนั้นก็มีเมืองสายบุรีอยู่ด้วย ครั้น พ.ศ.2445 รัฐบาลแห่งราชอาณาจักสยามได้ทำการปฏิรูปการเมืองการปกครอง ยกเลิกระบบสุลต่านและเจ้าเมืองทั่วพรราชอาณาจักร เมืองสายบุรีคือหนึ่งในมณฑลปัตตานีที่มีฐานะเป็นจังหวัด ต่อมาถูกยกเลิกเหลือเป็นอำเภอสายบุรี มีคนไทยพุทธชื่อนายเอี้ยง ดำรงตำแหน่งนายอำเภอสายบุรีคนแรก (พ.ศ.2451 – 2456)

จากนั้นใน พ.ศ. 2463 พระยาสายบุรีองค์สุดท้ายสิ้นพระชนม์ คุณหญิงสุริยสุนทร ได้ทำหนังสือถวายเติงกูญะลาลอับดุลนาเซร์ (นายอดุลย์ ณ สายบุรี) เข้าเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวงร่วมรุ่นกับ ม.ล.ปิ่น มลากุล ในหลวงราชกาลที่ 6 ก็โปรดเกล้าให้นายอดุลย์ ณ สายบุรี ไว้ในพระบรมราชนูปถัมภ์ ต่อมานายอดุลย์ได้รับเลือกให้เป็น ส.ส. จังหวัดสายบุรี และจังหวัดนราธิวาสภายหลังมีความขัดแย้งทางการเมืองกับรัฐบาล สมัยจอม ป.พิบูลย์สงคราม (ขัดแย้งเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นกับวัฒนธรรมแห่งชาติ) จึงเป็นเหตุให้นายอดุลย์ต้องหลีภัยางการเมืองไปพำนักในมาเลเซียและดำเนินการต่อสู้ทางการเมืองนอกระบบ โดยมีเปาะเยะ และพวกทำการต่อสู้โดยใช้กำลังอาวุธ

(สัมภาษณ์ อนันต์ วัฒนานิกรณ์ 63 ถ.เจริญประดิษฐ์ ต.รูสะมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี 30 มิถุนายน 2532)

เมื่อย้อนรอยดูบทเรียนทางประวัติศาสตร์ จึงทำให้ชุมชนซึ่งอยู่บริเวณลุ่มน้ำสายบุรีมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงความภูมิใจกับอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของบรรพชน

ปอเนาะและมัสยิดตะโละมาเนาะ อูลามะอฺ ชื่อดังเช่นโต๊ะดูกู (เชื้อสายจากปอเนาะตะโละมาเนาะ) โต๊ะกือลาบอ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของผู้คนแถบลุ่มน้ำสายบุรี ข้าราชการครู นักพัฒนา นักจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชื่อครูเปาะสู วาแมดิซา เป็นแบบอย่างของนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม พรุลานควายที่กว้างใหญ่ไพศาลเป็นฐานทรัพยากรสำคัญที่มีคุณค่าอเนกอนันต์ให้กับชุมชนสำคัญที่พื้นที่ติดต่อกันทางภูมิศาสตร์ ทุ่งยางแดงและรามัน

การสร้างบ้านแปลงเมืองในงานวิจัยชิ้นนี้ จะเน้นในพื้นที่ภูมินิเวศวัฒนธรรมสามพื้นที่คือลุ่มน้ำสายบุรีตอนปลายได้แก่ กัวลาซา กาแลรายาปามา เมืองสายบุรีโบราณและปัจจุบัน อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอปะนาเระ อำเภอบาเจาะ จากนั้นจะกล่าวถึงภูมินิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำสายบุรีตอนกลางเช่น กำเนิดเมืองรามัน พรุรามัน พรุโต๊ะแนแว การกำเนิดประวัติรายากอตอ ในที่ตั้งของอำเภอรือเสาะปัจจุบันสุดท้ายจะเป็นภูมินิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำสายบุรีตอนบน ซึ่งจะเริ่มต้นประวัติความเป็นมาของรายาซา ที่ส่งพระอนุชา(รายาซามอ)ไปปกครองที่กอตอซามอ(ปัจจุบันตำบลสากอ อำเภอศรีสาคร) เป็นที่กำเนิดของอำเภอศรีสาครในปัจจุบัน นิคมสร้างตนเอง เหมืองทองโต๊ะโม๊ะจะเป็นบทสุดท้ายที่จะนำเสนอถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินทองแห่งลุ่มน้ำสายบุรี

การศึกษางานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้สอบถามผู้รู้ ผู้อาวุโสในท้องถิ่น รวมทั้งเอกสารบันทึกทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ประวัติปัตตานี ฉบับมหาดไทยและอื่นๆ

บทสรุปของงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยหวังว่าจะได้รับการตอบรับจากชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นทางสว่างทางวิชาการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ที่สามารถเป็นแรงจูงใจให้ชุมชนรักบ้านเกิด และร่วมมือ ร่วมใจในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรของพื้นที่กับทุกๆ ภาคส่วน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดสังคมสันติธรรมสมานฉัน ร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูลุ่มน้ำสายบุรี เพื่อเป็นแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองตลอดการ อินชาอัลลอฮฺ (เพื่อเป็นไปตามพระประสงค์ของอัลลอฮฺ) และผู้วิจัยพร้อมนอมรับคำแนะนำและความคิดเห็นจากผู้อ่านทุกท่านด้วยความยินดี

ประวัติเมืองสายบุรี

ประวัติเมืองสายบุรีและภูมิหลังราชวงศ์วังสายบุรี

คำพังเพยของสังคมมลายูโบราณ กล่าวว่า

“Di mana Raja di situ Kerajaan”

หมายความว่า “ที่ใดมีราชา ที่นั่นมีการปกครอง”

(Where there is a king, there is a government.)

Prosiding Seminar Antarabangsa KESULTANAN MELAYU NUSANTARA Sejarah dan Warisan.LEMBAGA MUZUIM NEGERI PAHANG DAN INST.ALAM & TAMADUN MELAYU, UKM BANGI 2005:191

ลุ่มน้ำสายบุรี: ภูมินิเวศและประวัติศาสตร์สังเขป

ลุ่มน้ำสายบุรีมีพื้นที่ประมาณ 2,170 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย แม่น้ำสายบุรีเป็นแม่น้ำสายสั้นเมื่อเทียบกับแม่น้ำในภาคอื่นๆ ของประเทศไทย คือ มีความยาวประมาณ 184 กิโลเมตร ต้นน้ำสายบุรีเกิดจากยอดเขาหลายแห่งของเทือกเขาสันกาลาคีรี เช่น เขาบาตูตาโมง เขาโต๊ะมูเด็ง เขาแคมาแรแต เขาบาเราะมาตอ เขากาลอ เขาลิจอ เขากูบากูลิง เขาบาเราะมาตอ เขาน้ำค้าง เขาบูโด และเขาหินม้า เป็นต้น สภาพป่าต้นน้ำในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์มากไม่เหมือนปัจจุบัน แม่น้ำสายบุรีไหลผ่านหลายจังหวัดจากต้นน้ำที่ อ.สุคีริน ผ่าน อ.ศรีสาคร อ.ระแงะ อ.รือเสาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส อ.รามัน จ.ยะลา อ.กะพ้อ อ.ทุ่งยางแดง อ.สายบุรี จ.ปัตตานี และไหลลงสู่อ่าวไทยที่ปากน้ำ อ.สายบุรี จ.ปัตตานี ครอบคลุม 82 ตำบล 470 หมู่บ้าน ใน 3 จังหวัด หล่อเลี้ยงประชากรไม่ต่ำกว่า 4 แสนคน

สภาพลุ่มน้ำประกอบด้วยป่าต้นน้ำ พื้นที่รองรับน้ำ (ป่าบึงน้ำจืด) และพื้นที่ระบายน้ำบริเวณชายฝั่ง ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันทั้งลุ่มน้ำ

ในอดีตลุ่มน้ำสายบุรีเป็นฐานทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง บริเวณป่าต้นน้ำประกอบด้วยภูเขาที่เป็นต้นน้ำ บริเวณกลางลุ่มน้ำเป็นพรุที่รองรับน้ำจากป่าต้นน้ำและภูเขาที่อยู่ใกล้เคียงก็เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณนั้น พรุที่สำคัญๆ กระจายอยู่ตามบริเวณริมแม่น้ำ เช่น พรุโต๊ะพลาน พรุบึงน้ำใส พรุหนองบัวหลวง พรุแฆ และพรุโต๊ะแนแว เป็นต้น แต่ละพรุอุดมไปด้วยปลาน้ำจืดและพืชพรรณเฉพาะถิ่น เป็นที่กักเก็บน้ำจืด (แก้มลิง) แหล่งวางไข่ และอนุบาลลูกสัตว์น้ำ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งทรัพยากรทางพันธุกรรมอันล้ำค่า ในฤดูน้ำหลากน้ำในพรุซึ่งมีปริมาณมากเกินกว่าที่พรุจะรองรับได้ จะถูกระบายลงสู่อ่าวสายบุรีที่บริเวณชายฝั่งปากแม่น้ำ เกิดการรวมตัวกันของน้ำจืดจากป่าบกกับน้ำเค็มจากทะเล กลายเป็นแหล่งน้ำกร่อยที่มีปลาชุกชุม ทำให้เกิดระบบนิเวศป่าชายเลนอันเป็นแหล่งฟักตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อนที่สำคัญ

ในอดีตแม่น้ำสายบุรีมีความอุดมสมบูรณ์และมีความเป็นธรรมชาติมาก มีประวัติศาสตร์ยาวนานเชื่อมโยงเกี่ยวกับอาณาจักรลังกาสุกะที่เคยรุ่งเรืองในอดีต สมัยก่อนบริเวณลุ่มน้ำสายบุรีมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมาอย่างยาวนาน สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรบริเวณลุ่มน้ำสายบุรี

มีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพ่อค้าชาวจีน อินเดีย โปรตุเกส ฮอลันดา และฝรั่งเศสมาทำเหมืองขุดทองที่บ้านโต๊ะโมะ อ.สุคีริน จ.นราธิวาส ซึ่งในปัจจุบันยังมีร่องรอยเหมืองร้างเหลืออยู่ เช่น เครื่องทำเหมืองโดยชาวบ้านได้เก็บไว้เพื่อจัดเตรียมทำเป็นแหล่งเรียนรู้ของท้องถิ่นต่อไป บ้านโต๊ะโมะทุกวันนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนประกอบอาชีพร่อนทองในลำธารในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านค้นพบหลักฐานจำนวนมากจากก้นแม่น้ำที่ยืนยันว่าชุมชนกลางลุ่มน้ำเคยมีการทำมาค้าขายกับชาวต่างประเทศมายาวนาน เช่น เศษถ้วยชาม กระเบื้อง

เคลือบ ไห ไม้พายเรือขนาดใหญ่ ขวดเหล้าลักษณะกลมและเหลี่ยม บางขวดระบุแหล่งผลิตว่ามาจากยุโรป เช่น อัมสเตอร์ดัม ประเทศฮอลันดา เป็นต้น

บทที่ 1

1.1 ประวัติเมืองสายบุรีโบราณ

1.1.1 ประวัติความเป็นมาของกัวลาซา “เนอเฆมอรีซา” อันเป็นที่มาของเมืองสายบุรีโบราณตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรลังกาสุกะ

สายบุรีมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เมืองสาย มาจากภาษามลายูว่า “เนอเฆมอรี ซา” [1] (Negeri Sa) คำว่า “ซา” หมายถึง ปฏัก เป็นอุปกรณ์ที่ควาญช้างใช้บังคับช้าง (ซาฆาเญาะฮฺ) จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส ระบุว่า บริเวณหาดบางสาย (Pantai Kuala Sa) ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ที่ หมู่ 2 ต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี นั้น ในอดีตเป็นปากแม่น้ำสายบุรี เป็นที่พักของช้างหลายร้อยเชือกที่ชาวใช้ขนส่งสินค้าหลายชนิด ลากซุงและใช้เป็นยานพาหนะของชนชั้นสูง บรรดาควาญช้างจะปักปฏักริมชายหาดปากแม่น้ำสายบุรีเป็นจำนวนมาก จนบริเวณดังกล่าวถูกเรียกว่า เมืองซาหรือเมืองสาย (เมืองปฏัก) และสายบุรีในที่สุด

พื้นที่ชุ่มน้ำภาคใต้ เอกสารชุดพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศไทย เล่ม 5พ.ศ.2542: หน้า 67

---

1 สัมภาษณ์ หะยีมะดาโอะ มะดือเระ บ้านเลขที่ 113 ม.2 (บ้านโกตาปูเลากือรืองอหรือรังมดแดง) ต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี อีหม่ามมัสยิดมุตตะกีน เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2540

หาดบางสาย (Kuala Sya) บ้านตะโละลาเวง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี

สายบุรีแหล่งที่ตั้งพระราชวังมลายู

เมืองที่เป็นที่ตั้งของพระราชวังของรายา [1]หรือสุลต่านในรัฐมลายูมักตั้งอยู่ในบริเวณปากแม่น้ำ เรียกในภาษามลายูว่า “Kuala” ใกล้ชายฝั่งทะเล แต่ไม่ถึงกับติดชายทะเล ทั้งนี้เนื่องจากไม่สะดวกในการป้องกันโจรสลัด หากแต่สะดวกแก่การนำสำเภาหรือกำปั่นเข้าจอดเพื่อหลบลมพายุและรับการคุ้มครองจากกำลังทหารของสุลต่านไปพร้อมกัน แม่น้ำจึงเป็นเส้นทางคมนาคมที่อาจนำอำนาจของสุลต่านเข้าไปยังส่วนในของแผ่นดินได้ง่ายขึ้นอีกด้วย รายได้อย่างหนึ่งที่สำคัญของสุลต่านคือ การเรียกเก็บภาษีในรูปของสินค้าและค่าฝากเรือจากเรือสินค้าที่แวะเข้าจอด ลักษณะที่ตั้งของเมืองสายบุรีก็เข้าข่ายในความหมายนี้

อนันต์ วัฒนานิกร (2531: 246-247) นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ให้ความหมายของเมืองสายบุรีโบราณว่า “สายบุรี” เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรลังกาสุกะที่เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรศรีวิชัย ก่อนจะมีราชอาณาจักรปตานีดารุสสลาม ตามหลักฐานการค้นพบพระพุทธรูปดินดิบหลายรูปแบบซึ่งเป็นพระพิมพ์ที่เรียกกันว่า “พระพิมพ์สมัยศรีวิชัย” ที่วัดสักขีอันเป็นวัดประจำเมืองสาย คำว่า “สักขี” ในภาษามลายูคือ “saksi” แปลว่า ประจักษ์พยาน ปัจจุบันวัดสักขีตั้งอยู่ที่หมู่บ้านลาลอ ต.ละหาร อ.สายบุรี จ.ปัตตานี นักโบราณคดีประมาณการณ์ว่าวัดสักขีสร้างขึ้นในสมัยจักรวรรดิ์ศรีวิชัยราวปี พ.ศ. 1300-1800

---

[1] นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์, มลายูศึกษา 2550: 25

ความสัมพันธ์ระหว่างรายาซากับปตานีดารุสสลาม

จากฮีกายัตปตานี ของสำนักราชเลขาราชอาณาจักรปตานีดารุสสลาม แปลและเรียบเรียงใหม่โดย A. Teeuw และ D.K. Wyaat ได้ระบุถึงการอภิเษกของราชธิดาแห่งปตานีดารุสสลาม รายาซีตีอาอีฉะฮฺ พระธิดาของสุลต่านอิสมาอีล ชาหฺ ซิลุลลอฮฺ ฟีลอาลัม (พระยาตูนัคพา กษัตริย์มลายูพุทธองค์สุดท้ายของราชวงศ์โกตามะฮฺลิฆัยแห่งลังกาสุกะ) กับรายา ซา (รายาเมืองสาย) รายาญะลาล ว่า สุลต่านอิสมาอีล ชาหฺ ได้จัดพิธีอภิเษกสมรสระหว่างรายาซีตีอาอิฉะฮฺกับรายาญะลาลแห่งเมืองสาย พิธีมงคลสมรสดังกล่าวจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ มีการจัดงานมหรสพและการบรรเลงเพลงของวงดนตรีนาฟีรีตลอดงาน ตลอดเนื้อหาของฮีกายัตปตานีจะเรียกชื่อเมืองแห่งแม่น้ำทองคำนี้ว่า “เมืองสาย” มิได้กล่าวถึงชื่อเมืองตะลุบันแม้แต่น้อย เมื่อครั้งสุลต่านมุซ็อฟฟัร ชาหฺ (พญาตานีศรีสุลต่าน) เสด็จเยือนอยุธยา พระองค์ได้มอบหมายให้รายาญะลาลแห่งเมืองสายเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ทำหน้าที่บริหารราชอาณาจักรปตานีดารุสสลาม (A. Teeuw, D.K. Wyaat: 1970: 82)

สำหรับหนังสือ ปัตตานีในอารยธรรมมลายูของ Mohd. Zamberi A.Malek (1994:40) ได้กล่าวถึงเมืองสายบุรี โบราณว่า

ลุ่มน้ำสายบุรีคือแม่น้ำทองคำ “แหล่งแร่ทองคำของปัตตานี แหล่งใหญ่อยู่บริเวณต้นน้ำสายบุรีและต้นน้ำปัตตานี กรวดสายจากลำน้ำทั้งสองมีทองคำปะปนอยู่มาก ในสมัยก่อนสามารถพบเห็นชาวบ้านร่อนกรวดทรายหาทองคำอยู่ตามแม่น้ำ ทองคำที่ได้เรียกว่า “ทองคำทราย” เมืองสาย (สายบุรี) เป็นแหล่งซื้อขายทองคำกันมากในสมัยนั้นชาวตะวันตกคนหนึ่งคือ โฮเมม (Homem) เขียนไว้ว่า เมื่อปี พ.ศ.2101 ที่สายบุรีมีการค้าทองคำกันมาก ในสมัยนั้นพ่อค้ารู้จักสายบุรีในชื่อของ ตะลุบันหรือสาย นอกจากนั้นยังเรียกเมืองสายบุรีอีกหลายชื่อ เช่น Seii, Seia, Soia, Se, Sey, Sue, Coy, Cea, Suai และ Say เป็นต้น”

ชื่อเมืองสายเป็นชื่อที่ปรากฏในเอกสารจีน

ชื่อหนังสือ The GOLDEN KHERSONESE ของ PAUL WHEATLEY

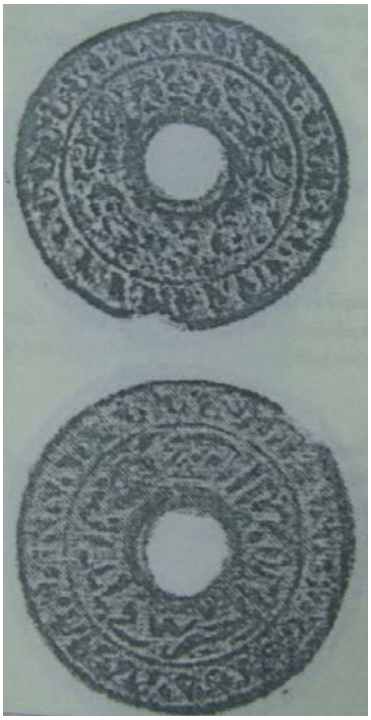

(Mata Wang Negeri Sya) เงินเหรียญเมืองสายปี พ.ศ.2432/ค.ศ.1889
เอื้อเฟื้อโดย Nik Abdul Rakib Bin Hassan
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สำหรับลุ่มน้ำสายบุรีนั้นเป็นลำน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาสันกะลาคีรีที่มีจุดเริ่มต้นจากรัฐเปรัก ผ่านอำเภอสุคีริน แว้ง ระแงะ ศรีสาคร รือเสาะและรามัน มาออกที่ปากอ่าวเมืองสายหรือหาดบางสาย เมืองสายหรือ Negeri Sa จึงกลายเป็นเมืองท่าเรือและศูนย์กลางการคมนาคมทางทะเล ตลอดระยะทางอันยาวไกลของลุ่มน้ำสายบุรีก็เป็นแหล่งกำเนิดของชุมชนน้อยใหญ่ เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นหลายพื้นที่ เช่น เมืองสาย ยี่งอ (เญอรึงอ) รามัน รือเสาะ ศรีสาคร ระแงะ แว้ง สุคีริน เป็นต้น

ที่ตั้งเมืองลุ่มแม่น้ำสายบุรีและหุบสายบุรี

เท่าที่พบประวัติการปกครองของเมืองสายบุรีที่กล่าวถึงเจ้าเมืองหรือรายาก็จะเริ่มที่รายาญะลาล (Datok Bendahara Raja Jalal) ซึ่งเป็นราชบุตรเขยของสุลต่านอิสมาอีล ชาหฺ แห่งปตานีดารุสสลาม รายาซา (รายาญะลาล) ปกครองเมืองสายบุรีโบราณเมื่อ 500 ปี ที่ผ่านมา

คณะวิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่ตรงบริเวณที่ตั้งของเมืองสายบุรีโบราณหรือที่ชาวบ้านเรียกเนอฆือรีซา สุไหงโกตา เมื่อวันที่1 พฤศจิกายน 2551 ที่หมู่บ้านซูงาโกตา หมู่ 4 ต.ตะโละไกรทอง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี โดยคณะวิจัยได้มีโอกาสเข้าพบเจ้าของบ้านไม้คู่แฝดหลังหนึ่ง ชื่อนางเมาะกูเยาะฮฺ บินติ ตูแว

ลอนิง ทำให้ได้รับทราบข้อมูลว่า บ้านเรือนไม้คู่แฝดที่สร้างตามสถาปัตยกรรมมลายูอันเป็นบ้านพักของเมาะกูเยาะฮฺนั้นเดิมมีเจ้าของชื่อนายตูแวกูลอนิง ตูแวกูกือจิ ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกับสุลต่านตนกูอับดุลมุฏเฏาะลิบ (พระยาสุริยสุนทรฯ พระยาสายบุรีองค์สุดท้าย) อดีตบ้านหลังดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งของโกตารายา (วัง) ในยุคแรกของเมืองสาย สมัยเจ้าเมืองเริ่มนับถือศาสนาอิสลาม โดยโกตารายาตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำสายบุรี (ชาวบ้านทั่วไปเรียกแม่น้ำสายบุรีว่า สุไหงโกตา) ปัจจุบันบริเวณรอบๆ บ้านยังคงมีร่องรอยกำแพงไม้ไผ่ (กูบูบูโละฮฺ) และฐานปักเสาธงโบราณสมัยรายามลายูเมืองสายตั้งอยู่หน้าบ้าน[1]

ฐานปักเสาธงเจ้าเมืองสาย บ้านเปาะกู โกตา บ้านเลขที่ 119 ม.4 ต.ตะโละไกรทอง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี
อดีตที่ตั้งวังโกตารายาเมืองสาย (สุไหงโกตา)

1 สัมภาษณ์ เมาะกูเยาะฮฺ บินติ ตูแวลอนิง (อายุ 77 ปี)
1 พ.ย.2551 บ้านเลขที่ 119 ม.4 ต.ตะโละไกรทอง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี

ทางเข้าสถานที่ตั้งพระราชวังรายาซา ม.4 ต.ตะโล๊ะไกรทอง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี

บ้านเปาะกู โกตา บ้านเลขที่ 119 ม.4 ต.ตะโล๊ะไกรทอง อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี
ในอดีตเป็นที่ตั้งของวังโกตารายา เมืองสาย (สุไหงโกตา)
ปัจจุบันเป็นที่อยู่ของเมาะกูเยาะฮฺ บินติ ตูแวลอนิง อายุ 77 ปี

พระยาสุริยสุนทรบวรภักดีศรีมหารายามัตตมอับดุลวิบูลย์เขตรประเทศมลายูวิเศษวังษา องค์ที่ 2
(สุลต่านอับดุลมุฏเฏาะลิบ อิบนี อัลมัรฮูมสุลต่านอับดุลกอดิร)
สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2463

UMAT ISLAM PATANI - SEJARAH DAN POLITIK

Tengku Abdul Jalal ibni Al-Marhum Tengku Abdul Muallik Raja Telobas terakhir, pejuang kemerdekaan Patani yang tidak pernah mengenal serik.

GAMBAR 25

214

เต็งกูญาลาลลุดดีน อับดุลนาเซรฺ (นายอดุลย์ ณ สายบุรี) [1]

ราชบุตรพระยาสุริยสุนทรบวรภักดีศรีมหารายามัตตมอับดุลวิบูลย์เขตรประเทศมลายูวิเศษวังษา องค์ที่ 2

อดีตนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กรักษาพระองค์ในรัชสมัย ในหลวงรัชกาลที่ 6 มีเพื่อนร่วมรุ่นคือ ม.ล.ปิ่น มาลากุล

1 สัมภาษณ์ อนันต์ วัฒนานิกร 63 ถ.เจริญประดิษฐ์ ต.รูสมิแล อ.เมือง จ.ปัตตานี เมื่อ 30 มิ.ย. 32

พระราชวังสายบุรี ตะลุบันสลินดงบายู เลขที่ 34 ถ.กลาพอ ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี

มัสยิดตะลุบันสลินดุงบายู อยู่ในเขตเทศบาล ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

1.1.2 ประวัติเมืองสายบุรีสมัยการปกครอง 7 หัวเมืองแขก

ในรัชสมัยการปกครองของราชอาณาจักรสยามพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 มีการแบ่งหัวเมืองปักษ์ใต้ออกเป็น 7 หัวเมือง[1] หนึ่งในนั้นคือ เมืองสายบุรี (ราวปี พ.ศ.2353-2360) รัฐบาลสยามได้แต่งตั้งเจ้าเมือง7หัวเมืองดังนี้

เมือง	รายา	วัง / โกตา
ปัตตานี	ตูวันสุหลง	กรือเซะ
หนองจิก	ตูวันนิก	โกตานอจิ
รามัน	ตูวันมันศูรฺ	โกตาบารู
ยาลอ	ตูวันยาลอ	โกตายาลอ
สายบุรี (ตะลุบัน)	นิกดียะฮฺ	โกตาเญอรีงอ
ระแงะ (ลือแมะฮฺ)	นิกดะฮฺ	โกตาลือแมะฮฺ
ยะหริ่ง	นายพ่าย	โกตาญัมบู (ยะหริ่ง)

รายานิกดียะฮฺเป็นเจ้าเมืองปกครองสายบุรี แต่ได้สร้างวังที่ยี่งอ (เญอรีงอ) สุสานของพระองค์ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลยี่งอ ต่อมาโอรสของพระองค์คือ เติงกูญะลาลุดดีน (นิลือบัย) ได้เป็นเจ้าเมืองต่อจากพระองค์ เมื่อเติงกูญะลาลุดดีนสิ้นพระชนม์ ราชบุตรคือ เติงกูอับดุลกอดิร (นิกะแลแปะ) ได้ขึ้นครองราชย์แทนและได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่งตั้งเป็นพระยาสุริยสุนทรบวรภักดีศรีมหารายามัตตมอับดุลวิบูลย์เขตรประเทศมลายูวิเศษวังษา[2]

---

1 Mohd. Zamberi A. Malek 1993: 105 Umat Islam Patani Sejarah dan Politik (ประชาชาติอิสลามปัตตานี ประวัติศาสตร์และการเมือง)

2 สัมภาษณ์วันอับดุลละฏีฟ บุตรโต๊ะกือลาบอ วันที่ 14 ตุลาคม 2536

เติงกูอับดุลกอดิร (นิกะแลแปะ) ได้ย้ายที่พำนักจากวังยิ่งอมาสร้างวังใหม่ที่เชิงเขาตะลุบัน สลินดงบายูเมื่อปี พ.ศ.2414 ปัจจุบันคือ บ้านเลขที่ 34 ถ.กลาพอ ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี วังนี้สร้างโดยสถาปนิกชาวชวาและช่างท้องถิ่น ใช้เวลาในการสร้าง 1 ปี ตัววังมีพื้นที่ 10 ไร่[1] พระองค์ได้ตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองตะลุบัน สลินดงบายู ซามารันบูลัน เปอมาตัง ดูวา” แปลว่า เมืองกำบังลมพายุ มีเดือนเพ็ญจรัสแสง (ตะลุบัน เป็นภาษามลายู มาจากคำว่า ลูบัน (ลูแบ) หมายถึง หลุมหรือช่องทาง เป็นชื่อเรียกปากถ้ำเขาสลินดงบายู ส่วนสลินดง แปลว่า “กั้น” บายู แปลว่า “พายุ”)[2]

เมื่อครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเยือนเมืองสายบุรี เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2432 ได้รับการกราบบังคมทูลรายงานจากพระยาสายบุรี (เติงกูอับดุลกอดิร) ว่า ที่ตั้งของเมืองใหม่ตะลุบันสลินดงบายู เพิ่งย้ายมาเมื่อ 18 ปีที่แล้ว จึงน่าจะเป็นหลักฐานว่า วังตะลุบันสลินดงบายู สร้างในปี พ.ศ.2414 เพราะนับจากปี พ.ศ.2432 อันเป็นปีที่ในหลวงรัชการที่ 5 เสด็จเมืองสายบุรี ย้อนหลังไป 18 ปี ที่พระยาสายบุรี[3]มาสร้างเมืองใหม่ที่ตะลุบันสลินดุงบายูโดยมีสาเหตุสำคัญคือจำเป็นต้องย้ายเนื่องจากปากน้ำสายบุรี (หาดบางสาย ปัจจุบันอยู่ที่ บ้านตะโล๊ะลาเวง ต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี) ตื้นเขิน ไม่สะดวกในการคมนาคมทางเรือ

สุลต่านเติงกูอับดุลกอดิร อิบนีอัลมัรฮูม สุลต่านเติงกูญะลาลุดดีน สิ้นพระชนม์ พ.ศ. 2451
ม.2 บ้านรังมดแดง ต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี

---

1 จุรีรัตน์ บัวแก้ว วัง 7 หัวเมืองปัตตานี หน้า 77 มปก.

2 Mohd. Zamberi A. Malek 1993: 118 Umat Islam Patani Sejarah dan Politik (ประชาชาติอิสลามปัตตานี ประวัติศาสตร์และการเมือง)

3 ลุ่มน้ำตานีศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2525: 87

พระยาสุริยสุนทรฯ (เติงกูอับดุลกอดิร)[1] สิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2451 พระองค์ครองราชย์ได้ 37 ปี สุสานของท่านอยู่ที่สุสานหลวง Kuala Sa แต่ต่อมาเกิดเหตุน้ำทะเลล้นทะลักกัดเซาะชายฝั่ง ทางฝ่ายพระราชวังและราษฎรได้ช่วยกันเคลื่อนย้ายพระศพของพระยาสุริยสุนทรฯ (เติงกูอับดุลกอดิร/ นิกะแลแปะ) มาฝังตรงใหม่ ณ บริเวณริมชายหาดโกตาปูเลากือรืองอ (เกาะรังมดแดง) ชาวบ้านต่างช่วยกันขนทรายจากริมชายหาด เด็กๆ ก็ช่วยกันขนทรายใส่กะลามากองเป็นเนินสูงเพื่อเป็นที่ตั้งของพระศพ ซึ่งในปัจจุบันตั้งอยู่หน้าพลับพลาที่ประทับของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ จากนั้นเติงกูอับดุลมุฏเฏาะลิบ (นิฮีตัม) ราชบุตรก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยาสุริยสุนทรบวรภักดีศรีมหารายามัตตมอับดุลวิบูลย์เขตรประเทศมลายูวิเศษวังษา องค์ที่ 2[2] ปกครองเมืองสายบุรีต่อไป พระยาสายบุรีพระองค์นี้นับเป็นเจ้าเมืองสายบุรีองค์สุดท้ายตามบันทึกของโต๊ะกือลาบอซึ่งเป็นอุละมาอฺและที่ปรึกษาของพระองค์ โดยระบุว่าสุลต่านอับดุลมุฏเฏาะลิบ (พระยาสายบุรี) สิ้นพระชนม์[3] เมื่อวันที่ 21 เดือนเราะบีอุลเอาวัล ฮ.ศ.1338 (พ.ศ.2463) พระศพฝังที่สุสานหน้ามัสยิดรายาสลินดงบายู ใกล้กับสุสานของโต๊ะกือลาบอ

การพัฒนาและการบริหารการปกครองเมืองสายบุรีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

ทำเนียบรายนามผู้ว่าราชการเมืองและนายอำเภอ[4]

- นิดะ
- นิละไม
- นิแปะ
- ต่วนเงาะ
- พระยาสุริยะสุนทรวรภักดี (นิอีตัม)
- นายเอี้ยง พ.ศ.๒๔๕๑-พ.ศ.๒๔๕๖
- หลวงเมือง (เนตร) พ.ศ.๒๔๕๖-พ.ศ.๒๔๕๗
- ขุนอักษรสิทธิ์ศิลป์ พ.ศ.๒๔๕๘-พ.ศ.๒๔๕๙

---

1 จุรีรัตน์ บัวแก้ว วัง 7 หัวเมืองปัตตานี หน้า 78 มปก.

2 สัมภาษณ์วันอับดุลละฏีฟ บุตรโต๊ะกือลาบอ วันที่ 14 ตุลาคม 2536

3 Ahmad Fathy al-Fatani 1994: 174 Sejarah pengantar Patani (ประวัติศาสตร์พื้นฐานปัตตานี)

4 สำนักงานจังหวัดปัตตานี 2528:39 ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดปัตตานี

- ร.ต.ชิต วิเศษสมิต พ.ศ.๒๔๖๐-พ.ศ.๒๔๖๒
- ขุนบุรานุมัติการ (วาศ ผลิคามิน) พ.ศ.๒๔๖๒-พ.ศ.๒๔๗๒
- ร.ท.ฟื้อ สุขไพบูลย์ พ.ศ.๒๔๗๓-พ.ศ.๒๔๗๖
- ขุนพำนักนิคมคาม (สนธิ์ เกตตะโกมล) พ.ศ.๒๔๗๖-พ.ศ.๒๔๘๐
- หลวงบริบาลประชากร (วาศ ผลิคามิน) พ.ศ.๒๔๘๑-พ.ศ.๒๔๘๒
- ขุนอารีประชารักษ์ (ฟื้อ สุขไพบูลย์) พ.ศ.๒๔๘๒-พ.ศ.๒๔๘๔
- นายจาก อริสยะนันทน์ พ.ศ.๒๔๘๔-พ.ศ.๒๔๘๖
- นายสืบ จิตรภักดี พ.ศ.๒๔๘๖-พ.ศ.๒๔๘๘
- นายนิรันดร จันทรปรรณิก พ.ศ.๒๔๘๘-พ.ศ.๒๔๘๙
- นายมนัส เจริญประสิทธิ์ พ.ศ.๒๔๘๙-พ.ศ.๒๔๙๑
- นายไชย วงศ์สว่าง พ.ศ.๒๔๙๑-พ.ศ.๒๔๙๒
- นายวรจันทร์ อินทรกฤษณ์ พ.ศ.๒๔๙๒-พ.ศ.๒๔๙๓
- นายจำนง สวัสดิภาพ พ.ศ.๒๔๙๓-พ.ศ.๒๔๙๕
- นายแม้น เหมินทร์ พ.ศ.๒๔๙๕-พ.ศ.๒๔๙๗
- นายนอง ปานชู พ.ศ.๒๔๙๗-พ.ศ.๒๕๐๔
- นายนาค ศรีวิสุทธิ์ พ.ศ.๒๕๐๔-พ.ศ.๒๕๐๘
- นายสิน สุวรรณ พ.ศ.๒๕๐๘-พ.ศ.๒๕๑๑
- นายสว่าง บุญปภัมภ์ พ.ศ.๒๕๑๑-พ.ศ.๒๕๑๒
- นายปรีดา มุตตาหารัช พ.ศ.๒๕๑๒-พ.ศ.๒๕๑๓
- พ.ต.สมคิด ศิลปรัศมี พ.ศ.๒๕๑๓-พ.ศ.๒๕๑๗
- นายประสงค์ วงศ์กำแพง พ.ศ.๒๕๑๗-พ.ศ.๒๕๑๘
- ร.อ.สุชาติ บำรุงกรณ์ พ.ศ.๒๕๑๘-พ.ศ.๒๕๒๐
- นายบุญมาก สงวนอาสน์ พ.ศ.๒๕๒๐-พ.ศ.๒๕๒๒
- นายนันทชัย สุนทรพิพิธ พ.ศ.๒๕๒๒-๔ มี.ค. ๒๕๒๖
- นายปรีชา ผดุงจันทร์ ๗ มี.ค.๒๕๒๖-ถึงปัจจุบัน

วัฒนธรรมสถานและคนดังแห่งเมืองสายบุรี ได้แก่

- มัสยิดรายาสลินดงบายู
- มัสยิดกลางสายบุรี
- ปอเนาะบือแนราเมาะฮฺ
- ปอเนาะชอแม
- ปอเนาะ โต๊ะซอ
- ปอเนาะลาลอ
- ปอเนาะเจาะกือแย
- ไชน่าทาวน์ โรงเรียนฮั้วหนำ บ้านเกิดพนมเทียน นักเขียนชื่อดังของประเทศ
- วัดสักขี สมัยศรีวิชัย
- วัดเลียบ
- ช่างกริชบ้านสือแด
- กูมะลาลอ ดีเกฮูลูชั้นครูแห่งแหลมมลายู
- โต๊ะกือลาบอ ตูวันฆูรู ฮัจญีมุหัมมัดหุเซน บิน อับดุลลาฏิฟ (พ.ศ.2406-2491) ท่านเป็นเอกลักษณ์ทางวิชาการอิสลามและเป็นอุลามะอฺเอกของเมืองสายบุรี เป็นนักเขียนและนักคัดลอกกีตามลายู ท่านเคยได้รับพระราชทานเสื้อครุยและกระดุม จปร. จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 ครั้นพระองค์เสด็จเยือนเมืองสายบุรี ทรงร่วมเสวยพระกายาหารกับสุลต่านอับดุลมุฏเฏาะลิบ พระยาสายบุรี ณ พระราชวังตะลุบันสลินดุงบายู[1]
- ซูดิง เจาะกือแย ศิลปินดีเกฮูลูชื่อดังแห่งลุ่มน้ำสายบุรี

1 สัมภาษณ์วันอับดุลลาตีฟ วันที่ 14 ตุลาคม 2536

ประวัติซูดิง เจาะกือแย

นายซูดิง เจ๊ะแว ขณะกำลังให้สัมภาษณ์

ซูดิง เจ๊ะแว เป็นนักแสดงลิเกฮูลู ชื่อดังคนหนึ่งที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้รู้จักดี เป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนที่สามารถยึดอาชีพเช่นลิเกฮูลูเลี้ยงชีพได้โดยไม่มีอาชีพอื่นรองรับ มีงานแสดงอยู่เสมอมิได้ขาด ฉะนั้นการนัดพบหรือตามหาจึงค่อนข้างใช้เวลาและอดทนสักหน่อยคณะเก็บข้อมูลได้พบซูดิงโดยบังเอิญหลังจากตามตัวอยู่นานสองนานที่บ้านเกิด คือ บ้านเจาะกือแย ตำบลตะ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยครั้งแรกคณะเก็บข้อมูลตามไปที่บ้านพักปัจจุบัน คือบ้านเลขที่ 77 หมู่ที่ 5 ตำบลบุลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส แต่ไม่พบ จึงเดินทางกลับ ระหว่างทางทราบว่ามีคณะวายังกูเละจะทำการแสดงที่บ้านเจาะกือแย จึงแวะสัมภาษณ์นายหนังแล้วก็ได้พบซูดิงในงานนั้น

ซูดิง เกิดเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2482 สนใจอยากฝึกเล่นลิเกฮูลูตั้งแต่เด็ก ๆ แต่พ่อแม่ห้ามไม่อยากให้เล่น จึงแอบไปดูเวลามีลิเกฮูลูมาแสดงในหมู่บ้านสมัยนั้น ลิเกฮูลูที่มีชื่อดังคือกูมะลาลอ, ยูโซ๊ะ ยาบี ฯลฯ ไปดูบ่อย ๆ เข้าก็จำลีลาการร้องการแสดงมาลองหัดเองที่บ้าน (ไม่ให้พ่อแม่เห็น) ตอนนั้นอายุ 12 ปี ลองฝึกอยู่ประมาณ 3-4 เดือนก็รวบรวมเพื่อนฝูงในหมู่บ้านมาตั้งคณะ เพื่อนที่ปัตตานีเป็นคนตั้งชื่อคณะให้ว่า “ซูดิง ลาแยปูเต๊ะ” เพราะเห็นว่าซูดิงชอบแต่งชุดสีขาว (ปูเต๊ะ แปลว่า ขาว)

เริ่มออกงานครั้งแรกเมื่อเพื่อนบ้านคนหนึ่งแต่งงานกับคนที่หมู่บ้านแกะรออำเภอรามัน จังหวัดยะลา ตกกลางคืนมีงานบันเทิงเพื่อนคนนี้จึงชวนไปเล่นจากนั้นก็มีคนมาติดต่อไปแสดงยังที่ต่าง ๆ เรื่อยมา

จนมีชื่อเสียง ทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็น จะนะ สงขลา ยะลา นราธิวาส ปัตตานี รวมทั้งไปแสดงในมาเลเซียทั้งที่กัวลาลัมเปอร์ หรือรัฐใกล้ชายแดน เช่น กลันตัน ไทรบุรี ปะลิส ผ่านการแข่งขันกับลิเกฮูลูของมาเลเซียโดยชนะเลิศหลายครั้ง

ซูดิงเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนการเล่นลิเกฮูลูนิยมเล่นโต้ตอบเป็นคู่โดยแต่ละข้างไม่รู้มาก่อนว่าจะเล่นกันเรื่องอะไร ฉะนั้น คนเล่นจะต้องมีไหวพริบเร็ว สามารถร้องโต้ตอบฝ่ายตรงข้ามได้ทัน แต่สมัยนี้มักจะไม่นิยมร้องโต้ตอบกันแต่มักจะเป็นการร้องร่วมกันโดยหยิบยกประเด็นต่าง ๆ ในสถานการณ์ปัจจุบันมาร้องและแสดง หรือไม่ก็เอาหัวข้อเกี่ยวกับสถานที่ที่ไปแสดงนั้นเองมาร้องเป็นเพลงลิเกฮูลูโต้กันก็มี อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะโต้เรื่องใดก็แล้วแต่ต้องพยายามสร้างความบันเทิงสะกดให้ผู้ชมซึ่งมีทุกเพศทุกวัยอยู่หน้าเวทีไม่ให้ลุกไปไหน

ส่วนมากแล้ว ลิเกฮูลูจะได้รับเชิญไปแสดงในงานประจำปีหรืองานแต่งงานเป็นที่น่าสังเกตว่าในงานพิธีทางศาสนาจะไม่มีการว่าจ้างลิเกฮูลูไปแสดง ซูดิงบอกว่า ศิลปะการแสดงทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นลิเกฮูลู มะโย่ง วายังกูเละ จะขัดธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนาและนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่นับว่าศิลปะการแสดงเหล่านี้จะหมดไป ต่างจากเมื่อก่อนที่มีคณะลิเกฮูลูมีมากมาย สามารถเลือกฟังได้ตามใจชอบประกอบกับในปัจจุบันมีสื่อบันเทิงให้เลือกอีกมาก เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วงดนตรี คณะลิเกฮูลูจึงเหลือน้อย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่เคยเข้าโรงเรียนแต่จากประสบการณ์การเล่นลิเกฮูลูนานถึง 41 ปี มีผู้คนนิยมชมชอบมากมาย และมีความสามารถในการโต้ตอบฝ่ายตรงข้ามได้ทันท่วงทีและขบขันจึงมีคนว่าจ้างซูดิงให้ไปแดสงอยู่เสมอมิได้ขาด แม้ว่าในหน้าฝนจะมีงานแสดงน้อยก็ตาม ซูดิงมีลูกวง 10 คน ส่วนมากเป็นคนหนุ่มในหมู่บ้าน ได้ค่าจ้างคราวละ 8,000 บาท ซึ่งถือว่ามากที่สุดเท่าที่พบมา

ซูดิง รู้สึกภูมิใจที่ได้มีโอกาสช่วยเหลืองานราชการด้วยการใช้ลิเกฮูลู เป็นสื่อความบันเทิงพร้อมทั้งสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน เช่น การรณรงค์เรื่องสาธารณสุขที่ถูกสุขลักษณะ หรือ โทษของการเสพยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งซูดิงบอกว่า ถ้าหน่วยงานราชการเข้าไปหมู่บ้านชักชวนชาวบ้านโดยตรงมักจะไม่ประสบผลสำเร็จเหมือนกับให้ลิเกฮูลูแนะนำชักชวน

ซูดิง เคยบันทึกเทปการเล่นลิเกฮูลู ไว้ 3 ชุด ปัจจุบันยังพอหาซื้อได้ตามแผงเทปในจังหวัดชายแดนภาคใต้และยังมีบันทึกวีดีโอ 1 ม้วน

ซูดิง บอกว่า ปัจจุบันชีวิตมีความสุขตามอัตภาพกับเมียคนที่ 9 มีลูกชาย 3 คน ลูกสาว 3 คน และภรรยาของซูดิงก็ชอบดูลิเกฮูลู ซูดิงบอกว่าเนื่องจากตัวเองเริ่มเข้าสู่วัยชราแล้วกลัวว่าในภายหน้าจะไม่มีสืบสานศิลปะการแสดงนี้ต่อไป จึงได้ฝึกคนหนุ่มรุ่นใหม่ขึ้นมาแทน ใครสนใจอยากฝึกหัดลิเกฮูลู ก็ติดต่อซูดิงได้ตลอดเวลาตามที่อยู่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ข้อมูล: ศิลปินพื้นบ้านชายแดนภาคใต้ สว่าง เลิศฤทธิ์ ก.ท.ม. (2536:19-21)

คำกลอนภาษามลายูอักษรมลายู จากปราชญ์สายบุรี

"Selindingbayu Kota yang Lama
Pantai Teluban pulau Jelapi
Bahasa Melayu bahasa ibunda
Aksara Melayu tulisan asalli"

คำแปล บทกลอนเมืองตะลุบัน สลินดงบายู สายบุรี
"สลินดงบายู พระราชวังที่เก่าแก่
ชายหาดตะลุบัน ใกล้เกาะเญอลาปี
ภาษามลายู ภาษามาตุภูมิที่เที่ยงแท้
กีตาบอักษรมลายู มุ่งเขียนแต่เดิมมี"

1.1.3 ประวัติกาแลรายาปามา (ท่าพระยาปามา)

รายาปามาเป็นหนึ่งในรายาของราชวงศ์รายาแห่งเมืองสายบุรีโบราณ รายาปามาเป็นราชานักพัฒนาที่เป็นขวัญใจของพสกนิกรชาวรากหญ้า เพราะพระองค์ทรงทำนาด้วยตนเอง ทรงสนพระทัยการจับปลาในคลองตะลุบัน เมื่อราษฎรทำนาและเก็บเกี่ยวเสร็จ รายาปามาก็จะให้ช้างของพระองค์ไปบรรทุกข้าวที่เกี่ยวแล้วมาเก็บไว้ในยุ้งฉาง (รูเมาะฮฺปาดี)

แม่น้ำจากสุไหงโกตาในอดีตไหลเชี่ยวมาก ระยะหลังมีการเปลี่ยนแปลงของดินและเกิดการกัดเซาะจากชายทะเล ทำให้พื้นที่กำปงบือแตมีดินเป็นเนินสูงขึ้น ทั้งนี้เป็นผลกระทบจากการไหลของแม่น้ำสุไหงโกตา ทำให้ชาวนาปลูกข้าวได้ผลผลิตน้อยลง

หมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งท่าเรือนั้นชาวบ้านเรียกว่า กาแลรายาปามา มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนเส้นทางที่ชาวบ้านใช้ขนข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ นั้น เป็นเส้นทางที่เริ่มจากบือแนชอแมมายังหมู่บ้านกาแลรายาปามา โดยรายาปาแมได้พระราชทานช้างส่วนพระองค์แก่ชาวบ้านเป็นจำนวนหลายเชือก เพื่อใช้สำหรับขนสิ้นค้าต่างๆ ทั้งนี้ชาวบ้านเรียกเส้นทางเดินของช้างว่า Glong Gajah (คลองช้าง)

เมื่อประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่บ้านเมืองยังอยู่ในภาวะที่มีการกดขี่ และมีความไม่เป็นธรรมทางสังคมนั้น พื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เต็มไปด้วยขบวนการนักรบประชาชนหรือที่ทางการเรียกขบวนการโจรก่อการร้าย ในยุคนั้นเปาะเยะห์แห่งขบวนการ B.N.P.P. เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงโด่งดังที่สุด เปาะเยะหฺมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายจรยุทธ์ของขบวนการมีตนกูญะลาล อับดุลนาซิรฺ (อดุลย์ ณ สายบุรี) เป็นผู้นำ เปาะเยะห์จะพำนักตามบริเวณเทือกเขาบูโดและมาอาศัยในหมู่บ้านกาแลรายาปามาเป็นเนืองนิจ ทางการจึงเข้ามาปราบปรามอยู่บ่อยครั้ง ชาวบ้านอยู่ในภาวะหนีเสือปะจระเข้ ทำให้ชาวบ้านกาแลรายาปามาต้องอพยพครัวเรือนไปอาศัยที่อื่นจนในที่สุดหมู่บ้านกาแลรายาปามาก็กลายเป็นหมู่บ้านร้างจนถึงปัจจุบัน

บริเวณใกล้เคียงหมู่บ้านกาแลรายาปามา มีต้นรอแตปาเฮะ (หวายขม) เป็นจำนวนมาก ต่อมาจึงเรียกหมู่บ้านดังกล่าวว่า บ้านหวายขม ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลตะลุบัน

ส่วนกาแลรายาปามา บ้างก็เรียกว่าท่าพระยาสาย ปัจจุบันอยู่ใกล้กับถนนลาเมาะทะเล ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

กาแลรายาปามา ปัจจุบันอยู่ที่บ้านหวายขม ถนนลาเมาะทะเล ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

ทำนบคลองรายาปามาปัจจุบัน

ยุ้งฉางร้างหลังสุดท้ายในหมู่บ้านกาแลรายาปามา

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายดอเลาะ เจ๊ะสนิ (อดีต ส.ท. ตำบลตะลุบัน 3 สมัย) บ้านเลขที่ 36 ถ.ลาเมาะทะเล ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี วันที่ 27 พฤษภาคม 2552

1.1.4 ประวัติอำเภอสายบุรี (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

สายบุรี เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งใน 7 หัวเมืองปักษ์ใต้ปัจจุบันเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดปัตตานี ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัด ห่างจากตัวจังหวัด 50 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 173.92 ตารางกิโลเมตร มีเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดดังต่อไปนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันออกติดต่อกับกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี และอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอมายอและกิ่งอำเภอกะพ้อ จังหวัดปัตตานี

ลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ของอำเภอสายบุรี บริเวณทางทิศตะวันออกที่ติดต่อกับทะเลอ่าวไทยเป็นที่ลุ่มต่ำตลอดแนว ถัดจากที่ลุ่มต่ำขึ้นไปทางทิศตะวันตกเป็นที่ราบและที่ราบสูงขึ้นไปตามลำดับตลอดแนวของทิศตะวันตก มีป่าไม้และภูเขาเตี้ย ๆ ปี พ.ศ. 2526 มีประชากรทั้งสิ้น 45,023 คน แบ่งเป็นชาย

21,858 คน เป็นหญิง 23,165 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 8,355 ครัวเรือน จำนวนประชากรดังกล่าวอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลตะลุบันจำนวน 9,593 คน เป็นชาย 4,861 คน เป็นหญิง 4,732 คน ประชากรโดยเฉลี่ยต่อพื้นที่ 258 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร อาชีพหลักของประชากรมีตามลำดับดังนี้ ทำนา ทำสวน ทำไร่ ประมง เลี้ยงสัตว์ ประชากรนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 80.47 นับถือศาสนาพุทธคิดเป็นร้อยละ 19.53

แหล่งน้ำธรรมชาติ มี 3 สายคือ

ก. แม่น้ำสายบุรี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในท้องที่ตำบลมาโมง อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ไหลลงสู่อ่าวไทยที่ปากน้ำตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี ยาวประมาณ 218 กิโลเมตร

ข. คลองโกตา ต้นน้ำของคลองสายนี้แยกจากแม่น้ำสายบุรีที่ตำบลกะรุบี กิ่งอำเภอกะพ้อ ผ่านตำบลละหาร ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำสายบุรีที่ปากน้ำตำบลตะลุบัน ยาวประมาณ 25 กิโลเมตร

การคมนาคม มีถนนรถยนต์จากตัวเมืองปัตตานีเป็นถนนลาดยางแอสฟัลต์ ใช้ได้ทุกฤดูกาลไปถึงจังหวัดนราธิวาส รถยนต์ประจำทางล่านผ่านตลอดเวลา

อำเภอสายบุรีแบ่งเขตการปกครองเป็น 14 ตำบล คือ ตำบลตะลุบัน กรูบี กะดุนง ตะปิ้ง ตะโละดือรามัน เตราะบอน ทังคล้า บางเก่า บือเระ ปล้องหอย ปะเสยะวอ แป้น มะนังตาลำ และละหาน

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลให้บริการ 2 แห่ง คือ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชของรัฐบาล โรงพยาบาลคริสเตียนของเอกชน

สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีชายทะเลปาตาตีมอ สำหรับตากอากาศและพักผ่อนหย่อนใจได้ตลอดเวลา ในเขตอำเภอสายบุรีมีบ้านแบบไทยมุสลิมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมอยู่หลายหลัง

ความเป็นมาในอดีต

สายบุรีเป็นเมืองที่มีอารยธรรมเก่าแก่ และเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งควบคู่กับเมืองปัตตานี ปรากฏหลักฐานใน พ.ศ. 1719 จัดเป็นหัวเมืองที่ 1 ในหัวเมืองสิบสองนักษัตรของแคว้นศิริธรรมนคร (นครศรีธรรมราช) ถือตราหนู (ชวด) เป็นตราประจำเมือง

(โดยที่ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองสายบุรีตั้งอยู่ติดกับทะเลและมีแม่น้ำสายบุรี คลองสายบุรี คลองไม้แก่น และคลองบือโป๊ะ เป็นเส้นทางคมนาคมและการเกษตรในสมัยโบราณ จึงทำให้มีแหล่งชุมชรกระจัดกระจายโดยทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณบ้านไม้แก่น บ้านไทรทอง บ้านปาเซ บ้านใหญ่ ฯลฯ หรือบริเวณที่ปัจจุบันขึ้นกับกิ่งอำเภอไม้แก่น แต่เดิมเป็นบริเวณของเมืองสาย

ในสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352 – 2367) (ตามความในหนังสือตำนานเมือง) ได้โปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเมืองปัตตานีออกเป็นหัวเมืองคือ เมืองปัตตานี เมืองยะลา เมืองยะหริ่ง (ยิหริ่ง) เมืองระแงะ เมืองรามัน เมืองสายบุรี เมืองหนองจิก มีพระยาเมืองปกครองขึ้นตรงต่อเมืองสงขลาจนมาถึงในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลเมืองปัตตานี ได้แยกเป็น 7 หัวเมือง ก็ได้จัดการปกครองเป็นบริเวณ เรียกว่าบริเวณ 7 หัวเมือง ขึ้นต่อข้าหลวงใหญ่มณฑลนครศรีธรรมราชต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2449 จึงได้ตั้งบริเวณ 7 หัวเมืองนั้นเป็นมณฑลปัตตานี และได้มีจังหวัดเพียง 7 หัวเมืองนั้นเป็นมณฑลปัตตานี และได้มีจังหวัดเพียง 4 จังหวัด คือ รวมเมืองปัตตานี เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่ง เข้าเป็นเมืองปัตตานี รวมเมืองยะลากับรามันเข้าเป็นเมืองยะลา ส่วนเมืองสายบุรีคงอยู่ตามเดิม

แต่เดิมเมืองสายตั้งอยู่ลึกเข้าไปอีกตามลำน้ำสายบุรีทางไปอำเภอยี่งอ ด้วยเหตุที่ในฤดูแล้งลำน้ำแห้งเรือเดินเข้าไปเมืองสายไม่ตลอด พระยาสายจึงให้ย้ายเมืองมาตั้งใหม่บริเวณเขาซาลินงบายู (ตำบลตะลุบัน) บริเวณเขตเทศบาลปัจจุบัน ประมาณ พ.ศ. 2415

ใน พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสแหลมมลายู ในวันที่ 31 กรกฎาคม ได้แสดงลงเรือพระที่นั่งอุบลบูรพทิศมาถึงเมืองสายบุรี จากจดหมายเหตุพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายูเมื่อ ร.ศ. 108 ความตอนหนึ่งว่า

“พระยาลายได้จัดเสบียงอาหารและฟืนลงมาส่งเรือทุกลำเป็นอันมาก เวลาเช้า 5 โมงครึ่ง เสด็จลงเรือพระที่นั่งขึ้นบก ข้าราชการแต่งครึ่งยศ มีเรือทหาร เรือข้าราชการ และเรือเมือง...แห่นำตามเสด็จเป็นกระบวนเข้าปากน้ำ เมืองสายเป็นหาดทรายสลับบังกัน ที่คาดหาดสองข้างเป็นหมู่บ้านต้นสน ต่อนั้นไปเป็นสวนมะพร้าวแลเห็นไปโดยรอบ ที่ปลูกใหม่ออกมาตามหาดทรายก็มี ลำน้ำกว้างใหญ่ มีลำคลองเล็กน้อยแยกไปหลายทางล้วนแต่เป็นสวนมะพร้าวและหมู่ตาล และโรงเรียนที่คนอาศัย...สวนเป็นระยะกันมิได้ขาพด ที่กลางน้ำมีทรายมูลเป็นเกาะ ร่องน้ำอ้อมไปสามท้องคุ้ง บางอย่างก็มีไร่ยา ไร่อ้อย ที่เป็นหมู่บ้านใหญ่ก็มีคนมานั่งดูหลายร้อยคน ที่วัดหัวคุ้งสุดถนนบ้านจีน มีตึกจีนก่อกำแพงสกัดหน้าหลังหนึ่ง มีเรือค้าขายเป็นเรือทะเลบ้าง เรือเหนือบ้าง จอดอยู่หลายลำ ระยะห่างแต่ปากน้ำไปประมาณ 50 นาที ถึงพลับพลาเรือพระที่นั่งประทับท่าแล้ว เสด็จขึ้นบนพลับพลา มีพระสงฆ์รับเสด็จที่ท่าน้ำ ที่พลับพลาทำเป็น 4 มุข ยกพื้นกลางสูงมีพนักรอบ การตกแต่งพลับพลาทั้งปวงเป็นฝีมือ...เสด็จขึ้นประทับบนพลับพลาแล้ว พระยากลันตันและพวกพ้องพระยาสายและพวกพ้องเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วรับสั่งถามการงานในเมืองสายบุรีตามสมควรแล้วเสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลาไปตามทางตรงไปถึงบ้านพระยาสายที่ริมเขาสิโลนายู ทางกว่าสิบเส้น ที่หน้าบ้านพระยาสายเป็นสนามกว้างไม่มีต้นไม้ รั้วบ้านกว้างประมาณ 2 เส้นเศษ มีตึกทำใหญ่ 2 หลังเคียงกัน หลังหนึ่งชักกลางถึงกันแต่ยังไม่แล้วเสร็จ จัดการรับเสด็จที่เรือเก่าการที่พระยาสายจัดรับเสด็จทั้งปวงนั้นเป็นที่ชื่นชมยินดีอย่างยิ่งทำจนสุดกำลังที่จะทำได้ แล้วเสด็จกลับจากบ้านพระยาสายมาประพาสตลาดจีนซึ่งเลี้ยวไปตามลำดับประมาณสัก 5 เส้น 6 เส้น มีร้านขายผ้าและของต่าง ๆ มาก”

ต่อมาในปี พ.ศ. 2439 พระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระปาสเกาะชวาครั้งที่ 2 โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับจากเกาะชวาได้เสด็จตรวจราชการที่เมืองตรังกานู เมืองกลันตัน เมืองสาย ในวันที่ 8 สิงหาคม จากจดหมายเหตุประพาสเกาะชวาในรัชกาลที่ 5 ความเกี่ยวกับเมืองสายตอนหนึ่งว่า

“วันที่ 8 เวลารุ่งเช้า เรือพระที่นั่งถึงหน้าเมืองสาย พระยาสุริยสุนทร เจ้าเมืองสาย และพระยาตานี ทูลละอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่ง ครั้นเวลาเช้า 4 โมงเศษ เสด็จพระราชดำเนินเมืองสายเหมือนดังเสด็จ 2 เมือง ในวันก่อนเสด็จประทับที่พลับพลาริมท่าน้ำซึ่งพระยาสายจัดปลูกรับเสด็จ พระยาสาย พระยาตานี พระยายะหริ่ง พระยารามันห์ พระยาระแงะ พระยาหนองจิก แลศรีตวันกรมการเมืองใน 7 เมือง มาเฝ้าละอองธุลีพระบาทเว้นแต่พระยายะลาป่วย หาได้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทไม่ประทับที่

พลับพลามีพระราชดำรัสด้วยราชการต่าง ๆ แก่หัวเมือง...ทั้ง 7 เมืองนั้นแล้วเสด็จขึ้นทรงพระราชยานไปทอดพระเนตรเมืองสายอยู่ต่อพลับพลาไป พระยาสายได้จัดการทำนุบำรุงเมืองเป็นการเจริญขึ้น เสด็จประทับที่บ้านพระยาสาย บุตร ภรรยา พระยาสายเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับมาที่พลับพลาเวลาบ่ายโมงเศษ เสด็จลงเรือพระที่นั่งมหาจักรีออกจากที่จอดเมืองสายแล่นต่อมา เวลาตึกถึงแขวงเมืองสงขลา"

พ.ศ. 2475 ได้ประกาศยุบเมืองสายบุรีเป็นอำเภอตะลุบันขึ้นกับจังหวัดปัตตานี และแบ่งท้องที่บางส่วนไปขึ้นกับจังหวัดนราธิวาส (เมืองระแงะเดิม) จนถึง พ.ศ. 2481 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสายบุรีสืบมาจนทุกวันนี้ (พ.พ.)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2529 เล่ม 5 สถาบันทักษิณคดีศึกษา หน้า 3,465-3,768

1.1.5 สุไหงโกตา (คลองแห่งประวัติศาสตร์) ยุคการตื่นตัวทางการเมืองภาคประชาชน (พ.ศ.2516-2518)

บทความของ เธียรชัย ลาภานันต์ ในหนังสือ วิกฤตการณ์ ปัตตานี หนังสือรายงาน 10 ปี สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย สะท้อนถึงการตื่นตัวทางการเมืองของประชาคมมุสลิมแห่งประเทศไทย ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่พี่น้องมุสลิม 6 คน ถูกสังหารและโยนศพทิ้งในสุไหงโกตาของลุ่มน้ำทองคำสายบุรีเป็นการประท้วงที่สำนักข่าวต่างประเทศในยุคนั้นบันทึกว่าเป็นการประท้วงใหญ่ของชาวปัตตานีที่มีระยะเวลานานที่สุดในโลก เมื่อ 34 ปี ที่แล้ว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก่อนจะถึง "ระเบิด 12 ชีวิต"

เหตุเกิดที่สะพานโกตา

เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2518 นายสะมะแอ อีซอ อายุ 38 ปี และนายสะมะแอ ซาแย อายุ 25 ปี ได้มาว่าจ้างนายอูเซ็ง อาเซร์ อายุ 17 ปี ให้ขับรถไปส่งชายผู้หนึ่งที่จังหวัดนราธิวาส นายอูเซ็ง ได้ชวนนายบือราเฮง กากะ นายอารง บาเซาะ และเด็กชายสือแม บราเซาะ ซึ่งเป็นญาติและเพื่อนร่วมเดินทางไปด้วย หลังจากถึงจังหวัดนราธิวาสเมื่อเวลา 21.00 น. ก็เดินทางกลับมาจนถึงวัดเชิงเขา ตำบลบาลูกาสาเมาะ อ. บาเจาะ ซึ่งว่ากันว่าเป็นด่านตรวจของหน่วยทหารนาวิกโยธิน ซึ่งมีกองพันชั่วคราว

อยู่ที่บ้านทอน จ.นราธิวาส ทหารในชุดเขียวได้เรียกให้รถหยุด นำนายสะมะแอทั้งสองคนเข้าไปในวัด ส่วนอีก 4 คนที่เหลือให้นั่งคอยในรถ หายไปประมาณครึ่งชั่วโมงก็ออกมา แล้วนำบุคคลทั้ง 6 ขึ้นรถลำเลียงพลโดยแยกกันนั่งเป็น 2 กลุ่ม นายสะมะแอ ปาแย นายอารง และด.ช.สือแม นั่งรถคันหนึ่ง นายสะมะแอ อีซอ นายบือราเฮง และนายอูเซ็ง นั่งรถอีกคันหนึ่ง มีทหารควบคุมกำกับไปด้วย

รถแล่นไปสักครู่ก็ถึงสะพานโกตา ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่าง อ. บาเจาะ จังหวัดนราธิวาส กับ อ. สายบุรี ของจังหวัดปัตตานี คนทั้ง 6 คนก็ถูกฆ่าโดยดาบปลายปืนและใช้ไม้ทุบหัว คนหนึ่งยังไม่ตาย สนิทถูกถีบตกลงมาจากรถ และโดนรถลำเลียงพลบดร่างศพ และร่างของบุคคลทั้ง 6 ถูกโยนทิ้งแม่น้ำโกตา แต่ 1 ใน 6 คนนั้น ตามข่าวกล่าวว่าเป็นเด็กชายสือแมไม่ตาย และรอดชีวิตกลับมาได้ เรื่องราวนี้จึงเปิดเผยขึ้นมา

ใครฆ่าและฆ่าทำไม?

ความคิดที่ว่า การกระทำนี้เกิดขึ้นเพราะฝีมือของใคร แตกแยกออกเป็นหลายฝักหลายฝ่าย คนไทยมุสลิมนั้นร้อยทั้งร้อยเชื่อกันว่าเป็นฝีมือของทหารโดยไม่ต้องสงสัย ไทยพุทธบางกลุ่มก็เชื่อว่าเป็นฝีมือของทหาร แต่เป็นทหารนาวิกโยธินหรือไม่ ไม่อาจยืนยันได้ เพราะคนในชุดสีเขียวมีอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น น.ป.ค. (หน่วยป้องกันปราบปรามคอมมูมิสต์) หรือ น.ย. (นาวิกโยธิน) หรือ อ.ส. หรือจะเป็นใคร ซึ่งมีอยู่หลายก๊กหลายเหล่า ซึ่งจาระไนกันไม่หวาดไหว ในช่วงระยะหลังนี้การฆ่ากันตายเป็นเรื่องที่คนในสามจังหวัดภาคใต้ได้เคยชินกับมัน เดี่ยวคนนั้นหาย คนนี้ถูกลักพาตัว นายนั่นถูกฆ่า นายโน่นถูกยิงไม่ตายกำลังนอนแบบอยู่ในโรงพยาบาล โดยเฉพาะในฤดูนี้ซึ่งเป็นฤดูฝน เมื่อน้ำฝนผสมน้ำป่าหลากลงมาจากภูขา ศพที่ลอยน้ำมามีให้เห็นอยู่เสมอ ไม่ว่าในคลองโกตา แม่น้ำสายบุรี หรือแม่น้ำตากใบ บางที 3 – 4 ศพมัดติดลอยตามกันมาเป็นแพ ก็เป็นเรื่องธรรมดา

ความสำนึกที่เกิดจากการถูกทอดทิ้ง ถูกปล่อยให้เผชิญหน้ากับปัญหาและการฆ่าฟันอย่างชนิดที่ต้องดูแลรักษาชีวิตกันเอาเอง ทำให้คนที่นั่นเกิดความรู้สึกชินชา จนพูดถึงเรื่องนี้กันเป็นเรื่องธรรมดา สำหรับคนไทยพุทธที่ถูกบีบคั้นจิตใจ เพราะการกระทำแบบเย้ยกฎหมายของโจรมุสลิม เขาจะพูดแบบชมเชยยกย่องวีรกรรมของทหาร บ้างก็ว่าทหารที่ส่งมานี้ล้วนแล้วแต่คัดตัวเลือกแฟ้นกันมาอย่างดีไม่น่าทำงานพลาด ที่พลาดคงจะมา เพราะทุกครั้งเรื่องเงียบหายหมด สังเกตดูเมื่อตัวแสบๆ หายออกไปจาก

หมู่บ้าน เรื่องไม่เคยแดงขึ้นมา บ้างก็ว่านี่ถ้าเอาไปโยนแม่น้ำสายบุรีซึ่งลึกกว้างและไหลเชี่ยวกว่า ป่านนี้ก็คงเป็นอาหารปูปลาไปจนหมดสิ้นแล้ว

การฆ่าฟันประชาชนนั้น คนบางกลุ่มโดยเฉพาะคนไทยพุทธมีความคิดเห็นว่า เห็นว่าเป็นสิ่งต้องทำและเป็นสิ่งจำเป็น เพราะในตลาดตามร้านกาแฟแถวสถานีรถเมล์รถรับจ้าง สายของโจรป้วนเปี้ยนเพ่นพ่านไปหมด การวางแผน การติดตามเหยื่อ และจุดปฏิบัติงานจับคนเรียกค่าไถ่ว่ากันว่าเกิดขึ้นที่นั่น แม้กระทั่งรายสุดท้ายซึ่งจับพ่อค้าหวยเถื่อน เจ้ามือบ่อนพนัน ตีไก่ กัดปลา ของจังหวัดนราธิวาส ผู้สันทัดกรณีก็วางแผนกันในโรงพยาบาลประจำจังหวัด ซึ่งอยู่ห่างออกไปไม่ถึง 1 กิโลเมตร ทั้งๆ ที่รู้ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะขาดหลักฐาน เจ้าหน้าที่ตำรวจหย่อนยาน และหลายคนเลี้ยงโจร นี่ไม่ใช่คำกล่าวหาแบบชุ่ยๆ แต่พฤติการณ์อันนี้จะนำมาพูดถึงต่อไป กับสายโจรเหล่านี้ ทางเดียวที่ทำได้คือเก็บฆ่าแล้วเผาหรือฝังหรือถีบลงแม่น้ำไป คนซึ่งมีความคิดแบบนี้มีมากและจะไม่สะเทือนใจกับการฆ่า มีแต่จะสะใจ

ความคิดอันเป็นฝักเป็นใฝ่ และอาฆาตมาดร้ายแบบนี้ทำให้ลู่ทางในการขจัดความขัดแย้งใน 3 จังหวัดภาคใต้ดูมีทีท่ามืดมัว

คลื่นลูกใหม่ที่ปัตตานี

ว่ากันว่า ในขณะที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองและผู้แทนราษฎร 3 นายของจังหวัดปัตตานี ได้ไปติดต่อกับญาติพี่น้องของฝ่ายผู้ตายเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ ศูนย์พิทักษ์ประชาชนก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น ความเคลื่อนไหวและแถลงการณ์ทั้งหมดเกิดขึ้นจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยกลุ่มนักศึกษาไทยมุสลิมที่นั่น โรเนียวแถลงการณ์ออกมาแจกจ่ายไปยังนักศึกษาครูซึ่งเป็นมุสลิมด้วยกัน ผ่านทางเด็กนักเรียนไปสู่ผู้ปกครองและการชุมนุมหน้าศาลกลางจังหวัดปัตตานีก็เริ่มขึ้น

วันแรกของการชุมนุมอย่างเป็นทางการ คือวันที่ 11 ธันวาคม กลุ่มคนมีไม่มากนัก เพียง 200 คนเศษๆ พอตกเย็นก็สลายตัวทำให้เจ้าหน้าที่ปกครองมองดูอย่างขบขัน นึกเสียว่าเป็นเรื่องของนักศึกษาผมยาวๆ เพียงไม่กี่คน ประชาชนทั่วไปคงไม่มีใครสนใจ ที่มามุงดูก็เพราะเห็นเป็นเรื่องแปลก เพราะคนในต่างจังหวัดนั้นขนาดรถยนต์ชนกันก็ยังมีคนมุงดูกันเป็นร้อยคนมันเป็นช่วงระยะเวลาที่ฝนในสามจังหวัดภาคใต้กำลังตกหนัก ฝนตกมากๆ เข้ากลุ่มชุมนุมคงสลายตัวไปเอง

เจ้าหน้าที่บางคนรวมไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัด นายประสิทธิ์ โกมลมาลย์ พูดแบบไม่วิตกเป็นทุกข์เป็นร้อนว่า “เหตุมันเกิดขึ้นที่จังหวัดนราธิวาส ทำไมเขามาประท้วงกันที่ปัตตานี ผิดที่นี่ครับ”

วันมหาวินาศ

13 ธันวาคม ตรงกับวันรายอฮัจญี อันเป็นวันตรุษของคนไทยมุสลิม พวกเขาจะหยุดหาปลา หยุดทำงานแบกหาม หยุดขายของ ปิดร้านออกมาเที่ยวกันในตัวตลาด ฝูงชนที่หน้าศาลากลางเพิ่มจากเรือนพันเป็นหมื่น รถบรรทุกพาคนออกมาจากหมู่บ้านเข้ามาในตัวจังหวัดและไปชุมนุมกันอยู่ที่นั่น กลุ่มศูนย์พิทักษ์ประชาชนผลัดเปลี่ยนกันขึ้นไปชี้แจงเรื่องราวและโจมตีการกระทำอันนี้อย่างดุเดือดรุนแรงเป็นภาษามลายูสลับกันภาษาไทย อาหารซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียวห่อด้วยใบไม้และผลไม้ถูกนำมาสมทบกองเป็นภูเขา เงินบริจาคเพื่อการต่อสู้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากพันเป็นหมื่น จากหมื่นเป็นแสน ภาพผู้ตายถูกขยายนำมาติดบนแผ่นป้ายให้ประชาชนชม พร้อมกับผืนผ้ามีข้อความเรียกหาความเป็นธรรม แม้ฝนจะโปรยลงมาหนักบ้างเบาบ้างไม่เคยขาดเม็ด แต่กลุ่มคนก็ไม่ย่อท้อ หนักมากนักก็วิ่งเข้าที่กำบัง ที่มีร่มก็เอาออกมากางกันสลอน พอฝนซาก็ลืมเข้ามาใหม่ ขณะที่ตามถนนมีรถบรรทุกเด็กหนุ่มออกวิ่งตระเวนเรียกคนให้มาชุมนุมอยู่ตลอดเวลา

ศูนย์พิทักษ์ประชาชนได้ออกแถลงการณ์ตามมาอีก 2 ฉบับ เรียกร้องให้มีการเอาตัวฆาตกรมาลงโทษ ชดใช้ค่าเสียหายให้กับครอบครัวผู้ตาย ให้รัฐบาลถอนทหารภายใน 7 วัน และให้นายกรัฐมนตรีมาให้คำตอบ พร้อมกับทบทวนนโยบายเกี่ยวกับ 3 จังหวัดภาคใต้เสียใหม่และประณามการออกข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ และการให้ข่าวของนักการเมืองบางท่านในกรุงเทพฯ เป็นการบิดเบือนความจริง และการกระทำของเจ้าหน้าที่กับทหารที่รักษาการณ์ตามด่านตรวจพยายามยับยั้งไม่ให้ฝูงชนเดินทางมาร่วมชุมนุม

ตอนเที่ยง ผู้แทนราษฎร 3 นายเข้าไปพบกับนายอนันต์ ไทยสนิท นายสอุดี สบายดีมัญ เลขาและรองเลขาของศูนย์ เพื่อหาทางคลี่คลายสถานการณ์ โดยจะขอพูดกับประชาชน โดยมีข้อแม้ว่า “เมื่อผมพูดอย่าให้มีใครมาแย่งไมโครโฟนผม” นายกำธร ราชโรจน์ ผู้แทนพรรคชาติไทยประกาศ “ถ้าไม่ให้ผมพูด ผมทำอะไรไม่ได้ ทำไมคุณไม่ให้ผมพูดกับเขาในเมื่อผมเป็นผู้แทนปวงชน”

เจ้าหน้าที่ศูนย์บางคนบอกว่า “มันไม่ใช่เวลาหาเสียง มันอยู่ที่การพูดตกลงกันให้เขาขึ้นไปพูดก็ไม่รู้ว่าเขาจะไปพูดอะไร ชาวบ้านของเราเชื่อคนง่ายอยู่แล้ว เราเสี่ยงให้เขาขึ้นไปวุ่นวายอย่างนั้นไม่ได้”

บนศาลากลางจังหวัด เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองทุกระดับประชุมเพื่อแก้ปัญหา แต่บรรยากาศการประชุมก็เป็นไปอย่างสนุกสนาน มติของที่ประชุมได้เปิดเผยออกมาว่า เขาจะรอให้ทางศูนย์ขึ้นมาพบปะกันเพื่อหาลู่ทางประนีประนอม บางข้อตกลงยินยอมแล้ว คือ มอบหมายให้กองบังคับการตำรวจภูธรเขต 9 เป็นผู้สืบหาตัวฆาตกร ยอมชดใช้ค่าเสียหาย แต่การถอนทหารและการที่จะให้นายกฯ มาให้คำตอบ เป็นเรื่องที่ตัวเองตอบไม่ได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดกล่าว “เขาไม่ขึ้นมาจะให้ผมทำอย่างไร แต่ผมก็ไม่วิตกอะไร คนที่มาชุมนุมเขามาเพราะเคยมากันทุกปี เขาไม่ได้มาประท้วง แต่เขามาดูลิเกฮูลู (การละเล่นพื้นเมืองชนิดหนึ่งของคนไทยมุสลิม) พรุ่งนี้ก็คงสลายตัว และผมก็ไม่จัดวางกำลังป้องกันสถานที่ราชการ เผื่อจะเกิดมีเหตุร้ายอะไรขึ้นอยู่แล้ว”

ข้างล่างฝูงชนก็ยังคงชุมนุมกันอยู่ คนที่ผู้ว่าราชการบอกว่ามาดูลิเกฮูลูก็ยังคงโห่ร้องอึงมี่ คนซึ่งเจ้าหน้าที่คิดว่าเป็นคนหัวอ่อนเชื่อคนง่าย ได้ฟังผู้แทนพูดก็คงยินยอม ผู้แทนยังไม่มีโอกาสพูด เขาจึงยังคงชุมชนกันต่อไป

เจ้าหน้าที่บางคนรุดออกไปหาเช่าหนังกลางแปลงมาฉายยังสนามใกล้ๆ เพื่อแย่งคนไปจากการชุมนุม ด้วยความเชื่อว่าเขาพากันมาดูการแสดง มาเที่ยวงานวันตรุษกัน

ประมาณทุ่มเศษๆ ระเบิดมือลูกหนึ่งก็หล่นตูมไปตรงเวลาที่กลางชุมนุม ขณะที่ครูปอเนาะอายุ 27 ปี จากเจ๊ะกือแย ตำบลกะลาพอ กำลังก้าวลงมาจากเวที หลังจากอภิปรายโจมตีทหารและเจ้าหน้าที่อย่างดุเดือด ผสานกับเสียงปืนอีกหลายนัด กลุ่มคนแตกฮือ หลายสิบคนล้มลงเหมือนใบไม้ร่วง ตายคาที่ 8 คน บาดเจ็บสาหัสและไม่สาหัส 32 คน เป็นผู้หญิงเด็กนักเรียน 7 คน

จุดเริ่มต้นและช่วงตอนในการประท้วง

เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2518 นายสะมะแอ อีซอ อายุ 38 ปี นายสะมะแอ ปาแย อายุ 25 ปี ได้มาว่าจ้างนายอูเซ็ง กาเซ็ง อายุ 17 ปี ขับรถไปส่งชายหญิงไปยังจังหวัดนราธิวาส เมื่อตกลงราคา

เรียบร้อยแล้ว นายอูเซ็ง กาเซ็ง ได้ชวนนายบือราเฮง กากะ นายอารง บราเซะ (18) และเด็กชายสือแม บราเซะ (13) ซึ่งเป็นเพื่อนและญาติร่วมเป็นเพื่อนเดินทางไปด้วย โดยมีนายบือราเฮง กากะ เป็นผู้ขับรถ

รถออกจากหมู่บ้านอูแตบราแง เวลาประมาณ 18.00 น. เศษ จนกระทั่งถึงจังหวัดนราธิวาสอันเป็นจุดหมายปลายทาง เวลา 21.00 น. หลังจากได้ส่งบุคคลดังกล่าวแล้ว ทั้ง 6 คน จึงได้มีทหารนาวิกโยธินซึ่งตั้งค่ายอยู่ ณ ที่นั้น ได้เข้ากั้นรถให้หยุด ขณะนั้นเวลาประมาณ 23.00 น. ได้มีทหารผู้หนึ่งได้เรียกนายสะมะแอ อีซอ และนายสะมะแอ ปาแย ลงจากรถแล้วคุมตัวเข้าไปในวัด ส่วนอีก 4 คนที่เหลือ ให้นั่งคอยอยู่บนรถ หลังจากนั้นประมาณ 30 นาที กลุ่มทหารก็ได้นำตัวบุคคลทั้งสองมาขึ้นรถลำเลียงพลทหาร แล้วนำตัวบุคคลทั้ง 6 คน นั่งมุ่งหน้าไปทางจังหวัดปัตตานีโดยให้นั่งคันละ 3 คน นายอารง บราเซะ นายสะมะแอ ปาแย และ ด.ช. สือแม บราเซะ นั่งรถคันหนึ่ง ส่วนนายสะมะแอ อีซอ นายอูเซ็ง กาเซ็ง และนายบราเฮง กากะ นั่งรถอีกคันหนึ่ง ซึ่งทั้งสองคันนี้มีทหารควบคุมไปด้วย

เมื่อรถแล่นไปได้สักครู่ ทหารที่ควบคุมก็ได้บังคับทั้งหกขัดสมาธิหันหลังให้ กระทั่งรถไปถึงสะพานโกตา กลุ่มทหารได้ใช้ดาบปลายปืนแทงที่ข้างหลัง และใช้ไม้ทุบหัวนายสะมะแอกับพรรคพวกอย่างทารุณโหดร้าย และได้ลากหนึ่งในจำนวนทั้งหกที่เห็นว่ายังไม่ตาย โยนลงพื้นถนนและใช้รถลำเลียงพลเหยียบ และบดขยี้จนแหลกเหลว จากนั้นกลุ่มทหารดังกล่าว ก็ช่วยกันโยนบุคคลทั้งหกลงในแม่น้ำโกตา เพื่อปิดความผิดของตน แต่บังเอิญหนึ่งในจำนวนนั้นรอดชีวิตกลับมา คือ ด.ช. สือแม บราเซะ และเล่าเหตุการณ์ทั้งหมดให้ประชาชนโดยทั่วไปทราบถึงพฤติกรรมอันโหดร้ายทารุณไร้มนุษยธรรมครั้งนี้ด้วย

จากเหตุการณ์ดังกล่าว ก่อให้เกิดความสะเทือนใจ และความเคียดแค้นในหมู่ประชาชนเป็นอย่างมาก จึงรวมตัวกันชุมนุมประท้วงที่ศาลากลางจังหวัดปัตตานี เรียกร้องให้รัฐบาลหาผู้กระทำผิดมาลงโทษ และให้ถอนทหารบางส่วน (ทหารที่ส่งมาจากภาคอื่น) ออกจากดินแดน 3 จังหวัดภาคใต้ การประท้วงได้ยืดเยื้อจนถึงวันที่ 13 ธันวาคม เวลาประมาณ 19.30 น. ไฟฟ้าในบริเวณศาลากลางได้ดับลง พร้อมกับมีเสียงระเบิดดังขึ้นบริเวณที่ชุมนุมในขณะนั้นผู้ประสานงานของศูนย์พิทักษ์ประชาชนคนหนึ่งชื่อนายมามุวิ่งขึ้นไปบนเวทีประกาศทางเครื่องขยายเสียงว่า “เราอย่าหนี” พอสิ้นเสียง นายมามุกลับถูกยิงล้มลงตายคาเวที อีกสักครู่ไฟฟ้าสว่างขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจหน่วย นปพ. เข้าทำการเคลียร์พื้นที่ และประกาศห้ามมีการชุมนุมต่อไป

ผู้ที่อยู่ในที่ชุมนุมเชื่อมั่นว่า การปาระเบิดครั้งนี้ เป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเพื่อทำลายการชุมนุมเหมือนอย่างที่เคยทำนา ในกรณีประชาชนชุมนุมประท้วงการย้ายผู้ว่าฯ ธวัช มกรพงศ์ที่จังหวัดพังงา โดยให้เหตุผลว่า มีคนเตรียมการมาก่อน เช่น ผู้สื่อข่าว นสพ. ถูกเรียกตัวไปรับข่าวสถานที่อื่นในช่วงเกิดเหตุ โทรศัพท์ติดต่อระหว่างจังหวัดปัตตานีกับจังหวัดอื่นๆ ถูกตัดขาดจนถึงเวลาเที่ยงคืน และที่ควบคุมไฟฟ้าอยู่ภายในที่ทำกาศาลากลาง ซึ่งมีแต่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร อยู่ภายใน

จากเหตุการณ์ปาระเบิดในครั้งนี้ ทำให้ประชาชนยิ่งทวีความสะเทือนใจและเคียดแค้นมากยิ่งขึ้น จึงได้ไปชุมนุมกันอีกครั้งหนึ่งที่มัสยิดกลาง จังหวัดปัตตานี โดยมีประชาชนเข้าร่วมประมาณ 50,000 คน ท่ามกลางความหนาวเหน็บ และท่ามกลางสายฝนที่ตกเกือบทุกวันอย่างไม่ย่อท้อ พวกเขาเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีไปพบปะกับพวกเขาเพื่อทำการตกลงในข้อเรียกร้องที่พวกเขาตั้งขึ้นมา ซึ่งสรุปใจความสำคัญก็คือ ให้ทางรัฐบาลติดตามผู้ที่กระทำผิดมาลงโทษ ให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ที่เสียชีวิต และได้รับบาดเจ็บ อีกทั้งเรียกร้องให้ถอนทหารออกไปบางส่วน ในด้านรัฐบาลเอง หัวหน้าคณะรัฐบาลก็ไม่ได้แสดงความเอาใจใส่ในปัญหานี้ แต่เดินทางไปพักผ่อนในต่างจังหวัด มองว่าการไปพบปะกันผู้ชุมนุมประท้วงว่า ทำลายความมั่นคงประเทศ ซึ่งเป็นการทำให้สถานการณ์ต่าง ๆ เลวร้ายยิ่งขึ้นไปอีก

ลำดับเหตุการณ์ที่ปัตตานี

25 พฤศจิกายน 2518

ประชาชน 6 คนถูกสังหารหมู่โดยฆาตกรเถื่อนที่อำเภอบาเจาะ จ.นราธิวาส และศพถูกนำมาทิ้งที่แม่น้ำสายบุรี อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เรื่องแดงขึ้นมาเมื่อ ด.ช. สือแม บราเซะ 1 ใน 6 คนรอดตายมาได้ และได้เปิดเผยเรื่องนี้แก่ประชาชนทั่วไปว่า ฆาตกรลึกลับคือบุรุษในเสื้อเขียวหรือนาวิกโยธินที่รัฐบาลส่งมาควบคุมสถานการณ์ 3 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นเรื่องนี้จึงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง

12 ธันวาคม 2518

เป็นวันเริ่มชุมนุม มีประชาชนหลายพันคนได้ทยอยเข้าร่วมชุมนุมกันในบริเวณศาลากลางจังหวัดปัตตานี การชุมนุมในครั้งนี้นำโดยศูนย์พิทักษ์ประชาชน บนเวทีได้มีการอภิปรายเปิดโปงเหตุการณ์ มีการเปิดเทปที่อัดเสียงของเด็กชายสือแม บราเซะ ให้ประชาชนฟังและตลอดเวลาก็มีรายการแสดงต่างๆ สลับอยู่ ประชาชนที่เข้าร่วมชุมนุมได้ยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาล 4 ประการ คือ

1. ให้ฝ่ายรัฐบาลจับฆาตกรเถื่อนมาดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม

2. ชดใช้ค่าเสียหายตามความพอใจของผู้เสียหาย

3. ให้รัฐบาลพิจารณาถอนทหารที่ส่งมาปราบปรามภายใน 7 วัน

4. ให้นายกรัฐมนตรีเดินทางไปให้คำตอบที่ปัตตานีภายในวันที่ 16 ธ.ค. นี้

ข้อเรียกร้องนี้กลุ่มประชาชนที่ร่วมชุมนุมได้ยื่นเสนอมาทางนายประสิทธิ์ โกมลมาลย์ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานี และนายประสิทธิ์ได้ชี้แจงว่าใน 2 ข้อแรกทางราชการก็กำลังดำเนินการอยู่ มิได้นิ่งนอนใจ ส่วนข้อเรียกร้องประการที่ 3 เป็นนโยบายของทางรัฐบาลเป็นผู้พิจารณาและข้อเรียกร้องประการที่ 4 ต้องแล้วแต่ทางนายกรัฐมนตรีจะเห็นสมควร ดังนั้น ประชาชนจึงชุมนุมกันต่อ

13 ธันวาคม 18

ประชาชนจำนวนหลายพันคนยังคงชุมนุมกันที่บริเวณศาลากลางอีกเป็นวันที่ 2 และคงยืนยันในข้อเรียกร้องเดิม แต่ทางรัฐบาลมิได้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง วันนี้มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงขลาฯ และวิทยาลัยครูยะลาเข้าร่วมประท้วงอย่างแข็งขัน และวันนี้ทางตำรวจและทหารได้ตั้งด่านรอบตัวเมืองปัตตานี เพื่อสกัดและตรวจค้นมิให้ประชาชน จากต่างอำเภอเข้ามาร่วมสมทบ

จุดนองเลือด 12 ศพ

เวลา 19.30 น. ของวันที่ 13 ธ.ค. นี่คือเวลาที่เกิดการนองเลือดในขณะที่กำลังมีการอภิปรายกันอยู่นั้น เสียงระเบิดก็ดังขึ้นในบริเวณเวที ประชาชนพากันแตกตื่นทำให้การชุมนุมสลายตัวลงโดยปริยาย

ผลจากระเบิดปรากฏว่ามีประชาชนเสียชีวิตทันที 11 ศพ และเสียชีวิตเพิ่มเติมภายหลัง 1 ศพ บาดเจ็บอีกประมาณ 30 คน ในขณะที่ประชาชนกำลังแตกตื่นกำลังตำรวจซึ่งดูเหมือนจะเตรียมเอาไว้พร้อมแล้วก็เข้าเคลียร์พื้นที่ โดยอ้างว่าเพื่อรักษาความปลอดภัยและความสงบ เรียบร้อยของประชาชน ในขณะเดียวกันก็ประกาศห้ามมิให้ประชาชนทำการชุมนุมกันอีกต่อไป

ข้อสังเกต

อาคารศาลากลางมีตำรวจรักษาการณ์อยู่ เพื่อกับมิให้ประชาชนเข้าไปในสถานที่ราชการและเวที

อภิปราย อยู่ห่างจากตัวอาคารศาลากลางประมาณ 7 เมตร ก่อนที่จะมีเสียงระเบิดไฟฟ้าดับลงอย่างไม่มีสาเหตุ หลังจากนั้นเสียงระเบิดจึงเกิดขึ้น หลังจากระเบิดดังขึ้นเพียงระยะเวลาไม่กี่นาทีไฟฟ้าก็สว่างขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และตำรวจได้เข้าไปเคลียร์พื้นที่บริเวณที่ชุมนุม จากข้อสังเกต น่าจะตอบคำถามได้กระมังว่าระเบิดถูกโยนมาโดยใคร จากทิศใด

16 ธันวาคม 18

กลุ่มประเทศมุสลิมสี่ประเทศ คือ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ปากีสถาน และอินเดีย ได้ส่งตัวแทนมาที่ปัตตานีเพื่อแสดงความเสียใจต่อประชาชนที่ถูกสังหาร สถานการณ์ทั่วไปในปัตตานียังไม่คลี่คลาย กองกำกับการตำรวจปัตตานีได้จัดส่งกำลังหน่วย ป.พ.พ. 3 หมวดพร้อมอาวุธครบมือ เตรียมรับเหตุการณ์

17 ธันวาคม 18

ศูนย์ขอยืนยันตามข้อเรียกร้องเดิม และเพิ่มข้อเรียกร้องในการสังหารหมู่ในวันที่ 13 ธันวาคม 2518 อีกหนึ่งข้อ ดังต่อไปนี้

1. ให้ฝ่ายรัฐบาลจับฆาตกรกรณีสังหารหมู่มาดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม
2. ให้รัฐบาลชดใช้ค่าเสียหายตามความพอใจของพ่อแม่และญาติของผู้ถูกสังหาร
3. ให้รัฐบาลถอนกำลังทหารที่ส่งมาปราบปราม

4. ให้นายกรัฐมนตรีมาให้คำตอบตามข้อเรียกร้องด้วยตนเองและทบทวนนโยบายในเขต 3 จังหวัดภาคใต้

5. ให้รัฐบาลรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ญาติผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจากการระเบิดระหว่างชุมนุมเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2518 และดำเนินการหามือระเบิดมาลงโทษตามกฎหมายโดยเร็วที่สุด

บริเวณมัสยิดกลางปัตตานี ประชาชนยังคงชุมนุมอยู่หนาแน่น ตัวแทนศูนย์พิทักษ์ประชาชนออกแถลงการณ์ประกาศถึงการชุมนุมว่า ต้องการให้ถอนทหารออกไปจาก 3 จังหวัดภาคใต้ และให้จับผู้สังหารหมู่ 5 ศพกับมือระเบิด 14 ศพ มาลงโทษตามกฎหมายให้ได้ และที่ชุมนุมเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีไปพบเพื่อหาทางแก้ไขสถานการณ์

นายสอุดี การีมะแซ ที่ปรึกษาศูนย์พิทักษ์ประชาชนยืนยันว่า การชุมนุมเรียกร้องครั้งนี้ได้รับการขัดขวางจากหน่วย กอ. รมน. โดยหน่วย กอ. รมน. แจกใบปลิวคัดค้านการชุมนุมของประชาชน

ในตอนเช้าวันที่ 17 ธ.ค. รัฐบาลส่งคณะบุคคลมายัง 3 จังหวัดภาคใต้เพื่อแก้ปัญหารวม 6 คน คือนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์, นายวิญญู อังคณารักษ์, นายดำรง สุนทรศารทูล พล.ต.ท. ศรีศุข มหินทรเทพ, นายต่วน สุวรรณศาสน์ จุฬาราชมนตรี, และคุณหญิงสมร ภูมิณรงค์ เลขานุการของนายต่วน

เกิดการประชุมประท้วงขึ้นอีก แต่คราวนี้ที่บริเวณมัสยิด มีประชาชนจำนวนไม่น้อยกว่าการชุมนุมครั้งแรก และต่างก็วิพากษ์วิจารณ์ถึงกรณีที่เกิดขึ้น 8 กลุ่ม คือ สำนักมุสลิมสยาม มุสลิมกลางแห่งประเทศไทย ชมรมบัณฑิตมุสลิมแห่งประเทศไทย กลุ่มนิสิตนักศึกษามุสลิม กลุ่มสลาตัน หน่วยประสานงานศูนย์พิทักษ์ประชาชน ชมรมส่งเสริมอาชีพและศีลธรรมสงขลาและกลุ่มมุสลิมหัวเขาจังหวัดสงขลา และญาติพี่น้องของผู้ถูกระเบิด ได้ประชุมกัน ผลการประชุมคือ จะดำเนินการชุมนุมต่อไป และจะเรียกร้องต่อรัฐบาล 5 ประการดังกล่าว

18 ธันวาคม 18

ประชาชนจำนวนหมื่นยังคงชุมนุมเรียกร้องกันอยู่ที่มัสยิดกลางปัตตานี ที่ชุมนุมเรียกร้องให้นายกไปพบ รัฐมนตรีมหาดไทยไปถึงปัตตานีแต่ไม่ยอมไปพบตัวแทนประชาชนที่ชุมนุมกันอยู่ โดยให้เหตุผลว่าไม่มีประโยชน์

ต่อมาที่ชุมนุมได้เพิ่มข้อเรียกร้องอีกข้อหนึ่ง คือ ให้การชดใช้ค่าเสียหายแก่ญาติของผู้เสียชีวิต และบาดเจ็บที่ถูกระเบิดในระหว่างการชุมนุม

รมต. มหาดไทยชี้แจงว่า การให้ถอนทหารออกไปจาก 3 จังหวัดภาคใต้เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้

19 ธันวาคม 18

นักศึกษา 8 สถาบันยื่นคำขาดต่อรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาภายใน 48 ชั่วโมง มิฉะนั้น จะดำเนินการโดยเด็ดขาดเพื่อตอบสนองความไม่รับผิดชอบของรัฐบาล

ประมาณเวลา 11.00 น. นักศึกษาจากจังหวัดยะลาประมาณพันคนได้เดินทางมาร่วมการประท้วงด้วย สถานการณ์ยังตึงเครียด

20 ธันวาคม 18

มีการเผาโรงเรียนในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส ชาวบ้านระบุว่าทหารเป็นผู้เผา เพื่อต้องการสร้างสถานการณ์

กลุ่มอาจารย์มหาวิทยาลัยสงขลา และกลุ่มนักศึกษาปักษ์ใต้ในการเหนือ ออกแถลงการณ์สนับสนุน

21 ธันวาคม 18

ทหารจากค่ายอิงคยุทธบริหาร ปัตตานี ขึงลวดหนามล้อมรอบศาลากลางจังหวัดทางจังหวัดได้ประกาศเตือนไม่ให้ประชาชนออกนอกบ้านในเวลากลางคืน นายบราเฮงเจ้าหน้าที่พิทักษ์ศูนย์ประชาชนถูกทหาร นปพ. กลุ่มหนึ่งแทงด้วยตามปลายปืน เสียชีวิตขณะเดินออกจากที่ชุมนุม

22 ธันวาคม 18

ฝูงชนกรำฝนเพื่อรอการมาของนายก ยืนยันจะไม่ยอมสลายตัวจนกว่าจะได้พบนายกฯ เวลา 18.30 น. มีการเผาหุ่นนายก ตำรวจหน่วยปราบปราบพิเศษ ยั่วยุให้ผู้มาชุมนุมก่อเหตุการณ์รุนแรงเพื่อจะได้ใช้กำลังอาวุธเข้าปราบ สถาบันและโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดหยุดเรียนไม่มีกำหนด คณะกรรมการกลางพันธ์ชาวนาชาวไร่ ภาคเหนือ ออกแถลงการณ์สนับสนุน

23 ธันวาคม 18

คณะรัฐมนตรีมีมติไม่ให้ คึกฤทธิ์ เดินทางไปภาคใต้ โดยให้นายใหญ่ ศวิตชาติ รัฐมนตรียุติธรรม รับมอบอำนาจเต็มไปแทน

ประชาชนเรือนหมื่นกรำฝนรอนายกรัฐมนตรี ฝนตกหนักตลอดเวลา ขณะนี้น้ำได้ท่วมจังหวัด สงขลา นราธิวาส ปัตตานี และยะลาบ้างแล้ว เส้นทางคมนาคมบางแห่งถูกตัดขาด

ศูนย์พิทักษ์ประชาชนปัตตานี ยินดีที่จะเจรจากับนายใหญ่ ศวิตชาติ แต่จะไม่ยอมไปเจรจาที่ค่าย อิงคยุทธ ปัตตานี อย่างเด็ดขาด

25 ธันวาคม 18

ประธานสภาจังหวัดปัตตานียืนยันว่านาวิกโยธินสังหารหมู่ เผยหลักฐานการทำสัญญารับเงิน ขอชดใช้ค่าเสียหาย ระบุ พลโทสัณฑ์ ยอมรับแล้ว แต่มีการประท้วงเสียก่อน องค์การมุสลิมปากีสถาน สนับสนุนการประท้วงที่ปัตตานี พรรคฝ่ายค้านมาเลเซียเรียกร้องให้รัฐบาลมาเลย์และมุสลิมทั่วโลก ประท้วงรัฐบาลไทย

ผู้ที่ถูกสังหารด้วยระเบิดและปืน

1. นายธรรมนูญ มะรอเซะ (อะฟันดี มุหัมมัด อับดุลเราะชีด)
2. นายมามุ คือมะลี (มะหฺมูด อับดุลละฏีฟ)
3. นายนิมะ มะซอลี (นิมุหัมมัด มุหัมมัดศอลีหฺ)
4. นายอาแซ หะยีสามะ (หะสัน ฮาจญี อับดุศ – เศาะมัด)
5. นายแวอิสไมล์ แวดอเลาะ (วันอิสมาอีล วันอับดุลลอฮฺ)
6. นายแวหามะ เจ๊ะเฮง (วันอะหฺมัด เจ๊ะอิบรอฮีม)
7. นายมะกาตา บากา (มุคตาร อบูบักรู)

8. นายยูลี (ร็อมลี) กาเระอีซอ

9. นายยูโซะ (ยูสุฟ)

10. ด.ช. มุหัมมัด

11. หะยีมะ (ฮาจญีอะหฺมัด)

12. น.ส. ซาลีมะ แวบือซา (ซะลีมะฮฺ วัน บีซาร์)

13-17. ยังไม่ทราบชื่อ (ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บมีมากกว่า 40 คน)

ด้าน อ.บางนรา ได้บันทึกการต่อสู้ทางการเมืองครั้งนี้ ในหนังสือ **"ปัตตานี อดีต ปัจจุบัน"** ที่โด่งดังในหน้า 169-171 ว่า

"29 พฤศจิกายน 2518 ทหารหน่วยนาวิกโยธิน ได้ฆ่าราษฎรอย่างทารุณจำนวน 6 คนไปทิ้งในแม่น้ำโกตา (แม่น้ำสายบุรี) ในจำนวนหกคนนั้นรอดชีวิตมาได้หนึ่งคน จากหนึ่งคนนี้แหละทำให้เรื่องถึงแดงขึ้น จนถึงมีการชุมนุมกันอย่างใหญ่โตเป็นเวลา 45 วัน บางวันมีผู้ไปชุมนุมเป็นแสนๆ คน ดังที่คนบรรยายในหนังสือพิมพ์ "จัตุรัส" ฉบับวันที่ 27 มกราคม 2519 ตอนหนึ่งมีความว่า *"ไม่เคยมีครั้งใดในประวัติศาสตร์ถิ่นนี้มาก่อนเลยที่คลื่นมนุษย์จำนวนแสนมาชุมนุมกันเพื่อแสดงเจตจำนงอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างหนักแน่นเช่นนี้ สี่ชั่วโมงเศษที่คลื่นมนุษย์มหึมาขบวนนี้เดินไปตามถนนสายต่าง ๆ ในเมืองปัตตานีที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นสี่ชั่วโมงที่น่าระทึกใจจากความเกรียงไกรของคลื่นมวลชน...นับเป็นการชุมนุมประชาชนในขนาดเดียวกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ที่กรุงเทพฯ เมื่อสองปีที่แล้ว และเป็นการชุมนุมประชาชนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในหัวเมือง..."*

การชุมนุมประท้วงของชาวมุสลิมที่หน้าศาลากลางจังหวัดปัตตานีจนถูกระเบิดสิ้นชีวิตอีก 13 ศพ และต่อมาได้ย้ายที่ชุมนุมไปยังมัสยิดกลางจังหวัดปัตตานีนั้น เป็นการเปิดหูเปิดตาชาวมุสลิมเหล่านั้นโดยตรงตลอดระยะเวลา 45 วัน ทั้งกลางวันและกลางคืน ในที่ชุมนุมดังกล่าวมีการเปิดโปงพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ชนชั้นปกครอง ตลอดจนพฤติกรรมของรัฐบาลไทยเองที่มีต่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มิหนำซ้ำยังได้เล่าประวัติความเป็นมาของปัตตานีซึ่งไม่ค่อยมีการบันทึกมากนักในหนังสือ

ภาษาไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่ชาวมุสลิมเหล่านั้นได้รวมตัวขึ้นมาชนิดที่ยังไม่เคยปรากฏขึ้นมาเลยในประวัติศาสตร์ของพวกเขา และเหตุการณ์นี้คงจะฝังลึกอยู่ในความสำนึกของชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนเหล่านั้นทุกคนเป็นเวลาอีกนานแสนนาน”

ผลจากจากประท้วงใหญ่ปัตตานีครั้งนี้ นายอนันต์ วัฒนานิกร ได้สรุปในหนังสือประวัติเมืองลังกาสุกะ เมืองปัตตานี หน้า 194-195 ดังนี้

“จนกระทั่งถึงวันที่ 12 มกราคม 2519 นายกรัฐมนตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มอบอำนาจให้นายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีว่าการสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นผู้แทนลงมาเจรจากับผู้แทนของ “ศูนย์พิทักษ์ประชาชน” โดยรัฐบาลยอมรับเงื่อนไขของศูนย์ เพื่อดำเนินการดังต่อไปนี้

1. รัฐฯ จะดำเนินการจับกุมและดำเนินคดีกับผู้ต้องหาที่ฆ่าบุคคลทั้ง 5 และทำร้ายเด็กชายสือแม บาราเซะ โดยด่วน

2. รัฐฯ จะจ่ายเงินค่าชดใช้ค่าทำศพแก่ผู้ตายและผู้บาดเจ็บ เป็นเงินคนละ 5 หมื่นบาท แก่ญาติมิตรของผู้ตาย

3. จะสั่งให้เคลื่อนย้ายหน่วยนาวิกโยธินที่ตั้งอยู่วัดเชิงเขาไปตั้งอยู่วัดสักขี อำเภอสายบุรี และจะสับเปลี่ยนกำลังของหน่วยนาวิกโยธิน กลับไปยังต้นสังกัดเดิม

4. ข้อเสนอเกี่ยวกับนโยบาย ที่จะนำมาใช้กับสี่จังหวัดชายแดน รัฐบาลจะรับไปพิจารณาดำเนินการต่อไป และจะควบคุมกำชับเจ้าหน้าที่ให้ปฏิบัติการตามกฎหมายโดยเคร่งครัด

5. รัฐบาลจะดำเนินการตามกฎหมาย กับคดีระเบิดหน้าศาลกลางจังหวัดปัตตานี ในคืนวันที่ 13 ธันวาคม 2518 และจะช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ญาติของผู้ตาย และบาดเจ็บที่เกิดจากการระเบิดทุกคน

6. ศูนย์พิทักษ์ประชาชน และกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประชุมประท้วง จะต้องดำเนินการให้ผู้เข้าร่วมชุมนุมสลายตัวโดยเร็วที่สุด

7. รัฐบาลไม่เอาผิดข้าราชการ นักเรียน นักศึกษาที่หยุดภารกิจและการศึกษา เพื่อมาร่วมชุมนุม

หลังจากเหตุการณ์ประท้วงผ่านพ้นไปแล้ว รัฐบาลชุดต่าง ๆ ก็ได้ดำเนินการหาแนวทางบริหาร 5 จังหวัดชายแดนจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2524 รัฐบาลโดยการนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จึงมีมติเห็นชอบตามข้อเสนอ ของสภาความมั่นคงแห่งชาติให้ตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้นตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 8/2524 ลงวันที่ 20 มกราคม 2524”

ท้ายที่สุดเหตุการณ์นี้เป็นที่มาของการจัดตั้งศูนย์อำนวยการองค์การบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)

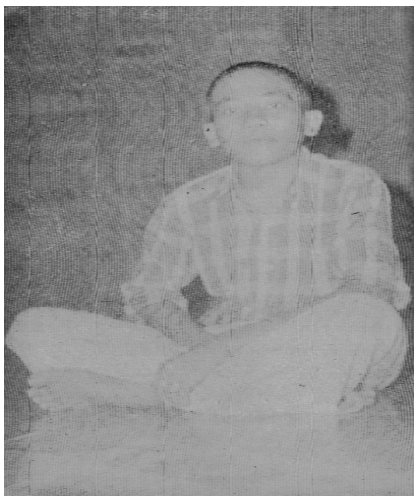

เด็กชาย สือแม บราเซะ (ขณะนี้ยังมีชีวิตอยู่)

1.1.6 โครงการเขื่อนสายบุรี พ.ศ.2535

จากรายงาน “โครงการศึกษาการพัฒนาชุมชนโดยชุมชน (มีส่วนร่วม) กรณีศึกษาบ้านกือเม็ง” (2552:39-40) ได้ระบุถึงโครงการเขื่อนสายบุรี ดังนี้

ตัวอย่างโครงการพัฒนาที่ชาวบ้านไม่ชอบและชาวบ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ **เช่น กรณีเขื่อนสายบุรี** เมื่อพ.ศ. 2535 แม่น้ำสายบุรี ซึ่งเป็นเสมือนเส้นเลือดในชุมชน รับทราบข่าวร้ายว่าจะมีโครงการสร้างเขื่อนสายบุรีด้วยความกลัวว่าชุมชนจะพังพินาศ ชาวบ้านสายบุรีที่ใจตรงกันช่วยกระจายข่าวเตือนชุมชนถึงอันตรายของโครงการ โครงการนี้จะทำให้ชาวสายบุรี ซึ่งได้รับการปกป้องมาเนิ่นนานจากความห่างไกลและความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ เริ่มตระหนักว่า พวกเขาไม่อาจดำเนินชีวิตอยู่ในโลกใบเล็ก ๆ ของตนได้อีกต่อไปแล้ว จึงร่วมกันก่อตั้งองค์กร

พิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรี และเริ่มแสวงหาความช่วยเหลือภายนอกจากแวดวงวิชาการและกลุ่มทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ใน พ.ศ. 2540 ชาวบ้านสายบุรีรอนแรมจากหมู่บ้านของตนไปเข้าร่วมกับสมัชชาคนจนในการปักหลักประท้วงครั้งประวัติศาสตร์ 99 วัน หน้าทำเนียบรัฐบาลพร้อม ๆ กับชาวบ้าจากทั่วทุกสารทิศที่เดือดร้อนจากโครงการของรัฐ การชุมนุมทำให้ได้เรียนรู้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการต่อสู้ ได้เรียนรู้การเจรจา

รัฐบาลของพลเอกชวลิต ประกาศหยุดโครงการสร้างเขื่อนสายบุรี ชาวบ้านจึงกลับบ้านด้วยชัยชนะ

ประวัติศาสตร์ภาคใต้นั้นเต็มไปด้วยการต่อสู้ของคนท้องถิ่นกับการควบคุมของอำนาจรัฐส่วนกลาง บ่อยครั้งที่ต้องถึงเลือดตกยางออก ชัยชนะในกรณีเขื่อนสายบุรีจึงนับเป็นชัยชนะครั้งประวัติศาสตร์ เพราะเป็นชัยชนะของชาวบ้านที่ได้มาด้วยสันติวิธี พวกเขากลับบ้านด้วยพลังความเชื่อมั่นไม่เพียงแต่ในเรื่องสันติวิธี แต่ในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ทะนุบำรุงธรรมชาติและวิถีชีวิตอย่างพอเพียงด้วย

สิ่งสำคัญที่พวกเขาได้เรียนรู้จากการเป็นส่วนหนึ่งในขบวนการประชาชนก็คือ การทำเกษตรธรรมชาติและการอยู่อย่างพอเพียงไม่ใช่เรื่องของคนล้าสมัย แต่เป็นสิ่งที่ทั่วโลกได้ตระหนักแล้วเป็นวิถีทางที่จะกอบกู้โลกให้รอดจากความเสื่อมทรามของสภาพแวดล้อมได้ ความเชื่อมั่นนี้ทำให้องค์กรพิทักษ์ลุ่มน้ำสายบุรีเริ่มฟื้นฟูวิธีการทำสวนป่ายางในชุมชน โดยเจริญรอยตามวิธีการทำสวนโบราณดูซง

มะปอสี มาอีซา หนุ่มใหญ่วัย 37 ปี เป็นหนึ่งในสมาชิก สองปีก่อน เริ่มปลูกไม้ผล ผักสวนครัวและสมุนไพรหลายชนิดบนที่ดินสวนยางขนาดสองไร่ โดยมีกฎเกณฑ์ง่าย ๆ คือ ปลูกทุกอย่างที่ครอบครัวต้องกินต้องใช้ จะได้ไม่ต้องไปซื้อหามา เขาบอกว่าตอนนี้เขามีความสุขที่สุด แม้ว่าสวนยางเขาดูรก รุงรัง แตกต่างกับสวนของเพื่อนบ้านที่ต้นยางเข้าแถวเป็นระเบียบ บนพื้นดินเตียนโล่ง แต่ได้น้ำยางพอๆ กัน แถมมะปอสียังไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารจากตลาดด้วย

ระหว่างที่กลุ่มอนุรักษ์สายบุรีกำลังขยายการทำสวนป่ายางแบบสวนดูซงในป่าต้นน้ำของสายบุรีก็พบข่าวร้ายว่า ชาวบ้านหลายหมู่บ้านกำลังเดือดร้อนอย่างหนักจากการที่กรมป่าไม้ประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติสุไหง-ปาดีทับชุมชนและที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านกลายเป็นผู้ผิดกฎหมายและอาจถูกขับไล่ได้ทุกเมื่อ

แต่เพราะการทำงานของกลุ่มสภาผู้นำชุมชนได้เสนอต่อรัฐบาลว่าหมู่บ้านชุมชนมุสลิมภาคใต้ควรได้รับอนุญาตให้อยู่กับป่าและทำสวนดูซงต่อไป แต่กรรมสิทธิ์ในที่ดินควรโอนให้เป็นของชุมชนเพื่อเป็นหลักประกันว่าจะไม่มีการเปลี่ยนมือ

“วิถีชีวิตของเราในจังหวัดชายแดนภาคใต้เรียบง่ายและพอเพียง ปัญหาจะหมดไป ถ้าชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเราเองได้” ดือราแม ดาราแม หรือ เปาะจิ อธิบาย

1.1.7 ความสำคัญของพื้นที่ทุ่งยางแดง ปะนาเระ ไม้แก่น และสายบุรี

การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ชุมชนพื้นที่ปลายน้ำลุ่มน้ำสายบุรี ได้แก่ อ.สายบุรี อ.ไม้แก่น อ.ทุ่งยางแดง อ. ปานาเระ ชาวบ้านมีการเลือกตั้งถิ่นฐานตามลักษณะภูมินิเวศ และทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการยึดพื้นที่รอบๆ แม่น้ำ โดยแต่ละพื้นที่มีการเลือกตั้งถิ่นฐานนั้นจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันออกไป โดยที่ ต.พิเทน มีการตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 500 ปี ในอดีตเลือกการเลือกตั้งถิ่นฐานโดยพิจารณาจากแม่น้ำ พรุ ทุ่งหญ้า ภูเขา เป็นหลัก ชาวบ้านต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทุ่งยางแดงเลือกตั้งถิ่นฐานรอบ ๆ พรุลานควาย เพราะต้องพึ่งพาพรุเป็นแหล่งหากินและดำรงชีวิต เนื่องจากในอดีตลักษณะชุมชนค่อนข้างแยกจากชุมชนอื่น การติดต่อระหว่างชุมชนต้องใช้ช้างหรือเวียน ซึ่งไม่สะดวกเหมือนปัจจุบัน ชุมชนจำเป็นต้องมีแหล่งทรัพยากรสำหรับการพึ่งพาตนเองโดยเฉพาะต้องมีแหล่งน้ำสำหรับการหล่อเลี้ยงภายในชุมชนเป็นหลัก และการเลือกพื้นที่สำหรับการตั้งสุเหร่าจะพิจารณาจากที่มีความรู้เป็นโต๊ะอีหม่าม ในอดีตหาคนที่พอจะมีความรู้เป็นโต๊ะอีหม่ามหายาก หากหมู่บ้านไหนพอจะมีคนมีความรู้ มีผู้นำ พึ่งได้ก็ใช้พื้นที่นั้นเป็นสถานที่ในการตั้งสุเหร่า

สำหรับชาวบ้านอ. ปานาเระ เริ่มตั้งถิ่นฐานบริเวณที่เป็นที่ลุ่มริมชายฝั่งเพื่อประกอบอาชีพทำนาและประมง โดยชื่อหมู่บ้านในอดีต เรียกว่า “ปาเฆะ” เวลาจะไปซื้อปลาก็ไปซื้อที่ปาเฆะ ต่อมากลายเป็นปะนาเระ และหมู่บ้านที่เรียกว่าบ้านกลาง และบ้านนอกนั้นมาจากที่มาของการมีไม้ไผ่ปลูกอยู่เป็นแนว หมู่บ้านที่อยู่นอกเขตแนวไม่ไผ่ จึงเรียกบ้านนอก บ้านกลางอยู่ในเขตไม้ไผ่ เลยเรียกบ้านกลาง และคาดว่าในอดีตมีชุมชนไทยพุทธอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านกลาง เนื่องจากมีวัดโบราณตั้งอยู่ แต่ปัจจุบันได้ย้ายออกไปอยู่รอบนอก

สำหรับชาวบ้าน อ.สายบุรี ชาวบ้านที่บ้านมะยูงจะสร้างบ้านที่ภูเขา ปลูกทุเรียนบ้านบนภูเขา เลี้ยงสัตว์ วัว จับเลี้ยงบนเขาบูโด พอตอนเย็นก็เอาวัวลงมา เลี้ยงแบบปล่อย สำหรับช่วงเก็บเกี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จ เอาวัวลงมาเลี้ยงแถบทุ่งนา สมัยก่อนมีการปลูกหมาก พลู และมีชื่อเสียงมาก โดยนำไปขายที่ อ.สายบุรี หมากและพลูนอกจากเก็บกินแล้ว ใช้ในพิธีด้วย เช่น การแต่งงาน การทำขวัญ การสุหนัต ทุกบ้านจึงต้องมีต้นหมาก พลู ในอดีตชาวบ้านจะขึ้นไปทำไร่หมุนเวียนบนเขา และมีการปลูกข้าว และมีการปลูกผลไม้ด้วย หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ก็ปล่อยให้ ทุเรียน สะตอ มังคุด เติบโตกลายเป็นสวนดูซง ต่อมายางพาราเข้าไป จึงมีการโค่นสะตอ ทุเรียน มังคุดทิ้ง โดยเปาะจิเล่าว่ายางพาราเข้าไปในพื้นที่เมื่อประมาณปีพ.ศ. 2500 มีการขายต้นยางพาราต้นละ 1 บาท ที่วัดปลักปลา ชาวบ้านก็ไปซื้อกันมาปลูก เอง (กือเตาะมาแซ) หรือบางส่วนก็ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การสงเคราะห์สวนยาง (กือเตาะกาเจ็ง) (สัมภาษณ์ :นายมะ สามะเด็ง บ้านมะยูง (อายุ 36 ปี) / ลี (มะยูง))

การเดินทางคมนาคม

เมื่อประมาณ 150 ปีที่แล้ว การติดต่อระหว่างชุมชนต้องใช้ช้าง เกวียน การเดินเท้า หรือการใช้เรือเพื่อเดินทางติดต่อระหว่างกันในหลายวัตถุประสงค์ เช่น การเดินทางไปละหมาดวันศุกร์ โดยในอดีตมีสุเหร่าเพียง 1 แหล่ง ที่บ้านปาเซปูเต๊ะ ชาวบ้านจากน้ำดำ พิเทนจะต้องเดินเท้าเพื่อไปละหมาดวันศุกร์ที่บ้านปาเซปูเต๊ะ ใช้เวลาเดินทาง 1 วันโดยเริ่มออกเดินทางตั้งแต่เช้ามืดของวันศุกร์ กว่าจะกลับถึงบ้านก็เย็นหรือค่ำ โดยระหว่างทางไปและกลับก็ได้มีการแวะพักและทักทายเพื่อนบ้านระหว่างทาง ระหว่างหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านรู้จักและสนิทสนมกัน เกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันนี้ คิดว่าการละหมาดวันศุกร์เป็นวันละหมาดรวมเท่านั้น ไม่มีสอบถามเรื่องอื่น ไม่ได้เยี่ยมเยียน การอ่านในสุเหร่าก็สั้นเจรจาเร็ว

การใช้ช้างเป็นพาหนะและเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางไปกินเหนียว (พิธีแต่งงาน) มีการใช้ช้างเป็นพาหนะของขบวน นอกจากนี้ยังใช้ช้างในขบวนพีแห่เข้าสุนัต หรือแม้แต่การขนของ โดยการใช้ช้างในกิจกรรมต่าง ๆ เริ่มหายไปเมื่อประมาณ 50 ปีที่แล้ว นอกจากนี้แบอายียังเล่าว่าสมัยก่อนมีเรือมาจากสายบุรี ล่องเรือขึ้นมาจอดแวะที่ท่าธง ก่อนที่จะไปตรังกานูประเทศมาเลเซีย ระหว่างนั้นก็จะมีการแลกเปลี่ยนสินค้า โดยชาวบ้านทุ่งยางแดงจะซื้อเกลือจากสายบุรี และขายผลไม้ เช่น กล้วย และมะพร้าว

อาชีพหลัก

อาชีพหลักของคนในพื้นที่ในอดีตคือ ทำนา หาปลา โดยการเริ่มเข้าไปใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเริ่มจากการสร้างกระท่อมในพื้นที่ทำนาเพื่อเฝ้านา จากนั้นจึงสร้างบ้านและสวนตามมา หรือบางพื้นที่ เช่น มะยูง มีการทำนา ปลูกข้าวบนพื้นที่เขา จากนั้นจึงมีการปลูกพืชสวน เช่น ทุเรียน มังคุด สะตอ เป็นต้น และปล่อยให้มีการเจริญเติบโตตามธรรมชาติกลายเป็นสวนดูซง

ปัจจุบัน อาชีพที่นำรายได้มีฐานมาจากแม่น้ำ เช่นที่ ต.ตะบิ้ง อ.สายบุรี เยาวชนหากินในแม่น้ำ แต่ยังไม่เต็มที่ น่าจะ มีเครื่องไม้เครื่องมือเพียงพอซึ่งต้องใช้เงินทุน เช่น กระชัง กรณีปลาใหม่ เช่น ปลากะพง ปลาลาแป ตูโว กาแว ใช้โชเล็ง ที่นี่ใช้สิดิง (แร้ว) เจอมาลา ดักปลาเล็กๆ ใส่ราย๋อ) ทำด้วยลวดเหล็กแต่ก่อนทำด้วยไม้ไผ่ (เหล็กทนกว่า ในพื้นที่ยังมีไม้ไผ่นะแต่เหล็กทนกว่า) กุ้ง ใช้บูบู คล้ายเจอมาลาแต่ยาว สัตว์น้ำยังสมบูรณ์อยู่ แต่ไม่มีเครื่องไม้เครื่องมือจับ ที่นี่มีวังปลาธรรมชาติอยู่ด้วย เรียก “ตือโละแบซง” มีชื่อเจ้าของที่ดิน มีเอกสารสิทธิ์ คนเข้าไปหากินได้ ไม่หวงห้าม

ภูมิปัญญาของคนในพื้นที่

การรักษาคนป่วยโดยภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ชาวบ้านมีผู้มีความรู้ในการดูแลรักษาชาวบ้านด้วยกันเองยามที่มีการเจ็บป่วย ส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เนื่องจากในอดีตการสาธารณสุขและการพยาบาลยังไม่ทั่วถึง ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญา ความรู้ในชุมชนดูแลรักษากันเองก่อน ปัจจุบันถึงแม้ว่าการสาธารณสุขจะเจริญมากขึ้น ก็ยังพบว่ามีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ยังคงพึ่งพาภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้อยู่

อ.ทุ่งยางแดง มีหมอตำแยที่มีชื่อเสียงเรียกว่าโต๊ะปิแดและโต๊มูเด็ง โดยโต๊ะปิแด เป็นหมอตำแยรักษาป่วยที่เป็นผู้หญิง (ทำสุหนัตผู้หญิง นวดเส้นและทำคลอด) โต๊ะมูเด็ง เป็นหมอตำแยรักษาผู่ป่วยที่เป็นผู้ชาย (ทำสุหนัตผู้ชาย) ทั้งโต๊ะปิแดและโต๊ะมูเด็ง มีการสืบทอดโดยจิตวิญญาณ (อาเงิง) มีการสืบทอดจากรุ่นก่อน เช่น กรณีที่มีแม่เป็นโต๊ะปิแด ลูกอาจไม่ได้ตั้งใจเป็นโต๊ะปิแด แต่เมื่อมีคนมาขอให้ช่วยทำคลอดให้ ก็อดไม่ได้ที่จะไปช่วยทำคลอด และกลายเป็นโต๊ะปิแดในที่สุดเพราะมีคนมาให้รักษาตลอด ซึ่งในอดีตโต๊ะปิแดเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน เพราะการสาธารณสุขยังไม่ทั่วถึง และถึงแม้ปัจจุบันจะมีระบบการพยาบาลและ

สาธารณสุขที่ทันสมัยขึ้นก็ตาม ชาวบ้านนิยมคลอดลูกในโรงพยาบาล แต่ก็ยังมีการพึ่งพาโต๊ะปิแดอยู่ เช่น การนวดเส้นเพื่อเตรียมตัวสำหรับคุณแม่ก่อนคลอด เป็นการจัดท่าเด็กให้อยู่ในท่าที่เหมาะสมและคลอดง่าย นอกจากนี้การนวดเส้นยังมีผลช่วยให้น้ำนมไหลได้ดีขึ้นด้วย (นีมะเฮาะ) โดยมีโต๊ะปิแดอยู่ 2 คน คนแรกชื่อ มะเง๊าะ อายุประมาณ 60 ปี อยู่ที่ต.ปากู อ.ทุ่งยางแดง โดยมะเง๊าะสามารถช่วยจัดท่าเด็กก่อนคลอดให้อยู่ในท่าที่เหมาะสม คนที่สองชื่อเมาะนั๊ะ อายุประมาณ 60 ปี อยู่ที่ต. น้ำดำ อ.ทุ่งยางแดง ค่อนข้างมีชื่อเสียง สามารถนวดยกมดลูกที่ลดต่ำได้ให้ขึ้นมาได้ เวลาตรวจคนตั้งท้องไม่เคยจับท้องคนท้องเลย

สำหรับโต๊ะมูเด็ง อยู่ที่ต.ปากู มีอยู่เพียงคนเดียวในทุ่งยางแดง และพื้นที่ใกล้เคียง ชื่อแบมะ (มูเด็ง) อายุประมาณ 60 ปี ปัจจุบันไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย เคยมีชาวบ้านในหมู่บ้านจึงไปหาโต๊ะมูเด็งที่อื่นมาเพื่อให้ทำพิธีสุหนัตให้ลูกชาย แต่พอทำแล้วออกเลือดไม่หยุดเลยจึงโทรไปหาแบมะประเทศมาเลเซีย โดยแค่บอกว่า เด็กลูกใคร ชื่ออะไร เด็กก็เลือดหยุดไหล คิดว่าเป็นเรื่องของเขตการดูแล คล้ายๆ ล้ำเขต ปัจจุบันเวลามีคนมาหาแก แกไม่สะดวกที่จะทำให้ ให้คนอื่นทำแทน เมื่อคนอื่นทำแทนก็ไม่เป็นไร เลือดออกปกติ

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผีและวิญญาณร้าย และวิธีการป้องกันผีเหล่านี้ เช่น เรื่องการห้ามเลือด ให้เอาหนาม (ต้นไม้)กับสับปะรดไปไว้ใต้ถุนบ้าน เวลามีการคลอด เพื่อไม่ให้ผีมา จะได้ปลอดภัย ไม่เสียเลือด เพราะจะได้ไม่มีผีมากินเลือด

หมอรักษาโรคอื่น ๆ

คนอาวุโส ชื่อ อาเยาะมุ (อายุมากกว่า 80 ปี) อยู่ที่ ต.ตะบิ้ง อ.สายบุรี สามารถรักษาโรคมะเร็งได้ นอกจากนี้ยังมีหมอบ้านที่ชื่อเสียง เช่น วามะ สามารถรักษาโรคอีสุกอีใส รักษาสมุนไพร และแชโอะ เป็นหมอผี หมอดูของหาย แต่แชดิงและแชกอ เสียชีวิต และโต๊ะอีหม่าม ปัจจุบันยังมีคนมารักษาอยู่

การเลือกผู้นำ

ทุ่งยางแดง- แต่ก่อนเมื่อประมาณ 150 ปีที่แล้ว มีผู้นำทางวัฒนธรรม ไม่มีอบต. ไม่มีผู้นำชุมชนมาก เหมือนกับปัจจุบันนี้ที่ต้องมี ชรบ. อบต. ผู้นำมาจากการนับถือของชาวบ้านโดยธรรมชาติ ไม่ใช้วิธีการ

เลือกตั้งเหมือนปัจจุบัน ชาวบ้านในอดีตใช้ชีวิตแตกต่างกับปัจจุบันมาก ไม่มีการทะเลาะวิวาท การติดต่อระหว่างชุมชนก็ไม่มีเทคโนโลยีเหมือนปัจจุบัน ต้องใช้ความพยายามเดินทางโดยการเดินเท้าหรือใช้สัตว์เป็นพาหนะ

ลักษณะพิเศษคนในพื้นที่

หากพูดถึงคนอ.ทุ่งยางแดง มักจะมีคนกล่าวว่า คนทุ่งยางแดง ตะโล๊ะแมะนา ปากู น้ำดำ เป็นคนยากจน ไม่ค่อยเข้ากับสังคม การพัฒนา เพราะมีภูเขารอบ ไม่ค่อยมีถ้าเทียบกับปูยุต เขาว่าคนปูยุตคือคนพัฒนา (ออแกฮีแล) อะไรเข้ามารับได้หมด คนทุ่งยางแดงจะรับไม่ได้กับที่สมัยใหม่เข้ามา พอเพียง แต่ตอนนี้มีส่วนหนึ่งที่ออกมาจากยะหริ่ง ยะรัง ที่เข้ามาก็จะมีสถานะแบบคนฮีเล นอกจากนี้ยังมีคนกล่าวว่า คนน้ำดำยังมีนิสัยพูดกันเจ็บๆ พูดแรงๆ ใช้คำหยาบ แต่ไม่ทะเลาะกันขนาดถ้ามีใครที่พูดแรงๆ ดัง ดุ หยาบๆ เขาจะบอกว่าพูดยังกับคนน้ำดำ “แกจะปูซอออรังนะแก” และที่นี่ ไม่ค่อยขาดคนดัง มีชื่อเสียง ในแถบน้ำดำ ปาเซปูเต๊ะ คนดังคือคนที่มีบทบาทยามที่หมู่บ้านมีปัญหา เช่น เมื่อมีการขโมยวัว เขาจะเรียกคนจากชาวบ้าน ปาเซปูเต๊ะ น้ำดำ ปากู และพื้นที่ใกล้เคียงมาคุยเพื่อซักถาม ถ้าคนกลุ่มนี้ไม่รู้เรื่อง แสดงว่าคนนอกทำ คนที่นี่สืบเก่งมาก แม้คนในพื้นที่ขโมย คนในก็ต้องรู้ แต่คนดังสมัยนี้คือ เรียกว่าคนดังไม่ได้แล้ว ไม่แบบเดิม คนในพื้นที่ยอมรับนับถือ แต่มาจากการเลือกตั้งมากกว่า

ของดีของพื้นที่

ของดีอ.ทุ่งยางแดง คือ บูดูดาฆะ เพราะที่นี้มีปลาเยอะ มีการทำบูดูที่เรียกว่า “บูดูปลาฆอ” คนที่อื่นเรียก คนน้ำดำเรียกว่า “บูดูดาฆะ” (เรียกบูดูสายบุรีว่า “บูดูฮีเล” เก็บไว้นานจนกลิ่นหมดกลิ่นแรง) บางคนกินไม่ได้ เนื่องจากไม่ได้เก็บไว้นานมาก ใครที่กินบูดูก็ต้องล้างมือด้วยน้ำส้ม บูดูต้องผ่านการปรุงด้วยไฟ โดยนำไปใส่ในกะลาจะทำให้มีกลิ่นหอมมากขึ้น เดี๋ยวนี้ยังมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำแบบนี้อยู่บ้าง เพราะไม่ค่อยมีปลาเป็นวัตถุดิบในการทำ เนื่องจากปลาสดถูกซื้อขายเพื่อการบริโภคกันหมด ซื้อปลาสดไปหมด

และหากเอ่ยถึง อ. สายบุรี ที่ต.ตะบิ้งมีเอกลักษณ์ เปอเฮอแจแม (อัตลักษณ์) เรื่องเป็นศูนย์กลางทางการเรียน ศาสนา สมัยก่อนมีสุเหร่า ทำนองเดี่ยวนี้ คนทางเจาะกือแย (? Check!) ชาวบ้าละแวกนั้นจะมา

ละหมาดที่นี่ เพราะมีผู้รู้มาก เช่น หะยีสะมาอิง หะยีอับดุลรอเซะ หะยีอับดุลรอหมาน หะยีอิสเรส เป็นผู้รู้ศาสนา เป็นคนในหมู่บ้านไปเรียนศาสนามา (วามะ อายุ 90 ปี เล่าให้ฟัง)

วัฒนธรรม

พิธีบูยอบือแน

ต.ตะบิ้ง อ.สายบุรีเป็นพิธีที่มีหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว โดยมีการทำบุญ ละหมาด (อาจาต ?) ให้พระเจ้ารักษา โดยมีการทำขนมจีนเพื่อเลี้ยงคนในชุมชนหลังการเก็บเกี่ยวช่วงเดือนเมษายน โดยทุกคนจะมีส่วนร่วมในการทำ แป้งขนมจีนทำเองโดยใช้ข้าวจากนา โดยนวดข้าวด้วยเท้า เพื่อให้เมล็ดข้าวหลุดจากรวง และใช้สาก (ทำจากไม้ตำเสาในพื้นที่) ตำข้าวเพื่อเปลี่ยนจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร จากนั้นจึงนำมาบดเป็นแป้งสำหรับทำเส้นขนมจีน ส่วนน้ำแกงใช้ปลาในพื้นที่ ปลาหลักๆที่พบได้แก่ ปลาช่อน (กูแว) ปลาดุก (กือลี) ปลาหมอ (ปูยู) ปัจจุบันยังมีพิธีนี้อยู่บ้าง

นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันเป็นหมู่บ้านในงานต่าง ๆ เรียก “ปาเมาะ” ปัจจุบันยังพบว่ามีประเพณีนี้อยู่แต่มีวงแคบลง เพราะในแต่ละที่ต่างมีมัสยิดประจำหมู่บ้าน แต่ยังคงช่วยเหลือกันอยู่

ที่ ต.บ้านกลาง อ.ปานาเระ มีกิจกรรมที่ชาวบ้านได้ทำร่วมกันหลากหลายอย่าง เช่น มีการทำขนมหม้อแกง ไปสอนเด็กในโรงเรียนประถม ช่วยเหลือกัน เกี่ยวข้าว ดำนา เมาลิด (ช่วงเดือนเมาลิด) วันฮาซูอ (ข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมในแต่ละเรื่อง)

อ.สายบุรี ศิลปะการแสดงต่าง ๆ ได้แก่ เมาะโย่ง เตอกี : บางครอบครัวมีการบนบานไว้หากมีคนที่ไม่สบายและรักษาไม่หาย ก็บนบานให้มีการละเล่น เปอร์ดีกา หนังตะลุง และเตอกี ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้หายไปเยอะ เนื่องจากความไม่ปลอดภัย (บ้านมะยูง) เล่นมโนราห์ ฮูลู หนังตะลุง (ทุ่งยางแดง/ น้ำดำ)

- พิธีข้าวใหม่
- ปาตาตีข้าว
- ชนวัว

- ชนไก่
- ล้มฟาง พอเสร็จจากเก็บเกี่ยว คนว่างเลยคิดเรื่องฉลอง มีมโหรศพ จัดในนาข้าว ดำนา 3 ปี เล่นมโนราห์สักครั้ง เขาว่าข้าวจี
- พิธีข้าวใหม่
- ซากาดข้าว

หมายเหตุ : ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

สังคม

หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยหลายปัจจัยต่าง ๆ ร่วมกัน ได้แก่ ระบบโครงสร้างทางสังคมที่เชื่อมโยงกัน ระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านยังคงมีการพึ่งพาอาศัยกันอยู่ ช่วยเหลือกันเมื่อยามเดือนร้อน รวมถึง ศาสนา และระบบเศรษฐกิจ ที่มีส่วนเท่าเทียมกันที่ทำให้คนในสังคมยังคงอยู่ได้ ดังตัวอย่างที่ บ้านบีเด อ.พิเทน ชาวบ้านบอกว่า ปัจจุบันเขามีความสุขมากในหมู่บ้านมีคนที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ส่งเข้ามาเยียมเยียนทุกปี และให้มีการทำบ่อปลา ขุดลอกจากคลองเดิมในหมู่บ้านปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำพระราชทานเพิ่มเติมทุกๆ ปี เช่น ปลาตะเพียนขาว ปลานิล ปลาตะเพียนหางแดง มีการเปิดให้หาปลาในสระ โดยจ่าย 100 บาท เพื่อนำไปซื้อของขวัญมาให้รางวัล คนที่จับปลาได้มากที่สุด ปลาใหญ่ที่สุด ที่เหลือเก็บไว้บำรุง มีคนข้างนอกมาด้วย รวม 200-300 คน นอกจากนี้ยังมีบริเวณพื้นที่ตำบลทำโรงทอผ้า ให้ชาวบ้านทอผ้า ฝึกทอผ้า มีอาจารย์มาสอนโครงการพระราชดำริ

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของชุมชนจะไม่เหมือนเมื่อก่อนที่ชาวบ้านมีการช่วยเหลือและพึ่งพากันและกันมาก เนื่องจากชุมชนเริ่มขยาย แต่ก็ยังมีการช่วยเหลือกันในวงเล็ก ยังคงมีประเพณีต่าง ๆ และศาสนาที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เช่น ประเพณีข้าวใหม่ ซากาตข้าว เป็นต้น บางชุมชนมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในเรื่องการช่วยเหลือกซึ่งกันและกันชัดเจน เช่นนายรอเซะ เจ๊ะเมง ชาวบ้าน ต.บ้านกลาง อ.ปานาเระ ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงที่มองเห็นจากในอดีตเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจุบันว่า “*สมัยเก่าก่อนหากมีการลงเรือใบ เวลาขึ้นฝั่ง เราพรรคพวก มาราก 30 - 40 คน*

ช่วยกันเก็บเรือ แตกต่างกับปัจจุบันที่เมื่อการต่อเรือใหม่ จะต่างคนต่างทำ หรือแม้แต่การทำนาในอดีต ชาวบ้านไถนากับวัว ใครที่มีผืนนาอยู่ใกล้เคียงกันไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธหรือไทยมุสลิม จะได้มีการถามไถ่เรื่องราว และมีการช่วยเหลือกัน แต่ปัจจุบันนี้ ไถนาอยู่ใกล้เคียงกัน 2 ชั่วโมง ไม่มีโอกาสคุยกันเลย เมื่อก่อนชาวบ้านมีการช่วยเหลือกัน เช่น การซ่อมสะพานยาว ที่เชื่อมระหว่างบ้านนอกและบ้านกลาง โดยทุกปีชาวบ้านจะช่วยกันซ่อมแซมโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพางบประมาณของส่วนกลาง"

นอกจากนี้ระบบการปกครองที่เปลี่ยนไป เช่น การมีองค์การบริหารส่วนตำบล หรือการเลือกผู้นำโดยวิธีการเลือกตั้ง ไม่ได้ช่วยประสานคนในชุมชนให้มีความสามัคคีกัน กลับเป็นการเพิ่มความแตกแยกของคน เพราะเป็นการเล่นพวก และเห็นแก่ประโยชน์ของพวกพ้อง เกิดความแตกแยกของคน ดังที่แบยิกล่าวว่า "*ศาสนา เครือญาติ ธุรกิจยังพอไหว การเมืองแย่มาก พึ่งไม่ได้ แตกแยกมาก เลือกตัวช่วย อบต. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีการแบ่งพรรคแบ่งพวกตลอด เครือญาติก็ยังแตกแยก แต่มีสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านผูกพันกันอยู่ คือ ระบบศาสนา แม้มีมัสยิด 2 แห่ง ก็ไม่ใช่ปัญหา ที่ต้องแยกออกจากกัน ไม่ถึงต้องเข่นฆ่ากัน จะแยกกันเฉพาะตอนปฏิบัติกิจศาสนา วิถีปฏิบัติก็อยู่ร่วมกัน ศาสนาหล่อหลอมให้เราพยายามอดทน และขอดูอาเพื่อดำรงชีวิติอยู่ได้*"

เศรษฐกิจ

ชาวบ้านยังคงมีการพึ่งพาทรัพยากรจากธรรมชาติ เช่นการจับสัตว์น้ำจากแม่น้ำสายบุรี และยังคงหลงเหลือวิถีดั้งเดิม ทั้งภูมิปัญญา และเครื่องมือการจับปลาให้เห็นอยู่ เช่น ที่ต.มะยูงชาวบ้านที่นี่เวลาว่างไปหาปลาโดยใช้เบ็ด หากุ้ง หอย ทั้งหากินเอง เพื่อลดรายจ่าย และส่วนที่เหลือนำมาขายบ้าง ส่วนที่ ต. ตะบิ้ง ชาวบ้านใช้สวิงคล้ายเบ็ด (สิดิง) (รูปประกอบ)ใช้จับปลาตัวใหญ่ 5 – 7 กิโลกรัม ที่อยู่ในคลองสายบุรี (แม่น้ำสายบุรี) เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2552 มีชาวบ้านตกเบ็ดได้ปลาบึก 8 กิโลกรัม ชาวบ้านบอกว่าเพิ่งพบว่ามีปลาบึกอาศัยอยู่มีสัก 3 ปีที่แล้ว ปลาบึกที่ได้อยู่ใกล้กระชังเลี้ยงปลากะพง

ด้วยชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและทรัพยากรธรรมชาติลดลง ปลาในแม่น้ำตามธรรมชาติหายไป ชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยน โดยการเลี้ยงปลาในกระชังเพื่อเป็นอาชีพเสริม เช่น ต. ตะบิ้ง- มีชาวบ้านเลี้ยงปลาในกระชังมาก ส่วนใหญ่ชาวบ้านเลี้ยงปลาทับทิม และปลากดเหลือง ทั้งหมดประมาณ 500 กระชัง เริ่มจาก

บริเวณสะพานลาบอ ถึงสะพานสายบุรีในตลาด (ระยะทางประมาณ4 กิโลเมตร) โดยเลี้ยงทั้ง 2 ข้างคลอง ใน 1 ปี มีการเลี้ยง 2 ครั้ง ในปีพ.ศ. 2550 พอที่จะได้กำไรบ้าง แต่ ปีพ.ศ. 2551 แต่พบว่าปีนี้ (พ.ศ.2552) มีปลาตายเป็นจำนวนมาก คือเลี้ยงได้ประมาณ 1 เดือน ปลาตายทั้งกระชัง ที่ตะบิ้งมีการเลี้ยงปลามาก ปลาตายเป็นจำนวนมาก

ปลาทับทิมเลี้ยง เลี้ยงกระชังละ 1800 ตัวต่อกระชัง เป็นระยะเวลา 4 เดือน ก็สามารถขายได้ น้ำหนักตัวละ 8 ขีด ขายกิโลกรัมละ 63 บาท เลี้ยงโดยใช้อาหาร 45 กระสอบต่อกระชัง อาหารแบ่งเป็น 2 เบอร์ เบอร์ 1 กระสอบละ 460 เบอร์ 2 กระสอบละ 440 บาท

ปลากดเหลือง โดยเลี้ยง 2,000 ตัวต่อกระชัง เลี้ยงเป็นระยะเวลา 9 เดือน กิโลกรัมละ 100 บาท น้ำหนักตัวละ 8-10 กิโลกรัม ปลาจะมีขนาดไม่เท่ากัน ชาวบ้านจะทำการยกกระชัง 3 ครั้ง 3 รุ่น ได้ปลาน้ำหนักรวมต่อครั้งประมาณ 500 กิโลกรัม กระชังมีขนาดกว้าง 5 ยาว 5 เมตร อาหารที่เลี้ยงแบ่งเป็น อาหารกระสอบ และอาหารสด โดยอาหารกระสอบเบอร์1 460 บาท เบอร์2 440 บาท ส่วนอาหารสด ได้แก่ ไ ส้ไก่ และหัวปลา ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้อาหารสดในการเลี้ยง เนื่องจากช่วยในการประหยัดต้นทุนได้มากกว่า

ทรัพยากรในพื้นที่

ทรัพยากรมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก ส่งผลต่อลักษณะการประกอบอาชีพที่สัมพันธ์กับทรัพยากรในพื้นที่ เช่นที่ต. มะยูง ในอดีตชาวบ้านมีการเลือกพื้นที่สูง ทำสวนดูซง ซึ่งดูซงเป็นสวนของเครือญาติ แบ่งวันใช้ประโยชน์ กันในพี่น้อง ผลผลิตเยอะมาก หากมีผลผลิตเหลือจากการแจกจ่ายแบ่งปัน จึงนำมาขายเป็นรายได้รายปี ส่วนที่ราบสำหรับการปลูกมะพร้าว ได้รายได้ทุก ๆ 3 เดือน และที่ลุ่มเป็นพื้นที่สำหรับทำนาปี นาพรุ ซึ่งส่วนใหญ่ทำไว้บริโภคในครัวเรือน การเปลี่ยนแปลงของการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ย่อมสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ดังอาชีพที่ยกตัวอย่าง ดังนี้

การทำสวน

พื้นที่ที่เป็นสวนดูซง ซึ่งเป็นสวนของตระกูล เครือญาติ ลดลง บางส่วนถูกเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา มีรายได้รายวัน ส่วนที่ยังเป็นดูซงอยู่ก็มีปัญหาเรื่องความไม่สงบ ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปดูแล ดูซงก็เลยห่างบ้าน ผลผลติที่ได้ เช่น สะตอ ทุเรียน ปัจจุบันที่น้อยลงเพราะไม่ค่อยได้ดูแล ทุเรียนก็ไม่ค่อยออกผล แดดไม่ส่องลำต้นเลย เพราะไม่ได้ไปดูแล

การทำนา

เห็นได้จาก ที่ ต. ตะบิ้ง อ.สายบุรี พื้นที่ทำนาข้าว เป็นปลูกยางพาราเป็นส่วนใหญ่ หรือที่อ.ทุ่งยางแดง การทำนาที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งรูปแบบ ระยะเวลา และเมล็ดพันธุ์ข้าวที่สัมพันธ์กับสภาพพื้นที่จากที่เคยมีการทำนา 3 รูปแบบ (ตารางที่)ปัจจุบันที่รูปแบบการทำนาที่สัมพันธ์กับพื้นที่แบบนี้ได้หายไปหมด ส่งผลต่อเมล็ดพันธุ์ที่ชุมชนเคยผ่านคัดเลือกเพื่อปลูกให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ก็ค่อย ๆ หายไปจากพื้นที่และหายไปจากความคิดของคน ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์ข้าวจากต่างพื้นที่ เพราะสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ทำนาแบบเดิมไม่ได้ผล ต้องเปลี่ยนระบบ วิธีการและเมล็ดพันธุ์ หรือแม้แต่ที่อ. ปานาเระ ถึงแม้จะยังคงมีการทำนาอยู่ แต่นาส่วนหนึ่งถูกทิ้งร้าง คนในวัยทำงานกลับไปใช้แรงงาน รับจ้างกรีดยาง หรือทำนารับจ้างที่ประเทศมาเลเซีย (ประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์) ยอมทิ้งภูมิปัญญาการทำนา ปลูกข้าวที่ได้รับสืบทอดจากบรรพบุรุษ เนื่องจากประสบปัญหา ไม่สามารถทำนาได้เพราะระบบน้ำ ระบบชลประทานที่ไม่เอื้อให้ทำนาให้ได้ผลดีดังเดิม ชาวบ้านบางส่วนจึงจำเป็นต้องทิ้งบ้าน ทิ้งนา ทิ้งลูก ๆ ไว้อยู่กับคนแก่เลี้ยงดูแทน จะกลับมาเยี่ยมบ้านในช่วงเทศกาลรายอ มีงานแต่งงาน หรือญาติเสีย

ตาราง รูปแบบการทำนาและเมล็ดพันธุ์ข้าวในอดีตของชาวบ้านพื้นที่พรุ อ. ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี

รูปแบบ	**ระยะเวลา**	**พันธุ์ข้าว**
นาพรุ	ประมาณ 5 เดือน	พันธุ์ข้าวลือบูบาเซาะ (วัวเปียก) : เมล็ดที่เปียกน้ำไม่งอก จะงอกเมื่อถึงระยะเวลาเพาะปลูก
นาไร่	ประมาณ 4 เดือน	พันธุ์ข้าว ปาดียาโงะ (ข้าวเจ้า) มีขนที่ปลาย นกกินไม่ได้ นกกินยาก ข้าวหอมอร่อย ปลูกในที่ดอน ใช้น้ำน้อย ปูโละอีแต (ข้าวเหนียวดำ)
นาปี	ประมาณ 7 เดือน	พันธุ์ข้าว ดอกไม้ไผ่ (บูงอบูโละ) :ต้นเตี้ยกว่า นาพรุ

การเลี้ยงวัว ควาย

นอกจากการทำนาแล้ว รูปแบบวิธีการในการเลี้ยงวัว ควายที่เคยมีการเลี้ยงกันอย่างมากบริเวณรอบพรุ ยังมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากอดีต โดยจากอดีตที่เคยมีการผลัดเวรกันไปเลี้ยงวัว ควายวันละ 2 คน ทั้งวัว ควาย ของตนเองและของเพื่อนบ้านรวม ๆ เป็นพัน ๆ ตัว ซึ่งมีขั้นตอนคือ ช่วงเช้าเปิดคอก วัวจะมีผู้นำฝูงเรียกว่า แม่ฝูง (อีบูกาแน) วัว ควาย เหล่านี้จะเดินตามแม่ฝูง กินหญ้าในพื้นที่พรุ ตกเย็นก็จะกลับมาเอง ชาวบ้านเพียงแค่ไล่เข้าคอกในตอนเย็น ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านมักเลี้ยงไว้เพื่อไถนา ประกอบอาหารในงานของหมู่บ้าน และไว้ขาย แต่ปัจจุบันชาวบ้านเลี้ยงวัว ควายเหล่านี้น้อยลงมาก อาจเนื่องจากพื้นที่พรุที่เหมาะสมสำหรับการเลี้ยงน้อยลง เพราะพรุมีการถูกยกร่อง ถมดิน ขุดสระ และมีการปลูกปาล์ม นอกจากนี้รูปแบบในการเลี้ยงวัว ควายที่มีอยู่ในปัจจุบันยังเปลี่ยนไปจากเดิม คือเลี้ยงแยก ใครเป็นเจ้าของคนนั้นเลี้ยงเอง และมักนิยมขายควายเพื่อซื้อเครื่องไถนา

การจับสัตว์น้ำ

ในอดีตชาวบ้านพึ่งพาปลาจากในพรุ ในแม่น้ำเป็นอาหาร ส่งผลให้มีวิถีชีวิตและมีภูมิปัญญาในการจับสัตว์น้ำ มีเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำที่มีความเฉพาะเจาะจงต่อสัตว์น้ำแต่ละประเภท เห็นได้จากการทำบ่อดักปลา (เตอลาฆออีแก) โดยขุดบ่อเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน หลังจากขุดบ่อแล้วจึงเอาไม้มากอง (เตอเมอแฆ) ปักให้ปลามาอยู่ แล้วค่อยมาวิดน้ำออกในหน้าแล้ง (ทำปีละครั้ง) และมักวิดปลาหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวและต่อด้วยประเพณีการกินข้าวใหม่และกินขนมจีน ซึ่งปลาที่มักใช้ในน้ำแกงขนมจีน ก็มาจากปลาที่มีอยู่ในพรุที่จับได้ ได้แก่ ปลาไหล ปลาช่อน ปลากด ปลาชะโด และปลาเนื้ออ่อน ซึ่งในอดีตจะเลือกจับเฉพาะปลาตัวใหญ่ ได้ขนาด ตัวเล็กเกินไปก็ปล่อยกลับคืนแหล่งน้ำ แต่ปัจจุบัน หากจับปลาได้ ก็จับหมดทั้งขนาดใหญ่ขนาดเล็ก เพราะปลามีน้อยลง

การดูแลรักษาทรัพยากร

การจับปลา

ที่ ต.ตะบิ้ง อ.สายบุรี ปลาหลักๆ ปลาช่อน (กูแว) ปลาดุก (กือลี) ปลาหมอ (ปูยู) ปัจจุบันชาวบ้านหาปลาได้อยู่ ปลายังชุมอยู่ เนื่องจากมีกฎของหมู่บ้านอยู่ 2 ข้อ คือ

1. ห้ามจับปลานอกฤดู (ช่วงหน้าแล้ง)
2. ห้ามใช้ไฟฟ้าช๊อตปลา (จับหน้าน้ำ/ฝน)

โดยเริ่มใช้กฎนี้ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 โดยมีวามะเป็นผู้นำ ที่กลุ่มที่ทำเรื่องกติกา ปรึกษาหารือสาเหตุที่มีกฎในการจับปลา เพราะพื้นที่ทำนาข้าวมีน้อยลง ส่งผลต่อแหล่งปลาที่ลดน้อยตามไปด้วย หากไม่มีการดูแลจะทำให้ปลาหายไป ไม่รู้จักปลา ไม่มีปลากิน

ชาวบ้านในพื้นที่ได้ใช้ที่ลุ่มในพื้นที่นาทำเป็นบ่อ โดยขุดบ่อไว้ 5 บ่อ เรียก “เตอปะห์ เลอเมาะห์” เป็นที่ราบลุ่มกว่าปกติ ไม่ถึงเป็นหนองน้ำ ในอดีตมีชื่อเรียกแต่ละจุดที่แตกต่างกัน เช่น ลานอ บาโฮะ จือเนาะ เตอลากอเตอแปแกะ ปัจจุบันเรียกรวมๆ ว่า “บือแนกือฆา” มีปลาพันธุ์ดั้งเดิมในพื้นที่ มาหากิน ปลา

บางส่วนได้เอาไปใส่เพิ่ม เมื่อน้ำท่วมมีปลามาก เอาปลาส่วนหนึ่งมาใส่ในบ่อ เมื่อมีปลาเยอะขึ้นลูกหลานก็ได้หาปลา

ที่ มะยูง อ.สายบุรี มีกติกาห้ามจับปลาในฤดูวางไข่

อดีต : วางกติกาเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ในคลองเรียก คลองบากู มีบางคนขุดบ่อเลี้ยงปลาเอง พอน้ำหลากปลาออกอยู่ในแหล่งน้ำลำธาร

ปัจจุบัน: พรุตื้น มีน้ำขังนิดหน่อย ไม่ค่อยมีปลา มีคนจับปลาไม่กี่คน ที่เหลือไปทำงานก่อสร้าง หรือกรีดยาง หรือทำทั้งสองอย่าง เช้ากรีดยาง เมื่อกรีดยางเสร็จจึงรับจ้างก่อสร้าง

แหล่งทรัพยากร : เขาบูโด คลองบากู คลองเขากาล (ต้นไทร) คลองโกตา (สายบุรี ตะโล๊ะละเวง ละเวง) คลองอาลู (ไม้แก่น)

สำหรับที่อ.ปะนาเระ จ. ปัตตานี มีการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของบ่อปลา ซึ่งเป็นไทยพุทธเคยขุดบ่อเพื่อเลี้ยงปลา แต่ปัจจุบันไม่ได้เลี้ยง ให้บ่อปลากับเพื่อนบ้านที่เป็นไทยมุสลิม ใช้บ่อเลี้ยงปลานิล โดยตั้งชื่อว่า “บ่อปลาสมานฉันท์” เพราะอยากให้คนไทยพุทธ มุสลิมไปใช้ประโยชน์จากบ่อปลาเดิม โดยคนที่เลี้ยงก็ประกาศว่าใครจะเอาปลาไปทำบุญวัดก็ได้ ใช้ประโยชน์ร่วมกันทั้งพุทธและมุสลิม เลยเรียกบ่อลาสมานฉันท์ ทำให้ได้คุยกัน รู้ว่าเขาทำอะไร เราทำอะไร ได้ใช้ประโยชน์ 2 ปีกว่า เด็ก ผู้ใหญ่ ก็มาใช้ประโยชน์หาปลาไปกิน ถ้ามีใครจะเอาปลาในบ่อ คนมุสลิมก็มาขอแบเซะ ถ้าเป็นไทยพุทธก็มาขอที่เพื่อนพุทธ บางกลุ่มเราก็เอาปลาส่วนหนึ่งไปขาย แบ่งเงินกัน คนมุสลิมเองกิน ไปทำบุญมัสยิด คนพุทธก็เอาไปทำบุญ แกนนำไทยพุทธชื่อ ดำ (ทำงานข้าราชการที่โรงพยาบาลปะนาเระ) ที่ดินก็เป็นที่ดินของคุณดำ

ผลกระทบและทัศนคติโครงการพัฒนาของรัฐ

1. โครงการพัฒนาพรุแฆแฆ เมื่อปี พ.ศ. 2541 มีโครงการผันน้ำจากแม่น้ำสายบุรี จาก ต.ตะบิ้ง ไป ปานาเระ เพื่อให้ชาวบ้านที่ปานาเระใช้ในการเกษตร โดยเป็นท่อส่งน้ำขนาดเส้นผ่านศูนย์กกลาง 1.2 เซนติเมตร ยาวเป็นระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร เริ่มต้นที่หัวสะพานลาคอ (ต. ตะบิ้ง หมู่ 2) สิ้นสุดบาเราะ ปะเสยาวอ โครงการนี้ชาวบ้านที่ต.ตะบิ้ง ที่มีที่ดินถูกวางท่อพาดผ่านได้รับผลกระทบ เนื่องจากมีการ

วางท่อทับที่ทำกินของชาวบ้าน ชาวบ้านบางส่วนก็ยอม แต่บางส่วนไม่ยอมให้วางท่อ สำหรับชาวบ้านที่ปานาเระได้รับน้ำจากคลองแต่ทำนาไม่ได้เนื่องจากคลองอยู่ต่ำกว่านา จากการสัมภาษณ์ แบเซะ กล่าวว่า คลองส่งน้ำเปรียบเหมือน "ธนาคารเพาะโรค" เนื่องจากไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ หนำซ้ำยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง และเชื้อโรคต่าง ๆ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดปัญหาระหว่างกลุ่มคนที่ทำนากุ้งและนาข้าว เพราะกลุ่มคนที่ทำนากุ้งไม่ต้องการให้เปิดประตูน้ำ เพราะทำให้น้ำจืดไหลเข้าสู่นากุ้ง และเกิดความเสียหายกับผลผลิต ส่วนชาวนาข้าวต้องการให้มีการเปิดประตูน้ำในช่วงนี่น้ำหลาก เพราะต้นข้าวแช่น้ำเป็นเวลานานต้องมีการระบาย ไม่เช่นนั้นทำให้ต้นข้าวเน่าเสียหายเป็น 1000 ไร่

2. การสร้างนิคมอุตสาหกรรมอาหารฮาลาล

ชาวบ้านในพื้นที่ยังไม่ค่อยทราบข้อมูล แต่โครงการได้ดำเนินการสร้างอาคารบางส่วน (office) ในพื้นที่บ้าน…. และมีความเชื่อมโยงกับการสร้างเขื่อนสายบุรี ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นการผันน้ำไปใช้ในอุตสาหกรรม

3. โครงการปลูกปาล์ม ในพื้นที่ปาเสม็ด

ที่อำเภอไม้แก่น โดยมีโครงการยกร่องเพื่อปลูกปาล์มในพื้นที่ปาเสม็ดเดิมในพื้นที่ กินพื้นที่จากอ.ไม้แก่นถึงอ.สายบุรี ประกอบด้วยบ้านกูวิง บ้านโคกมีบง บ้านดอนทราย บ้านทะเล บ้านดินเสมอและบ้านสำโรง ผลกระทบจากโครงการนี้ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม นามีผลผลิต่ำ มีน้ำท่วมนานขึ้น

4. โครงการขุดลอกคลองไม้แก่น ตั้งแต่บ้านกูวิง ถึงบ้านประแต ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ผลกระทบจากโครงการนี้ทำให้เพิ่มปัญหาน้ำท่วม ทำนาไม่ได้และทำให้ตลิ่งพัง เนื่องจากมีการตัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมตลิ่งออกไปหมด เช่นต้นเตยหนาม ต้นหว้า ต้นจิกน้ำ ต้นจาก สาคู หลาวชโอนลำไผ่ เมื่อเข้าสู่ช่วงน้ำหลากทำให้น้ำที่ล้นจากคลองไม่มีสิ่งกีดขวาง น้ำไหลแรงเซาะตลิ่งพัง และไหลเข้าท่วมพื้นที่อาศัยและพื้นที่ทำกิน เมื่อเข้าสู่ช่วงหน้าแล้ง น้ำทะเลหนุนเข้าสู่คลองได้ไกลและน้ำทะเลมีปริมาณมากส่งผลต่อสัตว์น้ำที่หนีน้ำเค็มไม่ทันและไม่สามารถทนความเค็มของน้ำได้ตายเป็นจำนวนมาก

5. การสร้างเขื่อน ขุดลอกและถมปากแม่น้ำกัวรอซาที่บ้านละเวง (เมื่อพ.ศ. 2547) และที่อ. สายบุรี (นานแล้ว) เพื่อขุดลอกปากแม่น้ำให้มีความลึกมากขึ้นเพื่อให้เรือเข้าไปจอดได้ โดยเอาดินและหินมาจากบูเก๊ะซูดอ(ตั้งแต่บ้านทอนถึงพรุบาเจาะ) ทำให้บ้านระแวงเป็นเหมือนเกาะ และน้ำเค็มรุกเข้าไปในแม้น้ำไกล

ขึ้น ส่งผลต่อการซึมของน้ำเค็มลงปะปนกับแหล่งน้ำจืดใต้ดินที่ชาวบ้านใช้ในการบริโภค กลายเป็นน้ำกร่อย ชาวบ้านต้องไปเอาน้ำที่กูแตฮาอูห์ (บ้านป่าไหม้) และปูลากรืองอ (บ้านรังมดแดง)

6. โครงการปะการังเทียม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งทะเล อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปัตตานีและนราธิวาส ดำเนินการกระว่างปีพ.ศ.2544-2547 โดยการจัดวางวัสดุในทะเล ได้แก่ ตู้รถไฟ ท่อคอนกรีต แท่งคอนกรีต ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลเพื่อเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ชาวบ้านที่บ้านละเวง ม.3 ต.ดอนทราย อ.ไม้แก่น จ.ปัตตานี ให้ความเห็นว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่ดี เนื่องจากทำให้สัตว์น้ำเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

7. โครงการถนนยกระดับสูง ที่บ้านมะยูง ซึ่งปิดกั้นการไหลของน้ำตามธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง จุดที่ทำเป็นท่อระบายน้ำมีแค่แถวเดียว ชาวบ้านอยากให้มีการสร้างสะพานหรือทำท่อระบายน้ำเป็น 2 แถว เพื่อช่วยเพิ่มการระบายน้ำได้เร็วยิ่งขึ้น เพราะเมื่อน้ำระบายไม่ทันทำให้น้ำท่วม น้ำไหลแรง และส่งผลกระทบต่อการทำนา

8. การขุดลอกคลองธรรมชาติ ที่บ้านมะยูง ในอดีตเป็นคลองธรรมชาติ แต่ อบต. เข้ามาขุดและสร้างเป็นคูระบายน้ำคอนกรีต เกิดปัญหาในหน้าแล้งน้ำแห้ง ไม่สามารถระบายน้ำจากคูระบายน้ำไปในนาได้ เนื่องจากไม่มีประตูระบายน้ำ น้ำในนาแห้งก่อนที่ข้าวนะได้ผลผลิต นอกจากนี้การมีคูระบายน้ำคอนกรีต ยังส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ต้องจูงรถไถนาเดินอ้อมคูระบายน้ำเมื่อถึงฤดูเพาะปลูก

9. โครงการทำถนนล้อมรอบพรุที่ทุ่งยางแดง และการทำประตูกั้นน้ำ ทำให้เกิดปัญหาน้ำขังอยู่ในพรุ น้ำท่วมพื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่เกษตร และพื้นที่อาศัย น้ำขังเป็นระยะเวลานาน เปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติของพรุ ที่ปกติน้ำแห้ง 9 เดือน น้ำขัง 3 เดือน เมื่อมีถนนรอบพรุ ทำให้น้ำจากต้นน้ำโดนกักชั้นที่ 1 ประกอบกับบริเวณประตูกั้นน้ำมีตะกอนสูงกว่าในพรุ ยิ่งเพิ่มการขังน้ำ ทำให้ต้นไม้ในพรุใบเหลือง รากเน่า พืชพรรณไม้เริ่มตาย สัตว์น้ำมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น ปลากระดี่(ลาเมาะ) ปลาขี้ขม (อีแกกือโม) ซึ่งเป็นปลากินผลไม้ เช่น ลูกชุมแสง(จาเนาะ) เกิดการสูญพันธุ์ตามพันธ์ไม้ นอกจากความเสียหายต่อระบบนิเวศพรุแล้ว ยังส่งผลต่อการทำนาพรุด้วย ชาวบ้านไม่สามารถทำนาพรุได้ พันธุ์ข้าวที่ปลูกได้เฉพาะพื้นที่นาพรุหายไป ชาวบ้านเองมีการปรับตัวตลอดเวลา โดยชาวบ้านบางส่วนได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยการขุดเพื่อระบายน้ำออก และเมื่อ 3 ปีที่แล้ว ชาวบ้านเริ่มมีการทำนาพรุอีกครั้ง โดยการนำพันธุ์ข้าวมาจากภาคกลางแทนพันธุ์ข้าวเดิม (เดิมใช้พันธุ์ลามูบาเซาะ: มีลักษณะเฉพาะ เมล็ดที่เปียกน้ำจะไม่งอก) ทัศนคติของชาวบ้าน

ต่อการโครงการพัฒนาในพื้นที่พรุ ชาวบ้านเห็นว่าการแก้ปัญหาที่ไม่ตรงจุด ไม่ได้แก้ที่สาเหตุ หรือการน้ำอะไรมาเติมลงในพรุเพื่อแก้ปัญหาเหมือนอย่างปัจจุบัน ไม่ได้ช่วยให้ปัญหาลดลง กลับเป็นการเพิ่มปัญหาให้มากยิ่งขึ้น

10. โครงการฝายน้ำล้นที่บ้าน..... ทำให้ช่วงหน้าฝนมีน้ำลงมาที่ทุ่งนา แต่ตอนหน้าแล้ง น้ำไหลคลองคอนกรีตหมด มาทางสะพานคลอง ไหลลงคลอง แต่น้ำตื้นหลายจุด ที่ลึกเคยลึก 1 เมตร ตื้นไป 60% ชาวบ้านไม่ได้ใช้น้ำ ถ้าชาวบ้านจะใช้น้ำก็เอากระสอบทรายกั้นที่คลอง เพื่อให้น้ำล้นออกมาใช้

11. ปัญหาที่ทำกิน อุทยานเขาบูโด ซึ่งกำลังดำเนินการ ควรศึกษาเชิงลึกจากชาวบ้าน คณะเกษตร เอกสาร (น่าจะทำ focus group)

หากมีการสร้างเขื่อน จะทำให้มีผลกระทบต่อระบบทั้งหมด ถ้าน้ำในคลองน้อยลง น้ำเค็มจะมาหนุน พืช ปลา จะตายหมด ปัจจุบันน้ำจืดไว้ใช้ได้ตลอด ใช้น้ำท่อกิน คนส่วนใหญ่ใช้น้ำบ่อ

12. สร้างถนน เขื่อน อ่างเก็บน้ำ ประตูน้ำ

ที่ปานาเระทั้งระบบชลประทาน ถนน ผมไม่เอาอะไรเลย ชลประทานมาก็เจ็บปวด เนื่องจากมีการสร้างคลองชลประทานแล้วไม่ใส่ประตูระบายน้ำ จะมีประโยชน์อย่างไร สร้างคลองส่งน้ำให้ทำนา 2 ครั้ง แต่นาอยู่บนคลอง ไม่สามารถส่งน้ำได้ แล้วน้ำจะมาอย่างไร สำหรับประตูน้ำที่มี บางที่ปิด-เปิด ไม่ได้ ซึ่งเป็นปัญหามาก ชาวบ้านแก้ปัญหาโดยการใช้เครื่องสูบน้ำไปที่นา แต่ส่วนใหญ่ทำไม่ได้ จึงปล่อยให้นาร้างและทำงานอื่นแทน

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายสออและ มามุ นายสตอปา มามุ นายเพาซัน มะดีเยาะ และนายสะมะแอ อามีน 66 ม.2 บ้านกูแบบาเดาะต.ตะบิ้ง อ.สายบุรี จ.ปัตตานี วันที่ 14 มีนาคม 2552

1.2 ประวัติอำเภอไม้แก่น (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

ไม้แก่น เป็นกิ่งอำเภอหนึ่งในจังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ประมาณ 60 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดตามเส้นทางหลวงแผ่นดินสายปัตตานี – สายบุรี – ไม้แก่น 65 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือจดอำเภอสายบุรีจังหวัดสายบุรี ทิศใต้จดอำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันออกจดทะเลอ่าวไทย ทิศตะวันตกจดอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้ทะเล ทำให้น้ำทะเลเข้าถึงตามสายน้ำลำคลองต่างๆ การทำนาจึงไม่ได้ผลดี สินค้าออกที่สำคัญได้แก่ มะพร้าว มีลำคลองหลายสายที่แยกจากแม่น้ำสายบุรีซึ่งไหลผ่านที่ ลักษณะของลำคลองส่วนมากคดเคี้ยว จนทำให้พื้นที่บางแห่งมีสภาพเหมือนเกาะที่มีลำคลองล้อมรอบ พื้นที่กิ่งอำเภอนี้ยังมีที่รกร้างว่างเปล่าอยู่มาก มีที่ดินสาธารณะและที่ดินป่าสงวนที่ยังไม่ได้สำรวจให้แน่ชัดอีกจำนวนมาก ทางคมนาคมมีเฉพาะทางบกประกอบด้วยถนนหลายสายในจำนวนนี้มีทางหลวงแผ่นดินซึ่งเป็นสายสำคัญตัดผ่านพื้นที่ 3 สาย สามารถติดต่อกับใกล้เคียงได้สะดวก สภาพภูมิอากาศไม่ร้อนไม่หนาวมีลมทะเลพัดผ่าน

ประชากรจากการสำรวจเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2527 มีจำนวน 7,736 คน เป็นชาย 3,769 คน หญิง 3,967 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 70 ราษฎรประกอบอาชีพการทำสวนมะพร้าว การประมงชายฝั่ง และทำนา

กิ่งอำเภอไม้แก่น มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรง โรงเรียนประถมศึกษา 13 โรง โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายและสอนเฉพาะศาสนาอย่างเดียว 2 โรง สถานีตำรวจ 1 แห่ง วัด 4 วัด มัสยิด 16 แห่ง โรงพยาบาล 1 แห่ง สถานีอนามัย 4 แห่ง และโครงการชลประทานไม้แก่น (ตามพระราชดำริ) อีก 1 แห่ง

สถานที่ท่องเที่ยวได้แก่หาดชายทะเลซึ่งยาวเหยียดและมีชื่อตามหมู่บ้านนั้นๆ ของตำบลไทรทองคือ หาดบ้านป่าไหม้ หมู่ที่ 3 หาดละเวง หมู่ที่ 6 และหาดบ้านรังมดแดง หมู่ที่ 7 อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอระยะทาง 8, 8 และ 4 กิโลเมตรตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีเกาะเล็กๆ อีก 1 เกาะ ชื่อ เกาะปูเลาเญอลาปี

สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ สุสาน(กูโบร์) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายหาดบ้านละเวง เป็นสุสานที่โดดเด่นเพียงหย่อมเดียว ไม่มีรั้วรอบขอบชิดแสดงอาณาบริเวณ กล่าวกันว่า เป็นที่ฝังศพของพระยาเมืองสายบุรี ในสมัยการปกครองยังเป็นบริเวณ 7 หัวเมือง แต่จะเป็นพระยาเมืองคนใดนั้นไม่อาจจะสืบทราบได้ สิ่งที่มีค่าทางโบราณวัตถุได้แก่ แผ่นไม้แกะสลักที่วางอยู่เหนือหีบศพเป็นแผ่นไม้เหนือหนาและแข็ง ลักษณะเหมือนไม้เคี่ยม แกะสลักเป็นพระนามนบีมุหัมมัดเป็นอักษรอาหรับ นามเดียวแต่เขียนเป็น 2 ตัวอักษร อักษรหนึ่งเขียนแบบธรรมดา อีกอักษรหนึ่งเขียนแบบกลับหลัง แล้วนำมาชนกัน อักษรดังกล่าวอยู่ในกรอบวงกลม นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่น่าสะกิดใจเกี่ยวกับสถานที่บางแห่งของกิ่งอำเภอนี้ที่มีชื่อพ้องกับตัวละครในวรรณคดีต่างๆ เช่น หาดละเวง เกาะเล่าปี่ และหมู่บ้านตะโล๊ะไกรทอง ชื่อดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง ตามรสนิยมของผู้คิดค้นคำเทียบเคียงกับคำเดิม เช่น เกาะเล่าปี่ ชาวบ้านเรียกว่า ปูลาอาปี (ปูลา หรือ ปูเลา เป็นภาษามลายู แปลว่า เกาะ อาปี แปลว่า ไฟ) เป็นต้น

ความเป็นมาในอดีต

พื้นที่กิ่งอำเภอไม้แก่น เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ซึ่งทางราชการได้แบ่งพื้นที่เพียงตำบลเดียว คือ ตำบลไม้แก่น มาตั้งเป็นกิ่งอำเภอเมื่อ พ.ศ.2516 ทั้งนี้เพื่อผลทางการปกครองท้องถิ่น เนื่องจากสภาพพื้นที่เหมาะสมเป็นแหล่งซ่องสุมของกลุ่มผู้ก่อการร้ายจึงจำเป็นต้องแยกออกมาเพื่อสร้างฐานกำลัง มีนายชีพ ทองเอียด ปลัดอำเภอเป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอคนแรก

เมื่อแยกตำบลไม้แก่นออกมาเป็นกิ่งอำเภอเพื่อสะดวกต่อการบริหารราชการจึงได้แยกตำบลไม้แก่นซึ่งมีเนื้อที่กว้างขวางออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งให้ชื่อตำบลไม้แก่นตามเดิม อีกส่วนหนึ่งให้ชื่อว่าตำบลไกรทอง ทั้ง 2 ตำบลนี้มีหมู่บ้านรวมกัน 13 หมู่บ้าน ตัวที่ว่าการกิ่งอำเภอแม้จะตั้งอยู่ในหมู่ที่ 1 ตำบลไกรทองก็ตาม แต่เพื่อรักษาไว้ซึ่งสถานที่อันเป็นภูมิกำเนิดจึงให้ชื่อว่า “กิ่งอำเภอไม้แก่น” (**ป.อ.**)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 7 สถาบันทักษิณคดีศึกษา หน้า 2883

1.3 ประวัติ อำเภอทุ่งยางแดง จากคำบอกเล่าของปราชญ์ชาวบ้าน

นายอายิ อาแว ปราชญ์ชาวบ้าน ปากูแห่งทุ่งยางแดง

จากการสัมภาษณ์นายอายิ อาแว เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2551 ได้เล่าให้ฟังว่า “ทุ่งยางแดงเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ทางราชการได้แบ่งพื้นที่ 4 ตำบล ของเขตการปกครองอำเภอมายอคือ ตำบลพิเทน ตำบลตะโละแมะนา ตำบลน้ำดำและตำบลปากู ให้มาสังกัดในกิ่งอำเภอโดยให้ชื่อว่ากิ่งอำเภอทุ่งยางแดง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2520

คำว่าทุ่งยางแดงแปลจากภาษามลายูว่า Padang kuwing maerah ปาดัง แปลว่า ทุ่ง, กูวิงแมเราะห์ แปลว่า ยางแดง”

ในอดีตพื้นที่อำเภอทุ่งยางแดง จะเป็นที่รู้จักในนามบีเด ซึ่งมีประวัติความเป็นมาของชื่อบีเดนี้มาจากคำว่าพี่เณร ผู้อาวุโส นายฮัจญียูโซะ มะลี ตำบลพิเทน อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย เมื่อ 23 มิ.ย. พ.ศ.2523 ว่า

“พี่เณรเดิมเป็นทหารมหาดเล็กของกษัตริย์อยุธยา พี่เณรได้รับบัญชาจากพระเจ้าแผ่นดินอยุธยาให้ตามจับช้างเผือกของกษัตริย์ที่หลุดหายช่วงมาทำสงครามกับปัตตานี คณะทหารที่รอนแรมออกหาช้างเผือกเป็นเวลานานหลายเดินก็หาไม่พบ จนที่สุดมหาดเล็กเหล่านั้นก็บวชเป็นภิกษุสามเณร การเดินทางได้มาถึงเมืองตานีชาวบ้านจะเรียกชื่อว่าพี่เณร หลังจากนั้นพี่เณรได้สมรสกับหญิงนั้นเพื่อที่เป็นมลายูมุสลิม พี่เณรจึงต้องเปลี่ยนจาก พุทธศาสนามานับถือศาสนาอิสลาม จนมีลูกหลานเต็มบ้านเต็มเมือง ลูกหลานจะเรียกชื่อ

ท่านว่าโต๊ะหญังบีเด มาจากคำว่าทวดพี่เณร และเพี้ยนเป็นทวดพิเทน และกลายเป็นนามเรียกตำบลพิเทนในที่สุด สุสานของโต๊ะหญังพิเทน ตั้งอยู่ที่ สุสานบ้านเขาน้อย ต.พิเทน อ.ทุ่งยางแดง จ.ปัตตานี”

1.3.1 ประวัติกิ่งอำเภอทุ่งยางแดง (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

ทุ่งยางแดง เป็นกิ่งอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี มีเนื้อที่ประมาณ 125 ตางรางกิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดตามเส้นทางหลวงแผ่นดินสายปัตตานี – ยะรัง – มายอ – ทุ่งยางแดง 44 กิโลเมตรและทางหลวงแผ่นดินสายปัตตานี – ปาลัส – มายอ – ทุ่งยางแดง 55 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือจดอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีทิศใต้จดอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ทิศตะวันออกจดอำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานี และทิศตะวันตกจดอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

สภาพภูมิประเทศทั่วไป

เป็นที่ราบลุ่ม มีที่ราบสูงบางแห่งบริเวณเชิงเขา สภาพภูมิอากาศชุ่มชื่นตลอดปี มีฝนตกชุก

อาชีพหลักของประชากร

ได้แก่ การทำสวนยางพารา รองลงมาได้แก่ การทำนาและการเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงคือ วัวและควาย ซึ่งมีหน่วย กรป.กลาง ให้การสนับสนุนส่งเสริมการแพร่พันธุ์อยู่ในพื้นที่ด้วย มีลำน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดสองแห่งคือ ลำน้ำลูโบ๊ะลูซงกับลำน้ำลูโบ๊ะบูตา ซึ่งไหลพาดผ่านพื้นที่ ลำน้ำดังกล่าวนี้ ฤดูแล้งจะมีน้ำขังเพียงบางแห่ง เป็นแอ่งน้ำลึกๆ แต่ในฤดูมรสุมมีน้ำเต็มเปี่ยมโดยตลอดและไหลลงสู่แม่น้ำสายบุรี ในเขตอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีนอกจากนี้ยังมีแหล่งน้ำธรรมชาติและอ่างเก็บน้ำตามโครงการพระราชดำริหลายแห่ง อำเภอนี้มีป่าสงวนแห่งชาติสองแห่งเนื้อที่ 8,305 ไร่ การคมนาคมมีเฉพาะทางบก ใช้รถยนต์และจักรยานยนต์เป็นพาหนะ มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านสามสาย ทางหลวง รพช. 1 สาย

และทางหลวงชนบท 17 สาย แม้ส่วนมากจะเป็นถนนลูกรัง แต่ก็อยู่ในสภาพราบเรียบ สัญจรติดต่อภายในท้องที่และอำเภอใกล้เคียงได้สะดวก

จำนวนประชากร

จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2526 จำนวน 10,715 คน เป็นชาย 5,376 คน นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 90 มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรง โรงเรียนประถมศึกษา 11 โรง โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย 1 โรง วัดไม่มี มีมัสยิด 18 แห่ง สถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอ 1 แห่ง สถานีอนามัยตำบล 4 แห่ง การประปาไม่มี ไฟฟ้าเข้าถึงทุกตำบล แต่ยังไม่ทั่วทุกหมู่บ้านแหล่งท่องเที่ยวไม่มี พื้นที่สำคัญได้แก่ หมู่บ้านปาแดปาลัส หมู่ที่ 1 ตำบลปากู เป็นหมู่บ้านที่หน่วยพัฒนาการพื้นที่ของ กรป.กลาง (นพค.52) ตั้งสำนักงานอยู่ และพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ หมู่ที่ 2 ตำบลพิเทน และหมู่ที่ 2 ตำบลน้ำดำ ทั้งสองแห่งนี้เป็นถิ่นที่อยู่ของไทยพุทธเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเกี่ยวกับถิ่นอาศัยของไทยพุทธตามหมู่บ้านตำบลต่างๆ ในท้องที่กิ่งอำเภอนี้ มักจะเป็นเป้าหมายทางด้านการคุกคามของพวกขบวนการโจรก่อการร้ายอยู่เสมอ

ด้านวัฒนธรรม

ที่ตำบลพิเทนทั้งไทยพุทธและมุสลิมส่วนมากพูดภาษาไทย แต่มีสำเนียงและภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างกว่าท้องถิ่นอื่น ถ้อยคำมักมีราชาศัพท์แทรก เช่น ร่ม เรียกว่า กลด กิน เรียกว่า เหวย (เสวย) เป็นต้น

ประวัติความเป็นมา

พื้นที่ของกิ่งอำเภอทุ่งยางแดง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอมายอ ของจังหวัดปัตตานี ซึ่งทางราชการได้แบ่งพื้นที่ 4 ตำบล ให้มาสำกัดในกิ่งอำเภอนี้ คือ ตำบลพิเทน ตำบลตะโละแมะนา ตำบลน้ำดำ และตำบลปากู มีหมู่บ้านจากตำบลทั้งสี่ จำนวน 19 หมู่บ้าน ทั้งนี้ตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2520 เป็นต้นมา

โดยตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอที่บ้านโคกมุด หมู่ที่ 1 ตำบลตะโละแมะนา มีนายประสิทธิ์ ศุภสุนทร ปลัดอำเภอเป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอคนแรก

การที่ให้กิ่งอำเภอนี้ว่า “ทุ่งยางแดง” ก็เนื่องจากพื้นที่ในบริเวณที่ตั้งว่าการกิ่งอำเภอเป็นทุ่งกว้างใหญ่ มีย่อมต้นยางแดงขึ้นอยู่เห็นได้ชัดแต่ไกล และชื่อนี้ก็เรียกกันมาแต่เดิม เป็นที่รู้จักของคนในท้องที่และท้องที่ใกล้เคียง

เหตุผลของการตั้งกิ่งอำเภอนี้ก็เพื่อการเข้าถึงประชาชนของทางราชการ เพื่อจะได้พัฒนาท้องถิ่นและดำเนินการป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้าย เป็นการสร้างฐานกำลังของฝ่ายบ้านเมืองเพื่อพิทักษ์สันติสุขให้แก่ประชาชนในท้องที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านไทยพุทธ ซึ่งอยู่กันหลายจุดและเป็นเป้าหมายของการคุกคามอยู่เสมอๆ (ป.อ.)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 4 หน้า 1,587 – 1,588

1.4 อำเภอปะนาเระ (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

ปะนาเระ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางตะวันออกประมาณ 45 กิโลเมตร มีอาณาเขตทางภาคเหนือติดต่อกับอ่าวไทย ทางทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย และอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ทางทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสายบุรีและอำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ทางทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอมายอและอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นเนินเขา ป่าไม้ และที่ราบกระจายอยู่ทั่วไป ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าละเมาะเตี้ยๆ ดินเป็นดินร่วนปนทรายบริเวณสันทรายชายฝั่งทะเล ภูมิอากาศโดยทั่วไปอบอุ่นสบายดี ไม่หนาวจัดหรือร้อนจัด เนื่องจากมีผลทะเลพรัดผ่านอยู่ตลอดเวลา มีฝนตกเกือบตลอดปีเพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมทั้ง 2 ด้าน ฝนตกชุกระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคม เฉลี่ยแล้วปีหนึ่งๆ มีฝนตก 147 วัน ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยต่อปี 1,884.1 มิลลิเมตร

อำเภอปะนาเระมีเนื้อที่ประมาณ 158.63 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 10 ตำบล 50 หมู่บ้าน ตำบลมีดังนี้คือ ตำบลปะนาเระ ท่าข้าม ควน คอกกระบือ ดอน ท่าน้ำ บ้านกลาง บ้านนอก บ้านน้ำบ่อ และพ่อมิ่ง มีสุขาภิบาล 1 แห่ง คือ สุขาภิบาลปะนาเระ มีสถานีอนามัยมากกว่า 6 แห่ง และสำนักงานผดุงครรภ์อีกประมาณ 7 แห่ง มีโรงพยาบาลประจำอำเภออีก 1 แห่ง มีการบริการทางด้านการรักษาพยาบาลและอนามัยจึงอยู่ในเกณฑ์ดีพอสมควรเมื่อเปรียบเทียบกับอำเภอโดยทั่ว ๆ ไป สำหรับการศึกษานั้นเหมือน ๆ กันกับอำเภอส่วนใหญ่ในบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ

ในปี พ.ศ. 2426 อำเภอปะนาเระมีประชากรทั้งหมด 15,984 คน เป็นประชากรชาย 18,067 คน หญิง 17,917 คน ประชากรส่วนใหญ่คือร้อนละ 70 นับถือศาสนาอิสลาม ที่เหลือนับถือศาสนาพุทธ ความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์สูง คือประมาณ 224 คนต่อตารางกิโลเมตร

อาชีพหลักของชาวปะนาเระคือ การเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำสวน ในจำนวนเนื้อที่ถือครองทั้งหมด 28,478 ไร่ ใช้ปลูกข้าว 13,663 ไร่ ปลูกพืชอีกเล็กน้อย อาชีพอื่น ๆ ของราษฎรมีการทำประมง ทำน้ำบูดู ทำปลาหมึกแห้ง และทำข้าวเกรียบปลา

ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวปะนาเระส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม พุทธศาสนาและการละเล่นพื้นบ้าน แบบชุมชนผสมที่ราษฎรชาวไทยมุสลิมกับไทยพุทธอาศัยอยู่ร่วมกัน ส่วนโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญมีหลายแห่ง เป็นต้นว่า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลคอกกระบือ ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันพระธาตุเจดีย์ตั้งอยู่ที่เขาบางมะรวด ตำบลบ้านกลาง และวัดคานเป็นวัดสำคัญของอำเภอทั้งอยู่ที่ตำบลบ้านควน สถานที่ท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นหาดทรายริมฝั่งทะเล ซึ่งได้แก่ หาดแฆแฆ ตำบลบ้านน้ำบ่อและหาดชลาลัย ตำบลปะนาเระ เป็นต้น

ความเป็นมาในอดีต

คำว่า ปะนาเระ มาจากภาษามลายูท้องถิ่นหรือภาษามลายู 2 คำผสมกัน คือ “ปาตา” ซึ่งแปลว่าหาดทราย กับ “ตาเระ” ซึ่งแปลว่าหาดทราย กับ “ตาเระ” ซึ่งแปลว่าตากอวน รวมกันแล้วมีความหมายว่าหาดทรายสำหรับตากอวน อันเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านประมงทั่ว ๆ ไปทางภาคใต้ในอดีต

ก่อนปี พ.ศ. 2357 ปะนาเระเป็นหมู่บ้านประมงแห่งหนึ่งในเมืองปัตตานี หลังจากปีนั้นแล้วมีการแยกปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง บ้านปะนาเระอยู่ในเขตเมืองยะหริ่ง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2444 รัฐบาลได้ประกาศใช้กฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ. 120 และส่งพระยาศักดิ์เสนี (หนา บุนนาค) ลงไปเป็นข้าหลวงใหญ่บริเวณ 7 หัวเมือง เพื่อจัดแบ่งเขตเมืองต่าง ๆ จัดตั้งอำเภอและกรมการอำเภอขึ้นมา โดยได้แบ่งเมืองยะหริ่งออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอกลางเมือง อำเภอปะนาเระ และอำเภอระเกาะ ระหว่างปี พ.ศ. 2449 – 2453 มีการยุบรวมบริเวณ 7 หัวเมือง ลดลงเหลือเพียง 4 เมือง คือ ปัตตานี สายบุรี ยะลาและบางนรา ในการยุบรวมครั้งนั้นอำเภอปะนาเระถูกโอนไปขึ้นกับเมืองปัตตานี ซึ่งประกอบด้วยอำเภอต่าง ๆ 7 อำเภอ รวมทั้งปะนาเระด้วย ที่ว่าการของอำเภอปะนาเระตั้งอยู่ที่ตำบลปะนาเระหลังนั้นชื่อของอำเภอนี้จึงไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 เป็นต้นมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (ส.ส.)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 5 หน้า 2,056 – 2,057

1.4.1 ประวัติอำเภอปะนาเระ

อำเภอปะนาเระปัจจุบัน มีเมืองท่าโบราณที่ชื่อว่า “กัวลาเบอรือวัส” (ปากบางมะรวด) ในอดีตเป็นแห่งจอดเรือการค้าและเรือลาดตระเวนของสุลต่านเมืองสาย ปะนาเระในภาษามลายูหมายถึง ผู้ลากจูง หรือผู้ชักลาก

นักการศึกษาของปัตตานีคือท่านขุนศิลปกิจจ์ พิสัณห์ (ผัน ศุภอักษร) ได้ให้ความหมายของคำว่าปะนาเระดังนี้

ปะนาเระ ตามรูปศัพท์แปลว่า ผู้ลากจูงหรือผู้ชักลาก เพื่อนมลายูปัตตานีผู้หนึ่งกรุณาชี้แจงให้ฟังว่าหมายถึงผู้ชักลากอวนในทะเล เพราะอำเภออยู่ติดทะเล

ในสมัยที่ถนนหนทางยังไม่มี สายน้ำเป็นทางจราจรที่สำคัญ พวกพ่อค้าบรรทุกสินค้าไปกับเรือน้อยแจวพายขึ้นทางต้นน้ำซึ่งทราบแน่ว่าเป็นหมู่บ้านของชาวบ้านป่า เมื่อน้ำตื้นก็ช่วยกันลากจูง และเข็นเรือน้อยพวกตนขึ้นไป หากเกินกำลังของพวกตนก็ไปจ้างวานชาวบ้านใกล้ให้มาช่วยลากเข็น บางคราวต้องการจะนำเรือสินค้าของพวกตนจากสาขาหนึ่งของลำน้ำหนึ่งไปสู่สาขาลำน้ำอีกสายหนึ่ง ซึ่งไม่ห่างกันมากนักก็ใช้วิธีลากเข็นกันไปบนบก หากตอนใดของลำน้ำมีพ่อค้าพาเรือสินค้ามาเนืองๆ พวกชาวบ้านก็พากันมารอรับจ้างลากเข็นเป็นประจำถึงกับปลูกกระท่อมพักอาศัย และนำวัวควายมาสำหรับช่วยลากจูงเรือนั้นอีกด้วยจนเกิดเป็นสถานีคอยรับจ้างลากจูง สถานีเช่นนี้ มลายูเรียกว่า ปะนาเระกัน (Pernarekan) ผู้ชักลากเช่นนั้นเรียกว่าปะนาเระ หมู่บ้านพวกนั้นเรียกกันว่า (Kampong Pernarek) พวกพ่อค้าที่นำสินค้าบรรทุกเรือน้อยของตนขึ้นเพื่อขายและซื้อหรือและเปลี่ยนกับสินค้าของชาวบ้านป่าเหล่านั้นมีจำนวนไม่น้อยทีเดียว มีการกระทำทั่วไปในลักษณะเช่นนี้ในท้องถิ่น ซึ่งมีสายน้ำลำคลองมากๆ รวมทั้งที่ประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน อำเภอปะนาเระของจังหวัดปัตตานีนั้นคราวแรกคงตั้งขึ้นในหมู่บ้านของพวกปะนาเระจึงได้ชื่อเช่นนั้น แม้ว่าที่ว่าการอำเภอจะโยกย้ายไปสร้างขึ้นในท้องที่ใหม่แต่ก็ยังคงใช้ชื่อเดิม

ข้อมูล: ลุ่มน้ำตานี ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี, 2525: 71-72

1.4.2 ประวัติตำบลบ้านนอก (ข้อมูล อบต.บ้านนอก)

ความหมายชื่อตำบล

ตามบันทึกส่วนตัวและคำบอกเล่าของหลวงตาชุม แสงมณี (นนทิโย) แห่งวัดประจันตคาม ได้กล่าวไว้ว่า บ้านนอกตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 บ้านนอกเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะเป็นแขวงอยู่กับเมืองยะหริ่งเดิมเรียกว่าบ้านนอกรั้ว ซึ่งมีบ้านอยู่เพียงสองครัวเรือนเท่านั้น บ้านนอกเป็นหมู่บ้านที่อยู่นอกสุดที่ติดกับทางเกวียนในสมัยนั้นเป็นถนนสายใหญ่มากที่บ้านท่าข้าม ซึ่งเป็นท่าเรือค้าขายไปยังเมืองยะหริ่งและยังเมืองอื่น การติดต่อสัญจรระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ ในละแวกนั้นที่อยู่ลึกเข้าไป เช่น บ้านโคกสระ บ้านนาไชย บ้านป่า

ใส บ้านนาหว่า บ้านโหนดนกยาง บ้านนาโต๊ะดี บ้านปอ บ้านม่วง บ้านบน บ้านป่ายาง บ้านตาพัง บ้านป่ากะโทะ และหมู่บ้านอื่น ๆ ในแขวงบ้านนอก สมัยนั้นมีเฉพาะแต่ทางเดินเท้าไม่มีทางเกวียนวิ่งผ่าน ผู้คนในหมู่บ้านดังกล่าวที่จะไปติดต่อค้าขายยังหมู่บ้านอื่น ๆ จะต้องออกมาขนถ่ายสัมภาระสิ่งของที่นี่และคนในหมู่บ้านที่ไม่มีถนนใหญ่สำหรับทางเกวียนวิ่งผ่านก็จะเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านนอก ซึ่งคงหมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ข้างนอกติดกับทางเกวียนและมาจากบ้านนอกรั้วนั้นเอง

แขวงบ้านนอกในสมัยก่อนตามประวัติเล่าว่า แหล่งที่มีความเจริญดั้งเดิมเป็นที่ตั้งถิ่นของชาวไทยอพยพในครั้งแรก จะอยู่ที่หมู่ที่ 1 บ้านยาว (กำปงปาแย) สภาพความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านยาวในสมัยนั้น มีการประกอบอาชีพทำมาหากินกันมายังมีความสุขมีฐานะเนื่องจากเป็นที่ตั้งอยู่ติดกับเมืองยะหริ่ง และเคยอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองยะหริ่ง

ครั้นมาอยู่ก็มีโจรสลัดมลายูจากรัฐยะโฮ ชื่อ นายเจ๊ะบู (ในหนังสือความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ของไทย ธเนศ อภรณ์สุวรรณ 2549 กล่าวถึง การต่อสู้ขัดขืนการที่สยามเข้ามาครอบงำเหนือท้องถิ่นและสะท้อนความต้องการอิสระของตนเองถึง 6 ครั้งในครั้งนั้นมีศึกเจ๊ะบูที่เรียกว่า นายเซ๊ะและนายเจ๊ะบู พ.ศ.2364 และพ.ศ.2369 หน้า 31) (มูโซ๊ะเจ๊ะบูหรือศึกเจ๊ะบู) ได้คุมสมัครพรรคพวกขึ้นจากเรือปล้นชาวบ้านในแถบนี้และได้นั่งตั้งค่ายพักอยู่ที่บ้านดอน หลวงตาชม แสงมณี (นนทิโย) ได้กล่าวว่าต้นชะเมาต้นนี้ใหญ่มากมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางไม่ต่ำกว่า 2 เมตร อยู่ทางทิศตะวันตกติดกับโรงเรียนวุฒิชัยวิทยาในปัจจุบัน และในราวปี พ.ศ. 2460 ต้นชะเมาต้นนี้ถูกฟ้าผ่าและตายไปในที่สุดชาวบ้านในแถบนั้นยังเรียกว่า ชะเมาสลัดหรือต้นเมากลัด ซึ่งหมายถึงต้นชะเมาที่โจรสลัดมาตั้งค่ายพักนั้นเอง

โจรสลัดกลุ่มเจ๊ะบูได้เข้าปล้นหมู่บ้าน บ้านยาว และเข้ายึดครองหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงพากันอพยพหลบหนีมาตั้งถิ่นฐานใหม่ซึ่งอยู่นอกเขตออกมาและติดกับเกวียน ถิ่นใหม่ที่ชาวบ้านย้ายมาอยู่ได้ชื่อว่า บ้านนอกและได้เป็นชื่อตำบลจนถึงทุกวันนี้ ตามบันทึกของพระยกระบัตรหนู (เป็นตำแหน่งของเมืองยะหริ่ง) ได้เขียนไว้ว่าโจรสลัดกลุ่มเจ๊ะบูนี้เมื่อเข้าปล้นหมู่บ้านแล้ว ได้มาทำลายทรัพย์สินต่างๆ ในวัดบ้านยาวด้วย โดยได้นำพระพุทธรูปอุโบสถของวัดจำนวนสององค์คาดว่าเป็นพระประธานอุโบสถไปทิ้งไว้ในลำคลองใต้ต้นตะเคียนใหญ่ต่อมาชาวบ้านไปทอดแหพบเข้าจึงได้ไปแจ้งเจ้าอาวาสวัดทุ่งคา อำเภอยะหริ่งและได้นำกลับไปวัดทุ่งคา ต่อมาเรียกว่าหลวงพ่อทุ่งคา และได้นำประดิษฐานไว้ที่วัดดิษฐาวาส (ท่ามะนาว) 1 องค์ แต่บัดนี้พระพุทธรูปองค์นั้นได้ถูกขโมยไปแล้ว

นอกจากนั้นโจรสลัดกลุ่มเจ๊ะบูได้กวาดทรัพย์สินของมีค่าภายในวัดไปหมดรวมทั้งฆ้องใหญ่สองใบก็ได้นำไปแขวนไว้ที่พักด้วย ครั้นต่อมาหัวหน้าโจรเจ๊ะบูได้กินลูกชะเมาไปมากด้วยความรู้ไม่ถึงการณ์จึงถึงแก่ความตาย พรรคพวกโจรจึงหนีกระจัดกระจายไป คงเหลือฆ้องสองใบแขวนอยู่ที่ต้นชะเมาชาวบ้านได้นำไปไว้ที่วัดดอนกลาง ปัจจุบันอยู่ในสภาพที่ชำรุดแล้วดังนั้นวัดบ้านยาวถูกทำลายไปในครั้งนั้นต่อมามีชาวไทยอพยพกลุ่มใหม่ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานจับจองทำประโยชน์พื้นที่นั้นแล้วแต่มีหลักฐานแสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัดอยู่

เมื่อชาวบ้านยาวได้อพยพตั้งถิ่นฐานใหม่ที่บ้านนอกก็ได้มาสร้างวัดใหม่แห่งหนึ่งโดยเจ้าคณะเมืองยะหริ่งในสมัยนั้นคือ พระครูธรรมวิโรจน์ ได้สร้างวัดขึ้นบริเวณวัดเก่า (อยู่ทางทิศใต้ของวัดประจันตคาม) แต่เนื่องจากมีคนทะเลาะวิวาทกันบ่อย เล่ากันว่าคนจะแทงกัน อาวุธกริชในช่วงมีงานวัดครั้งหนึ่งสามารถเก็บดาบกริช ได้คืนละหนึ่งตีมา (ตีมา คือภาชนะใช้ตักจากบ่อทำจากกาบของต้นเลาชนะโอน) จึงได้ย้ายวัดไปทางทิศตะวันออกบริเวณป่ากะเตะ (กะเตะ หมายถึงกุฏิของเจ้าอาวาส) พระครูธรรมวิโรจน์ได้จำพรรษาอยู่ที่นั้น 1 พรรษา ได้สร้างห่อฉันหนึ่งหลังและกุฏิใหญ่หนึ่งหลัง แต่ที่ตั้งของวัดนี้ห่างไกลจากหมู่บ้านมากชาวบ้านจึงขอย้ายเข้ามาอยู่ใกล้หมู่บ้าน และในวัดประจันตคาม คือบ้านชนบทหรือบ้านนอกจนถึงทุกวันนี้

การแบ่งการปกครอง

ก่อนปี พ.ศ. 2437 ตำบลบ้านนอกมีฐานะเป็นแขวงเรียกว่านายแขวงขึ้นกับเมืองยะหริ่ง ในสมัยนั้นได้แบ่งแขวงบ้านนอกออกเป็น 3 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านยาว เป็นหมู่บ้านใหญ่ที่สุดครอบคลุมพื้นที่บ้านปูตะ บ้านนือริง และบ้านปูลามาวอในปัจจุบัน

หมู่ที่ 2 บ้านเกาะ ครอบพื้นที่บ้านนอกและบ้านหัวคลองในปัจจุบัน

ครั้งถึง พ.ศ. 2437 ได้มีประกาศตั้งอำเภอปะนาเระขึ้น นายแจ้งเป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอปะนาเระ ได้กำหนดแบ่งเขตหมู่บ้านของตำบลบ้านนอกเสียใหม่ออกเป็น 7 หมู่บ้าน คือบ้านทุ่งใหญ่

บ้านเกาะ บ้านนอก บ้านหัวคลอง บ้านปูลามาวอ บ้านปูตะ และบ้านนือริง เมื่อถึง พ.ศ. 2507 ได้รวมบ้านนือริงกับบ้านปูตะเข้าเป็นบ้านเดียวกัน

กำนันคนแรกของตำบลบ้านนอกก็ได้แต่งตั้งมาจากหัวหน้าแขวงบ้านนอกคนเดิม แต่ก็ไม่มีบันทึกไว้เป็นหลักฐานชื่อว่าอะไร คงมีบันทึกแต่งตั้งกำนันคนที่ 2 ของตำบลบ้านนอกถึงคนปัจจุบันดังนี้

1. นายแขวงหมาก อาจณรงค์

2. นายอินทอง นิงจันทร์ (ขุมชนบทบำรุง)

3. นายจันทร์ทอง เหมวิเชียร

4. นายหมวก สุดเพชรโรจน์

5. นายมือเสาะ แฮะ

ในปัจจุบันตำบลบ้านนอกแบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ

หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งใหญ่

หมู่ที่ 2 บ้านเกาะ

หมู่ที่ 3 บ้านนอก

หมู่ที่ 4 บ้านหัวคลอง

หมู่ที่ 5 บ้านปูลามาวอ

หมู่ที่ 6 บ้านปูตะ

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลบ้านนอก มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง จะมีราบบ้างก็เฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านเท่านั้น ลักษณะพื้นที่จะเฉียงจากทิศตะวันออกไปยังทิศตะวันตก คล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

มีพื้นที่ทั้งหมด 4,337 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตร 2,138 ไร่ มีคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำของกลมชลประทานที่เชื่อมต่อมาจากตำบลดอน 1 สาย การปลูกสร้างบ้านเรือนของราษฎรจะกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ แต่ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนติด ๆ กันเป็นกลุ่มใหญ่ มีป่าไม้เบญจพรรณน้อย แต่มีต้านตาขึ้น ตามคันนาเป็นบริเวณกว้างมีอยู่ทั่วไป

อาณาเขตของตำบลบ้านนอก

ทิศเหนือ จดตำบลท่าข้าม

ทิศใต้ จดตำบลดอน

ทิศตะวันออก จดตำบลบ้านกลาง

ทิศตะวันตก จดตำบลตันหยงจึองา และตำบลสาบันอำเภอยะหริ่ง

ประชากร

จำนวนประชากร

จำนวนประชากรของตำบลบ้านนอกมีทั้งสิ้น 721 ครัวเรือน จำนวน 4,088 คน ประชากรในตำบลบ้านนอกจะสืบทอดบรรพบุรุษชาวไทยอพยพที่มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองปัตตานีโดยทั่วไป ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวแบบขยาย ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มๆ มีประชากรครัวเรือนละ 4 – 8 คน

อาชีพและสภาพทางเศรษฐกิจ

ตามสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นที่ราบลุ่ม ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ การทำนาและการปลูกพืชตามฤดูกาลอื่นๆ เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพดและพักต่างๆ รวมไปถึงการทำน้ำตาลตะโหนด แต่ผลผลิตได้ค่อนข้างต่ำ ทำให้สถานะทางเศรษฐกิจของราษฎรอยู่ในเกณฑ์ต่ำด้วย ดังนั้น

หลังฤดูเก็บเกี่ยวราษฎรจึงออกไปทำงานนอกพื้นที่ เช่น ต่างอำเภอ ในตัวจังหวัดและต่างประเทศคือมาเลเซีย และจะกลับมายังพื้นที่อีกครั้งหนึ่งเมื่อฤดูทำนา ด้วยเหตุนี้สภาพทางเศรษฐกิจจึงไม่ค่อยดีนัก แต่มีราษฎรอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ทำการเกษตรเป็นหลักได้แก่การรับจ้างทั่วไปค้าขาย และรับราชการคิดรายได้เฉลี่ยเดือนละ 20,000 บาทต่อปี

การนับถือศาสนา

ประชากรในตำบลบ้านนอกมีทั้งชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ และนับถือศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่คละกันอยู่ตามหมู่บ้าน มีประชากรหมู่ที่ 5 เป็นบ้านปูลามาวอ และหมู่ที่ 6 บ้านปูตะนับถือศาสนาอิสลาม 100% ดังนั้นเราจึงสามารถพบเห็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาได้แก่วัด และมัสยิด อยู่ทุกหมู่บ้าน

วัดในตำบลบ้านนอกมีอยู่ 2 วัด คือ วัดพรหมประสิทธิ์ (วัดเกาะ) ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 2 และวัดประจันตคาม (วัดบ้านนอก) ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3

ประวัติตำบลบ้านนอกหมู่ที่ 1

บ้านทุ่งใหญ่

ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลบ้านนอก แต่เดิมลักษณะภูมิประเทศในแถบนี้เป็นทุ่งนาสลับกับไม้ป่าจำพวกป่าสะเหม็ด ป่าตำเสา และป่ากะโทะ ครอบคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้างตั้งแต่บ้านท่ากะดี บ้านทุ่งใหญ่ บ้านอีและ ไปถึงบ้านป่ากะพ้อ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2485 ได้แยกบ้านป่ากะพ้อไปเป็นหมู่ที่ 6 ตำบลดอน ดังนั้นในหมู่ที่ 1 ของตำบลบ้านนอกจึงเหลือบ้านทุ่งใหญ่ บ้านท่ากะดี และบ้านอีเละ ซึ่งเมื่อก่อนจะรวมเรียกว่าบ้านป่ากะโทะ หรือกำปงกะมูดิง

ประวัติตำบลบ้านนอก หมู่ที่ 2

บ้านเกาะ

ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนอก เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่มาตั้งรกรากอยู่สมัยเดียวกันกับหมู่บ้านยาว บ้านกลาง และบ้านคอกกระบือ จากคำบอกเล่าและการสังเกตสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ในปัจจุบัน คือ อุโบสถที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านดังกล่าว ได้แก่ วัดบ้านยาว (ถูกรื้อถอนไปแล้ว) วัดพรหมประสิทธิ์ (วัดเกาะ) วัดเทพนิมิต (บ้านกลาง และวัดมหิงษาราม – คอกกระบือ) จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันโดยสันนิษฐานว่า เป็นศิลปกรรมในสมัยสุโขทัยตอนปลาย ซึ่งเล่ากันว่าคนไทยอพยพในครั้งนั้นมากันหลายพวกและหลายคราว มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองปัตตานีโดยทั่วไป โดยสังเกตได้จากการเรียกชื่อหมู่บ้านในแถบนี้จะเป็นชื่อภาษาไทยอยู่จนทุกวันนี้

ประวัติตำบลบ้านนอก หมู่ที่ 3

บ้านนอกตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 ตามประวัติเดิมจากบันทึกส่วนตัว และคำบอกเล่าของหลวงตาชุม แสงมณี แห่งวัดประจันตคาม ได้กล่าวไว้ว่าบ้านนอกเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะเป็นแขวงขึ้นอยู่กับเมืองยะหริ่ง เรียกว่าบ้านนอกรั้ว ซึ่งมีบ้านอยู่เพียงสองครัวเรือนเท่านั้น บ้านนอกรั้วเป็นหมู่บ้านที่อยู่แถบนอกสุดที่ติดกับทางเกวียน ซึ่งในสมัยนั้นเป็นถนนสายใหญ่มากที่บ้านท่าข้าม

ประวัติตำบลบ้านนอก หมู่ที่ 4

บ้านหัวคลอง

ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนอก บางครั้งเรียกว่าบ้านนอเง็ง แต่เดิมหมู่บ้านจะมีลำคลองขนาดให้ไหลผ่านคลองตาซา ซึ่งเกิดจากลำน้ำจากที่ต่างๆ ไหลมาบรรจบกันที่นี่จึงเรียกว่า หัวกลองตาซา ต่อมาเรียกเป็นหัวคลอง อันหมายถึงส่วนต้นของคลองที่ไหลลงสู่แม่น้ำสายใหญ่ ๆ อีกต่อไป คลองตาซานี้จะไหลผ่านหมู่บ้านไปรวมกับคลองมาปริง และไหลลงสู่คลองตันหยงซึ่งผ่านไปทางเมืองยะหริ่งด้วยจึงนับว่าเป็นคลองที่คดโค้งและกว้างขวางมาก และเนื่องจากการคมนาคมในสมัยนั้นไม่มีทางเกวียนผ่านหมู่บ้าน

การติดต่อระหว่างหมู่บ้านนี้จะต้องนั่งเรือไปตามคลองตาซาและไปขึ้นฝั่งซึ่งเป็นท่าเรือของหมู่บ้านที่บ้านท่าโพธิ์ แต่ชาวบ้านก็ยังเรียกว่าบ้านหัวคลองสืบต่อมา

ประวัติตำบลบ้านนอก หมู่ที่ 5

บ้านปุลามาวอ

ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านนอกอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่ที่ 2 บ้านเกาะ ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินดิน มีบริเวณกว้าง เดิมเรียกว่า เกาะ มีประวัติความเป็นมาว่าเกาะแห่งนี้เกิดขึ้นมาก่อนหัวเกาะ (หมู่ที่ 2 บ้านเกาะในปัจจุบัน) และจะมีพื้นที่กว้างกว่าหัวเกาะมาก แต่ในสมัยนั้นยังไม่มีผู้คนมาอาศัยอยู่เลย เนื่องจากในบริเวณนั้นเป็นป่ารถทึบมีป่าไม้นานาชนิด เป็นที่อยู่อาศัยของชะนีเป็นจำนวนมากชาวบ้านแถบใกล้เคียงจึงเรียกว่า เกาะชะนี

ตำบลบ้านนอกมี 6 หมู่บ้าน

หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งใหญ่	ผู้ใหญ่บ้าน	นายมะยิ ลีเงาะ	
หมู่ที่ 2 บ้านเกาะ	กำนัน	นายมือเซาะ แฮะ	
หมู่ที่ 3 บ้านนอก	ผู้ใหญ่บ้าน	นางสมใจ ชูชาติ	
หมู่ที่ 4 บ้านหัวคลอง	ผู้ใหญ่บ้าน	นายยูนุ๊ เจะเลาะ	
หมู่ที่ 5 บ้านเกาะ	ผู้ใหญ่บ้าน	นายสตอปา	กาเร็ง
หมู่ที่ 6 บ้านเกาะ	ผู้ใหญ่บ้าน	นายบือราเฮง	มะแซ

ข้อมูล: ข้อมูลประชากรตำบลบ้านนอก ณ เดือนพฤศจิกายน 2551

หมู่ที่	**ชื่อหมู่บ้าน**	**จำนวนประชากร**		
		ชาย	**หญิง**	**รวม**
1	บ้านทุ่งใหญ่	262	244	506
2	บ้านเกาะ	377	386	763
3	บ้านนอก	124	128	252
4	บ้านหัวคลอง	425	443	868
5	บ้านปุลามาวอ	348	371	719
6	บ้านปูตะ	473	507	980
รวม		**2,009**	**2,079**	**4,088**

ระบบข้อมูลพื้นฐานสำหรับงานส่งเสริมการเกษตรของภาคใต้ : ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเกษตร ปี 2550

ตำบลบ้านนอก อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

	จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ทำการเกษตรแต่ละด้าน (ครัวเรือน)								
	ทำนา	ปลูกไม้ผล	ปลูกไม้ยืนต้น	ปลูกพืชไร่	ปลูกพืชผัก	ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ	การเกษตรอื่น ๆ		
							เลี้ยงสัตว์	เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	เพาะพันธุ์ต้นไม้
	(20)	(21)	(22)	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)
1	60	0	119	7	0	0	64	0	0
2	93	0	60	9	0	0	29	2	0
3	47	0	55	4	0	0	32	2	0
4	81	0	89	31	0	0	63	2	0
5	97	0	82	12	0	0	39	0	0
6	92	0	82	14	0	0	29	2	0
รวม	**470**	**0**	**487**	**77**	**0**	**0**	**256**	**8**	**0**

หมายเหตุ ครัวเรือนเกษตรกรหนึ่ง ๆ อาจมีการทำการเกษตรได้หลายด้าน

ลงชื่อ.....ผู้รวบรวม

(นางสาวอภิรดี มาลายา)

ตำแหน่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

วันที่ 24 เดือน เมษายน พ.ศ. 2551

ข้อมูล: อบต.บ้านนอก 12 มีนาคม 2552

ประวัติตำบลท่าข้าม

ผู้วิจัยได้ข้อมูลตำบลท่าข้ามจากเจ้าอาวาสวัดโพธาราม อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2551 ดังนี้

ตำบลท่าข้ามเป็นตำบลหนึ่งในสิบตำบลของอำเภอปะนาเระจังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากตัวอำเภอไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ ๓ กิโลเมตร หากเราเดินทางจากสี่แยกปาลัส เป็นประตูเปิดเข้าสู่อำเภอปะนาเระ จะผ่านตำบลต่างๆ คือ ตำบลควน ตำบลดอน ตำบลบ้านนอก แล้วจะผ่านลำคลองที่เรียกกันว่า “คลองท่าข้าม” ในฤดูมรสุมน้ำหลากมาจากทิวเขามะรวด เขาคอกควาย ผ่านมาทางท้องทุ่งกะสิบ อีเล๊ะ บ้านกลางไหลลงสู่คลองท่าข้ามผ่านไปคลองมะปริง ซึ่งเป็นสายเดียวกับคลองท่าม่วง การติดต่อระหว่างโลกบ้านนอก กับโลกท่าข้ามซึ่งมีสายน้ำสายลำคลองกันไว้นี้ สมัยก่อนใช้เรือข้าม เรือในสมัยนั้นจะทำจากต้นตาลบ้าง แต่ต่อมาก็ทำเป็นเรือลำเล็กๆ จากไม้ต้นใหญ่ผ่าซีก แล้วขดตรงกลางออก พอนั่งได้สองคน เมื่อข้ามมาแล้วก็เดินเข้าเขตหมู่บ้านท่าข้าม ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่เขาเรียกว่าบ้านท่าข้าม บ้านตาหงส์เพราะหมู่บ้านนี้เมื่อมองจากที่สูง สมัยนั้นคนขึ้นตาลโตนด เขาบอกว่า เมื่ออยู่บนปลายโน้น มองลงมาข้างล่าง เหมือนกับรูปนกหงส์ มีลำตัวมีลำคอมีเหนียง มีตา มีขา และก็มีประวัติมาถึงทุกวันนี้ว่า บริเวณวัดเป็นเหนียงของนก บริเวณบ้านทิศใต้เป็นตาและเดียวนี้ก็ชื่อว่าบ้านตาหงส์

ริมคลองบ้านท่าข้ามเดิมเป็นชุมชนใหญ่มีบ้านผู้คนหลายหลัง เป็นย่านการค้าแลกเปลี่ยนสินค้า เอาสินค้าขึ้นเรือ เอาลงเรือดูจอแจมานานกว่า ๖๐ ปี ที่ผ่านมาเป็นที่ขายของสารพัดอย่าง เช่น กล้วย น้ำผึ้ง น้ำตาล สมัยนั้นใช้เบี้ยรู แม่ค้าจะใส่พวงร้อยไว้เป็นพวงๆ ในตลาดท่าข้ามนี้ มีของขาย สารพัดอย่างส่วนมากมาทางเรือพายบ้าง เรือแจวบ้าง ใครขาดของใช้ ก็ต้องไปตลาดท่าข้าม เพราะมีเรือพายเรือแจว มาขายเกลือบ้างก็เครื่องปั่นดินเผา ไห โอ่ง อ่างจากโรงอ่างตานี หรือจากตันหยง เอาหม้อดินเผา กระออม หม้อแกงมาขายก็มากมาย บ้างก็คอยรับน้ำตาลโตนด และมีเรือคลาคล่ำคอยรับสินค้าข้ามฟาก จอดเรือรับส่งตลาดท่าข้าม ซึ่งใหญ่โตกว่าชุมชนใดในย่านอำเภอปะนาเระ

เจ้าอาวาสวัดโพธารามยังเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวัดในอำเภอปะนาเระ ดังนี้

“วัดในอำเภอปะนาเระที่เก่าแก่ที่สุดคือ วัดเกาะ หรือวัดพรหมประสิทธิ์ แต่ไม่มีหลักฐาน เนื่องจากตอนที่สร้างอุโบสถ มีการรื้อถอนของเก่าหมดทุกอย่าง เพื่อเอาอิฐมาทำโบสถ์ เจดีย์มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับวัดบ้านยาว บ้านควน บ้านคอกกระบือ วัดบ้านกลาง เป็นบรรดาวัดที่เก่าแก่ก่อนสมัยอยุธยาเสียอีก แต่ไม่มีหลักฐานหลงเหลือ ส่วนวัดใหม่หรือวัดหงสารามเป็นวัดที่ใหม่ที่สุด

“วัดบ้านนอกย้ายมาจากวัดบ้านยาว พอคนอิสลามเข้ามาอยู่ คนไทยพุทธก็หนีออกไป เหลือเพียงสมภารองค์เดียว มีเจ้าพระยาให้ความดูแล ลุงของพระอาจารย์เล่าให้ฟังตอนพระอาจารย์อายุ 17-18 ปี ซึ่งตอนนั้นลุงอายุ 70 กว่าปีว่า ท่านเป็นคนเก็บภาษี เก็บส่วย ไปให้กับเจ้าพระยายะหริ่ง เจ้าพระยาก็เล่าถึงเรื่องวัดบ้านยาวให้ฟัง ว่า วัดบ้านยาวเป็นวัดที่แปลกเพราะในสมัยบิดาของเจ้าพระยา ตอนที่ลูกน้องตีโอบหมู่บ้าน ชาวบ้านหนีหมด เหลือพระแค่องค์เดียว บิดาของเจ้าพระยาถามว่า จะอยู่อย่างไรองค์เดียว ท่านก็ตอบว่า ประเทศไทยถ้าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ท่านก็อยู่ได้ แล้วท่านก็เอามะพร้าวมาลูกหนึ่ง ผ่าออกมาปรากฏว่าข้างในมีปลาตัวเล็กๆ อยู่ เจ้าเมืองจึงรับที่จะเลี้ยงดูพระองค์นั้น ต่อมามีพระมาสร้างวัดบ้านนอก ฝ่ายวัดหงสารามมีพระที่เรียนมากมาย ก็แยกองค์มาสร้างวัดโพธิ์ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2493-2494 แต่ก่อนหน้านั้นก็มีวัดบ้านนอกอยู่แล้ว

“ด้านบิดาของเจ้าพระยายะหริ่งก็ให้ลูกน้องหุงหาอาหารมาเลี้ยงพระสงฆ์องค์ดังกล่าวที่วัดบ้านยาวทุกวัน พอสิ้นท่านแล้วก็ไม่มีใคร

“เส้นทางนี้ก็มีคนค้าขายมาหยุดพักที่ท่าข้าม มีบ้านครูหลังใหญ่อยู่”

1.4.3 ประวัติพิพิธภัณฑ์วัดโพธาราม

ภายในพิพิธภัณฑ์วัดโพธารามีตู้เก็บวัตถุโบราณล้ำค่ามากมาย แยกรายละเอียดดังนี้

ตู้หมายเลขที่ 1 ผ้าทอในเขตตำบลบ้านนอก

1. ผ้าแพรหางไก่ ทอโดยแม่ทวดปุย ซื้อไหมจากพ่อค้าจีน ซึ่งนำสำเภามาทอดสมอใกล้ชายหาดปากบางมะรวด ประมาณ พ.ศ.2547

2. ผ้าแพรปะลาง้ิง ทอโดยแม่ทวดจันทร์ทอง ชุมคง ตำบลบ้านนอก ทอไว้ประมาณ พ.ศ.2643

3. ผ้าทอสมัยหลังสงคราม สมัยนั้นชาวบ้านปลูกฝ้ายกันมากทุกครัวเรือน เพื่อเอาปุยฝ้ายปั่นทำด้ายทอเป็นผืนผ้า ตัดทำผ้านุ่งผ้าห่มใช้กัน สมัยนี้แปลกนะ มีเงินก็หาซื้อผ้ายาก คนรวยยังง้อคนจนที่มีกี่ให้ทอผ้าขาย

4. ผ้าที่ทางราชการแจกให้ข้าราชการ จะเห็นว่ามีเนื้อหยาบ

5. ผ้าตุหลี ผ้าฝ้าย ของนางจันทร์ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนอก อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ทอใช้ก่อนสงคราม

ตู้หมายเลข 2 อุปกรณ์การเรียน

1. ป้าย หมายถึง กระดานป้าย ซึ่งทำจากไม้กระดาน เอาสีดำผสมยางแตแหร (มะม่วงหิมพานต์) ทาให้ดำ ใช้ดินสอพองเขียน

2. ดินสอพอง ทำจากหินขาว นิ่ม เลื่อยออกเป็นแท่ง ใช้เขียนกระดานดำ และต่อมาใช้เขียนกระดานหิน

3. กระดานหิน หรือกระดานชนวน มีใช้ประมาณ พ.ศ.2490 - พ.ศ.2503

4. สมุดข่อย หาดูได้ตามวัด และบ้านของหมอแผนโบราณ ทางวัดใช้จาน (เขียนเรื่องราวของศาสนา) เป็นภาษาขอมเป็นส่วนมาก ทางบ้านใช้เขียนตำรายา และเรื่องราวศาสนาเป็นภาษาไทยโบราณและภาษาขอม

5. กระดาษ สมุด ซึ่งมีใช้มาถึงปัจจุบัน

6. ดินสอหิน ปากไก่ (ประกอบด้วยไม้ไผ่ผูกกับขนไก่)

ตู้หมายเลข 3 ศิลปะ

จะเห็นได้ว่า ความคิด ความอ่านและจินตนาการของคนในอำเภอปะนาเระนั้นมีฝีมือดีๆ อยู่มาก ที่รวบรวมมานี้เป็นเพียงตัวอย่าง มีดังนี้

1. ชฎา คนแก่เรียกว่า “เซิด” ที่นำมาแสดงนี้เป็นผลงานของพระอธิการดี สิริธโร เจ้าอาวาสวัดโพธาราม สมัย พ.ศ.2453 - พ.ศ.2488 ท่านได้ประดิษฐ์ให้มโนราห์หลายโรง สำหรับยอดนี้อยู่ที่มโนราห์สงวนศิลป์ บ้านบ่อไม้ไผ่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ

2. หน้ากาก พระขรรค์ ของมโนราห์แย้ม นิลจันทร์ ตำบลบ้านนอก ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เป็นมโนราห์ของชาวตำบลบ้านนอก

3. หมวกย่านลิเภา เชี่ยนหมาก สะเหลียบ ตะหลับ (ที่สำหรับใส่ใบจาก) เป็นฝีมือประดิษฐ์ของชาวบ้านทั่วๆไป

ในสมัยนายอำเภอเทียม ณ สงขลา ท่านได้เป็นประธาน คณะพระธรรมทูตออกเยี่ยมวัดต่างๆในอำเภอปะนาเระ เริ่มตั้งแต่ 17 เมษายน 2484 ได้พบว่าชาวบ้านนั้นได้ประดิษฐ์ของใช้อย่างมากมาย เช่น หมวกย่านลิเภา จากลา สาแหรก แรง กระเปี๋ยว แมงดา ฯลฯ

ตู้หมายเลข 4 อักษรสมัย

ในสมัยก่อนปี พ.ศ.2460 ตามวัดต่างๆ จะเขียนหนังสือเป็นภาษาขอมเป็นส่วนใหญ่ ต่อจากนั้นก็จะเขียนเป็นภาษาไทยโบราณ

แต่ในสมัยหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2487 จะตัดอักษรที่เหมือนๆ กันออก เช่น เสียง “ส” จะใช้เพียง “ส เสือ” เพียงตัวเดียว เสียง “ย” ก็ใช้ “ย ยักษ์” ตัวเดียว โดยตัดตัว “ญ หญิง” ออก ส่วนสระก็ตัดสระ “ใ” ออกโดยใช้เพียงสระ “ไ” สรุปแล้ว หนังสือสมัยนี้อ่านยากสักหน่อย ที่นำมาแสดงมีดังนี้

1. อักษรขอม เขียนใน พ.ศ. 2417-2430

2. แผ่นป้ายภาษาไทย พระอธิการพุ่มเขียน ศาลาวัดสาลวัน (วัดเคี่ยน) อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี

3. แผ่นป้ายบอกทางไปเลี้ยงพระ

4. อักษรภาษาไทยโบราณที่เขียนลงสมุดขอม

ตู้หมายเลข 7 เครื่องมือชาวบ้านชายทะเล

เครื่องมือหาปลาของชาวบ้านชายทะเล

1. เรือ

2. อวน

3. แห

4. เบ็ด

5. กระหย่อง (ยอ)

6. ปีโต (ที่ดักปู)

7. ชุด (ทำจากย่านลิเภา)

ตู้หมายเลข 8 เครื่องมือชาวบ้าน

เครื่องมือภายใน 100 ปี

1. ขวานไต

2. สิ่ง

3. ซึง เจาะไม้

4. โฉ้ง

5. พร้า

6. มีดกระดี่

7. มีดทับ

8. มีดตอก

9. เหล็กขูดมะพร้าว (กระต่ายขูดมะพร้าว) ประกอบด้วยไม้และเหล็ก ชาวบ้านจะทำเป็นรูปลักษณ์แปลกๆ มีใช้ทั่วทุกครัวเรือน

10. ครกตำข้าว

11. แกะเก็บมะพร้าว

12. มีดเกี่ยวข้าว

13. ครกทิ่ม (ตำ) เครื่องยา, มิ่มใบยอ ใบนางดำ หุงข้าวยำ ของชาวบ้าน

14. เลื่อยไก่

เงินตราโบราณ

ชาวบ้านเรียก เบี้ยรู มีชนิดต่างๆ ดังนี้

1. ครึ่งสตางค์

2. หนึ่งสตางค์

3. ห้าสตางค์

4. สิบสตางค์

ต่อมาในใบกระดาษ ชาวบ้านเรียก “เงินโทมาส”

1. ใบละ 50 สตางค์

2. ใบละ 1 บาท

3. ใบละ 5 บาท

4. ใบละ 10 บาท

5. ใบละ 20 บาท

6. ใบละ 100 บาท

เอื้อเฟื้อข้อมูล โดยพระครูวิชาญโพธิวัตน์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2552

1.4.4 ประวัติวัดเทพนิมิต

จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดเทพนิมิต ได้ข้อมูลดังนี้

วัดเทพนิมิต (วัดบ้านกลาง) เลขที่ 77 หมู่ที่ 5 ต.บ้านกลาง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี เดิมชื่อว่าวัดมัญชิมาราม ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวัดเทพนิมิตในสมัยที่พระครูอรรถเวที (มหาทอง) รักษาการเจ้าคณะมลฑลปัตตานี

ลำดับเจ้าอาวาสวัดเทพนิมิต (เท่าที่สืบค้นได้)

1. พ่อท่านสีแก้ว (ผู้สร้างอุโบสถ)
2. พ่อท่านสุก ลาสิกขาบท

3. พ่อท่านพรหม พุทธสฺสุวณฺโณ
4. พระอธิการหมวก ยสฺสชาโต ลาสิกขาบท
5. พระอธิการลิ่ม ถาวโร ลาสิกขาบท
6. พระอธิการพรชัย ฐานธมฺโม เจ้าอาวาสปัจจุบัน

วัดเทพนิมิตเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในภูมิภาคแถบนี้ สภาพทั่วไปของวัดร่มรื่นด้วยต้นไม้ให้ความรู้สึกร่มเย็นเมื่อได้สัมผัส ในสมัยนั้นเมืองปัตตานีเป็นหัวเมืองใหญ่ มีหัวเมืองเล็กเป็นเมืองขึ้น คือเมืองยะหริ่ง เมืองสายบุรี เมืองหนองจิก เมืองยี่งอ

ในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของวัดเทพนิมิตอยู่ในความปกครองของเมืองยะหริ่ง และเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างเจ้าเมืองยะหริ่งกับเจ้าเมืองสายบุรี จากคำบอกเล่าของคนโบราณระบุว่า บริเวณรอบวัดเทพนิมิตเป็นชุมชนของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อยู่กันอย่างหนาแน่น และเรียกชื่อชุมชนนี้ว่า บ้านใหญ่ และเรียกชื่อวัดเทพนิมิตนี้ว่า วัดบ้านกลาง เพราะอยู่ตรงจุดศูนย์กลางของชุมชน

แต่ต่อมาได้เกิดศึกสงครามระหว่างเจ้าเมืองยะหริ่งกับเจ้าเมืองเจ้าเมืองสายบุรี ศึกสงครามครั้งนี้ชื่อว่า **“ศึกเจ๊ะบุ”** ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ทุกวันนี้คือ กอไผ่ ที่งอกขึ้นเป็นแถวตามริมนา ห่างจากตัววัดเทพนิมิตไปทางทิศใต้ ประมาณ 1 กิโลเมตร เพราะได้มีการนำไม้ไผ่มาปักไว้เพื่อสร้างค่ายป้องกันข้าศึก ทำให้ผู้คนที่อยู่รอบบริเวณวัดเทพนิมิตเกิดความกลัวภัยจากศึกสงครามในครั้งนั้น จึงได้อพยพหลบหนี แต่เมื่อศึกสงครามสงบลงก็ถูกชาวไทยอิสลามเข้ามาอยู่ครอบครองเสียก่อนแล้ว จึงทำให้ชาวพุทธที่อยู่บริเวณวัดเทพนิมิตเดิม ต้องไปหาที่อยู่ใหม่ คือไปทางทิศเหนือ ซึ่งห่างจากวัดประมาณ 3-4 กิโลเมตร และเรียกหมู่บ้านแห่งใหม่ว่าบ้านป่ากะพ้อ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตปกครองของ ม.4, ม.9 และ ม.7 บางส่วน และได้สร้างวัดขึ้นมาใหม่ ชื่อว่า วัดศรีสุดาจันทร์ (วัดฤาษี) ผู้ก่อสร้างคือ พระอธิการเอี้ยง สิริวณฺโณ จึงทำให้ปัจจุบันบริเวณวัดเทพนิมิต มีแต่บ้านของคนไทยศาสนาอิสลามล้อมรอบ

ความสำคัญของโบราณสถานของวัดเทพนิมิตที่ชาวบ้านภูมิใจและห่วงแหนมาก คือ อุโบสถ ที่สวยงามและเก่าแก่ที่สุดของอำเภอปะนาเระ

โบราณวัถตุอันล้ำค่ายิ่งของวัดเทพนิมิต คือเทวรูปนารายณ์สี่กร เป็นเทวรูปสัมฤทธิ์ สมัยศรีวิชัย ผู้คนในละแวกนี้ให้ความนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่วัดเทพนิมิต แต่น่าเสียดายที่ถูกคนใจบาปขโมยไป เมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 ในสมัยที่พระอธิการลิ่ม ถาวโรเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นการสูญเสียสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของวัดเทพนิมิต

วัดเทพนิมิตมีคุณค่าความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ วัดนี้เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการก่อสร้างที่มีรูปแบบลักษณะค่อนข้างหาดูได้ยากที่มีอยู่ในเขตภาคใต้ ซึ่งมีรูปแบบการก่อสร้างในช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์

วัดเทพนิมิตได้ถูกทอดทิ้งให้รกร้างไปนาน ขาดผู้คนสนใจ ปัจจุบันมีพระอธิการพรชัย ฐานธมฺโม เจ้าอาวาสได้เข้ามาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้กลับมาสู่สภาพเดิม ให้เป็นที่สนใจของผู้ที่มีศรัทธาตลอดไปคู่กับพระศาสนา

ข้อมูล: สัมภาษณ์พระอธิการพรชัย ฐานธมฺโม (นายมานิตย์ ชุมเพชร) วันที่ 19 มีนาคม 52

1.4.5 อุละมาอฺจากพ่อมิ่ง นักปราชญ์ด้านศาสนาของอำเภอปะนาเระ

อัลมัรฮูมตูวันฆูรู ฮัจญีอับดุรเราะหฺมาน บิน อะหมัด (โต๊ะพ่อมิ่ง)

เกิด พ.ศ. 2473 - เม.ย. 2551

ผู้ก่อตั้งโรงเรียนวัฒนธรรมอิสลาม หรือปอเนาะพ่อมิ่ง

เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2504

อัลมัรฮูมตูวันฆูรู ฮัจญีอับดุรเราะหฺมาน บิน อะหมัด (โต๊ะพ่อมิ่ง) เป็นโต๊ะครูแห่งหมู่บ้านพ่อมิ่ง อำเภอปะนาเระ ท่านต้องลี้ภัยทางการเมืองไปพำนักที่รัฐตรังกานู ประเทศมาเลเซีย โดยท่านเปิดปอเนาะดารุสสลาม (กัวลาอีไบ) รัฐตรังกานูดารุลอีมาน และสิ้นชีวิตที่นั่น เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2551

นายนิยอ นิเซ็ง อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 56 หมู่ 5 ต.บ้านกลาง ปะนาเระ อดีตผู้ใหญ่บ้านดีเด่น เพื่อนร่วมปอเนาะของอัลมัรฮูมตูวันฆูรูฮัจญีอับดุรเราะหฺมาน บิน อะหมัด ที่ปอเนาะของฮัจญีอับดุลเราะหฺมาน โต๊ะยามัน และนายรอเซะ เจะแมง ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านได้เล่าประวัติสังเขปของท่านให้คณะวิจัยฟังว่า

“โต๊ะพอเม็งมีบิดาชื่อนายอะหมัด เป็นชาวบ้านกือแล (บ้านกลาง) มารดาชื่อนางวาเยาะฮฺ ท่านเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนมูลนิธิวัฒนธรรมอิสลาม (Muassasah Asskhafah Islamiah) เมื่อประมาณ 45 ปี มาแล้ว

นายเจะเซะ เจะแมง ปราชญ์ชาวบ้านแห่งบ้านกลาง ลูกศิษย์ของโต๊ะพ่อมิ่ง

“บาบอพอเม็ง ตอนเรียนประมาณชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ท่านไม่อยากเรียนต่อ ตอนนั้นอายุประมาณ 12 ปี ท่านก็หนีมาที่หมู่บ้านนี้ หมู่บ้านกือแลหรือบ้านกลาง มาอยู่กับป้าซึ่งเป็นพี่สาวของพ่อชื่อฮาลีมะฮฺ พ่อของท่านเป็นคนที่นี่ แม่เป็นคนพ่อมิ่งชื่อมะดอวาเยาะฮฺ ปู่ของท่านชื่อฮัจญีเจ๊ะแต

“พอท่านไม่อยากเรียนหนังสือไทย ท่านก็ไปเรียนต่อที่โรงเรียนบือรือวะฮฺกับโต๊ะครูอับดุลเราะหฺมาน บิน มุหัมมัดดาฮัน โต๊ะครูมุหัมมัดดาฮันนั้นคือ โต๊ะยาแม ท่านเรียนจบจากมหานครมักกะฮฺ แล้วไปสอนหนังสือที่ยะมัน (เยเมน) กลับมาบ้านชาวบ้านจึงเรียกท่านว่าโต๊ะยาแม (เพี้ยนมาจาก ยะมัน) เป็นคนบือรือวะฮฺและเปิดปอเนาะที่นั่น

“ขณะที่เรียนที่บือรือวะฮฺ บาบอพอเม็งคิดจะไปเรียนต่อที่บรือมินกับโต๊ะบรือมิน โต๊ะครูที่บือรือวะฮฺก็ไม่พอใจที่ท่านจะออกไปเรียนที่อื่น แต่ท่านก็ขออนุญาตและตัดสินใจไปเรียนที่บือแนกูเจ ต.กะมิยอ อ.เมือง จ.ปัตตานี เรียนได้ไม่นานเดียวก็ไปเรียนที่ปอเนาะเมาะโง อ.มายอ จ.ปัตตานี จากนั้นก็ไปเรียนกับโต๊ะกือนาลี ที่รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย กลับมาท่านอยากไปเรียนต่อที่มหานครมักกะฮฺ ท่านก็ไปหาโต๊ะครูบือรือวะฮฺ โต๊ะครูให้ท่านแต่งงานกับลูกสาวคนโตชื่อซีตีปาตีเมาะ โต๊ะครูเอ็นดูท่าน เพราะท่านเรียนดี หาคนเก่งแบบท่านยาก

“หลังจากแต่งงานท่านก็ไปเรียนต่อที่มหานครมักกะฮฺ ตอนนั้นท่านยังเด็ก ไปเรียนต่อ 2 ปี โต๊ะครูบือรือวะฮฺจึงส่งภรรยาไปอยู่ด้วย ท่านเรียนหนังสือกับปะดอแอมักกะฮฺ อาศัยอยู่กับเปาะจิเลาะฮฺลูกเขยกำนันเจ๊ะโซะ ต่อมาภรรยาของท่านเสียชีวิตได้เสียชีวิตลง

“โต๊ะครูปะดอแอมักกะฮฺก็อยากให้ท่านแต่งงานกับลูกสาวชื่อมารียัม ท่านก็บอกว่าไม่ได้ เพราะท่านต้องกลับไปญาวี (ประเทศไทย) คนที่ญาวีมีบุญคุณต่อท่านมาก ท่านต้องกลับไปตอบแทน มะดอซึ่งเป็นภรรยาของปะดอแอก็บอกว่า จะไปก็ไป แต่ต้องแต่งงานก่อน การแต่งงานจึงเกิดขึ้น ท่านมีลูก 2 คน ก็คือ อับดุลลอฮฺและอับดุลหะมีด จากนั้นท่านก็กลับญาวี แต่ครอบครัวยังอยู่ที่มหานครมักกะฮฺ

“เมื่อกลับมาญาวี ก็มีชาวบ้านหาลูกสาวให้แต่งงาน แต่ท่านไม่แต่ง จากนั้นภรรยาของท่านที่มหานครมักกะฮฺก็เสียชีวิตลง ท่านจึงแต่งงานใหม่กับคนที่นี่แล้วพาขึ้นมหานครมักกะฮฺด้วยกัน แล้วจึงพาลูกทั้งสองคนกลับมา

“เมื่อกลับมาอยู่ญาวี ท่านได้เปิดปอเนาะที่บ้านพ่อมิ่ง โดยท่านถามความเห็นชาวพ่อมิ่งว่าท่านอยากสอนหนังสือ ชาวบ้านคิดอย่างไร ชาวบ้านก็เห็นด้วย จึงช่วยกันคิดว่าจะสอนที่ไหน มีปีเยาะฮฺปะดอโนบอกให้ไปเปิดปอเนาะตรงที่ดินของเขา ไม่ทราบว่าจำนวนเท่าไหร่ เขาวากัฟ (บริจาค) ที่ดินให้ 79 ไร่”

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายนิยอ นิเซ็ง บ้านเลขที่ 56 ม.5 (บ้านกลาง) ต.บ้านกลาง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี และนายรอเซะ เจะแมง บ้านเลขที่ 12 ม.5 ต.บ้านกลาง อ.ปะนาเระ จ.ปัตตานี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2551

1.5 ประวัติอำเภอบาเจาะ (ข้อมูลจากสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

บาเจาะ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ตำบลบาเจาะ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือตามถนนเพชรเกษมประมาณ 28 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี ทิศตะวันออกติดต่อกับกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานีและอำเภอเมืองนราธิวาส ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี อำเภอรามัน จังหวัดยะลาและอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส อำเภอนี้มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 196 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอบาเจาะ มีความคล้ายคลึงกับอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดนราธิวาส คือมีพื้นที่ราบมากกว่าพื้นที่ที่เป็นป่าและภูเขา พื้นที่คล้ายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ประมาณ 17 กิโลเมตร จากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตกประมาณ 12 กิโลเมตร ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาน้ำค้างหรือเทือกเขาบูโด ซึ่งทอดยาวจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ ลักษณะพื้นที่จึงเอียงจากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออก และเนื่องจากเทือกเขาบูโดมียอดเขาที่สูงๆ หลายยอดและเกิดเป็นช่องเขาที่ต่อเนื่องกันหลายแห่ง ทำให้เป็นต้นกำเนิดของน้ำ เมื่อถึงฤดูฝนน้ำฝนจึงไหลอย่างแรงลงมาตามความลาดชันของพื้นที่ ประกอบกับสถานที่ตั้งอยู่ริมทะเลในเขตอำเภอเมืองนราธิวาส สภาพของชายฝั่งเป็นดินทรายทับถมสูงกว่าระดับน้ำทะเล การไหลของน้ำจากยอดเขาจะค่อย ๆ ลดความรุนแรงลงและขังเป็นแอ่งน้ำในบริเวณเขตต่อระหว่างอำเภอนี้กับอำเภอเมืองนราธิวาส บริเวณดังกล่าวนี้จึงมีสภาพเป็นป่าพรุที่มีน้ำรสกร่อย ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงต้องอาศัยการชลประทานช่วย ในฤดูฝนมักมีพายุฟ้าคะนองในตอนบ่ายเสมอ ๆ โดยเฉพาะพายุฟ้าคะนองมักเกิดตามบริเวณภูเขา

อำเภอบาเจาะแบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 30 หมู่บ้าน คือ ตำบลบาเจาะ มี 5 หมู่บ้าน ตำบลกาเยาะมาตี มี 5 หมู่บ้าน ตำบลบาเระเหนือ มี 4 หมู่บ้าน ตำบลบาเระใต้ มี 5 หมู่บ้าน ตำบลลูโบะสาวอ มี 4 หมู่บ้าน และตำบลบาลูกาสาเมาะ มี 7 หมู่บ้าน ถึงปี พ.ศ. 2525 อำเภอบาเจาะมีประชากร 32,911 คน เป็นชาย 16,785 คน เป็นหญิง 16,126 คน นับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 96.83 และศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 3.17 มีวัดทางพุทธ

ศาสนา 2 วัด และมัสยิด 30 แห่ง ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คือ ภาษามลายูเป็นส่วนใหญ่ ทรัพยากรที่สำคัญของอำเภอนี้คือ ข้าว ยางพารา และมะพร้าว อาชีพหลักของพลเมือง คือ เกษตรกรรม

อำเภอบาเจาะเป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมและประเพณีทั้งส่วนที่เป็นชาวพุทธและชาวมุสลิม เช่น หมู่บ้านเชิงเขา ตำบลบาลูกาสาเมาะ มีการละเล่นพื้นเมืองที่ชาวพุทธเป็นผู้เล่น คือ โนราแขก และกาหลอ นอกจากนี้ในหมู่บ้านของชาวมุสลิมทั่ว ๆ ไปในอำเภอนี้ มีพิธีแห่นก บุหงาศิริ (บูงอซีเระ) การแสดงซำเป็ง และสิละ เป็นต้น

สถานที่สำคัญของอำเภอนี้ได้แก่

วัดเชิงเขา เป็นวัดทางพุทธศาสนาที่เก่าแก่ ตั้งอยู่ที่ตำบลบาลูกาสาเมาะ ห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางจังหวัดปัตตานีประมาณ 13 กิโลเมตร มีทางแยกจากถนนเพชรเกษมที่บ้านต้นไทรเข้าไปทางทิศใต้ระยะทางประมาณ 5½ กิโลเมตร ในวัดนี้มีวิหารหลวงพ่อแดง ธมฺมโชโต ซึ่งเป็นที่เก็บศพของหลวงพ่อแดง ธมฺมโชโต อดีตเจ้าอาวาสของวัดนี้ ซึ่งได้มรณภาพเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2522 ที่บุคคลทั่วไปเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ศพกลายเป็นหินและเก็บไว้ในตู้กระจกให้คนทั่วไปได้กราบไหว้บูชา จึงทำให้ผู้คนจากสถานที่ต่าง ๆ รวมทั้งคนในประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียมากราบไหว้บูชาวันละมาก ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันหยุดราชการ

มัสยิดวาดิลหูสิน เป็นมัสยิดเก่าแก่และเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชาวไทยมุสลิม เป็นอาคารไม้ที่สร้างด้วยฝีมือประณีต และมีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่ตำบลลูโบะสาวอ

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ น้ำตกปาโจ เป็นน้ำตกที่มีขนาดสูงและหน้าผากว้างมากน้ำตกจากหน้าผาด้านทิศตะวันตกของภูเขาน้ำค้าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทือกภูเขาบูโด และที่บริเวณน้ำตกนี้มีอุทยานอยู่ด้วยเรียก “อุทยานน้ำตกปาโจ” คำว่า “ปาโจ” เป็นภาษามลายูท้องถิ่นมีความหมายว่า “น้ำตก” ที่น้ำตกแห่งนี้มีทางขึ้นไปหาต้นน้ำเป็นชั้น ๆ รวม 9 ชั้น นับว่าเป็นน้ำตกที่สวยงามมากแห่งหนึ่งในภาคใต้อยู่ริมทางหลวงสายนราธิวาส – ปัตตานี (ถนนเพชรเกษม) ห่างจากที่ว่าการอำเภอบาเจาะประมาณ 3 กิโลเมตร

เป็นน้ำตกที่นอกจากเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านแล้ว บ่อยครั้งที่ใช้บริเวณน้ำตกแห่งนี้เป็นที่รับแขกบ้านแขกเมืองอีกด้วย

ความเป็นมาในอดีต

อำเภอบาเจาะ เดิมเป็นส่วนหนึ่งของ “อำเภอกลางเมืองสายบุรี” หรืออำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน ซึ่งในขณะนั้นขึ้นต่อมณฑลปัตตานี ต่อมาเมื่อ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2451) ได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอ ชื่อ “กิ่งอำเภอจำปากอ” (สถานที่ตั้งกิ่งอำเภอนี้ในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบาเระเหนือ เรียก “บ้านจำปากอ” อยู่ริมถนนเพชรเกษม) ต่อมาเมื่อ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) ได้ยกฐานะเป็นอำเภอ และหลังจากนั้นประมาณ 8 ปี คือในปี พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่อจาก “อำเภอจำปากอ” เป็น “อำเภอบาเระเหนือ” และในปีเดียวกันนี้ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลบาเจาะ จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอบาเจาะ” มาจนกระทั่งปัจจุบัน แต่คนพื้นเมืองทั่วไปนิยมเรียกว่า “อำเภอแป๊ะบุญ” ตามประวัติเดิมของหมู่บ้านแห่งนี้ ที่เชื่อกันมาว่าคนจีนผู้หนึ่ง ชื่อ “บุญ” ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย มีอาชีพรับซื้อของป่าและอื่น ๆ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “บ้านแป๊ะบุญ” มาจนถึงปัจจุบันต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2474 ทางราชการได้ยุบจังหวัดสายบุรีเป็นอำเภอสายบุรี ให้ขึ้นต่อจังหวัดปัตตานี และให้ท้องที่อำเภอบาเจาะมาขึ้นกับจังหวัดนราธิวาสจนกระทั่งปัจจุบัน **(นร.ศ.)**

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ 2529 เล่ม 5 สถาบันทักษิณคดีศึกษา หน้า 1,852-1,854

1.5.1 ประวัติหมู่บ้านในเทือกเขาบูโด

หมู่บ้านมะยูง

ตำนานการตั้งหมู่บ้านมะยูง

เปาะจิ หรือ นายดือราแม ดาราแม ได้ให้ข้อมูล ดังนี้

“ทวดของเปาะจิซึ่งเป็นต้นตระกูล ชื่อโต๊ะปาแน ชื่อนี้มาจากคำว่า “Tok Pandai” แปลว่า คนเก่ง ท่านอาศัยอยู่ในวังของเจ้าเมืองจือแร ที่ปอเนาะจือแร เป็นคนสอนพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน ให้กับคนในวัง นอกจากนี้ยังเป็นช่างตีเหล็กและช่างแกะสลัก ท่านเป็นผู้บุกเบิกหมู่บ้านมะยูง เมื่อหมู่บ้านนี้มีความเจริญ มีคนมาอาศัยอยู่แล้ว ท่านก็ไปเปิดหมู่บ้านมาแฮต่อ ร่วมกับพ่อของนายเจ๊ะลง แต่ก่อนที่นี่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของเสือ ทวดของเปาะจิกับเพื่อนแบ่งที่ดินออกเป็น 3 ส่วน มีของตระกูลเปาะจิ ของนายเจ๊ะลง และของโต๊ะลี สาเหตุที่ทวดออกจากวังนั้น อาจเป็นเพราะวังไม่มีแล้ว แต่ออกมากับใครบ้างนั้นเปาะจิก็ไม่ทราบ

ชื่อเดิมของหมู่บ้านนี้ มี 2 ความหมาย

1. ในสมัยโบราณ มีองครักษ์และชาวบ้านออกตามหาช้างเผือกงาดำ (Gajah Putih Gading Hitam) ของพระราชารายอโกตาซึ่งหลุดออกจากพระราชวัง ชาวบ้านที่ตามหามาพบกันที่หมู่บ้านหนึ่ง แล้วเอาซาซึ่งเป็นเครื่องมือบังคับช้างมากองไว้ที่นั่น เรียกว่า “ตามงซา” ตามง แปลว่า กอง ซา ก็คือปฏัก จึงเรียกหมู่บ้านนั้นว่า “ตามงซา” จากนั้นก็ออกตามหาช้างไปเรื่อยๆ จนไปพบช้างเผือกงาดำเชือกดังกล่าวที่เทือกเขาบูโด ขณะที่องครักษ์และชาวบ้านกำลังไล่จับ ช้างเผือกงาดำได้กระโดดข้ามห้วย การกระโดดนั้นภาษามลายู คือ “Gajah terjun” (ฆาเญาะฮฺ เตริฺญน) แปลว่า ช้างกระโดด จากคำว่า “เตริฺญน” เพี้ยนเป็น เมิริฺญม และกลายเป็น มะยูง ในที่สุด

2. หมู่บ้านนี้อยู่ใกล้กับเทือกเขาบูโด อยู่ใต้ร่มเงาของเทือกเขา เมื่อถึงฤดูพายุ พายุจะข้ามเทือกเขามาถึงหมู่บ้านนี้โดยตรงเหมือนกระโดดลงมา จึงชื่อ “เมิรญน” เปรียบเหมือนลมพายุที่กระโดดข้ามเทือกเขาบูโดมายังหมู่บ้านโดยตรง เป็นพายุที่แรงมาก ถึงขนาดบ้านเรือนสั่นไหว

มีการเปลี่ยนมาตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านมะยูงเมื่อปี พ.ศ.2510 เนื่องจากจะมีการก่อสร้างโรงเรียน ที่ตั้งบ้านมะยูงในปัจจุบันคือหมู่ที่ 5 ตำบล บาลูกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส”

ประวัติของหมู่บ้าน มาแฮ

ในอดีต อาณาเขตของหมู่บ้านมาแฮเป็นป่าทึบ ผู้บุกเบิกตั้งถิ่นฐานเท่าที่ผู้อาวุโสในชุมชนสืบค้นได้มีนายโต๊ะลี นายเปาะเจ๊ะลง และนายดือราแม ย้อนไปประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา ท่านเหล่านี้มาบุกเบิกโดยการถางป่า เพื่อแปลงพื้นที่เป็นที่ทำกิน ทำสวน และปลูกต้นหมากพร้อมกับต้นมะพร้าวในพื้นที่ราบ และต่อมาได้ขยายพื้นที่ทำกินไปบนเชิงเขาบูโดเพื่อปลูกสวนพลู ต้นสะตอ ทุเรียน ซึ่งพืชเหล่านี้เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน หลังจากนั้นผู้คนก็ค่อยๆ ทยอยเข้ามาขอแบ่งพื้นที่เข้าทำมาหากินมากขึ้นหลายครอบครัว จากนั้นชุมชนก็บุกเบิกพื้นที่พรุเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับดำนาและปลูกข้าวต่อไป

ผู้อาวุโสในหมู่บ้านช่วยกันรื้อฟื้นความทรงจำ เล่าเรื่องในอดีตของคนเฒ่าคนแก่สมัยโบราณว่า ยังมีความเชื่อในเรื่องเจ้าที่เจ้าทางซึ่งเป็นมรดกทางความคิดที่สืบทอดกันมากตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษยุคราชอาณาจักรลังกาสุกะ คนโบราณเมื่อบุกเบิกทุ่งนาก็จะกล่าวบนบานว่า หากทำนาข้าวได้สำเร็จ ก็จะทำ “กึนดูรี” (Kenduri) (เลี้ยงฉลอง) โดยมีเครื่องเซ่นถวาย พิธีกรรมนี้เรียกว่า “ปูญอบือแน” (Punja bendang) เมื่อปรากฏว่าการทำนาได้ผลผลิตข้าวอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านก็จะทำพิธีปูเญอบือแนนี้เป็นประจำทุกปี

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2505 หรือก่อนหน้านั้นพิธีกรรมปูเญอบือแนได้ถูกยกเลิกไป ทั้งนี้เกิดจากอิทธิพลทางวิชาการของศาสนาอิสลามจากสถาบันปอเนาะบริเวณรอบๆ เทือกเขาบูโด เช่น ปอเนาะตะโละมาเนาะ ปอเนาะโต๊ะดูกู ปอเนาะแฆและฮฺ ปอเนอะแกแม และปอเนาะโต๊ะลาตอ โดยบรรดาอุละมาอฺได้บรรยายธรรมทางศาสนาให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจและใช้ชีวิตในหนทางที่ถูกต้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม

จากนั้นทุกครั้งที่จะเริ่มทำนา ชาวบ้านจะใช้วิธีอ่านซูเราะฮฺยาซีนซึ่งเป็นบทหนึ่งจากพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานแทน เมื่ออ่านจบโต๊ะอีหม่ามหรือโต๊ะครูก็จะอ่านดุอาอฺ (ขออำนวยพร)

ให้ทุกคนพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ การทำกึนดูรีนั้นชาวบ้านจะร่วมมือกันโดยการทำข้าวเหนียวปูโละซือมางัด (ข้าวเหนียวปลุกขวัญ) นำมาเลี้ยงกันที่ทุ่งนาซึ่งสวนใหญ่จะทำพิธีกันในวันพุธในช่วงปลายเดือนหลังจากที่เกี่ยวข้าวเสร็จ

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในอดีตจะดำรงชีวิตอยู่อย่าง “ปากะ” ซึ่งมาจากภาษาอาหรับว่า “มุวาฟากัต” แปลว่า การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ใครมีอะไรเหลือใช้ก็จะแบ่งปันกัน ประเพณีมาแกปูโละหรือกินเหนียว (งานเฉลิมฉลอง) เช่น งานมงคลสมรส งานเข้าสุหนัต (มาโซะญาวี) ชาวบ้านในหมู่บ้านจะร่วมมือกันก่อนจะถึงวันจริงประมาณ 1 เดือนเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดงาน เช่น การตำข้าวสาร การกวนดอดอ (กะละแม) การผ่าไม้ฟืน การเตรียมหามะพร้าวและอื่นๆ

เปาะจิและผู้อาวุโสทั้งสองท่านคือ หะยีมุสเฏาะฟาและหะยีอูมา เล่าให้ฟังว่า งานมาแกปูโละในอดีตมีการแสดงมหรสพมลายูดั้งเดิม จัดแสดงตลอดงาน เช่น วายังกูลิต (หนังตะลุง) ดีเกฮูลู เบอดีกา (สิละ) เมาะโย่ง ที่สำคัญจะมีขบวนแห่ช้าง (บือลาเราะ ฆาเญาะฮฺ) ในงานมาโซะญาวีของครอบครัวที่มีเชื้อสายรายาและผู้มีฐานะ โดยใช้ช้างประมาณ 3, 5 และ 7 เชือก ตามลำดับฐานะและความสามารถ

ที่มาของชื่อมาแฮ

เดิมบ้านมาแฮอยู่ในเขตการปกครองของ หมู่ที่ 5 (บ้านมะยูง) ต.บาลูกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส ต่อมาเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2544 ทางอำเภอได้แยกหมู่บ้านออกใหม่เป็นบ้านมาแฮ หมู่ที่ 11 ตำบลบาลุกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส โดยมีนายกอเดร์ เลาะแซ เป็นผู้ใหญ่บ้าน นายโสบ มะลีเป็ง เป็นสมาชิกองค์การบริหารตำบล และนายอาหามะ เจ๊ะนา เป็นโต๊ะอีหม่ามประจำมัสยิดบ้านมาแฮ

บ้านมาแฮตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอบาเจาะไปทางทิศเหนือประมาณ 12 กิโลเมตร ห่างจากตัวเมืองนราธิวาสประมาณ 43 กิโลเมตร มีภูมินามตามภูมิศาสตร์ดั้งเดิมของหมู่บ้าน คำว่า

มาแฮ เป็นชื่อของต้นไม้ใหญ่ที่สูงมาก ผู้มาบุกเบิกยุคแรกๆ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านมาแฮ มีชุมชนย่อยอีก 3 ชุมชน คือชุมชนมาแฮ บ้านตะลิงชังและบ้านยาฮอ

“มาแฮ” ตามความหมายของภาษามลายู มี 2 ความหมาย หนึ่งคือเป็นชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ส่วนใหญ่จะขึ้นบริเวณพรุ ชาวบ้านจะนำใบของต้นมาแฮมาทำตาแป (ข้าวหมาก) ซึ่งการทำตาแปนี้ส่วนใหญ่จะนิยมทำกันในเทศกาลต่างๆ ของชุมชน

ชุมชนมาแฮในอีกความหมายหนึ่งคือ ชำนาญหรือ เชี่ยวชาญ ปราชญ์ชาวบ้านของที่นี่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงชำนาญเฉพาะด้าน จึงมีการเรียกขานกันว่า “โอรังดีซีนีมาแฮซูโงะฮฺ” (คนที่นี่มีความเชี่ยวชาญเสียจริง!)

อาชีพของชาวบ้านชุมชนบ้านมะยูงและใกล้เคียง

เปาะจิเล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านในแถบนี้ นอกจากจะมีอาชีพทำไร่ทำนา และทำสวนดูซง ก็ยังมีอาชีพจับปลาน้ำจืด เมื่อตอนเด็กๆ เปาะจิได้ตามคุณลุงไปจับปลาที่คลองอาลูที่หมู่บ้าน อาตัสบือเระ (ต.บาเระเหนือ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส) คุณลุงของเปาะจิเป็นชายฉกรรจ์ที่มีพลังและความสามารถท่านลงไปจับปลาในคลองอาลูด้วยตัวเอง ขณะที่คุณลุงกำลังจับสัตว์น้ำตัวใหญ่ในคลองอาลูนั้นเกิดการใช้กำลังที่คุณลุงของเปาะจิต้องจมลงในน้ำหลายครั้งจนชาวบ้านที่เดินมาผ่านเห็นเข้าใจว่าจระเข้กำลังงาบคุณลุงของเปาะจิ ทุกคนพยายามหาทางช่วย และแล้วหลายคนก็ตกตะลึงเมื่อเห็นว่าสัตว์น้ำตัวใหญ่ที่คุณลุงของเปาะจิจับได้นั้น ที่แท้เป็นปลาชะโดตัวใหญ่ (Ikan Tumang) ปลาชะโดตัวนั้นต้องใช้คน 2 คน ช่วยกันแบกกลับ ขณะที่หามนั้นหางปลาชะโดยังลากดินอยู่ นี่คือปรากฏการณ์ที่บ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ได้อย่างชัดเจน

บริเวณใกล้เคียงกับสุไหงอาลูนั้น (คลองอาลู) มีลูโบะยามู (Lubuk Jambu) ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของจระเข้ ชาวบ้านจะตั้งที่ดักจับจระเข้ ที่เรียกกันว่า “อาแลบอยอ” (Alae Buaya) เพื่อนำหนังไปขาย นอกจากนี้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านกะลูแปและบาโงยมะยูง ได้เล่าให้ฟังอีกว่า เมื่อตอนเด็กๆ บ่อยครั้งท่านได้เห็นชาวบ้านดักจับเสือดำ (Harimau Kumbang) บริเวณเชิงเขาบูโด

ศาสนสถานที่สำคัญที่ตั้งรายล้อมเทือกเขาบูโด มีดังนี้

- มัสยิดอัล-วาดีฮูเซ็น อัล-ซานาวี (มัสยิดตะโละมาเนาะ) สร้างราว พ.ศ.2167 (ค.ศ.1624)

- ปอเนาะโต๊ะดูกู ปอเนาะแกแม ปอเนาะโต๊ะลาตอ ปอเนาะลูโบะซาวอ ปอเนาะกำปงปีแซ และวัดเชิงเขา

ศิลปะการแสดงพื้นเมือง

เมื่อ 7 ธ.ค. 2551 โต๊ะแวและฮฺ (นายสาและ มะหามะ) อายุ 62 ปี อยู่บ้านเลขที่ 10 หมู่ 1 ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา ได้ให้ข้อมูลว่า ในแถบเทือกเขาบูโดนั้น สมัยก่อนมี มโนราห์ชื่อ คือ มโนราห์อ้ายหนู จากหมู่บ้าน ลุโบะยิไร อ.มายอ จ.ปัตตานี เมาะโย่งชื่อดังมาจากหมู่บ้านดูกู เมาะโย่งเมาะกาโล จากหมู่บ้านโต๊ะฮาดี ต.โกตาบารู อ.รามัน จ.ยะลา ส่วนที่หมู่บ้านวัดเชิงเขา มีมโนราห์ชื่อดัง ชื่อ อุดม แก้ววิเชียร (ชื่อมลายูว่า เจ๊ะรง) มโนราห์อุดม หรือ เจ๊ะรง จะแสดงเป็นภาษามลายูและภาษาไทย นอกจากนี้ยังมีมโนราห์ชื่อดังที่ลืมเสียไม่ได้ที่วัดเชิงเขา คือ มโนราห์ควน

ประวัติการเข้ามาของยางพารา พืชเศรษฐกิจของเทือกเขาบูโด

เปาะจิและผู้อาวุโสทั้งสองได้เล่าเรื่องราวการเข้ามาของยางพารายังหมู่บ้านในแถบเทือกเขาบูโด ดังนี้

“ชาวอำเภอบาเจาะ อำเภอยี่งอและใกล้เคียงไปรับพันธุ์ยางจากฝรั่ง (ออรัง ปูเตะฮฺ) ณ ที่ทำการเพาะพันธุ์ยาง ที่หมู่บ้านกูแบอีแกในเขตอำเภอเมืองนราธิวาส พันธุ์ยางที่นี่มีไว้เพื่อแจกจ่ายเกษตรกรชาวสวนยางโดยมิได้คิดมูลค่า

อุปกรณ์ที่ชาวบ้านใช้กรีดยางเรียกว่า ปีซา ตอเญาะฮฺ (Pisau Tojoh) แปลว่า มีดกรีดยาง”

กูซอและห์ ต่วนเพ็ง อยู่บ้านเลขที่ 118 ถ.สุขาภิบาล 2 ต.ยี่งอ อ.ยี่งอ จ.นราธิวาส ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับยางพาราว่า นายดิเรก เฉลิงกุล (นิอิดรีส บิน นิมุหัมมัด) อดีตปลัดตำบลยี่งอเป็นผู้นำ

พันธุ์ยาง MMIM และ M623M และ PB28 และ GT One มาจากกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เข้ามายัง จ.นราธิวาสเป็นคนแรก เมื่อ พ.ศ.2501 ซึ่งเดิมทีนายดิเรกเป็นชาวบ้านแกและห์ ต.ลูโบะสาวอ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส และเป็นลูกกำนัน ต.ลูโบะสาวอ สมัยเด็กๆ ได้ขี่ช้างจากลูโบะสาวอไปเรียนที่โรงเรียนประถม ที่ ต.ตะลุบัน อ.สายบุรี จ.ปัตตานี จากนั้น ศึกษาต่อ ม.1 - ม.3 ที่โรงเรียนมหาวชิราวุธสงขลา (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 ส.ค. พ.ศ.2545) ณ บ้านพักนายกเทศมนตรี ต.ยี่งอ

ทรัพยากรชุมชนเทือกเขาบูโด

ทรัพยากรจากเทือกเขาบูโด มีดังนี้

1. ปอฮองกือแต
2. กีแยปาตู
3. จือง๊า
4. ฆูเบ
5. ยางพารา “ฆือเตาะฮฺ บาตา” (ยางก้อน) ขายกิโลกรัมละ 50 สตางค์
6. ซีแระฮฺ (พลู)
7. ปีแน (หมาก)
8. ดาฮน รอเกาะ (ใบจาก) ผลิตจากต้น ปอฮองนิเปาะฮฺ ปีซิงกือละ และดาฮนปาละฮฺ
9. ใบยาสูบ (ยาเส้น)
10. มะพร้าวแห้ง
11. ข้าวเปลือก

การคมนาคมของชุมชนเทือกเขาบูโด (อ.บาเจาะ)

- บือแต เกอเรอเบา หมายถึง ควายลากรถ บางแห่งเรียก กือแรตอเกอรือเบา, กาโยะฮฺ กือแรตอลีมบู (รถวัว)

- ปือราฮูกาโยะฮฺ (เรือพาย) การทำปือราฮูกาโยะฮฺ ชาวบ้านในมะยูงและรอบๆ เทือกเขาบูโด จะนิยมไปทำเรือในป่าบนเทือกเขาบูโด โดยชาวบ้านจะตัดต้นไม้ใหญ่มาสร้างเรือ เช่น ไม้กือแต และจูวง การผลิตเรือนั้น ชาวบ้านจะนิยมใช้วิธีการมุวาฟากัต (ปากะ) หรือการร่วมมือกัน เมื่อสร้างเสร็จชาวบ้านก็จะใช้เชือกผูกเรือ และช่วยกันจับเชือกที่ยึดเรือไว้แล้วค่อยๆ ปล่อยเรือลงทีละขั้นจนถึงหมู่บ้าน จากนั้นก็ร่วมมือกันทำบุญ กึนดุรีและขอดุอาอฺ (ขอพร) ให้เอกองค์อัลลอฮฺทรงประทานความเป็นสิริมงคลให้กับชุมชนในการใช้เรือให้ประสบความสำเร็จ

ปือราฮูกาโยะฮฺ (เรือพาย) จะนำไปใช้ในสุไหงอาลู ที่หมู่บ้านบาเระเหนือและบาเระใต้ โดยชาวบ้านจะนำมะพร้าวแห้งซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชนไปขายที่กัวลาซา (หาดบางสาย) ผ่านเส้นทางสุไหงสะปิง ไม้แก่น บางชุมชนจะใช้ช้างนำมะพร้าวแห้งและสินค้าอื่นๆ ไปขายที่สุไหงโต๊ะแม (กัวลามะนารา) หรือปากบางนราในปัจจุบัน

1.5.2 เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ทะเลแดง พญานาคอาละวาด เทือกเขาบูโดระเบิด

ในเดือนรอมฎอน (เดือนแห่งการถือศีลอด) ปี พ.ศ. 2509 ขณะที่ชาวบ้านบ้านมะยูงและชุมชนโดยรอบเทือกเขาบูโดกำลังรับประทานอาหารสาฮูรฺ (การรับประทานก่อนเข้าเวลาละหมาดซุบฮีตอนรุ่งสาง) ได้เกิดเสียงระเบิดดังสนั่นหวั่นไหวบนยอดเขาบูโดซึ่งขณะนั้น เปาะจิและครอบครัวได้ยินเสียงตะโกนของคนในหมู่บ้าน “บูกิต ปือเจาะฮฺ บูกิตปือเจาะฮฺ” แปลว่า “ภูเขาระเบิด ภูเขาระเบิด” เกิดเสียงท้องฟ้าคำรามและฟ้าผ่า ฝนก็ตกหนักจนท้องฟ้าสว่าง จากนั้นน้ำป่าก็ทะลักลงสู่หมู่บ้าน นำพาต้นไม้และท่อนซุงลอยมายังพื้นที่ต่ำทั่วทุกพื้นที่ น้ำไหลเชียวลงไปสู่ลำห้วย ลำธาร และแม่น้ำ จนเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส น้ำท่วมครั้งนี้ชาวบ้านเรียกน้ำท่วมแดง (ไอรฺ เบาะฮฺ แมเราะฮฺ) บางกระแสเล่าขานกันว่าพญานาคได้ออกจากเทือกเขาบูโด

เปาะจิและผู้อาวุโสเล่าให้ฟังต่อไปว่า “ใน พ.ศ. 2509 ก่อนจะเกิดน้ำท่วมใหญ่ กรมทางหลวงได้ว่าจ้างให้บริษัทเกาหลีเป็นผู้รับเหมาการก่อสร้างถนนซุปเปอร์ไฮเวย์ จาก ปัตตานี ไป นราธิวาส ระยะทางประมาณ 100 กิโลเมตร แต่เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่จึงทำให้การก่อสร้างต้องหยุดชะงักลง กรมทางหลวงจึงเปิดเส้นทางจากบ้านทุ่งคา ไป ยังจังหวัดนราธิวาส อีกเส้นทางหนึ่ง”

ประวัติหมู่บ้านโคกกระดูกหมู

ชื่อเดิม คือ กะเดาะมู ไม่ทราบว่าแปลว่าอะไร คนไทยก็เรียกว่า โคกกระดูกหมู อยู่ใน ต.ไพรวัลย์ หมู่บ้านนี้ไม่ทราบว่ามี มุสลิม 100% หรือไม่

วิถีชีวิตชาวมะยูง

ภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิม คอกนากั้นระหว่างบ้านคนกับนานั้นจะปลูกไม้ไผ่ไว้เพื่อกั้นลม แต่ก่อนชาวบ้านกั้นกำแพงด้วยต้นไผ่ เพื่อป้องกันลมมาถล่มเนื่องจากช่วงต้นฤดูฝนลมจะแรงมาก ชาวบ้านเรียกว่า “พายุบาระ” หลังจากพายุนี้ก็จะเป็นหน้าฝนประจำฤดูกาล เป็นฝนที่มาจากเทือกเขาสันกาลาคีรี บางครั้งก็มาจากอีกทางอีกทาง

ลมบกกับลมทะเล

ฤดูกาลต่างๆ ห่างกันประมาณ 3 เดือน ลมบกจะมาตอนปลายๆ มิถุนายน ต้นๆ กรกฎาคม อีกสามเดือนก็จะเป็นลมทะเล ก็จะเริ่มมีฟ้าแลบ ฟ้าผ่า จะเสียบปลั๊กทิ้งไว้ไม่ได้ เพราะตอนนั้นลมบกจะเจอกับลมทะเล มีการรวมตัวและหมุนเข้าหากันจากคนละทิศทางคนละทาง ปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนทุกปีในช่วงเปลี่ยนฤดู โดยลมทะเลจะมาดับลมบก

เปาะจิให้ความเห็นว่า สิ่งเหล่านี้เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสังเกตกันแล้ว พ่อแม่เองก็เพียงตะโกนบอกให้ถอดปลั๊กเวลาเกิดการเปลี่ยนแปลงทางอากาศเท่านั้น

เปาะจิยังอธิบายถึงการหว่านกล้าและปักดำว่า ต้องดูดวงดาวด้วย ถ้ามีดาวรวมตัวกันหลายๆ ดวง ต้องดูตำแหน่งของดวงดาวเหล่านั้น การทำนาจะทำในเดือนที่เก้า โดยให้มองไปบนฟ้าตรงตำแหน่ง 11 นาฬิกา โดยจะต้องดูในเวลากลางคืน หากพบดวงดาวตรงตำแหน่งดังกล่าวก็สามารถเตรียมตัวหว่านกล้าตรงที่นาลุ่มได้

เปาะจิยังกล่าวอีกว่า “การที่เด็กยุคปัจจุบันไม่รู้สิ่งเหล่านี้ เกิดจากหลายปัจจัย ตอนนี้องค์ความรู้นี้ต่อกันไม่ติดแล้ว โดยตัวเปาะจิเองได้ความรู้เหล่านี้จากบิดาและจากประสบการณ์ของตัวเองด้วย เรื่องลมบก ลมทะเลนั้น สังเกตเอง แต่เรื่องหว่านกล้า บิดาเป็นผู้สอน ท่านจะเตือนเสมอเมื่อใกล้ถึงเวลาหว่านกล้า โดยจะชวนเปาะจิไปดูดาวด้วยกันตอนกลางคืน พร้อมทั้งอธิบายถึงวิธีการดูดาว ว่าตำแหน่งดาวตรงไหนถึงจะหว่านกล้าได้หรือยัง หรือว่าตำแหน่งดาวอย่างไรถึงจะสายไปแล้วที่จะหว่านกล้า แต่บางทีท่านก็ชอบเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง เปาะจิจึงชอบอยู่กับบิดา ท่านถ่ายทอดและอบรมสั่งสอนสิ่งดีๆ หลายเรื่อง เช่น การจัดการป่า การวางตัวในสังคม การคบค้าสมาคม ท่านสอนหมด ทั้งที่ท่านไม่ได้เรียนหนังสือ

“สาเหตุหนึ่งที่เด็กในปัจจุบันไม่รับรู้เรื่องเหล่านี้เป็นเพราะทัศนคติไม่เหมือนกัน คนโบราณจะทำอะไร จะดูดวงดาวเป็นสำคัญ คนเดี๋ยวนี้จะดูปฏิทินแทน จึงไม่ค่อยเชื่อคนสมัยก่อน เพราะไม่มีความแน่นอน แต่จริงๆ แล้วภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงปีหนึ่งแค่ 2 ครั้ง คือ ต้นเดือนกับกลางเดือน15 วันเปลี่ยนครั้งหนึ่ง ทั้งลมและอากาศ ดังนั้นต้องดูตำแหน่งดวงดาว เนื่องจากว่าไม่มีความชัดเจนเหมือนปฏิทิน การศึกษาเรื่องดาวทำได้ง่าย ไม่ยุ่งยาก เดือน 6 ไม่มีดาว พอเดือน 7 ก็จะเปลี่ยนทิศทางขึ้นอีกด้านหนึ่ง

ดาวที่สังเกตจะมี 3 ประเภทคือ

1. ดาวที่มี 7 ดวง
2. ดาวที่มี 3 ดวงเรียงกัน
3. ดาวมุ้ง

เปาะจิเล่าเรื่องภูเขาแตก

“เดือนรอมฎอม ปี พ.ศ. 2509 ช่วงเวลาดึกใกล้สว่าง ขณะที่กำลังรับประทานข้าวเพื่อเตรียมตัวถือศีลอดในวันรุ่งขึ้น เปาะจิได้ยินเสียงระเบิดดังมากจากเทือกเขาบูโด ฝนก็เทกระหน่ำลงมาอย่างหนักจนสว่าง ต้นไม้ใหญ่ๆ หักโค่น น้ำในแม่น้ำเปลี่ยนสี เปาะจิไปดูบริเวณที่เกิดการระเบิดของภูเขา ตรงสันเขา ปรากฏว่ามีน้ำไหลออกมาจากซอกหิน การระเบิดเหมือนเป็นการระเบิดจากข้างใน

“ในปีนั้น ช่วงแรกๆ จะแล้ง จากนั้นก็มีพายุ และต่อมาก็เกิดากรระเบิดของภูเขาจากนั้นก็เกิดน้ำท่วมใหญ่ต่อเนื่องในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส น้ำที่ไหลท่วมบริเวณ

ต่างๆ นั้นมีสีแดง ตอนนั้นเปาะจิเรียนอยู่ที่ปอเนาะแกแม ต้องนั่งเรือ 3 วัน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นไม่ทราบว่าเป็นเพราะเหตุใด ไม่มีสัญญาณใดๆ บ่งบอก จู่ๆ เทือกเขาบูโดก็เกิดระเบิดขึ้น คนเฒ่าคนแก่พูดกันว่าเป็นอาการของตะปูหลุด เพราะตามพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน ภูเขานั้นเปรียบเสมือนตะปูของแผ่นดิน การระเบิดของเทือกเขาบูโดครั้งนี้จึงเปรียบเสมือนหมุดหลุดออกมา เวลาต่อมาร่องรอยที่ระเบิดมีต้นไม้ขึ้นปกคลุม”

อูบีบือนา (หัวมัน)

“หลังสงครามโลกชาวนากินหัวมันชนิดนี้ประทังชีวิต เพราะบางครั้งปริมาณข้าวสารมีไม่พอ แต่ในปัจจุบันเป็นที่น่าเสียดายที่ผู้คนไม่ให้ความสำคัญกับพืชพันธุ์ชนิดนี้ที่เคยเลี้ยงชีวิตชาวบ้าน บริโภคโดยการล้างให้สะอาด แล้วนำไปต้ม ในอดีตอูบีบือนามีเป็นจำนวนมาก ขึ้นตามคูน้ำบริเวณเชิงเขา ทางเชียงใหม่เอาไปทำแป้ง ทำสาคู”

ความสำคัญของป่า

เปาะจิยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของป่า โดยกล่าวว่า “ที่บ้านเปาะจิปลูกนากินเอง คนสมัยโบราณฉลาดมาก เก่งการจัดการ เรื่องป่า เรียนรู้ธรรมชาติเก่ง เหมือนภาคอีสาน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มาประกาศทับที่ของที่นี่ไม่เข้าใจประเพณีของคนที่นี่ เขาเข้าใจว่าเป็นป่าธรรมชาติ แต่ไม่ใช่ มันเป็นป่าที่ชาวบ้านปลูกไว้ ไม่เหมือนภาคอีสานที่เขาตัดทิ้งไปหมด แล้วจะคงสภาพป่าได้อย่างไร การทำอาชีพการเกษตรแบบวนเกษตร ต้องทำให้กลมกลืนกับสภาพป่า ต้องรักษาสภาพทางธรรมชาติของป่า คนที่นี่จึงสืบทอดการรักษาป่าให้ลูกหลาน การทำการเกษตรบริเวณป่าหรือภูเขา เราต้องคำนึงถึงสภาพดั้งเดิมว่าเป็นอย่างไร จะไปตัดไม้ตามอำเภอใจไม่ได้ บิดาของเปาะจิสั่งไว้ว่า ถึงแม้ไม้จะไม่ดี เป็นไม้เนื้ออ่อน แต่ก็เป็นอู่น้ำหรือคลังของน้ำ เป็นธนาคารน้ำ อันที่จริงแล้วที่อีสานชาวบ้านไม่ใช่ผู้บงการ ผู้บงการเป็นคนอื่น ชาวบ้านเป็นคนยากจน พอมีคนมายัดเงินให้มันประจวบเหมาะ เขาไม่ได้เข้าใจความสำคัญของน้ำ ก็ยอมตัดไม้ทำลายป่าเพื่อแลกกับเงิน ป่าก็หมด แต่คนที่นี่คนแก่เขาสั่งไว้เลยให้รักษาไม้ รักษาป่า เป็นร้อยๆ ปีก็ยังเขียวขจีอยู่”

วิธีการใช้ “อาแลบอยอ” อุปกรณ์จับจระเข้

เปาะจิวาดรูปให้คณะวิจัยเห็นตัวอย่างของ “อาแลบอยอ” และอธิบายวิธีการใช้ ดังนี้

“จะให้เหยื่อติดกับตรงนี้ ไก่หรืออะไรก็แล้วแต่ ไม้จะค้ำไว้ อันนี้แหลมนะ ถ้างับทีเดียวติดเลย ไม่หลุดแล้ว มีเหยื่อล่ออยู่ เป็นไก่หรือเนื้อ มันจะงับตรงนี้ติดเลย แล้วมันจะลากขึ้นบก แต่ไม่ทราบใช้เชือกอะไร เป็นหวายหรือเปล่าไม่แน่ใจ เขาเล่าวิธีการมาอย่างนี้ ใช้เฉพาะกับจระเข้ ไม่ใช้กับสัตว์อื่น เวลาตัดสินใจจะจับจระเข้ ก็จะมีคนที่ชำนาญ เป็นใจเด็ดหน่อย พิชิตจระเข้ได้ พอจับได้ก็จะบอกพรรคพวกไปช่วยกันลากขึ้นมา แต่หางจระเข้ก็อันตรายนะ แต่เขาใช้วิธีการใดจัดการผมก็ไม่รู้ ที่ไปดูนี่เห็นเขาลากขึ้นมาเรียบร้อยแล้ว ที่จับจระเข้ ก็จะจับก็ต่อเมื่อจระเข้สร้างปัญหาก่อน เขาไม่ได้จับเป็นอาชีพ เขาไม่ใช่หมอจระเข้อะไรหรอก เป็นชาวบ้านธรรมดา แต่เป็นคนที่ได้รับการสืบทอดความรู้จากบรรพบุรุษว่าต้องจับจระเข้อย่างไร เขาไม่ใช้เหล็ก ใช้ไม้ละอูเหลาให้แหลม จระเข้ที่ได้ เอาไปขายตระกูลคนจับจระเข้ไม่แน่ใจว่ายังอยู่ไหม ผมไม่ค่อยสนใจเรื่องนี้เท่าไหร่ เขาชวนไปดูก็ไป ตอนนั้นผมไม่เด็กแล้ว อยู่ปอเนาะแล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2504-2505 ไปถึงเขาถอดออกแล้ว ล่ามจระเข้ไว้จระเข้หายไปแล้วเพราะ กลางคืนมีคนเอาไฟมาส่อง ถ้าเจอก็จับ เป็นคนขายจระเข้ แต่ไม่ใช่มุสลิม ก่อนหน้านั้นไม่มีฟาร์มจระเข้ มีแต่จระเข้ที่คนตามจับตามแม่น้ำ ตามบึง จะมีคนเหล่านี้พายเรือไปหา ไม่ใช่คนในพื้นที่ ไม่ทราบมาจากไหน หลังจากมีการจับจระเข้จากแหล่งน้ำต่างๆ ก็ได้ข่าวมีการทำฟาร์มจระเข้ขึ้นมา”

“จระเข้มักจะอยู่ที่ลูโบะยามู แปลว่า หนองชมพู่ เพราะมีต้นชมพู่น้ำอยู่ตรงนั้น ตั้งชื่อตามต้นนั้น ตรงนั้นจะลึกกว่าส่วนอื่น เป็นแหล่งจระเข้ ปลาตัวใหญ่ก็อยู่ตรงนั้น เป็นส่วนหนึ่งของคลองอาลู คนเขารู้ว่าตรงนั้นลึก ก็สังเกตจากเวลาที่น้ำแห้ง ตรงนั้นก็ยังมีน้ำอยู่”

ที่ตั้งคลองอาลู

คลองอาลูเป็นลำคลองที่กว้างมาก ปัจจุบันนี้อยู่ที่ตำบลบาเระเหนือ หรือ “อาต๊ะฮฺบือเร๊ะ”

ฟอสซิล

“ตรงคลองอาลูนี้มีการเจอฟอสซิลเปลือกหอยแครงเป็นจำนวนมาก เปาะจิเคยไปดูในถ้ำสังเกตดูหิน เหมือนมีร่องรอยของน้ำไปกัดเซาะ ผมก็คิดว่าตรงนั้นคงเคยอยู่ใต้น้ำมาก่อน คงไม่มีใครไปขัดให้เป็นแบบนั้น ทุกที่เลยที่ไปในถ้ำ”

เสือ

“สมัยเด็กๆ ได้ยินบ่อย เสียงเสือ มีหลายชนิด เสือโคร่ง เสือดาว ตอนผมยังไม่เกิด แม่เล่าให้ฟังว่า มีครั้งหนึ่ง หลังบ้านผม มันออกมาตะครุบหัววัวจนตาย แล้วมันก็หนีไป ทิ้งไว้ตรงนั้น ชาวบ้านก็มาดัก คนที่ชำนาญ พอดักได้ ก็ลากไปในหมู่บ้านผม ที่บ้านมาแฮ มันตายแล้ว แต่ก็ดูเหมือนยังไม่ได้ ก็ให้คนลองไปทุบหัวดูว่าตายหรือยัง ปรากฏว่าขนมันชี้ขึ้นเลย มีคนไปกระตุกหางด้วย ทั้งๆ ที่มันตายแล้ว เขาเอาไปแกล้งคนในหมู่บ้าน

“ที่เปาะจิเคยเห็น ก็มีคนไปดักเสือดำ ภาษามลายู เรียกว่า “รีเมากูแม” คนที่ไปจับก็ยังมีชีวิตอยู่คนหนึ่ง คนที่ไปดักมีชื่อ เจ๊ะลง เป็นลูกของคนที่บุกเบิกหมู่บ้านมาแฮนั่นแหละ ลูกของแกไปจับไปดักบนเขา พอดีแกไม่ค่อยครบ ได้มาก็จับใส่กรงไว้ เวลาจะจับเพื่อหามกลับบ้าน ก็ไปกัน 3 คน ยะโก๊ะเสียแล้ว เจ๊ะลงก็เสียแล้ว มีแบยงที่ยังอยู่

“เสือก็ขู่ แต่ก็หามกลับมาจนได้ หามมาแบบเป็นๆ เล็บมันก็ตะปบโดนตา แต่ตาไม่ได้บอดอะไร เพราะไม่ได้โดนลูกตา แต่ก็มีเลือดออก กลับมาผมเห็นเลือด สุดท้ายเสือนั้นตาย เพราะเขาใช้โซ่ล่ามไว้ที่คอแล้วเอาไปผูกติดกับต้นตาล แล้วให้อาหารเป็นไก่ เป็นอะไร เลี้ยงเหมือนเลี้ยงลิง น่าหวาดเสียว ชาวบ้านก็ไม่ชอบ แต่ก็ห้ามไม่ได้ เพราะเขาสติไม่ดี”

เปาะจิวาดรูปให้ดูพร้อมอธิบายวิธีจับเสือใส่กรงอย่างน่าสนใจ

“เขาจะใส่อาหารล่อไว้ แล้วทำกรงอีกชุด เป็นกรงเล็กเพื่อหามกลับบ้าน เขาจะผูกไว้ติดกับกรงเก่า แล้วแหย่ ล่อให้เสือ เข้าไปในกรง แล้วก็หามกลับบ้านทั้งกรงนั้น จะมีไม้หนีบไว้ ไม่ให้

กระดุกกระดิก ล็อกไว้ เอาไม้สอดไว้ ก็หามกันกลับมา ถ้าเสือเสียงดังที ก็สั่นกันทีกลับมาถึงบ้าน ก็เอาเหล็กมาคล้องคอ เอาโซ่มาล่ามไว้ แล้วไปผูกกับต้นตาลคนๆ นี้ชื่อ เวาะยง ตอนนี้เสียชีวิตแล้ว

เสือนั้นอยู่กับแกนานเป็นเดือน สุดท้ายแกจะขายให้คนจีนที่สายบุรี เขาก็หามใส่กรง ถึงหัวสะพานฝั่งนู่น แต่มันก็ตาย ไม่ทันได้ขาย ก็ฝังตรงนั้น”

ปลูกยาง

“รายได้ของพ่อแม่มาจากการทำสวนยาง ขายยางได้กิโลกรัมละ 2-3 บาท เป็นสวนตัวเอง เป็นยางแบบโบราณ เป็นยางก้อน เมื่อกรีดเสร็จก็ไปเก็บน้ำยาง แล้วเทน้ำกรดลงไป แต่ไม่ได้รีดยาง สมัยที่พ่อแม่กรีดยาง ตะเยาะฮฺยังเด็กอายุไม่ถึง 10 ปี ก็ประมาณ 70 ปีที่แล้ว

“พันธุ์ยางที่ใช้ พ่อแม่ไปเอาที่สวนของฝรั่ง ใกล้ 3 แยกก่อนไปนราธิวาส ใกล้บ้านลำภูก่อนถึงหมู่บ้านกูแบอีแก เดินเท้าไป ที่นั่นมีควนที่เขาปลูกพันธุ์ยางไว้ เป็นสวนของฝรั่ง เขาเอาพันธุ์ยางมาจากประเทศมาเลเซีย บางครั้งก็เป็นคุณปู่ที่ไป บางครั้งก็พ่อ ระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร ที่ปู่กับพ่อของตะเยาะฮฺลงทุนไปเอาพันธุ์ยางไกลขนาดนั้น เพราะสมัยนั้นยังไม่มีลองกอง ทุเรียน พันธุ์ผสมก็ยังไม่มี

“ความจริงแล้วคนในอำเภอบาเจาะที่ไปเอายางคนแรกก็คือ ชาวบ้านบ้านกาเยาะมาตี เขาเอากลับมาปลูกที่นั่น แล้วมีคนมาซื้อขี้ยางตลอด ขายดี รายได้มั่นคง ถึงแม้ราคาถูก พ่อของเปาะจิเห็นดังนั้นก็อยากปลูกบ้าง จึงไปเอาพันธุ์ยางกลับมาปลูกด้วย เรื่องนี้พ่อเปาะจิบอกว่าเรียนรู้การปลูกยางจากเขา ต้นกล้าเล็กมากขนาดเท่าหัวแม่มือ วิธีการปลูกคือ ใช้ไม้ปลายแหลมทิ่มลงไปในดิน แล้วหยอดต้นกล้าลงไป ไม่ได้ใช้พร้าหรืออุปกรณ์ใดๆ เปาะจิเองก็เคยไปช่วยตอนยังเล็กๆ ยางที่ได้เรียกว่า “ฆือเตาะฮฺบาตอ” น้ำยางที่ได้ไม่ใส่ขี้ยางลงไป มีแต่น้ำยาง ปล่อยไว้ในกะละมัง ขายในราคาประมาณ กิโลกรัมละ 50 สตางค์ นี่คือย้อนกลับไปประมาณ 60 ปีที่แล้ว ช่วงที่เปาะจิเริ่มกรีดยางเป็น ราคายางอยู่ที่กิโลกรัมละ 3 บาทแล้ว ตอนนั้นเปาะจิยังเรียนไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แสดงว่าที่บาเจาะก็คงเริ่มมีการปลูกยางมาได้สัก 100 กว่าปี

การปลูกต้นยางในสมัยก่อน

วิธีการปลูก

ชาวบ้านใช้ความคิดตัดสินใจกันเอง ไม่มีใครสอน โดยขุดหลุมกับจอมเสียม ทำเป็นร่อง เดือนละครั้งก็จะเข้าไปดู สมัยนั้นยังไม่มีปุ๋ย เวลาไปก็เตรียมอาหารไปด้วย ไม่ค่อยพาเด็กๆ ไป

วิธีการกรีดยาง

ชาวบ้านเรียนรู้จากสวนฝรั่งตอนไปเอาพันธุ์ยางมา ใช้วิธีสังเกตเอา เขาไม่ได้สอนอะไร มีดกรีดยางสมัยนั้นไม่เหมือนปัจจุบัน เรียกว่า “ปีซาตูเญาะฮฺ”วิธีกรีดยางก็คือ ใช้มีดกรีดแล้วทิ่มเข้าไปเป็นทางซ้ายขวา ไม่ได้มีหลักการอะไร แล้วเอาสังกะสีทำเป็นร่องเอาไว้รองน้ำยางเป็นทางลงมายังกะลาที่รอรับน้ำยางอยู่

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศหลังจากการเข้ามาของยางพารา

“ที่ดินของเปาะจิมีแปลงหนึ่งใช้สำหรับเลี้ยงวัว แปลงหนึ่งสำหรับหว่านกล้าประจำปี แต่เมื่อมียางเข้ามาที่ดินเหล่านั้นก็เปลี่ยนมาปลูกยาง จะเลี้ยงวัวเหมือนแต่ก่อนไม่ได้แล้ว หว่านกล้าก็ไม่ได้เพราะแดดส่องไปไม่ถึง สมัยนั้นก็ป่ายาง มีลูกเนียงและสะตอปลูกรวมอยู่ เป็นเหมือนสวนผสม ยุคแรกๆ ของการบุกเบิกปลูกยาง ทุกสวนก็เป็นแบบนี้ ถ้าเจ้าของสวนขยันหน่อยก็จะไปถางวัชพืชต้นเล็กๆ ออก แต่ต้นไม้ที่เป็นไม้ผลที่ทานได้ก็ไม่โค่นทิ้ง จะเก็บไว้บริโภค

“การปลูกยางไม่มีการวัดว่าแต่ละต้นต้องห่างกันกี่เมตร แถวละกี่ต้น ก็ปลูกสะเปะสะปะไป ตรงไหนที่ปลูกได้ก็ทิ่มพันธุ์ลงไป ที่นี่เริ่มเปลี่ยนการปลูกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2508 แต่ที่อื่นเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2505 ที่เปลี่ยนวิธีการปลูกก็เพราะทางสงเคราะห์ฯ เข้ามารณรงค์ให้ปลูกยางพันธุ์ใหม่ ที่ให้น้ำยางเยอะกว่า ทำให้ได้เงินมากกว่า แรงกระตุ้นดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนจากการทำดูซงยาง มาเป็นสวนยางล้วนๆ คนแรกๆ ที่ปลูกยางแบบใหม่นี้ก็คือ โต๊ะครู โต๊ะกือทุงและเปาะจิ หามิด รุ่นต่อมาก็คือเปาะจิเอง เปาะจิมีสวนยาง 8 ไร่

“ทางสังคมสงเคราะห์ฯ ให้ชาวบ้านไปสมัครโดยให้เอาเอกสารสิทธิ์ไปด้วย เช่น สก.1 หรือใบเสียภาษี และบัตรประจำตัวประชาชน แล้วก็ออกใบแทนให้ใช้ก่อนสักระยะ จากนั้นก็ติดต่อให้ไปอบรมหลังจากได้รับการอนุมัติแล้ว ชาวบ้านก็จะนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติ

ดูซง

จากบทความเรื่อง “ดูซง” วิถีป่าชุมชนเชื่อมสัมพันธ์ของมุสลิม ของ ฮัมดัน ตามาซอ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับดูซง หรือสวนพืชผสม ดังนี้

ดูซง หรือที่เรียกแทนสวนผลไม้ที่มีการครอบครองร่วมกันของคนในชุมชน โดยสวนผลไม้ดังกล่าวนี้เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ดังนั้น สิทธิประโยชน์จากดูซงจึงตกเป็นของคนในชุมชน ซึ่งผูกพันกันเป็นพี่น้อง เครือญาติ ระบบดูซง เป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่ดิน (สวน ป่า ไร่ผลไม้ฯ) ซึ่งเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษบนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน ซึ่งใช้ทั่วไปในชุมชนมลายูมุสลิมแถบ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) โดยส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ท้องถิ่น เช่น ดูซงดือฆีแย (สวนทุเรียน) ดูซงญอ (สวนมะพร้าว) เป็นต้น

คำว่า ดูซง มีความหมายตาม Kamus Dewan (พจนานุกรมภาษามลายู ของสภาภาษาและหนังสือมาเลเซีย) ดังนี้ คือ Dusun (อ่านว่า ดูซุน หรือ ดูซน) หมายถึง Kebun buah-buahan แปลเป็นไทยว่า สวนผลไม้นานาชนิด ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในแถบ 3 จังหวัดภาคใต้ โดยเฉพาะพื้นที่แถบหุบเขาซึ่งมีที่ดินเหมาะแก่การปลูกผลไม้เมืองร้อนนั้นมีการนำระบบดูซงมาใช้กับสวนผลไม้ของคนในชุมชน ซึ่งสวนนี้ประกอบไปด้วยผลไม้นานาชนิดที่เครือญาติร่วมกันปลูกและดูแล รวมทั้งผลไม้ที่บรรพบุรุษ พ่อ แม่ ปู่ย่า ตายาย ได้ปลูกในอดีตให้ลูกหลานในปัจจุบันได้เก็บเกี่ยวผลผลิตและช่วยกันดูแลรักษาสวนดังกล่าวไว้

ระบบดูซงจึงเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนมลายู มุสลิมทีนี่ แสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรและช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ญาติมิตรที่ค่อน ข้างเข้มแข็งให้แก่เครือญาติและคนในชุมชน ด้วยวิธีการจัดการผลผลิตจากดูซงแบบสมานฉันท์ เท่าเทียมกันตามหลักการ

อิสลาม เป็นวิถีทางประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในชุมชน แสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน นำมาสู่ความประนีประนอม เกิดความสงบสุขขึ้น

ข้อมูล: http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=70&Itemid=86

ทั้งนี้เปาะจิได้เล่าให้ฟังถึงความเป็นมาของ “ดูซง” ให้แถบนี้ว่า “เมื่อก่อนเรือถือเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้องใช้เรือในการ “งือแตบาโร๊ะ” หรือ การทำนาในพรุ ชาวบ้านบริเวณนี้ทำนาในพรุ เป็นการทำนาแบบดั้งเดิม นาดอนยังไม่มี เวลาเก็บเกี่ยวก็ต้องใช้เรือ ไม่สามารถเดินเกี่ยวได้ เนื่องจากน้ำลึก พื้นที่ก็กว้าง

“การสร้างเรือนั้นชาวบ้านจะขึ้นเขาไปเก็บไม้มาทำเรือจากภูเขา พ่อของเปาะจิเป็นหนึ่งในคนที่ร่วมมือกับชาวบ้าน ไปตัดไม้มาทำเรือ พ่อของเปาะจิเป็นคนที่เชี่ยวชาญการทำเรือ ท่านสามารถบอกได้ว่าไม้ขนาดไหนทำเรือได้กี่ลำหรือสร้างบ้านได้กี่หลัง การขึ้นเขานั้นก็ไปกันหลายคน โดยต้องเตรียมเสบียงไปด้วย อาหารที่เตรียมไปมักจะเป็นผลไม้ ไว้สำหรับรับประทานช่วงพักจากการตัดไม้เปลือกและเมล็ดของผลไม้เหล่านั้นก็ตกหล่นตามพื้นดิน เหล่านี้เองก็เติบใหญ่เป็นต้นไม้หลาย ชนิดตามแต่ชนิดผลไม้ที่นำขึ้นไป จึงกลายเป็นดูซงในที่สุด เป็นผลพลอยได้ที่ได้จากการไปหาไม้ทำเรือ

“เมื่อได้ไม้ตามที่ต้องการแล้ว ชาวบ้านก็จะลงมือทำเรือบนเขานั้น แล้วจึงลากลงมาเก็บรายละเอียดที่บ้านของตนต่อไป

“ต้นไม้ในดูซงนั้นเป็นไม้ผลหลายๆ ชนิด ที่มีแน่ๆ ก็คือ หมาก อีกอย่างคือ ใบพลู แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว สมัยก่อนหากใครมีสวนพลูบนภูเขาแสดงว่าเป็นคนมีฐานะ เพราะจะได้เงินทุกอาทิตย์ อาทิตย์ละ 2 ครั้ง เพราะนัดต้นไทรมี 2 วัน คือ วันเสาร์กับอังคาร วันศุกร์ขึ้นไปตัดแต่เช้าแล้วลงมาช่วงค่ำๆ มาจัดเรียงไว้ วันเสาร์ก็ทูนไปขายที่ตลาดนัดต้นไทร อีกวันคือวันจันทร์ ใบพลูเขาจะใส่ใน “บาโก” ส่วนทุเรียนนั้นแม้ว่าสมัยนั้นจะมีเยอะแล้ว แต่ราคาไม่ดี ก็ไม่มีคนขาย เขาจะแบ่งกันในหมู่เครือญาติ”

วิธีการสร้างเรือ

“ชาวบ้านจะรู้แล้วว่าต้นไม้ขนาดไหนทำเรือได้กี่ลำ ถ้าจะทำเรือ 2 ลำ ก็จะขึ้นเขาไปอย่างน้อย 4 คน เพื่อช่วยกันลากลงมาลำละ 2 คน เมื่อไปถึงเขาจะเลือกต้นไม้ก่อน โดยจะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญไปช่วยดูด้วย ดูว่าแบ่งได้กี่ครอบครัว แต่ละครอบครัวก็ชวนกันไปกับอีกบ้าน เมื่อตัดต้นไม้ได้แล้ว ก็ผ่ากลาง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ใช้เลื่อยเลื่อยเหมือนการชักกะเย่อ เมื่อได้ไม้ 2 ซีกแล้ว ก็ใช้ถ่านเขียนแบบเรือ

“ถ้าไป 2 คน จะตัดไม้ไม่ได้ เพราะมี “บาแน” รากไม้มีขนาดใหญ่ ต้องเอาไม้เล็กๆ ไปปักไว้รอบๆ ต้น แล้วทำที่ยืนเพื่อให้ยืนตัดได้ถนัด การตัดไม้นั้นต้องตัดให้พ้นราก เมื่อได้ไม้ตามที่ต้องการแล้ว ก็จะดูว่าจะทำเรือยาวกี่ศอก แล้วก็ผ่ากลางท่อนไม้นั้น ช่วยกันเลื่อย 2 คน การใช้เลื่อยนั้นเป็นคนรุ่น 2 แล้ว ถ้ารุ่นแรกเขาใช้ขวานกับลิ่ม ตีไปเรื่อยๆ

“พอไม้แยกเป็น 2 ชิ้น ก็ใช้ถ่านวาดรูปแบบของเรือ ให้มีความหนาและรูปทรงตามรูปแบบที่ต้องการ จากนั้นก็ใช้ขวานขุด จะต้องใช้เวลากี่วันกี่เดือนก็ต้องทำให้เสร็จ ทำให้พอได้รูปทรงเรือทำคร่าวๆ ก่อน จากนั้นก็ลากกลับบ้าน เอากลับมาทำต่อที่บ้านให้เสร็จ เมื่อทำเรือเสร็จแล้ว ก็มีการทำบุญ เรียกว่า “กีนดูรีตูรงปือราสู” ซึ่งเป็นการทำบุญเรือนั่นเอง

“ต้นไม้ที่ใช้สร้างเรือ คือ “กือเต” “ตีแยบาตู” “จืองา” “วูเบ” ปัจจุบันนี้ต้นไม้เหล่านี้ไม่ค่อยมีแล้ว นอกจากสร้างเรือไม้เหล่านี้ยังสามารถเอามาสร้างบ้านได้ด้วย ไม้กือเตเป็นไม้ดี ยางใช้ทาฝูตอนโดนงูกัดได้ มีสรรพคุณช่วยสมานแผลและฆ่าเชื้อ ระยะทางจากเขาลงมายังหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร การสร้างเรือแบบนี้เปาะจิเห็นตอนเปาะจิอายุประมาณ 7 ปี ครั้งสุดท้ายเป็นของแชแมเปาะจิเห็นเขาลากลงมาจากเทือกเขา เรือของแชแมลำใหญ่มาก นั่งได้ 15 คน ต้องไปใช้ที่คลองอาลูพายในบาโร๊ะ (พรุ) นี้ไม่ได้ เพราะที่นี่น้ำน้อยเกินไป ตื้นเกินไป ต่อมาแชแมขายต่อให้ชาวอาลูถ้าจำไม่ผิดขายไปในราคาประมาณ 4,000 บาท สมัยนั้นถือว่าแพง เห็นว่าที่หมู่บ้านอาตะฮฺบือเร๊ะก่อนหน้าลำสุดท้ายนั้นก็เป็นของเปาะรอมะฮฺ เรื่องนี้ย้อนกลับไปประมาณ 60 ปี เวลาต่อมาชาวบ้านมีเรือใช้อย่างพอเพียงแล้ว จึงหยุดสร้างเรือ ส่วนใหญ่เป็นบ้านที่ทำนาพรุ หากใครไม่มีก็พอมีให้ยืมกันได้ในหมู่เครือญาติ”

ตลาดนัดต้นไทร

“สมัยก่อนเวลาจะไปซื้อของที่ตลาด ก็ไปที่ตลาดนัดต้นไทร เป็นตลาดแห่งเดียวของแถบนี้ การเดินทางใช้วิธีเดินเท้าไป จากที่นี่ไปต้นไทร ประมาณ 4-5 กิโล ไปกับผู้ใหญ่ ท่านจะซื้อของให้เป็นของใช้ เช่น เสื้อผ้าหรือขนม ส่วนใหญ่แล้วจะไปตลาดนัดต้นไทรเดือนละ 2 ครั้ง

“สำหรับของใช้จำเป็นที่ต้องซื้อ ได้แก่ ข้าวสาร ปลา บูดู เกลือ สมัยนั้นกะปียังไม่มีขายในท้องตลาด ยังไม่มีคนทำ เวลาไปตลาดก็เอายอดผักต่างๆ จากหมู่บ้านไปขายด้วย นานๆ ครั้งก็เป็นมะพร้าว เงินที่ใช้เป็นเงินธนบัตรหรือไม่ก็เงินเหรียญสีแดง เป็นเงินสตางค์ 1-2 สตางค์”

การกินหมาก

“เป็นที่นิยมของคนแก่ ก็ต้องใช้ใบพลู”

ยาสูบ

“ยาเส้นที่ชาวบ้านใช้นั้น เป็นยาเส้นจากไม้แก่น เป็นใบ “นีเปาะฮฺ” แต่ก่อนใช้ใบ “ปาละฮฺ” หรือใบตองแห้งของปีแซกือละ (กล้วยชนิดหนึ่ง) แม่ของเปาะจิปลูกเองทุกปี คุณภาพของยาเส้นอยู่ที่ความประณีตในการตัดใบยาเส้นและการให้ปุ๋ย หากให้ปุ๋ยเยอะ จะได้ยาเส้นรสชาติดี คุณภาพน้ำก็เช่นเดียวกัน ถ้าน้ำขุ่นก็ได้ยาเส้นไม่ดี จุดไฟไม่ค่อยติด ต้องใช้น้ำที่ในสะอาดพันธุ์ยาสูบ ไม่ทราบเอามาจากไหน ทราบแต่ว่าแม่ของเปาะจิจะเก็บต้นยาสูบไว้เป็นพันธุ์ประมาณ 2-3 ต้นทุกปี

“ปัจจุบันนี้ชาวบ้านแถบนี้ยกเลิกการปลูกยาเส้นแล้ว คาดว่าเป็นเพราะรสชาติของยาเส้นจากนครศรีธรรมราชดีกว่า จึงเป็นที่นิยมมากกว่า การหาซื้อก็ง่ายกว่าแต่ก่อนเยอะ”

วิถีชีวิต

“มีผู้คนเริ่มมาตั้งหลักแหล่งที่นี่ เมื่อราวปี พ.ศ. 2224 ต่อมาปี พ.ศ. 2247 ก็เริ่มปลูกมะพร้าว ก่อนหน้านั้นชาวบ้านก็ปลูกข้าว ถางป่า ปลูกหัวมัน เมื่อปลูกมะพร้าวก็มีการทำน้ำตาลจากมะพร้าวขายในหมู่บ้าน ส่วนมะพร้าวแก่ก็เก็บไว้ทำมะพร้าวแห้งเพื่อเอาไปขายที่สายบุรี

“การเดินทางไปขายของที่สายบุรีนั้น ส่วนใหญ่ใช้รถลาก โดยใช้ควายลาก ต้องออกจากบ้านแต่เช้าแล้วไปพักที่หมู่บ้านลาลอ (ละหาร) ก่อน เป็นเวลา 1 คืน รุ่งเช้าก็เดินทางต่อไปยังสายบุรี พ่อค้าคนจีนที่จะซื้อมะพร้าวแห้งก็เปิดร้านพอดี เมื่อได้เงินมา หากใครต้องการซื้อน้ำมันก๊าดซึ่งเป็นของใช้หลักก็ซื้อ นอกจากนั้นก็เป็นปลา หรือของใช้ในครัวเรือนที่จำเป็น จากนั้นก็เดินทางกลับถึงบ้านก็ค่ำพอดี ขากลับใช้เวลาไม่นานเพราะควายเดินเร็วเนื่องจากไม่มีของต้องบรรทุกแล้ว นอกจากเดินทางด้วยรถลากที่ใช้ควายแล้ว ก็มีชาวบ้านบางส่วนเดินทางด้วยช้างหรือเดินลัดเลาะตามริมแม่น้ำ”

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองสายบุรีกับเจ้าเมืองศรีสาคร

เปาะจิได้เล่าให้ฟังถึงตำนานเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าเมืองสายบุรีกับเจ้าเมืองศรีสาคร ที่ฟังจากโต๊ะครูฮัจญีดาโอะ เป็นชาวบ้านปาวฮฺมานิฮฺ ภรรยาเป็นคนที่นี่ ท่านเรียนจบปอเนาะดาลอ ดังนี้

“สมัยนั้นยังไม่มีผู้นำหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านมีอยู่ก่อนแล้ว มีชาย 2 คนมาจากไทรบุรี (รัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย) ซึ่งเป็นเพื่อนเป็นเพื่อนตายกัน เดินทางมาที่นี่ด้วยกัน มาถึงสลินดงบายู ชายคนหนึ่งก็พูดว่า จะไม่ไปต่อแล้ว จะอยู่ตรงนี้ คิดว่าพบแล้วสิ่งที่ค้นหา อีกคนก็บอกว่า ยังไม่เจอสิ่งที่เรียนมา คนที่เจอนั้นเขาเจอผู้หญิงตามที่โต๊ะครูสอนว่าผู้หญิงแบบไหนจึงจะเป็นคู่ครองที่ดี เขาจึงแต่งงานและเป็นเจ้าเมืองปกครองที่นั่น

“ส่วนชายอีกคนหลังจากเพื่อนแต่งงาน ก็ออกเดินทางต่อ เพื่อนที่แต่งงานแล้วก็บอกว่าไปแล้วก็อย่าลืมกัน ชายคนดังกล่าวหายไปนานเป็นเวลา 10 ปี ก็กลับมาหา เจ้าเมืองก็ถามว่าเจอสิ่งที่ตามหาหรือยัง เขาก็ตอบว่า ยังไม่เจอ

“ระหว่างที่กำลังสนทนาอยู่นั้น ทางฝ่ายเจ้าเมืองก็จัดเตรียมอาหาร ระหว่างรออาหาร เจ้าเมืองก็ถามว่า แล้วจะหาจากที่ไหน มันแปลกขนาดไหนที่เรียนมา ทำไมถึงหายากหนักหนา ระหว่างนั้นมีเด็กเสิร์ฟอาหารเข้ามา เพื่อนของเจ้าเมืองก็ตอบว่า มีแล้ว เจอแล้ว เจ้าเมืองก็บอกว่า ดีแล้ว ให้บอกว่า เดี๋ยวจะจัดการให้ ชายหนุ่มอีกอัก ถามเจ้าเมืองว่า บอกได้แน่หรือ เจ้าเมืองบอกว่า ให้บอกมาเลย ท่านเป็นเจ้าเมือง สามารถช่วยเหลือกันได้ ชายคนดังกล่าวจึงตอบว่า ถ้าบอกไปเดี๋ยว กลัวว่าเจ้าเมืองจะว่าเอาได้ เจ้าเมืองก็คะยั้นคะยอให้บอกและสงสัยว่าจะเป็นลูกสาวของตัวเอง ฝ่ายเพื่อนก็ยอมรับ เจ้าเมืองก็ไม่มีปัญหา บอกว่าจะจัดการให้ คืนวันนั้นงานแต่งงานระหว่างชายจาก เคดาห์ผู้เป็นเพื่อนรักกับลูกสาวของเจ้าเมืองก็เกิดขึ้น

“วันรุ่งขึ้นเจ้าเมืองก็เรียกทั้ง 2 คน ท่านบอกให้ทั้งสองให้พึ่งพาอาศัยกัน ไว้ใจซึ่งกันกัน และพูดกับบอกบุตรสาวว่า เจ้าต้องแยกเรือนออกไปแล้ว เพราะเสือ 2 ตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้ เจ้าเมืองทราบดีว่าเพื่อนของตนเป็นคนเก่ง มีความสามารถ ก่อนที่บุตรสาวและเพื่อนรักที่กลายมา เป็นบุตรเขยจะจากไป เจ้าเมืองได้มอบข้าวสารให้ 1 ลิตร รวมทั้งเกลือและมีดพร้า จากนั้นก็อวยพร ให้โชคดี ให้เจอโชคลาภที่ต้องการ

“ทั้งสองเดินลัดเลาะตามแม่น้ำสายบุรี ขณะนั้นยังเป็นป่ารกชัฏ ค่ำไหนก็นอนนั่น วันหนึ่ง เดินไปถึงสถานที่แห่งหนึ่ง เป็นป่าทึบ แต่มีรอยเท้าคนอยู่ มีต้น “ตือปุฮฺ” ทั้งสองเดินต่อไม่ไหว สามีจึงเอาไม้มาเหลาและให้ภรรยาขุดหลุมไว้ จากนั้นสามีก็ออกหาไม้ เอามีดพร้าไปตัดไม้ ฝ่าย ภรรยาขุดหลุมไปเรื่อยๆ จนเจอตอแข็งๆ ตรงจุดที่กำลังขุด ขุดอีกก็เจออีก แต่ก็ขุดใหม่ไปเรื่อยๆ จน กระทั้งขุดต่อไม่ได้อีกต่อไป เมื่อขุดไปขุดปรากฏว่าเป็นทองคำนั่นเอง ได้มา 4 ก้อน จึงเก็บไว้ ทั้งสองตัดสินใจนอนที่ตรงนั้น พรุ่งนี้เช้า มีคน 2 คนหลงทางมา พวกเขามาหา “ดามาจือง่า” ก็มาเจอกันกับสองสามีภรรยา ทั้งสองคนสงสัยว่าสองสามีภรรยามาจากไหน เพราะแต่ก่อนไม่มีคน อาศัยอยู่แถบนี้ คนที่หลงทางมาก็หิว ขอกินน้ำ ทั้งสองคนสามีภรรยาก็หุงข้าวให้กิน เสร็จแล้วทั้ง สองคนนั้นก็ลากลับไป ไปบอกคนที่บ้านว่า เจอคนในป่า ใจดีมาก เล่าต่อๆ กันไป ก็มีคนย้ายเข้ามา อยู่ จนท้ายที่สุดกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่

“สองสามีภรรยาเลี้ยงช้างไว้ โดยล่ามไว้ริมแม่น้ำ มูลช้างก็ลอยไปตามแม่น้ำ นางรับใช้ ของเจ้าเมืองสายบุรี (พ่อตา) ไปอาบน้ำที่แม่น้ำสายบุรีเห็นมูลช้างลอยมา ก็กลับไปพูดกันว่า

ในแม่น้ำไม่รู้มีอะไรลอยมาเป็นแพ เจ้าเมืองก็ให้เก็บกลับมาดู เจ้าเมืองจึงทราบว่าเป็นมูลช้าง ท่านก็ไปดูด้วยตัวเอง จากนั้นก็สั่งบริวารให้ตามไปดูว่าช้างอยู่ตรงไหน ทำไมถึงมีมูลช้างปริมาณมากขนาดนี้ สุดท้ายก็ไปเจอที่ศรีสาครหรือ “ซาฆอ” โดยบริวารของเจ้าเมืองสายบุรีต้องเดินเท้า 2 วัน 2 คืน ที่นั่นเหล่าบริวารพบว่ามีเจ้าเมืองอยู่ตรงนั้น และทราบว่าเป็นลูกเขยของเจ้าเมืองเอง ชื่อว่า “รายาซาฆอ” ”

บือแนบือละ

“โต๊ะตีงีเป็นคนบุกเบิก เป็นคนคุ้มครองพื้นที่นั้น ใครจะไปก้าวก่ายพื้นที่บริเวณนั้นเป็นไม่ได้ จะต้องฟังแกคนเดียว คนบือแนบือละเป็นคนที่มีความรู้ทางศาสนา อาจจะเรียนจากตะโละมาเนาะนั่นแหละ เพราะบริเวณนี้ไม่มีแล้วที่เป็นแหล่งเรียนรู้ศาสนาที่ยิ่งใหญ่มากไปกว่าตะโละมาเนาะ

“แหล่งเรียนรู้ศาสนาในแถบนี้ก็คือ ที่บ้านแคและ บ้านดูกู บ้านตะโละมาเนาะและบ้านลาลอ นอกจากนั้นมัสญิดกลางตะลุบันเองก็เคยมีปอเนาะ”

1.5.3 อาแวซือดอและเปาะเยะห์

ฮัจญีอุมา ซูและและฮัจญีมุสตอฟา บาเจาะ ผู้เฒ่าแห่งเทือกเขาบูโด ได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอาแวซือดอและเปาะเยะห์ ดังนี้

“ตะเยาะฮฺเกิดทันช่วงที่นายอาแวซือดอมีชื่อเสียง แต่ไม่เคยเห็นตัวจริง ส่วนนายเปาะเยะฮฺนั้นเป็นคนรุ่นหลัง รุ่นเดียวกับเปาะจิ

“มีอยู่วันหนึ่งเฮลิคอปเตอร์ตกตรงเทือกเขาบูโด สาเหตุของอุบัติเหตุเป็นเพราะลมพายุแรง ไม่ใช่เพราะโดนเปาะเยะฮฺยิง แต่ตอนนั้นเป็นยุคเดียวกับเปาะเยะห์ ตอนนั้นเปาะเยะห์มีอิทธิพลมากในบริเวณเทือกเขาบูโด นักบินบนเครื่องมี 2 คน รอดชีวิตแต่บาดเจ็บสาหัส ชาวบ้านก็ออกมาช่วยนักบินทั้งสองมีเงินในกระเป๋าเยอะ จึงได้แจกจ่ายชาวบ้านที่มาช่วยเหลือ”

เผาหมู่บ้านบาลูกาสาเมาะ

นอกจากนี้ตะเยาะฮุทั้งสองท่านได้เล่าเกี่ยวกับการเผาหมู่บ้านบาลูกาสาเมาะว่า

“ที่หมู่บ้านบาลูกาสาเมาะนั้น เป็นช่วงของโต๊ะเปาะแต เป็นยุคก่อนเปาะเยะห์ เป็นคนที่ต่อสู้กับทางฝ่ายรัฐ ทางการเข้ามาปราบโดยการเผาหมู่บ้านบาลูกาสาเมาะ เสียหายไปหลายหลัง สมัยก่อนหากทางการจะทำอะไรชาวบ้านก็จะทำเลย ไม่มีการถามไถ่เหมือนปัจจุบันที่เวลาจะทำอะไรชาวบ้านก็จะสืบสวนก่อน ทำอะไรหุนหัน ไม่คิดให้ดีก่อน

“โต๊ะเปาะแตเดิมเป็นชาวบาลูกาสาเมาะ ช่วงเผาบ้านบาลูกาสาเมาะเป็นปีเดียวกับเหตุการณ์กบฏดูซงญอ ห่างกันไม่กี่เดือนหลังเหตุการณ์ดูซงญอ”

ข้อมูล: สัมภาษณ์ เปาะจิ นาย ดือราแม ดาราแม ฮัจญีอุมา ซูและ อายุ 80 กว่าปี บ้านเลขที่ 124 ม.5 บ้านบาโงยมะยุม ต.บาลูกาสาเมาะและฮัจญี มุสตอฟา อายุ 75 บ้านเลขที่ 264 ม.1 ต.บาเร๊ะเหนือ บ้านกาลูแป อ.บาเจาะ วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.2551

1.5.3 ประวัติสังเขปของนายดือราแม ดาราแม (เปาะจิ) ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเทือกเขาบูโด

นายดือราแม ดาราแม (เปาะจิ)

ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยชุมชนปักษ์ใต้ พ.ศ.2545

จากการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับลุ่มน้ำสายบุรี คณะวิจัยได้พบเจอปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ ความเข้าใจและหวงแหนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านของตนเองหลายท่าน ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาชีวประวัติของบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เนื่องจากท่านเหล่านี้มีแนวคิดที่น่าสนใจ สามารถนำมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตแก่คนรุ่นใหม่ได้

นายดือราแม ดาราแม หรือเปาะจิ ปราชญ์ชาวบ้านแห่งเทือกเขาบูโด เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่น่าสนใจ ท่านได้เล่าเรื่องราวในชีวิตตั้งแต่วัยเด็กไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“เปาะจิเริ่มเรียน ป.1 ตอนอายุ 11 ปี อายุมากแล้ว ที่โรงเรียนบ้านอีโยะ การจะไปแปะบุงนั้น มีรถไปไม่กี่คัน เมื่อเปาะจิจบชั้น ป.4 ครูใหญ่เป็นญาติเปาะจิ เขาพาเปาะจิไปเรียน ป.1 ตอนอายุ 11 ปี ไปขอกับพ่อให้ไปเรียน เปาะจิก็ไปกลับกับเขา สมัยนั้นมีถนนใหญ่แล้ว ก่อนจะมีถนนเกาหลีคนตามถนนก็ยังไม่เยอะ เปาะจิมักจะเรียนได้ที่ 1 มีคู่แข่งกันอยู่ 3 คน เพื่อนชื่อฮาซันอยู่พงจืองา แล้วก็เซ็ง ลูกเขยของโต๊ะซือแก เขาเป็นญาติของเปาะจิด้วย เป็นคู่แข่ง เป็นคนที่นี่แหละ ตอนเรียน ป.1 ถึง ป.4 เปาะจิได้ที่ 1 2 ครั้ง แล้วพวกเขาได้คนละครั้ง เมื่อจบป.4 เขา 2 คนก็ออกไปเรียนปอเนาะมะดาตอต่อทันที เพราะลุงของเซ็งนั้นเป็น “ปาลอตอลอเอาะฮฺ” ใหญ่ของที่นั่น ตัวเปาะจิเองนั้นก็แยก อยู่บ้านคนเดียว ครูใหญ่ของเปาะจิก็มาคุยกันอีก บอกว่าปีนี้เปาะจิสอบได้ที่ 1 เขาจะให้

รางวัล บอกว่าจะพาไปเที่ยว จะพาไปพรุ่งนี้ เปาะจิก็บอกว่าใส่ผ้าถุงแบบนี้ไปได้ไหม เขาก็บอกว่าไม่ได้ เป็นเด็กนักเรียนก็ต้องใส่ชุดนักเรียน เขาก็พาไปแปะบุง นั่งรถไป ไปลงหน้าโรงเรียนแปะบุง ตอนนั้นเขามีชั้นมัธยมแล้ว ครูใหญ่ไม่ยอมบอกว่าจะพาเปาะจิไปสมัครเรียนต่อ เปาะจิก็แปลกใจ เห็นคนเยอะ มีเพื่อนที่เรียน ป.4 มาด้วยกันอยู่ด้วย เห็นเขาเขียนอะไรอยู่ ครูใหญ่ก็ลากเปาะจิเข้าไปดูที่ฝ่ายทะเบียน ก็ไปลงชื่อ เขาก็บอกให้เปาะจิลองทำข้อสอบบนกระดานดำดูว่าทำได้ไหม ตอนนั้นต้องแข่งขันเพราะคนสมัครเยอะ เปาะจิก็ทำไปแต่ก็ไม่ได้ตั้งใจทำแค่กลัวจะเสียน้ำใจครูใหญ่ ก็ทำไป ปรากฏว่าสอบติด คนอื่นที่ตั้งใจมาสอบกลับไม่ติด ได้สำรอง แต่ก็ได้เรียนเหมือนกัน เปาะจิเรียนที่แปะบุง 1 ปี ไปกับชุดนักเรียน ใส่กางเกงสีน้ำตาล เสื้อลูกเสือ รองเท้าทำจากยางรถยนต์ ถุงเท้าไม่ต้องพูดถึงไม่มีอยู่แล้ว เรียนอยู่ 1 ปี พอถึงปี 2501 ก็ย้ายไปอยู่ ปาโจ เรียนจนถึง ม.3 ก็ทนไม่ไหวแล้ว อดอยากมาก ไม่มีเงิน แม่เย็บ “อาตะ” กับหาปลาที่พรุ พ่อเป็นโรคหอบ ทำงานไม่ได้ เปาะจิไปโรงเรียนบางครั้งไม่ได้กินข้าว เอาเงินสตางค์ไป 5 สต. 10 สต. เอายาสูบผูกไว้ เอาไว้ซื้อน้ำแข็งกิน น้ำแข็งราคาถังละ 1 “ซามะฮฺ” วันไหนเพื่อนไม่เลี้ยวน้ำแข็ง ไม่เลี้ยงข้าวยำ เปาะจิก็ต้องอด ค่อยกลับไปกินบ้าน เรียนไม่จบม.3 ก็ออกเสียก่อน เพราะความยากจน เรียน 3 ปี มีเสื้อผ้าชุดเดียว เวลาผู้ใหญ่ไปตรวจเยี่ยมโรงเรียน ครูใหญ่จะเอาเปาะจิไปซ่อนไว้ในป่าลูกทูบ เปาะจิก็กินลูกทูบนั้นแหละ รอให้ศึกษานิเทศก์ไปก่อน พอสู้ไม่ไหว ก็บอกลุงว่าไม่ไหวแล้ว ก็เตร่อยู่กับบ้าน รู้สึกว่าตัวเองล้มเหลว ก็คลุกคลีกับเพื่อน พ่อก็เห็นว่าอยู่กับเพื่อนๆ มีทั้งผู้หญิง ผู้ชาย แล้วมีเพื่อนเปาะจิคนหนึ่งมีปัญหาเรื่องผู้หญิง ชาวบ้านก็มองไม่ดี ก็บอกให้เปาะจิแก้ปัญหานี้ เพราะมันไม่ใช่ประเพณีของเรา เป็นเรื่องไม่ดี พ่อก็มองว่าไม่ดี กลัวจะเปาะจิจะมีปัญหากับเพื่อนคนนั้นด้วย พ่อก็เลยแนะนำเปาะจิว่า ต่อไปเปาะจิก็ต้องมีครอบครัว ต้องอยู่ในสังคม ก็อยากให้เปาะจิเป็นผู้เชี่ยวชาญ ไม่ด้านใดก็ด้านหนึ่ง ให้เอาดีสักอย่างหนึ่ง แกก็อธิบาย เช่น การซีลัต คือ โต๊ะบือดีกา แกก็อธิบายประวัติความเป็นมา ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพความเป็นอยู่ในสังคมเป็นยังไง เช่น เวลาชาวบ้านจัดเลี้ยง เขาก็จะเชิญคนซีลัตไปด้วย แล้วเขาจะต้อนรับเราอย่างไร ถ้าไปเขาก็จะตีกลองต้อนรับ เตรียมสถานที่ให้ เขาเตรียมที่ให้เรานั่งตรงระเบียงบ้าน ไม่ได้อยู่กลางบ้าน เขาก็จัดอาหารให้กิน จากนั้นก็เชิญเราไปรำซีลัตหน้าบ้าน พ่อเปาะจิก็เล่าไป ทีนี้ถ้าเป็นคนเล่นหนังตะลุง “โต๊ะดาแล” หรือ นายหนัง ถ้าจะเล่นหนังตะลุง ต้องเป็นนายหนังให้ได้ จะไปเป็นลูกคู่เขาไม่ได้ ไม่งั้นก็อย่าไปเป็น พอจะไปจัดแสดงที่ไหน เราก็ต้องตีกลองไปเหมือนกัน ชาวบ้านก็จะรู้ว่านายหนังมาแล้ว เขาก็จะเตรียมที่ไว้ให้ตรงริมๆ

บ้าน เขาจะไม่ให้เราขึ้นบ้าน จะให้เราไปอยู่ตรงที่เขาเตรียมไว้ให้นั่นแหละ ถ้าเราเป็นโต๊ะครู ถ้าเราไปไหน ชาวบ้านก็จะต้อนรับ บอกว่า รถโต๊ะครูมาแล้วๆ จะเอาเสื่อใหม่ๆ ไปปูให้โต๊ะครูนั่ง เชิญให้ขึ้นบ้าน ดูแลอย่างดี ให้เกียรติ จัดเตรียมอาหารให้อย่างดี

“โต๊ะ” สุดท้ายที่พ่อเปาะจิบอก เป็น “โต๊ะ” ที่น่าเป็นที่สุด คือ “โต๊ะปาเก” แปลว่า นักศึกษา นักแสวงหาความรู้ ศึกษาที่ปอเนาะ เพราะสังคมบ้านเราเขาเอ็นดูต่อโต๊ะปาเกมากที่สุด อายุคนที่เรียนปอเนาะ ไม่เกี่ยง อายุเท่าไหร่ก็เรียกโต๊ะปาเกหมด สังคมจะโอบอุ้มดูแล เพราะเขาศึกษาศาสนา โต๊ะปาเกจะไม่ถูกทอดทิ้ง โต๊ะครูก็ไม่ทิ้ง สังคมก็ไม่ทิ้ง

การคบเพื่อน

“อย่างที่เปาะจิบอก กลุ่มเปาะจิมีทั้งเด็กเกเร ที่มีเรื่องชู้สาวมาเกี่ยวข้อง พ่อเปาะจิก็จะบอกว่า ถ้าเราคบคนที่ผ่าน เราก็ผ่าน คบคนเล่นการพนัน เราก็เล่นการพนันด้วย คบคนลักขโมย เราก็จะลักขโมยด้วย คบโจรเราก็เป็นโจรด้วย

“แต่ถ้าเราคบกับโต๊ะครู เราก็จะเป็นโต๊ะครูด้วย เปาะจิก็คิดหนักเลยทีนี้ ตอนนั้นเปาะจิอายุประมาณ 18 ปี ย่าง 19 ปี ตอนนั้นดีเกฮูลูกำลังดัง คณะของแบรง หรือไม่ก็ กูมะดาลอ เปาะจิเป็นคนตีกลอง คนเขารัก ถ้าขาดเปาะจิ ก็แสดงไม่ได้ เพราะคนอื่นตีไม่คล่อง เปาะจิแสดงได้ 2 เวที กลับบ้านหัวรุ่ง พ่อก็รอที่หัวบันได ถามว่ามาจากไหน เมื่อคืนนอนไหน ก็บอกท่านว่า เมื่อคืนไม่ได้นอนเลย ไปเล่นดีเลฮูลูมา ท่านก็ไม่ได้ว่าอะไร แกก็ถามว่า ที่ไปเล่นนั้น คิดว่าพอจะเป็นหัวหน้าได้ไหม เปาะจิก็รู้ตัวเลย เพราะเสียงไม่ดี พ่อเปาะจิก็บอก ถ้าเป็นหัวหน้าเขาได้ก็เชิญเลย

“ถ้าจะไปฉุดสาว ขอให้คิดให้ดี เพราะพ่อจะเสียหน้าที่ลูกชายตัวเองไปฉุดลูกสาวคนอื่น แต่ถ้าจะไปฉุดลูกสาวกษัตริย์หรือเจ้าเมือง ก็ยินดีอย่างยิ่ง สนับสนุนเลย พ่ออยากดองกับเจ้าเมืองอยู่แล้ว ถ้าทำแบบนั้นไม่ได้ ก็อย่าไปฉุดใครเลย ถ้าชอบใคร ขอให้บอกพ่อ พ่อจะไปขอเขาให้เอง

“ตอนนั้นเปาะจิก็คิดหนักเลย ก็ตัดสินใจจะเรียนต่อ พอดีตอนนั้นเปาะจิคบเพื่อนที่เป็นโต๊ะบีลาล เขาสอนอัล-กุรอานอยู่ พอถึงเดือนบวช เขาจะไปละหมาดที่ปอเนาะ มีสุเหร่าอยู่ เขาก็พาผมไปด้วย เขาก็สอนเปาะจิละหมาด ตอนนั้นเปาะจิยังละหมาดไม่เป็น ไม่รู้เรื่องอะไรเลย สุดท้ายเปาะจิ

ก็ซึมซับบรรยากาศในปอเนาะ เห็นมันดี เปาะจิอ่านอะไรไม่รู้เรื่องเลย เพื่อนก็สอนให้อ่าน เปาะจิก็ประทับใจ เห็นว่าที่ปอเนาะสงบดี

“สมัยเรียนที่บาเจาะ มีครูจากนาทวี ถามเปาะจิว่า เปาะจินับถือศาสนาอะไร เปาะจิก็ตอบไปว่า นับถือศาสนาอิสลาม ท่านก็ถามต่อว่า อิสลามทำอะไรบ้าง เปาะจิตอบไม่ได้ เพราะไม่รู้เรื่องอะไรเลย ท่านก็บอกว่า แสดงว่าเธอไม่ใช่มุสลิมนะ ก็ถามท่านว่าแล้วผมเป็นอะไร พุทธหรือเปล่า ท่านก็ตอบว่า ไม่ใช่ เพราะวัดก็ไม่ได้เข้า คริสต์ก็ไม่ใช่ เพราะไม่ได้เข้าโบสถ์ เปาะจิก็ถามต่อว่า ตกลงผมเป็นอะไร ท่านก็บอกว่า เป็นคอมมิวนิสต์นะสิ เพราะไม่มีศาสนา เปาะจิก็ไม่เอาสิ เพราะคอมมิวนิสต์ไม่ดี ตอนนั้นเวียดนามกำลังดัง นี่ก็เป็นแรงกระตุ้นให้เปาะจิหันเข้าหาศาสนา พ่อก็เป็นอีกแรงกระตุ้นหนึ่ง เพื่อนด้วย

“ตอนไปปอเนาะแรกๆ เปาะจิก็ไม่ได้คิดว่าจะมาเรียนที่ปอเนาะ แค่ตามเพื่อนไป แต่ไปหลายๆ ครั้งมันซึมซับไปเอง

ยุคนั้นปอเนาะปลูกเป็นขนำแบบปัจจุบันนี่แหละ ปลูกเต็มไปหมด เด็กก็เต็ม ปอเนาะไม่มีว่างเลย มีทั้งเด็กชายและหญิง”

ลุงของเปาะจิ

“ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านสมัยก่อนนั้น เวลาจะจับปลาจะไม่ใช้ยาเบื่อเพราะวิทยาการสมัยใหม่ยังมาไม่ถึง วิธีจับปลาตามภูมิปัญญาดั้งเดิมมีหลายรูปแบบ จับปลาทีต้องลงทุนเยอะ

“ท่านไปหาปลาบริเวณริมคลองอาลูทั้งสองฝั่ง ทั้งโคกนิบงและฝั่งยะลูตง ตลอดมาถึงไม้แก่น โดยการขุดบ่อดักปลาไว้ไม่กว้างมาก ประมาณ 4 x 4 เมตร บางทีก็ลึกท่วมหัว ทำขอบให้แข็งแรง แล้วปลูกต้นเตยหนามรอบๆ จากนั้นก็ทำประตูบ่อ หันหน้าเข้าหาคลอง ประตูไม่กว้างมาก ประมาณ 1 ศอก นำไม้ไปปักไว้ที่ประตูบ่อให้แข็งแรง เพื่อไม่ให้ล้ม ไม้ต้องเป็นไม้เนื้อดีสักหน่อย ไม่ผุ ข้างในก็เอาไม้ “ฆาบุฮฺ” หรือ ต้นตีนเป็ด ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน แต่ทนน้ำ อยู่ในน้ำกี่ปีๆ ก็ไม่ผุ เขาไปสุมไว้ในบ่อ ให้ปลาเข้าไปว่ายน้ำเล่น ส่วนรากเตยนั้นจะช่วยพันรอบบ่อให้แข็งแรง นี่เป็นวิธีการล่อปลาของชาวบ้านในอดีต

“พอถึงฤดูแล้ง หลังเก็บเกี่ยวข้าว จะมีพิธีกรรมเลี้ยงข้าวใหม่ ลุงของเปาะจิก็จะไปวิดน้ำออกจากบ่อนี้ โดยนำเอาอุปกรณ์คือ กากละอู ไปด้วย อุปกรณ์ดังกล่าวมีลักษณะเหมือนตีนม้า เป็นไม้ไผ่เอาไปวิดน้ำ ภาษาใต้ เรียกอุปกรณ์ชนิดนี้ว่า “โพ่ง”

“เมื่อวิดน้ำออก ปลาก็จะเริ่มหาที่ซ่อน โดยจะเข้าไปซ่อนใต้รากต้นเตย ลุงของเปาะจิก็จะเอาไม้ที่สุมไว้ในน้ำออก แล้วก็วิดต่อ เมื่อน้ำออกหมด ก็จับปลาได้เลย ปลาตัวใหญ่ๆ จะอยู่ใต้รากเตย หากเอามีดพร้าไปตัดเตย จะเห็นปลาดิ้นอยู่ ไม่ต้องซื้อเครื่องมือเลย

“ปลามีหลายชนิด เช่น อีแกปาตง อีแกตรือโบ อีแกฮาละ อีแกตือบารา อีแกบายฮฺ อีแกซือละ ซือปะ เหล่านี้เป็นปลาตัวเล็กๆ ส่วนปลาดุก ปลาบู่ ปลาหมอ ปลาช่อน และปลาไหล เป็นปลาตัวใหญ่

“ปลาชะโด หรือ อีแกตูแม เป็นราชาแห่งคลองอาลู ถ้าปลาชะโดตั้งท้องอยู่คนจะไม่กล้าลงไปจับ เพราะมันอาจจะกัดหัวเข่าได้ ปลาชะโดเป็นปลาที่ตัวใหญ่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยก่อนปลาชะโดมีขนาดใหญ่กว่าปัจจุบันนี้มาก ครั้งหนึ่งลุงของเปาะจิ ชวนเพื่อนสนิทประมาณ 5 คน ไปจับปลาที่คลองอาลู เมื่อไปถึงก็จัดการปิดประตูบ่อที่จะวิดน้ำ แล้วก็ผลัดกันวิดน้ำ เมื่อน้ำลดลงต้นเตยที่ขอบบ่อก็สั่น คนที่กำลังวิดก็ตกใจ รีบกระโดดขึ้นจากน้ำ น้ำตรงบริเวณดังกล่าวก็เดือดขลุงๆ ลุงของเปาะจิใจแข็ง บอกเพื่อนคนนั้นว่าไม่เอาไม่เป็นไร แต่ห้ามกลับ รอเอาศพของเขากลับบ้านด้วย เป็นการพูดติดตลก แล้วก็ฝากลูกเมีย พร้อมทั้งขอโทษขอโพยหากเคยทำอะไรให้ไม่พอใจ และยังสั่งเสียเรียบร้อย เพื่อนๆ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร จึงตอบตกลง คุณลุงจึงวิดน้ำต่อ สัตว์น้ำตัวนั้น ก็ตีหาง เพื่อนๆ ก็ร้องตะโกนว่าต้องเป็นจระเข้แน่ๆ แต่ลุงของเปาะจิซึ่งอยู่ในบ่อ ก็เห็นว่าเป็นปลาตัวใหญ่ ท่านก็แก้ผ้าถุงที่ทำเป็นโจงกระเบนอยู่ ปล่อยให้ลงมา จากนั้นก็ขอมีดพร้าจากเพื่อน ให้เพื่อนวางไว้ริมขอบบ่อ บอกว่าจะขอสู้กับไอ้เข้เสียหน่อย เพื่อนก็บอกว่าจะตายจริงหรอ ท่านก็บอกว่ายอมแล้ว จากนั้นท่านก็เอาไม้แหย่เข้าไปในรู ปลาตัวนั้นก็หันมา ท่านจึงนั่งลงเอาผ้าถุงดักไว้ มันก็ดิ้นอย่างแรง ท่านเอามือที่มีผ้ารองอยู่ล้วงเข้าไปในปากของปลาตัวนั้นจนมือโผล่ออกมาทางเหงือก แล้วร้องตะโกนให้เพื่อนๆ ช่วย ฝ่ายเพื่อนๆ ตกใจเป็นอย่างมาก ถามว่าจะให้ช่วยอย่างไร คุณลุงก็ให้เพื่อนกระโดดลงมาช่วย สุดท้ายเพื่อนก็เห็นว่าเป็นปลา จึงกระโดดลงไป 2 คน ข้างบนอีก 2 คนก็ช่วยดึง กว่าจะดึงออก มือของคุณลุงก็ไปหมดแล้ว เพราะโดนฟันปลา มีเลือดไหล จึงไปทำแผลโดย

ใช้สมุนไพรโปะแผลไว้ จากนั้นก็เอาเถาวัลย์ไปสอดครีบปลา หามกลับ 2 คน หางปลายังลากพื้นอยู่ เพราะปลาชะโดตัวใหญ่มาก เนื้อปลานั้นคุณลุงเอากลับมาทำปลาส้ม ตัดเป็นท่อนๆ แจกญาติพี่น้อง บ้านของคุณลุงอยู่ที่จือปากอ ญาติๆ ที่นี่ก็ได้ บ้านละแผ่น แบ่งกินกัน ที่นู่นก็ได้แล้ว ส่วนแบ่งของเพื่อนก็แบ่งแล้ว ยังเหลือแบ่งให้ญาติที่นี่อีก เนื้อมันเหนียว ไม่อยากจะกลืนเลย เนื้ออร่อย”

ข้อมูล: นายดือราแม ดาราแม (เปาะจิ) วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ.2551

1.5.6 อาแวซือดอ ตาเละ แห่งเทือกเขาบูโด VS พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช

กริชของอาแวซือดอ

จากข้อมูลในหนังสือ “เปิดกรุของขลังฯ” บันทึกเรื่องราวการปะทะกันระหว่างนายอาแวซือดอแห่งเทือกเขาบูโดกับ พล.ต.ต.ขุนพันธรักษ์ราชเดช ดังนี้

“นายอาแวสะดอ ถือเป็นจอมโจรในสายตารัฐ แต่เป็นโรบินฮู้ดในความรู้สึกของชาวบ้าน นายอาแว สะดอ เป็นบุตรของนายตาเละ เดิมเป็นชาวแฆและฮฺ สมัยเด็กเคยศึกษาในบ้านแฆและฮฺ สาเหตุที่ได้รับการเรียกชื่อว่าอาแวสะดอ เพราะความเป็นเด็กซุกซนเหมือนช้างดุ

“นายอาแวสะดอ ทำตัวเป็นนักเลงออกปล้นสะดมชาวบ้านโดยเฉพาะคนที่มิใช่มุสลิม เมื่อได้ทรัพย์สินก็จะแบ่งให้กับคนอยากจน เขาเคยโดนทางการจับเข้าคุกที่อำเภอสัตหีบ จ.ชลบุรี พร้อมลูกน้องคนสำคัญ คือ นายสะมะแอ แต่เข้าคุกได้ไม่กี่วัน จอมโจรอาแวสะดอ ตาเละ ก็ใช้วิชาที่

มีทำการปลดโซ่ตรวนแหกคุก หลบหนีกลับมายังนราธิวาสได้สำเร็จ (ผู้อาวุโส แห่งบ้านมะยูง กล่าวว่า นายอาแว สะดอ ว่ายน้ำจากสัตหีบขึ้นฝั่งที่หัวหิน โดยเกาะขอนไม้)

“เมื่อ พ.ศ. 2481 ขุนพันธรักษ์ ได้รับพระราชทานยศ นายร้อยตำรวจเอก ในปีเดียวกันนี้เอง ขุนพันธรักษ์ ได้รับงานใหญ่ให้ไปปราบจอมโจรอาแวสะดอ เจ้าพ่อแห่งเทือกเขาบูโด อาแวสะดอเป็นคนมีวิชาแก่กล้า ยิงไม่เข้า ฟันไม่ขาด ต้องใช้วิธีจับเป็น เมื่อโดนจับ ถูกผูกกับโซ่ตรวนที่ขาทั้งสองข้าง อาแวสะดอถูกจับ และคุมขังบนศาลา (วอกัฟ) หน้าโรงเรียนบ้านจำปากอ (ปัจจุบัน)

“ในหนังสือเปิดกรุของขลัง ขุนพันธรักษ์ ราชเดช หน้า 130 บันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ว่า ตอนที่ขุนพันธรักษ์ ราชเดช ยิงปืนเข้าปาก 9 นัด มันอมกระสุนไว้ ปากของมันไม่มีรอยแตก ฟันไม่หัก ส่วนที่ถูกหน้าผากนั้น ก็เหมือนถูกเล็บข่วน ส่วนที่ยิงตามตัว ไม่ถูกเลย เสื้อผ้าอาแวสะดอ ก็ไม่เห็นรอยขาดแม้แต่น้อย ทางตำรวจนำตัวนายอาแวสะดอ ตาเละไปขังที่สถานีตำรวจนราธิวาส ขังไว้ 3 วัน มีประชาชนจากปัตตานี ยะลา และรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย พากันไปดูหน้าจอมโจรผู้เป็นเจ้าพ่อแห่งเทือกเขาบูโดที่โรงพัก

หนังสือดังกล่าวยังระบุอีกว่า “นายอาแวสะดอ ฆ่าตัวตายด้วยการดื่มยาพิษ แต่คำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่กล่าวว่า นายอาแวสะดอ โดนจับกรอกน้ำกรดในช่วงกลางคืน ศพของนายอาแวสะดอ ถูกฝังที่กูโบร์ (สุสาน) โต๊ะโกตา ต.โคกเคียน อ.เมือง จ.นราธิวาส

“จากการปราบปรามนายอาแวสะดอได้สำเร็จ ทำให้ขุนพันธรักษ์ ราชเดชได้รับการเชื้อเชิญจากสุลต่านแห่งกลันตันให้เข้าเฝ้าที่อิสตานา (พระราชวัง) โกตาบารู โดยสุลต่านได้พระราชทานกริชส่วนพระองค์ให้กับขุนพันธรักษ์ ราชเดชด้วย

“ขุนพันธรักษ์ ราชเดช ได้ยึดกริชประจำตัวของนายอาแวสะดอ ไว้ด้ามหนึ่ง ท่านขุนพันธรักษ์ ราชเดช มีกริชประจำตระกูลที่สืบเชื้อสายจากเจ้าเมืองไทรบุรี (เคดาห์) ทำให้ขุนพันธรักษ์ ราชเดช ครอบครองกริชที่สำคัญ ถึง 3 เล่ม คือ

1. กริชประจำตระกูลที่สืบทอดมาจาก พระยารามราชเดโช (หลานแห่งเจ้าเมืองไทรบุรี)

2. กริชประจำตัวของนายอาแวสะดอ ที่เชื่อว่าเป็นกริชของสุลต่านเมืองปัตตานี

3. กริชประจำพระองค์ของสุลต่านรัฐกลันตัน

ข้อมูล: หนังสือ เปิดกรุของขลังขุนพันธรักษ์ ราชเดช หน้า 139

การหาปลาในคลองอาลู

นายอุสมาน บินเจ๊ะอาลี พาคณะวิจัยเยี่ยมชมคลองอาลูและเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการหาปลาในคลองอาลู ดังนี้

“น้ำนี่เป็นน้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาบูโด ไหลลงมาทางบาเระเหนือ จากคลองสายบุรี สิ้นสุดที่นิคมบาเจาะ และออกทะเลที่นราธิวาส แถว ต.โคกเคียน เป็นคลองชลประทาน มีประตูอยู่ป้ายนี้ แบ่งเขต หมู่ 1 หมู่ 2 เรือแบบนี้ เขาเรียก เรือ “บาแต” บาแต แปลว่า ท่อน เพราะชาวบ้านเอาท่อนไม้ทั้งท่อนมาสร้างเรือ มันจะโอนเอียงบ้าง มาหา 1-2 ชั่วโมง ได้ประมาณ 200-300 บาท”

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายอุสมาน บินเจ๊ะอาลี 99/2 ม.1 ต.บาเร๊ะใต้ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส

ประวัติ กำปงทอง (บ้านทอน)

คณะวิจัยได้มีโอกาสพบกับผู้อาวุโสและโต๊ะอิหม่ามมัสยิดบ้านทอน ชื่อนายดาโอ๊ะ แวหามะ อายุ 78 ปี โต๊ะอีหม่ามมัรสูกี มะเยาะ และนายฮาซัน มามะ ทั้งสามได้เล่าให้ฟังถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านกำปงทอง ดังนี้

“เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อ “กำปงทอง” นั้นมาจากชาวจีนที่อาศัยอยู่ที่นี่ ชาวบ้านเรียกกันว่าแม่แบทอง (แมะแบทอง) เป็นแม่ค้าขายข้าวสาร ชาวบ้านสันนิษฐานว่า “แมะแบทอง” อาจจะเป็นสามีภรรยากันหรือเป็นแม่ลูก โดยฝ่ายหญิงชื่อแมะ และฝ่ายชายชื่อทอง ในอดีตเมื่อชาวบ้านพบเจอกันก็จะถามไถ่กันว่าจะไปไหน ก็ตอบว่า จะไปบ้านแมะแบทอง เพราะต้องไปซื้อข้าวสารที่นั่นนานๆ เข้าก็กลายเป็นธรรมเนียมถามไถ่กันเป็นประจำ และตอบกันว่าไปบ้านทอนในที่สุด

“เรื่องเล่าดังกล่าวเป็นเรื่องเล่าที่เขียนเป็นข้อมูลในหนังสือ แต่หากถามคนแก่ที่เพิ่งเสียชีวิตไป เป็นอดีตกำนันตำบลโคกเคียน ชื่อปะจูสะมะแอ อาลี ท่านจะบอกว่า ชื่อบ้านทอนนั้น มาจากพระภิกษุที่มาจากหมู่บ้านตะโละไกรทอง อ.ไม้แก่น ชาวบ้านเรียกว่าพระภิกษุองค์นี้ว่า พระทอง ชาวบ้านเรียกพระองค์นี้ว่า “โต๊ะจาทอง” ต่อมาจึงกลายเป็นชื่อ บ้านทอน

“ปะจูสะมะแอ เคยเล่าว่า เรื่องแมะแบทองนั้นเป็นเรื่องใหม่ เพิ่งเล่าขานกันเมื่อไม่นาน แต่ก่อนแถบนี้มีแต่ชาวจีนทั้งนั้น ตรงสี่แยกจะมีป้ายบอกเกี่ยวกับประวัติโรงเรียนและประวัติบ้านทอน ซึ่งก็เป็นข้อมูลเกี่ยวกับแมะแบทองนี้ด้วย ส่วนเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุก็มีความเป็นไปได้เช่นกัน เนื่องจากมีศาลาที่เป็นหลักฐานแน่นอนว่าพระภิกษุองค์ดังกล่าวเป็นผู้สร้าง เพื่อเป็นศาลาพักระหว่างเดินทางไปมา

นายดาโอ๊ะ แวหามะ หรือตะเยาะฮฺ เล่าว่า “เดิมศาลาหลังนี้ตั้งอยู่ที่บ้านตือลาฆอมือแด ม.11 ต.โคกเคียน ห่างจากที่นี่ประมาณ 2 กิโลเมตร พระธุดงค์องค์ที่สร้างศาลานั้นชาวบ้านเรียกว่า “โต๊ะจาทอง” ท่านมาจากบ้านตาแช ตะโละไกรทอง กัวลาซา ปัจจุบันคือ ไม้แก่น จ.ปัตตานี เพื่อเป็นที่พักระหว่างทางมานราธิวาส ต่อมาชาวบ้านย้ายศาลามาตั้งที่นี่ สาเหตุที่ย้ายก็เพราะที่หมู่บ้านตือลามือแดแต่ก่อนเคยมีปอเนาะ แต่เปิดได้ไม่นาน โต๊ะครูก็เสียชีวิตลง โต๊ะครูชื่อฮัจญีอาแว เป็นชาวบ้านบูเกะซูดอ จากนั้นชาวบ้านก็ไม่ค่อยมี จึงได้ย้ายศาลามาไว้ที่นี่ เมื่อก่อนหมู่บ้านตือลาฆอมือแดกับบ้านทอนนั้นเป็นหมู่บ้านเดียวกัน เรียกว่า ชุมชนบ้านทอน แต่ตอนนี้แยกเป็นคนละหมู่บ้าน หมู่ 5 เป็นหมู่บ้านทอนเดิม หมู่ 10 เป็นหมู่บ้านทอนฮีเล และหมู่ 11 เป็นหมู่บ้านทอนอามานหรืออีกชื่อหนึ่งคือตือบ้านลาฆอมือแด และหมู่ 12 เป็นหมู่บ้านทอนนาอิม เพิ่งแบ่งเขตกันเมื่อ 2-3 ปีนี่เอง”

ประวัติเรือกอและ

“เรือเล็กยังมีอยู่ แต่เรือใหญ่ไม่มีแล้ว ไม้ราคาแพง ที่นี่จะมีความสัมพันธ์กับตะโละลาเวง ช่วงมรสุมก็จะไปจอดเรือหาปลาที่นู่น ชาวบ้านต้องพึ่งพากัน คนแก่บอกว่าสมัยก่อน มีคำกล่าวว่าไปหมู่บ้านไหนไม่อดอยาก สงขลาก็มีรู้จัก นครศรีธรรมราชก็มีเพื่อน เพราะชาวสงขลาและชาวนครศรีธรรมราชมาซื้อเรือจากที่นี่”

นิคมพรุบาเจาะ

“ในอดีตมีชื่อว่า นิคมพรุบ้านทอน เพิ่งเปลี่ยนเป็นบาเจาะในภายหลังเริ่มตอนเปลี่ยนเป็นนิคมแล้ว หลังจากการสร้างสนามบินด้วยซ้ำ ไม่ถึง 20 ปี”

ข้อมูล: สัมภาษณ์

นายดาโอ๊ะแวหามะ อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 334 ม.10 ต.โคกเคียน อ.เมือง จ.นราธิวาส

นายมัรสูกี มะเยาะ บ้านเลขที่ 249/1 ม.10 ต.โคกเคียนอ.เมือง จ.นราธิวาส

นายฮาซัน มามะ บ้านเลขที่ 296/2 ม.12 ต.โคกเคียน อ.เมือง จ.นราธิวาส

วันที่ 13 มกราคม พ.ศ.2552

บทที่ 2

2.1 ประวัติอำเภอรามัน (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

"รามัน" เป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดยะลา ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ตำบลกายูบาเกาะ มีพื้นที่ 512.95 ตารางกิโลเมตร ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา อำเภอมายอและอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา

ภูมิประเทศของอำเภอรามันเป็นที่ราบโดยทั่วไป มีภูเขาเตี้ย ๆ มีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่านหลายตำบล จึงทำให้อำเภอรามันเหมาะแก่การเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาและการทำสวนยางพาราซึ่งทั้ง 2 อย่างนี้เป็นอาชีพหลักของประชาชน อำเภอรามันผลิตข้าวได้มากกว่าอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดยะลา ทรัพยากรอย่างอื่นมีป่าไม้และแร่ ได้แก่ แร่แมงกานีสและวุลแฟรม

รามันแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 15 ตำบล 78 หมู่บ้านตำบลต่าง ๆ ได้แก่ กายูบอเกาะ กาลูปัง กาลอ โกตาตือระ โกตาบารู เกาะรู จะกัว ท่าธง เนินงาบ บาลอ บาโงย บือมัง ยะต๊ะ วังพญา และอาชอง ปี พ.ศ. 2525 มีประชากรทั้งสิ้น 53,429 คน เป็นชาย 26,570 คน หญิง 26,859 คน

รามันอยู่ห่างจากตัวเสืองยะลาโดยทางรถยนต์ 25 กโลเมตร มีถนนลาดยางเชื่อมระหว่างตัวจังหวัดผ่านอำเภอรามันไปยังอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี อำเภอรือเสาะและอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดนราธิวาส ถ้าเดินทางโดยทางรถไฟ รามันอยู่ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 18 กิโลเมตรเท่านั้น การคมนาคมภายในอำเภอมีทั้งทางหลวงจังหวัด ทาง รพช. และทางหลวงชนบท ส่วนใหญ่เป็นถนนดินลูกรัง

จากตัวเมืองรามันประมาณ 10 กิโลเมตร มีชุมชนใหญ่มีฐานะเป็นสุขาภิบาลเช่นเดียวกับที่ตั้งอำเภอ คือ ตำบลโกตาบารู เคยเป็นที่ตั้งเมืองรามันมาก่อน ปัจจุบันโกตาบารูเป็นย่านการค้าที่สำคัญ มีคนอาศัยอยู่หนาแน่น

เนื่องจากอำเภอรามันเป็นเมืองเกษตรกรรม ทางราชการจึงตั้งสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์ขึ้นที่ตำบลวังพญา นอกจากจะทำหน้าที่ขยายพันธุ์สัตว์ให้แก่ราษฎรแล้ว ยังผลิตเนื้อออกจำหน่ายแก่ประชาชนในราคาถูกอีกด้วย

อำเภอนี้มีโรงพยาบาล 1 แห่ง สถานีอนามัย 11 แห่ง มีโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรง โรงเรียนประถมศึกษา 55 โรง โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม 20 โรง มีวัด 3 วัด สำนักสงฆ์ 2 แห่ง และมัสยิด 74 แห่ง

ความเป็นมาในอดีต

เดิม “รามันห์” เป็นเมืองเก่าในบริเวณ 7 หัวเมือง มีพระยาเมืองเป็นผู้ปกครอง มีที่ตั้งเมืองอยู่ที่ตำบลกายูบาเกาะ ใกล้กับแม่น้ำสายบุรี ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบพระยาเมืองมาเป็นแบบให้ข้าหลวงปกครองแทน ได้ยุบเมือง “รามันห์” เป็นอำเภอให้ขึ้นกับจังหวัดยะลา และได้ย้ายที่ทำการเมืองไปอยู่ที่ตำบลโกตาบารู ในปี พ.ศ. 2460 จึงเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอโกตาบารู แต่ชาวพื้นเมืองนิยมเรียกกันว่า “นครีราห์ไม” ต่อมาเนื่องจากที่โกตาบารูอยู่ไกลแม่น้ำทำให้ไม่สะดวกแก่การติดต่อ จึงย้ายที่ทำการไปตั้งที่บริเวณตัวจังหวัดยะลา (ที่ตั้งศาลากลางจังหวัดยะลาเก่า) เพื่อให้ใกล้กับแม่น้ำปัตตานี ยังคงเรียกว่า อำเภอโกตาบารูตามเดิม ครั้นถึง พ.ศ. 2481 ได้ย้ายที่ทำการกลับไปตั้งที่ตำบลกายูบาเกาะอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับได้เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอรามัน” มาจนปัจจุบัน **(ม.บ.)**

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 8 หน้า 3,059 – 3,060

2.1.1 ต่วนลือแบะห์ บิน ต่วนญาฆง มกุฎราชกุมารองค์สุดท้ายของโกตารามัน

ต่วนลือแบะห์ บิน ต่วนญาฆง มกุฎราชกุมารองค์สุดท้ายของเมืองรามัน
จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในพื้นที่ระบุว่า ท่านถูกทางการสยามอุ้มตั้งแต่ พ.ศ.2442 หายสาบสูญจนถึงทุกวันนี้

แผนภูมิราชวงศ์เมืองรามัน พ.ศ.2359-2379

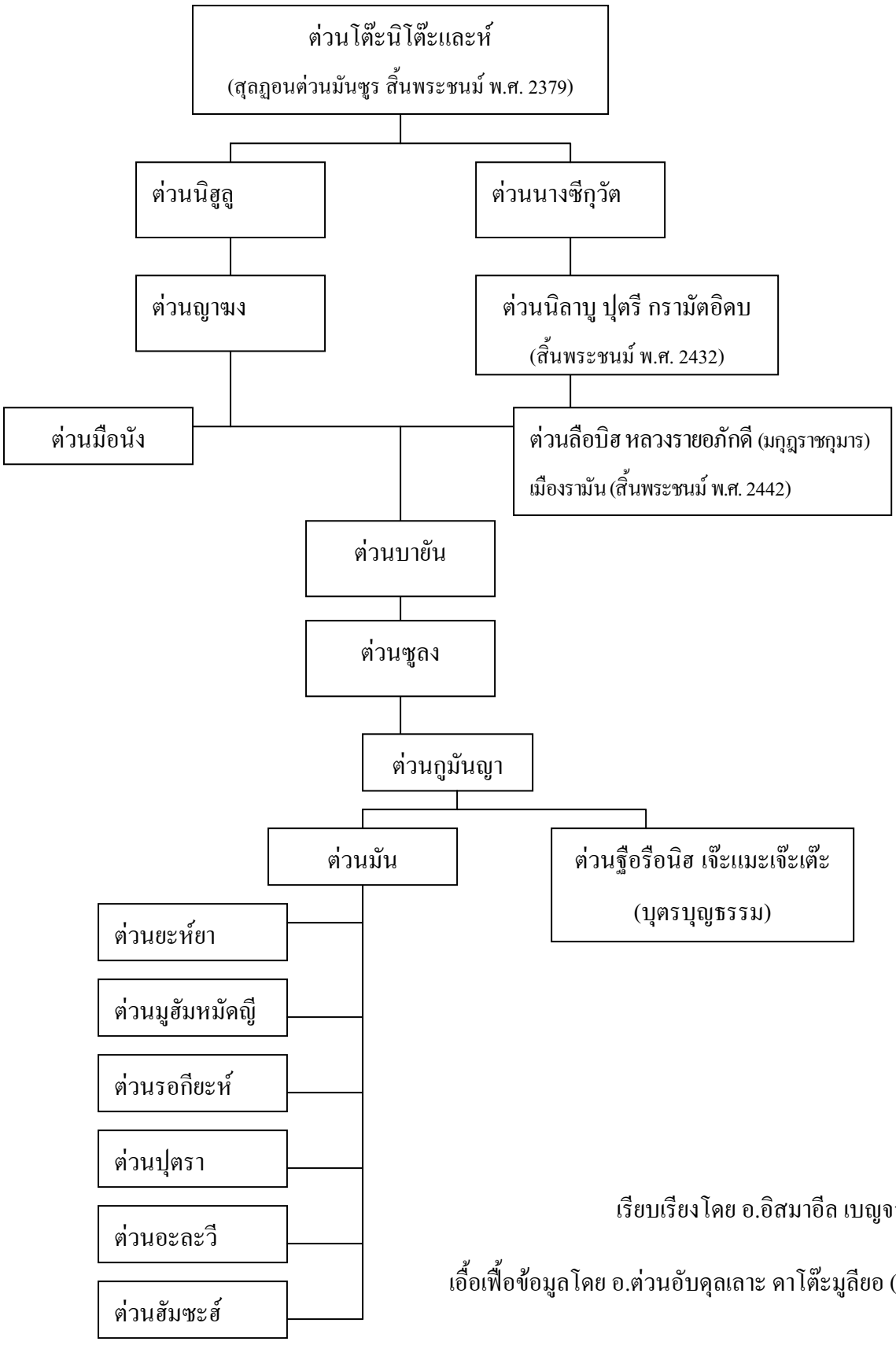

เรียบเรียงโดย อ.อิสมาอีล เบญจสมิทธิ์

เอื้อเฟื้อข้อมูลโดย อ.ต่วนอับดุลเลาะ ดาโต๊ะมูลียอ (20-08-45)

เหรียญเมืองรามันห์ (Pitis negeri Rahman)

เอื้อเฟื้อภาพโดย Nik Abdul Rakib Bin Hassan

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2.1.2 .ครูเปาะสู วาแมดีซา ผู้นำการพัฒนาและการศึกษาที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาและเคารพนับถือ

นักพัฒนาการศึกษาในชุมชน, การจัดการพรุแบบมีส่วนร่วม และสาธารณูปโภคพื้นฐาน

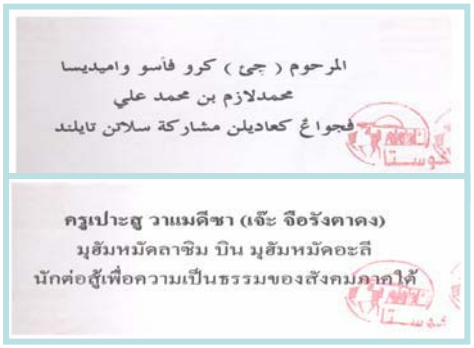

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2518 เพื่อมอบตัวกับรัฐมนตรีช่วยกระทรวงมหาดไทย พันตำรวจเอกบุญเลิศ เลิศปรีชา

“ สู้เถิดชีวิตนี้หากมีแพ้

แต่ที่แท้ความตายเป็นสักขี

โอกาสหน้าที่จะชนะเรายังมี

ชีวิตนี้ยังมีหวังถ้าตั้งใจ

สู้เถิดถึงแพ้แทนอาสัญ

จำให้มั่นแพ้แล้วมาสู้ใหม่

โอกาสทองผ่องจ้าฟ้าอำไพ

สหายใยจะยอมแพ้แม้ครั้งเดียว ”

ประวัติครูเปาะสู วาแมดีซา นักสู้เพื่อการพัฒนาที่เป็นธรรมสำหรับมุสลิมใน 3 จังหวัดภาคใต้

"เจ๊ะ" เป็นคำที่ชาวบ้านเรียกครูเปาะสู วาแมดีซา ในช่วง พ.ศ.2518 – 2524 ครูเปาะสูได้รับสมญานามจากสื่อมวลชนว่าเป็น ผู้ว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่านเป็นนักพัฒนาที่ชาวบ้านชอบ แต่ทางการไม่ไว้วางใจ ดังข้อเขียนของกิเลน ประลองเชิง ในคอลัมน์ ชักธงรบ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 16 มี.ค. 2545
ดังนี้

ชักธงรบ บทเรียน.....ครูเปาะสู

เหตุด่วน เหตุร้ายชายแดนใต้ ผมขอแค่ตั้งข้อสงสัย....เช่น เหตุระเบิดรถทัวร์กลางเมืองหาดใหญ่ ผู้ต้องสงสัยเป็นตำรวจอยู่กับ พล.ต.อ.บุญเพ็ญ บำเพ็ญบุญ....ชื่อจ่าน้อย

ตำรวจไล่จับตำรวจด้วยกันได้...ไม่ทันไร ตำรวจก็ก่อเรื่องอีก

คราวนี้ ตำรวจ สภ.อ.กาบัง จ.ยะลา ไปยิงคนตาย เหตุเกิดในป่า ตำรวจว่าผู้ร้าย แต่ชาวบ้านเดินขบวนค้านว่าไม่ใช่ผู้ร้าย เป็นผู้ดีตำแหน่งรองประธาน อบต.บาโร๊ะ อ.ยะหา จ.ยะลา

ตำรวจคงอยากทำให้เป็นเรื่องปะทะของผู้ก่อการร้าย...แต่ก็คงติดขัดที่ยืนยันตลอดมา ยะลา ปัตตานี นราธิวาสไม่มี ขจก.นานแล้ว เสียงจึงอ่อยลงไปหน่อย

ก็ถ้า...ตำรวจพลาดท่า ฆ่าคนดี ตามกฎกติกาก็ต้องเจอข้อหาฆ่าคนตาย

แต่ดูเหมือนฝ่ายบ้านเมืองจะไม่ทำตามกฎกติกา ไม่กล้าระบุว่าฝ่ายคนตายเป็นผู้ร้าย แต่ดูจะเกรงอกเกรงใจนักการเมือง ยอมแค่การย้ายตำรวจ...ลดแรงกดดัน

นี่คือเหตุปัจจัย...ของการเกิดเหตุด่วน เหตุร้าย มีผู้ร้ายออกมาตามล่าตามล้าง ยิงตำรวจตาย...แถวยะลา ปัตตานีตายไปอีก 5-6 ศพ...ในเวลาต่อมา

ไฟใต้ดับมานาน ทำท่าจะลุกโพลงขึ้นอีก

เรื่องเล็กๆที่เกิดจากความวาดระแวงแคลงใจ...ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้นำชาวบ้าน...กลายเป็นเรื่องใหญ่ ทำให้ใต้ร้อนรุ่มมาแล้วหลายครั้งหลายหน

ผมเริ่มทำข่าวที่ยะลาเมื่อปี 2513 ตอนนั้น เปาะสู วาแมดิซา ครูใหญ่ โรงเรียนบ้านจารังตาดง อ.รามัน เพิ่งพ้นข้อหาการเมืองกลับมาอยู่บ้าน

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้...ใครทำตัวให้ชาวบ้านนับถือมาก...ไม่ได้

รายครูเปาะสู แค่จัดงานกินเหนียว คนยะลา ปัตตานี นราธิวาส สงขลา สตูลแห่เดินทางมาร่วมงานเจ็ดวันเจ็ดคืน เท่านี้แหละ...ครูก็เจอข้อหาหัวหน้าโจรแบ่งแยกดินแดน...

นานวัน...ข้อกล่าวหาก็ยิ่งเข้มข้น...ลือกันว่า...มีตำรวจมือปราบบุกไปถึงบ้านครูเปาะสูหลายหน หนสุดท้าย ตำรวจไม่เจอตัวครู เจอหนังสือที่ครูเขียนฝากไว้ฝาบ้าน

“พร้อมแล้ว เอาไง เชิญ”

ครูเปาะสูพาพวกหนี...แหวกกำลังทหารตั้งค่ายรายล้อม ขึ้นเขาบูโด...ตอนนั้น ว่ากันว่าเป็นเขตอิทธิพล “เปาะเยะ” ก็อย่างที่โบราณว่าปล่อยเสือเข้าป่า

ไม่กี่วันต่อมา ก็มีข่าว ขจก.ซุ่มยิงขบวนรถไฟสายใต้ ที่สถานีไม้แก่น

มีข่าวปะทะตำรวจทหารประปราย...ร้ายแรงที่สุด ก็คือมีกลุ่ม ขจก. ยกไปยึกโรงพักและอำเภอรามัน...ความเสียหายผมไม่แน่ใจ จำได้เพียงว่าเมียนายอำเภอถูกยิงเจ็บหนัก

ช่วงไม่กี่วัน ครูเปาะสูก็ขึ้นชั้นเป็นหัวหน้าโจรก่อการร้ายค่าหัวไล่เลี่ยเปาะเยะ

นับแต่นั้นมา สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ลุกเป็นไฟ ผมมีข่าวเปาะเยะ เปาะสู ข่าว ขจก.จับพ่อค้าเรียกค่าไถ่ จับครูแลกเมียตำรวจ จับเมียโจรแลกครู...เข้าโรงพิมพ์ไม่ขาด ระหว่างปี 2513-2518

ผู้ร้ายจำพวก ขจก. จค. หรือ ผกด. ที่ไหนๆก็เหมือนกัน...คือเอาชนะด้วยอาวุธไม่ได้...

ต่อมา ครูเปาะสูก็มอบตัว

ก็แค่เปลี่ยนมุมมองครู จากผู้ร้ายมาเป็นผู้ดี ไฟใต้ที่คุโชนมาหลายปี ก็ค่อยๆมอดลง

ได้ข่าวอาจารย์ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ไปดูเหตุร้ายที่ยะลา...ขออนุญาตฝากเรื่องครูเปาะสูไว้เป็นแนวทาง...พิจารณาก่อนตัดสินใจ

เรื่องราวจังหวัดชายแดนใต้ต้องใส่แว่นกรองหลายชั้น กว่าจะเห็นว่าที่ว่าผู้ร้ายๆนั้น บางครั้งก็ไม่ใช่ผู้ร้าย เป็นผู้ดี...ดีมากๆเสียด้วยซ้ำ

ส่วนผู้ร้ายตัวจริงนั้น หากไปถามชาวบ้าน ไม่รู้เป็นไง...ที่ไหน ก็ที่นั่น ชาวบ้านเขามักชี้ไปที่ตำรวจ

กิเลน ประลองเชิง

ในเวทีแลกเปลี่ยนพูดคุยเกี่ยวกับงานพัฒนาชุมชน ชาวบ้านและผู้อาวุโสหลายท่าน ได้พูดถึงเรื่องราวการต่อสู้ของครูเปาะสู แห่งบ้านจารังตาดง ต.ท่าธง อ. รามัน ว่า ท่านเป็นนักพัฒนา นักการศึกษาที่ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมให้กับท้องถิ่นที่ชาวบ้านรักและเคารพมาก ซึ่งควรถือเป็นแบบอย่างของนักพัฒนาทั้งหลาย

จากการสัมภาษณ์บิดาของนายกอเซ็ง อาบูชิ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับครูเปาะสู ดังนี้

“นายเปาะสู วาแมดีซา หรืออีกชื่อหนึ่ง คือ นายมุหัมมัดลาเซ็ม วาแมดีซา เป็นบุตรของ นายมุหัมมัดอาลี และนางแมะเตะ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2466 บิดามีเชื้อสายชาววังจากเมืองยาลอ (โกตายาลอ) ส่วนมารดาสืบเชื้อสายจากวังรามัน (โกตา รามัน) ท่านเป็นบุตรคนสุดท้องของครอบครัว ชาวบ้านจึงเรียกตามธรรมเนียนมลายูมุสลิมว่า เปาะสู สมัยเด็กๆ ท่านชอบฝึกฝนการเล่นเบอดีกา หรือ สิละเป็นอย่างมาก และมีกริชประจำตระกูลจากสุลต่านเมืองยาลอเก็บไว้ประดับบารมีมาชั่วลูกชั่วหลาน ในวัยเด็กจนถึงวัยหนุ่มท่านมักจะร่วมเล่นเบอดีกา (สิละ) เป็นประจำ ศิลปะการต่อสู้แบบมลายูมุสลิมของครูเปาะสูนั้นเล่ากันว่ามีฝีมือระดับสูง

“ครูเปาะสูเริ่มเรียนอัล-กุรอานและภาษามลายูกับโต๊ะครูในหมู่บ้านและเข้าเรียนภาษาไทยที่โรงเรียนบ้านกายูบอเกาะจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครู จังหวัดยะลาจน จบหลักสูตรเอกภาษาไทยของสถาบันดังกล่าว ซึ่งเทียบเท่าวุฒิปริญญาตรี ครูเปาะสู วาแมดีซา ได้รับการบรรจุให้เป็นข้าราชการครูที่โรงเรียนบ้านจือแรตาดงหรือจารังตาดง และต่อมาได้เป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนบ้านจือแรตาดง (ท่าธง) ท่านเป็นบุคคลแรกที่มีแนวคิดให้สร้างอาคารเรียนโรงเรียนบ้านจือแรตาดงโดยร่วมมือกับผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น คือ นายอาแว ยูซิกา สมัยนั้นการคมนาคมระหว่างหมู่บ้านจือแรตาดงไปยังบ้านกายูบอเกาะอำเภอรามัน จังหวัดยะลา ระยะทาง 14 กิโลเมตรนั้น มีความยากลำบากมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้เกวียนเทียมวัวและควายเป็นพาหนะในการเดินทาง ครูเปาะสูเป็นคนที่มีความมุ่งมั่นในการ

ประสิทธิ์ประสาทวิชาการความรู้ให้กับลูกหลานของชาวบ้านอย่างมาก ท่านเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีมาก มีน้ำใจกว้างขอบช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากลำบากและมีความต้องการให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายประชาชน ต่อมาผู้ใหญ่บ้านคือนายอาแว ยูซิกา รับท่านเป็นบุตรเขยโดยให้สมรสกับลูกสาวคนโต คือ นางสาวฮาลีเมาะ ยูซิกา ได้บุตรคนหนึ่ง ชื่อ นางสาวคอลีเยาะ (ต่อมาสมรสกับนายมะนาวี ชาวสุไหงโก-ลก อีหม่ามมัสยิดบ้านจือแรตาดงคนปัจจุบัน) จากนั้นไม่นานนางฮาลีเมาะได้เสียชีวิตลง นายอาแว ยูซิกา ก็ได้ยกลูกสาวคนที่ 2 คือ นางสาวแมะซง ยูซิกา ให้สมรสกับครูเปาะสูจนได้บุตรคือ นายรอสาลี วาแมดีซา ซึ่งเป็นกำนันตำบลท่าธงคนปัจจุบัน ต่อมาครูเปาะสูได้สมรสกับนางตีเมาะ ปิยาตันหยง เป็นภรรยาคนที่ 3 มีบุตรชื่อ นายรามัน วาแมดีซา ปัจจุบันเป็นครู

กลองอายุ 300 ปี ที่มัสยิดจือรังตาดง

"หมู่บ้านจือรังตาดงในอดีตเมื่อประมาณ 300 ปี มาแล้ว มีผู้นำศาสนาเป็นโต๊ะครูชาวบ้านเรียกว่า "โต๊ะตือมาฆอ" เดิมเป็นลูกหลานของคนบ้านจือแรตาดง ชื่อนามท่านไม่ปรากฏ แต่มีการสันนิฐานว่าคำว่า "ตือมาฆอ" เดิมอาจเป็นชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่งในรัฐปีนังประเทศมาเลเซีย ที่ท่านเคยอาศัยอยู่สมัยที่ท่านเดินทางไปแสวงบุญที่มหานครมักกะฮฺกับเรือสำเภา แต่ไปไม่ถึง ท่านจึงต้องอยู่ที่มาเลเซีย ในช่วงเวลานั้นท่านได้เดินเท้าเพื่อ พูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามกับผู้รู้ตามปอเนาะต่างๆ เป็นเวลาหลายปี หลังจากนั้นท่านได้เดินทางกลับมายังบ้านเกิดที่บ้านจือแรตาดง อันที่จริงท่านตั้งใจจะเดินไปศึกษาต่อที่มหานครมักกะฮฺ แต่ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจท่านจึงกลับมายังบ้านเกิดและได้เปิดปอเนาะขึ้นในหมู่บ้าน ชื่อปอเนาะตือมาฆอ และได้สร้างสุเหร่าขึ้นในหมู่บ้าน หลักฐานที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันคือ กลองใหญ่ ที่ตั้งอยู่ในมัสยิดจือรังตาดง ซึ่งมีอายุเกือบ 300 ปี จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในหมู่บ้านทราบว่า กลองใหญ่จะใช้การในกรณีต่อไปนี้ คือ 1. เมื่อถึงเวลาละหมาด 2. เมื่อมีการเสียชีวิตในหมู่บ้าน 3. เมื่อถึงเวลาละศีลอดในเดือนเราะมะฎอน 4. เวลาเกิดปรากฏการณ์จันทรุปราคา

จากคำบอกเล่าของแชมะ ยังระบุถึงที่มาของ ชื่อหมู่บ้าน จะรังตาดง ว่า เกิดจากการโยกย้ายหมู่บ้านตะโละซาเรงมาอยู่จะรังตาดงว่า เป็นเพราะพื้นที่ตรงนี้เป็นพื้นที่สูงชาวบ้านเรียกว่า "ตาเนาะห์ จือแร" จึงนำวัวควายย้ายมาอยู่ที่นี่เพราะปลอดภัยกว่า คำว่า "ตาดง" แปลว่า ต้นตาลด้วน การที่ชาวบ้านตาดงย้ายมาอยู่ที่บ้านจือแรจึงรวมเรียกชื่อใหม่ว่า"กำปงจือแรตาดง" สุดท้ายเรียก "จะรังตาดง" จนถึงทุกวันนี้

“หมู่บ้านท่าธงเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ได้มีโต๊ะครูฮัจญีวายอ คนบ้านตาแบะห์ ตำบลลางา อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี มาเปิดปอเนาะที่บ้านจือแรตาดง (ปัจจุบันอยู่ทางทิศใต้ของมัสยิดจือแรตาดง) ฮัจญีวายอ เป็นศิษย์ของโต๊ะกือนาลี อุละมาอฺที่ยิ่งใหญ่ของรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้รัฐกลันตันได้รับการเปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนระเบียงแห่งมักกะฮฺ (โต๊ะกือนาลี เป็นศิษย์เอกของ ชัยคฺวันอะหมัด อัล-ฟะฏอนีย์ ซึ่งถือเป็นปราชญ์ที่มีความอัจฉริยะ มีความรู้ 47 วิชา) ครูเปาะสูได้ร่วมกับชาวบ้านเรียนรู้วิชาศาสนาอิสลามกับโต๊ะครูฮัจญีวายอ และครูเปาะสูได้ให้ความเคารพนับถือโต๊ะครูอย่างสูง มักขอคำปรึกษาหารือทั้งในยามสุขและยามยากอยู่เสมอ

“ครูเปาะสู ในฐานะข้าราชการครูในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านจือแรตาดง ได้กลายเป็นศูนย์กลางที่ชาวบ้านเข้าไปขอคำปรึกษาหารือและขอความช่วยเหลือ เหตุผลที่ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพาครูเปาะสูก็คือ ท่านเข้าใจภาษาไทยเป็นอย่างดี สามารถเป็นเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชนได้ ท่านรับฟังปัญหาของชาวบ้านแล้วนำไปเจรจาแก้ปัญหากับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นท่านจึงกลายเป็นขวัญใจของชาวบ้านโดยปริยาย ครูเปาะสูเป็นที่พึ่งพิงของชาวบ้านที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐ ผู้มีอิทธิพลและจากชาวบ้านด้วยกันเอง ด้วยเหตุนี้เองบ้านจือแรตาดงจึงกลายเป็นศูนย์กลางที่ชาวบ้านเดินทางหนีร้อนมาพึ่งเย็น เช่น กรณีนายเจ๊ะเด (ไม่ทราบนามสกุล) จากหมู่บ้านเบกอโต๊ะซอ ตำบลมะนังดาลัม อำเภอสายบุรี เกิดปัญหาข้อขัดแย้งกับผู้มีอิทธิผลในอำเภอสายบุรี เกิดเป็นคดีความจนนายเจ๊ะเดต้องเดินทางมาขอความช่วยเหลือจากครูเปาะสู ครูเปาะสูจึงใช้โอกาสนี้จัดงานพิธีเข้าสุหนัตหมู่ เมื่อปี พ.ศ. 2508 ครูเปาะสูใช้เวลาจัดงานจัด 7 วัน 7 คืน พิธีเข้าสุหนัตดังกล่าวครูเปาะสูจัดให้กับน้องเขย คือ นายอุเซ็ง สามะ และลูกชาวบ้าน มีชาวบ้านจากทุกสารทิศมาช่วยงาน บางคนนำข้าวสาร สิ่งของและวัวควายมาให้ท่านฟรี ชาวบ้านที่มากินบุญมีทั้งจากปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา ได้รับเงินบริจาคประมาณ 100,000 บาท (นับว่าเป็นเงินจำนวนมากในขณะนั้น) รายได้ทั้งหมดท่านมอบให้นายเจ๊ะโซะ กาโบ ชาวอำเภอสายบุรี เพื่อใช้ในการคลี่คลายคดีของนายเจ๊ะเดจนหมดสิ้น

“หลังจากการจัดงานเข้าสุหนัตไม่นาน ครูเปาะสูก็ถูกเพ่งเล็งจากหน่วยงานราชการว่าเป็นเจ้าพ่อผู้ทรงอิทธิผล เป็นผู้เลี้ยงโจร ท่านถูกลอบยิงหลายครั้ง ทำให้ต้องตัดสินใจอพยพเข้าป่าต่อสู้กับอำนาจรัฐในปี พ.ศ. 2510 และหลังจากนั้นท่านได้ติดต่อเข้ามอบตัวกับนายประเสริฐ ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลในขณะนั้นเพื่อต่อสู้คดีที่กรุงเทพมหานคร การเจรจามีการสัญญาว่าจะนำครูเปาะสูไปกรุงเทพเพียง 10 วันเท่านั้นแล้วจะปล่อยตัวกลับมายังบ้านเกิด และครูเปาะสูก็สัญญาว่าจะกลับมาเจรจาเพื่อนำตัว

นายเปาะเยะห์เจ้าพ่อแห่งเทือกเขาบูโดมามอบตัวกับทางการ เมื่อเดินทางถึงกรุงเทพฯ ครูเปาะสูถูกควบคุมตัวที่กรมสันติบาล แต่ไม่ได้รับการปล่อยตัวตามที่สัญญาไว้ เวลาผ่านไปเกือบ 2 ปี ท่านก็ยังถูกควบคุมตัวอยู่ที่สันติบาล พร้อมกับ คุณแช่ม พรหมยงค์ อดีตจุฬาราชมนตรี หลังจากนั้นก็ขังยาวอีก 4 ปี ในเรือนจำคลองเปรม พร้อมกับ นายเตะเลาะห์ สาอุ (อดีตกำนัน ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี) และ ส.ส. ซีดิก สาเรฟ อดีตรัฐมนตรีช่วยกระทรวงศึกษาธิการ นายอามีน โต๊ะมีนา นายทองใบ ทองเปาด์ นายมายิ กาโดะ (รือเสาะ) นายฮัจญีมะ บือเนบาแด ต่อมาการต่อสู้คดีก็สิ้นสุดลง ได้รับการปล่อยตัวในปี พ.ศ. 2516 เมื่อครูเปาะสูเดินทางกลับมายังจารังตาดง มีชาวบ้านเดินทางมาหาและให้กำลังใจกันอย่างเนืองแน่นเป็นประวัติการณ์ หลังจากกลับมาท่านก็ช่วยทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชาวบ้านกับทางราชการเช่นเดิม อย่างไรก็ตามครูเปาะสูก็ถูกหวาดระแหวงจากฝ่ายราชการจนเกิดเหตุการณ์ที่ทางฝ่ายราชการสั่งให้อาสาสมัคร (อ.ส. ประจำอำเภอรามัน) ซุ่มยิงท่าน แต่บังเอิญ อ.ส. คนดังกล่าวเป็นญาติของครูเปาะสู เหตุการณ์ร้ายจึงแคล้วคลาด นอกจากนั้นยังมีเจ้าหน้าที่ไปตรวจค้นบ้านหลายครั้ง จนในที่สุดก็ทนอยู่ไม่ได้ ด้วยความคับแค้นที่ทางการกล่าวหาและพยายามฆ่า ครูเปาะสูจึงจำเป็นต้องหนีเข้าป่าอีกครั้ง มีการรวมกำลังคนที่เป็นชาวบ้านไปถล่มสถานีตำรวจ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ได้อาวุธและกระสุนไปเป็นจำนวนมากมาย จากนั้นท่านก็กลับมาที่ประตูบ้านพร้อมกับเขียนวลีเด็ด **“ <u>พร้อมแล้วเอาไงเชิญ</u>**” ที่ประตูหน้าบ้าน ครูเปาะสูจำเป็นต้องจับอาวุธลุกขึ้นต่อสู้กับอำนาจรัฐอีกครั้ง ต่อมานายปรีชา โกศลพันธ์ อดีตนายอำเภอรามันได้ติดต่อให้ครูเปาะสูเข้ามอบตัวต่อทางราชการในปีพ.ศ. 2518 หลังจากตกลงกันได้ พ.ต.อ.บุญเลิศ เลิศปรีชา รัฐมนตรีช่วยมหาดไทยในสมัยนั้น ได้ขึ้นเฮลิคอปเตอร์มารับครูเปาะสูเพื่อให้มอบตัว จากนั้นท่านก็ได้รับอิสระกลับมาและพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป หากเราวิเคราะห์เรื่องราวและบทเรียนการต่อสู้ของครูเปาะสูกับอำนาจรัฐก็จะพบว่า ท่านเป็นนักต่อสู้ในระบอบประชาธิปไตย มีวิสัยทัศน์ในด้านการพัฒนาหลายด้านโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองและในฐานะข้าราชการครู ท่านส่งเสริมการศึกษาโดยสังเกตได้จากการที่ท่านส่งบุตรหลานให้เรียนในสายสามัญเป็นส่วนใหญ่และไม่เคยส่งไปเรียนในตะวันออกกลางหรือแม้แต่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย หรืออินโดนีเซีย ลูกของท่านส่วนใหญ่จะรับราชการครู กำนัน อบต. และหลานของท่านก็เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่ในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีและมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ จ. นราธิวาส เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วบทบาททางด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ครูเปาะสูได้มีส่วนร่วมในการชักนำชุมชนรอบพรุลานควาย ให้ร่วมไม้ร่วมมือกันอนุรักษ์พรุ มีการออกกฎกติกา และตั้งกลุ่ม

ลาดตระเวนช่วยกันดูแลพรุลานควายกันเอง จากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์พอสังเขปของท่าน พบว่าท่านเป็นนักพัฒนาและนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างแท้จริง

นายรอซาลี วาแมดีซา กำนัน ต.ท่าธง บุตรครูเปาะสู วาแมดีซา กับนักวิชาการชาวญี่ปุ่น
Mr. Shigehito Nishi อาจารย์พิเศษภาษาญี่ปุ่น ม.อ. ปัตตานี

“แชเรียนโรงเรียนประถมศึกษาสมัยครูเปาะสูสอนหนังสือในหมู่บ้าน เรียนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สมัยเรียนหนังสือครูเปาะสูก็ชักชวนไปปลูกผักผลไม้ เพราะสมัยนั้นคนไม่ค่อยมี ครูจึงดึงเด็กโตๆ ให้เรียนหนังสือและสอนประกอบอาชีพ แต่ละชั้นมีประมาณ 20-30 คน แต่เรียนไม่ค่อยจริงจังนัก เพราะครูได้รับการกดดันจากรัฐบาล เพราะตอนมาอยู่ที่นี่ ครูจะจัดงานเข้าสุหนัตให้กับน้องชายของภรรยา โดยการจัดงานนั้นเป็นช่วงปีใหม่ของอิสลาม ชาวบ้านที่มีความรู้ทางศาสนาก็ท้วงว่า ช่วงเดือนแรกของปีนั้นทำไม่ได้ ต้องไปทำเดือนที่สอง เพราะคนเฒ่าคนแก่เชื่อว่าจะเกิดเหตุไม่ดีขึ้น แต่ครูเปาะสูบอกว่า วันเดือนปีนั้นเป็นสิ่งที่อัลลอฮฺทรงกำหนดทั้งนั้น เราจะทำอะไรเพื่ออัลลอฮฺนั้นไม่จำเป็นต้องเลือกวัน ด้วยเหตุนี้ครูเปาะสูจึงมีปัญหากับชาวบ้านบางส่วน

“ส่วนปัญหากับทางราชการนั้น เกิดจากการที่งานเข้าสุหนัตที่ครูเปาะสูจัดนั้นเป็นงานที่แปลก ไม่เคยมีงานไหนที่มีคนจาก 4 จังหวัดมาร่วมงานเยอะขนาดนี้มาก่อน ใช้เวลาจัดงานถึง 6 วัน เชือดควาย 30 ตัว การจัดงานอย่างนี้จึงเป็นส่วนที่ทำให้ส่วนราชการมองว่าครูเปาะสูเป็นคนที่มีอิทธิพล จึงเกิดการหวาดระแวง ครูเปาะสูสอนหนังสือได้อย่างไม่เป็นอิสระเพราะมีทางการคอยเฝ้ามองอยู่ แกพยายามชักจูงเด็กโตให้ได้เรียนหนังสือเพื่อจะให้เด็กเหล่าเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนของตนเองและมีการฝึกวิชาชีพ

“ฝ่ายรัฐก็ตั้งข้อหาครูเปาะสู ในคดีแบ่งแยกดินแดน ว่ามีการระดมคน ซ่องสุมกัน ครูเปาะสูก็บอกว่าจะแบ่งแยกดินแดนได้อย่างไร พวกเรามีรถถัง เครื่องบิน มีปืนกี่กระบอกกัน มีตำรวจจากกรุงเทพฯ ลงมาจะพบครูเปาะสู จึงเกิดวลีเด็ดของครูเปาะสูที่ว่า “ผมพร้อมแล้ว เชิญเลย จะเอาอย่างไรก็เชิญ” จากนั้นครูเปาะสูก็หนีเข้าป่า มีการรวมพลกัน ถ้าจำไม่ผิดประมาณปี พ.ศ. 2516-2517 เมื่อเกิดรัฐบาลประชาธิปไตยขึ้นมา รมช.มหาดไทย ก็ติดต่อเพื่อนำตัวครูเปาะสูไปมอบตัวที่กรุงเทพฯ ครูเปาะสูติดคุกอยู่หลายปี ช่วงที่ครูเปาะสูเข้าป่า ชาวบ้านใช้ชีวิตกันอย่างสงบสุข การทำมาหากินของชาวบ้านได้รับการดูแลอย่างมีระบบ ไม่มีปัญหาอาชญากรรม ทุกอย่างราบรื่น ช่วงที่ครูเปาะสูหนีเข้าป่าเคยเข้าไปหลบซ่อนที่พรุลานควาย โดยมีชาวบ้านช่วยเป็นหูเป็นตาให้ ครูเปาะสูสร้างเพิงที่พักไว้บนต้นไม้ คือต้น “จือเนาะ” เป็นต้นไม้ใหญ่ กิ่งก้านแข็งแรง ให้ร่มเงาและออกผลดก แต่คิดว่าไม่ใช่ต้นชุมแสง ขึ้นในน้ำก็ได้ เป็นพืชตระกูลเดียวกันกับต้นจิก บริเวณพรุจะมีต้นไม้ใหญ่ๆ เยอะ พรรคพวกของครูเปาะสูไม่ได้เข้าไปอยู่ที่นั่นหมด เข้าไปเฉพาะกลุ่มแกนนำเท่านั้น ประมาณ 20 คน ก็ทำเพิงบนต้นไม้หลายต้น การสื่อสารในสมัยนั้นใช้ระบบเครือข่ายหรือเครือญาติ มีการบอกเล่ากันบ้านต่อบ้านมีข่าวว่ามีเจ้าหน้าที่มายิงกราด แต่ไม่มีใครได้รับบาดเจ็บ ไม่มีใครโดน แต่ก็ไม่ได้ใช้คาถาอาคมอะไร ทั้งนี้เป็นเพราะการยิงของเจ้าหน้าที่นั้นจะยิงกราดรอบหนึ่ง เขาก็ไม่ยิงซ้ำแล้ว ยิงเสร็จเขาก็หนีไปหลบยังที่ที่หนึ่ง ชาวบ้านก็หลบได้ เขาใช้วิธีนั่งบนเรือ 4-5 คน แล้วหลบลงน้ำ”

เรื่องที่เกี่ยวโยงกับครูเปาะสู

แชยังสะท้อนว่า “เหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ ถ้าย้อนอดีตได้ ถ้าครูเปาะสูยังอยู่ เหตุการณ์ความวุ่นวายที่ต่อเนื่องยาวนานคงไม่เกิดขึ้น ช่วงที่ครูเปาะสูยังมีชีวิตอยู่ หากแกเดินผ่านร้านน้ำชา 2 ครั้ง แล้วเป็นคนกลุ่มเดิมนั่งอยู่ แกก็จะถามด้วยคำถามง่ายๆ ว่า อยู่กันนานๆ นี่ลูกเมียที่บ้านกินอะไรกัน แกถามง่ายๆ

ชาวบ้านก็จะคิดได้ เกิดจิตสำนึกขึ้นมาเองว่ามีหน้าที่การงานรออยู่ จะนั่งนานๆ ไม่ได้ นานๆ เข้าหากชาวบ้านเห็นครูเปาะสูเดินผ่านร้านน้ำชา ก็จะรีบกินให้เสร็จไวๆ เพื่อไม่ให้ครูเห็นหากครูเดินผ่านมาอีกรอบ แชเองก็มีความทรงจำเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน แต่ก่อนแชเป็นคนที่ชอบนั่งร้านน้ำชามาก มีอยู่วันหนึ่งแกนำคนมาจากไหนไม่ทราบ เป็นจำนวนมาก มานั่งกินที่ร้านน้ำชาที่แชนั่งอยู่ เมื่อกินเสร็จแล้ว ครูเปาะสูก็พูดขึ้นว่าทั้งหมดให้เถ้าแก่จัดการนะ เถ้าแก่ในที่นี้ก็คือ แช นั่นเอง ให้แชเป็นเจ้ามือ แชต้องกลับไปขายวัว 1 ตัว เพื่อเอาเงินมาจ่ายค่าน้ำชาวันนั้น แชก็ร้องไห้ ถือเป็นบทเรียนราคาแพง ชาวบ้านคนอื่นๆ เมื่อเห็นบทเรียนจากแชแล้ว ก็กลัวว่าจะเกิดกับตัวเอง ถือเป็นการใช้เทคนิคที่ดีเยี่ยม ไม่มีการใช้คำด่าทอ นอกจากนี้แล้วครูเปาะสูยังห้ามไม่ให้พูดคุยกันตามร้านกาแฟหรือแคร่ และบอกให้ชาวบ้านทุกคนปลูกต้นไม้วันละต้นให้ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ แชเองปลูกต้นยางได้ 6 ไร่ ได้กินยางจนถึงทุกวันนี้เลย การที่ครูเปาะสูให้แชจ่ายค่าน้ำชาวันนั้น ก็เพราะอยากให้เป็นบทเรียน อยากให้เกิดความละอายใจ จะได้ไม่ต้องมานั่งร้านน้ำชาอีก หากทานข้าวกับครูเปาะสู แกก็จะสังเกตว่าเราทานข้าวมูมมามด้วยนิ้วทั้ง 5 นิ้วหรือเปล่า แกจะห้ามเพราะท่านนบีรับประทานอาหารด้วยมือ 3 นิ้วเท่านั้น แกก็จะสังเกตว่าแต่ละคนชอบกินอะไรในสำรับบ้าง บางคนชอบกินอะไร ก็จะตักกินแต่อาหารนั้นไม่เผื่อคนอื่น และไม่สนใจอาหารอื่นด้วย เมื่อแกเห็นดังนั้นแล้วแกก็จะหยิบจานอาหารนั้นไปวางไว้ตรงหน้าคนที่ชอบเลย ตอนนั้นเราไม่รู้หรอกว่าเพราะอะไร แกก็จะถามว่าใช้ชีวิตในโลกปัจจุบันนี้เป็นไงบ้าง เราก็จะตอบว่า เดี๋ยวนี้ลำบากไม่มีความสุข แกก็จะถามต่อว่า ถ้าลำบากแล้ว ควรจะใช้ชีวิตอย่างไร เราก็ตอบว่า อยู่ไม่ได้ แกก็บอกว่า ถ้าอยู่ไม่ได้บ้านเมืองก็พังพินาศสิ แล้วแกก็จะหยิบจานอาหารที่คนๆ นั้นชอบ คว่ำใส่จานข้าวของเขาไป ราดไปหมด ให้กินคนเดียวเลย ไม่ต้องแบ่งคนอื่นแล้ว เป็นปรัชญาสอนให้รู้จักแบ่งปันและรักใคร่ผู้อื่น การที่ครูเปาะสูเรียกแชว่า เถ้าแก่ ก็เพราะว่าแชชอบนั่งร้านน้ำชา คนที่ชอบนั่งกินที่ร้านน้ำชาแสดงว่าต้องเป็นคนมีเงิน แกทำให้แชมีจิตสำนึก เพราะคนที่มานั่งร้านน้ำชานี่ถือว่ารวย ไม่ต้องทำงานแล้ว เวลาทานข้าว หากมือหนึ่งใช้กินข้าว ซึ่งมีข้าวติดอยู่แล้วจะไปตักกับข้าวอีกไม่ได้ ต้องใช้อีกมือหนึ่งตัก เพราะเศษข้าวอาจหล่นลงไปในจานกับข้าวที่ทานร่วมกับผู้อื่น เป็นเรื่องระเบียบวินัยที่อยู่ในตัวท่าน เป็นแบบอย่างให้กับคนในหมู่บ้าน เรื่องบุหรี่ก็เช่นกันแม้แต่ใบจากก็ไม่มีใครกล้าสูบหน้าครูเปาะสู ลูกๆ ของแกไม่มีใครสูบ ที่คนไม่กล้าสูบก็เพราะแกห้าม จะเขกหัวเลยหากใครสูบบุหรี่ เพราะเป็นการสิ้นเปลืองและผิดหลักศาสนา สิ่งที่แกห้ามชาวบ้านจะไม่เถียงเลย มันถูกต้องหมด สมัยนั้นเป็นยุคของการเล่นการพนัน มีอบายมุขเต็มไปหมด มีการจัดงานรำวง เรียกเก็บค่าผ่านประตูได้เงินเป็นแสน มีครั้งหนึ่งเกิดเหตุการณ์ไฟดับ มีเสียงตะโกนให้คนในงานนั่งลงให้หมด แชก็นึกขึ้นมาว่าเสียงนี้

เป็นเสียงใคร เพราะคนจำนวนมากได้ยินแล้วก็ปฏิบัติตามทันที นั่งลงหมด ไม่มีใครขยับ สาเหตุที่ไฟดับก็เป็นเพราะความผิดพลาดทางเทคนิค เมื่อก่อนคนที่เป็นคู่อริกันจะไม่ยุ่งเกี่ยวกันเลย แต่เมื่อมาเที่ยวงานนี้แล้วก็ร่วมวงเล่นการพนันได้ หากมีปัญหาก็ห้ามมีเรื่องในบริเวณงาน ให้ไปต่อสู้กันที่อื่น ถ้าจะขโมยสิ่งของโดยไม่ให้ครูเปาะสูรู้ต้องไปคนเดียว ห้ามไป 2 คน และห้ามนำไปขายต่อ ต้องนำไปกลบดิน หากขโมยแล้วมีคนอื่นรู้ เรื่องก็จะถึงครูเปาะสูอย่างแน่นอน ครูเปาะสูทำประโยชน์เยอะไม่ว่าจะเป็น ถนน สะพานหรือมัสยิด สมัยก่อนหากจะย้ายบ้านเขาจะยกบ้านทั้งหลัง ไม่ทำลาย โดยจะเกณฑ์ชาวบ้านมาช่วยกัน แกเป็นคนชอบพูดจาตลกๆ เวลาเดินทางไปไหนมาไหน แกมักจะไปกับลูก แกมีรถเก๋งคันหนึ่ง หากขับรถผ่านจิ๊กโก๋ แกจะไม่สนใจไม่ชวนให้ขึ้นรถไม่ว่าเขาจะต้องเดินทางไกลแค่ไหน แต่ถ้าขับผ่านคนที่แบกจอบแบกเสียมกลับจากการทำงาน แกจะชวนขึ้นรถทันที จะไปส่งถึงที่ แกจะมีน้ำมันสำรองไว้ในรถเสมอ”

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายฮัจญีสาและ บิน เจ๊ะแม อาบูชิ (แช) อายุ 73 ศิษย์รุ่นแรกของครูเปาะสู เป็นบิดาของนายกอเซ็ง อาบูชิ บ้านเลขที่ 83 ม.2 ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา วันที่ 1 พฤศจิกายน 2551

จากท่าธงสู่สายบุรีเมื่อ 85 ปีที่แล้ว

คุณป้าของนายกอเซ็ง อาบูชิ (ปราชญ์ท้องถิ่นแห่งท่าธง)
กำลังเล่าประสบการณ์ในวัยเด็กเคยนั่งเรือพายจากท่าธงไปสายบุรี

ฮัจญะห์กือแมะ บินติ เจ๊ะแม มะอูมา อายุ 93 ปี คุณป้าของกอเซ็ง อาบูชิ แห่งท่าธง เล่าว่า สมัยเด็กๆ อายุยังไม่ถึง 10 ขวบ เคยติดตามคุณพ่อจากจะรังตาดงไปซื้อของที่สายบุรี เมื่อประมาณ 85 ปีที่แล้ว การเดินทางต้องนั่งเรือพายขนาดใหญ่มีคนพาย 4 คน เดินทางออกจากจะรังตาดงหลังละหมาดซุบฮี (หัวรุ่ง) ต้องนำข้าวสาร หม้อข้าว กับข้าว เช่น ปลาเค็ม ไข่เค็มไว้ใช้หุงระหว่างทาง จะถึงสายบุรีเวลาพลบค่ำ ต้องค้างคืนที่สายบุรี รุ่งเช้าเอาข้าวของไปขาย เช่น หมากพลู ข้าวเปลือก หลังจากนั้นก็จะซื้อข้าวสาร ปลาสด ปลาเค็ม บูดู น้ำตาลทราย น้ำตาลแว่น ใบจาก ยาเส้น เพื่อกลับไปยังท่าธง ซึ่งจะถึงท่าธงช่วงค่ำ ระหว่างทางจะแวะท่าเรือเพื่อละหมาดซุฮรี และอัสรี พร้อมรับประทานอาหาร นี่คือประสบการณ์และความทรงจำที่คุณป้าประทับใจไม่มีวันลืม

รายชื่อท่าเรือจากรามันไปสายบุรี และรือเสาะไปสายบุรี

จาก รามัน(กาบู)-สายบุรี

1. บาลอ
2. รามัน (กาบู)
3. กือเม็ง
4. บ้านพรุ
5. ท่าธง
6. ปล่องหอย
7. บ้านละอา
8. บ้านแซะมก

จากรือเสาะ – สายบุรี

1. บ้านยาแม
2. บ้านดีแย
3. จือแรอาแตะ
4. บือแนกูยิ
5. บือแนบูเกะ
6. กะดูนง
7. แหลมทราย
8. คอลอกาปัส
9. บือแต
10. จีจา
11. บ้านลน

ข้อมูล: สัมภาษณ์ ฮัจญะห์กือแมะ บินติ เจ๊ะแม มะอูมา บ้านเลขที่ 72 ม.2 ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา และนายกอเซ็ง อาบูชิ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2551

เรือยนต์ลำแรกจากท่าธงสู่สายบุรี

นายฮัจญีอิบราฮิม สะมะ อายุ 75 ปี ได้เล่าว่า บิดาของเขาชื่อ ฮัจญีแวบือซา อดีตเป็นโต๊ะคอเต็บมัสยิดจะรังตาดง ท่านเป็นคนแรกในต.ท่าธง ที่ซื้อเรือยนต์มาประกอบอาชีพรับจ้างจากท่าธงสู่สายบุรี ราคาค่าโดยสารคนละ 30 บาท จากท่าธงไปรามัน (กาบู) ราคาคนละ 20 บาท โดยเรือออกจากท่าธงเวลา 08.00 น. ถึงสายบุรี 12.00 น. ระยะเวลา 4 ชั่วโมง เรือเทียบท่าที่บ้านท่าเสด็จ ตลาดสายบุรี

สิ่งของต่างๆ ที่เป็นสินค้าขายในตลาด ชาวบ้านจะบรรทุกช้างมาส่งที่ท่าเรือท่าธง ในอดีตหากใครต้องการจะเดินทางไปนราธิวาสและปัตตานีจำเป็นต้องเตรียมตัวเดินทางเพื่อค้างคืนที่สายบุรีก่อน 1 คืน จากนั้นก็จะเดินทางต่อโดยรถยนต์ไปยังจุดหมายต่อไป

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายฮัจญีอิบราฮิม สะมะ อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 34 ม.2 ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2551

2.1.3 พรุลานควาย

แชนาแวหรือนายนาแว สะมะ ลูกศิษย์ครูเปาะสู อายุ 80 ปี ได้เล่าให้ฟังถึงความทรงจำและความประทับใจที่มีเกี่ยวกับพรุลานควายในสมัยที่ครูเปาะสูยังมีชีวิตอยู่ ว่า

“พรุลานควายนั้น ภาษามลายูเรียกว่า “บาโร๊ะปาแดเกอเรอเบา” แต่ก่อนก็มีคนทำนาอยู่ตรงนั้น เพราะคนที่นี่ไม่มีพื้นที่สำหรับปลูกข้าว ต่อมาพอน้ำแห้งก็ไม่มีใครทำนาอีก

“แชหาปลาจากพรุด้วย ปลาช่อนตัวใหญ่มาก ตัวใหญ่ 2 กิโลกรัมได้ แต่ในปัจจุบันปลาในพรุไม่มีเหลือแล้ว เพราะปลาต้องอยู่กับน้ำ เมื่อพรุไม่มีน้ำ ปลาก็ไม่มี หายไปหมด

“พรุลานควายนั้นในสมัยก่อนไม่มีการจัดการที่ดี ไม่ว่าพรุไหนก็ต้องมีการจัดการ สำหรับพรุลานควายนั้นมีการกำหนดไว้ว่า 3 ปี หาปลาได้ครั้งเดียว ครั้งละ 7 วัน ครูเปาะสูมีกฎระเบียบกติกาที่ชัดเจน แต่ต่อมากฎเกณฑ์ก็หายไป สมัยก่อนเขาจะจัดการคนให้ทำตามระเบียบเพื่อรักษาพรุให้คงอยู่ จะจัดการพรุ

อย่างเดียวไม่ได้ การที่ครูเปาะสูต้องมาจัดการตั้งกฎระเบียบกับคนนั้นเพราะชาวบ้านไม่ได้คิดถึงเหตุการณ์ระยะยาวเหมือนครูเปาะสู แกเข้าใจและมีวิสัยทัศน์

“การจัดการพรุนั้น สาเหตุที่ครูเปาะสูกำหนดให้มีการหาปลาได้ 3 ปีครั้งก็เพื่อให้มีการกระจายรายได้ไปบำรุงมัสยิด บาลาเซาะฮ์ (สถานที่ประกอบศาสนกิจในหมู่บ้าน) และตาดีกาจากผลผลิตที่ได้จากพรุลานควาย จากการจัดการพรุของครูเปาะสูนั้น ไม่ได้มีผลกระทบอะไร เพราะถ้าแค่ว่าจะไปหาปลามากินนั้น ครูเปาะสูก็อนุญาตให้ชาวบ้านในหมู่บ้านจับปลามากินได้ตลอด เพียงแต่ชาวบ้านจากที่อื่นนั้นจะเปิดให้จับได้ 3 ปีครั้งหนึ่ง

“วิธีการดูแลรักษาพรุก็คือ แบ่งเวรคนจากแต่ละหมู่บ้าน 10 คน ให้ไปอาศัยอยู่บริเวณพรุลานควาย คนเหล่านี้ก็จะทำมาหากินกับพรุลานควายและต้องทำหน้าที่ดูแลรักษาพรุด้วย สลับกันไป 3 ปี ชาวบ้านที่ไปอาศัยอยู่บริเวณนั้นก็ได้ค่าตอบแทนเป็นปลาที่จับได้จากพรุ ไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน

“เมื่อครบ 3 ปี ก็จะมีการจับปลาครั้งใหญ่ตลอด 7 วัน โดยอนุญาตให้คนจากนอกหมู่บ้านได้มีโอกาสมาจับปลา เงินรายได้ก็จะแบ่งกันเพื่อนำไปบำรุงมัสยิด และโรงเรียนตาดีกา มีการประกาศทางวิทยุกระจายเสียงให้ชาวบ้านจากนอกพื้นที่มาจับปลา ชาวบ้านก็มากันเป็นพันๆ คันรถ

“วิธีการที่ครูเปาะสูทำให้ชาวบ้านยอมรับกฎระเบียบอย่างนี้นั้น แกใช้วิธีเข้าไปคุยทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนก่อน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและโต๊ะอีหม่าม คำพูดของครูเปาะสูมีน้ำหนัก แกใช้วิธีเข้าไปคุยกับบุคคลเหล่านั้นด้วยตนเองคนเดียว ชาวบ้านไม่รู้หรอกว่าครูเปาะสูกำลังทำอะไร หรือคิดอะไร หากมีคนฝ่าฝืนกฎระเบียบซึ่งก็มีบ้าง แชก็จะไปบอกครูเปาะสู ครูก็จะไปพบพ่อแม่ผู้ปกครองของคนเหล่านั้นเพื่อให้ช่วยเตือน ไม่ได้ไปต่อว่าหรือบอกให้จับ ไม่ได้ทำโทษอะไร กฎระเบียบก็ไม่ได้มีอะไรมาก ก็แค่ว่า ห้ามจับปลาในน้ำ ห้ามลงไปในพรุเด็ดขาด มีการลาดตระเวนจากชาวบ้านที่ดูแลรักษา ชาวบ้านละแวกใกล้เคียงเองก็จะคอยสอดส่องหากเห็นผู้ใดกำลังจะลงไปในพรุก็จะมาบอก

“ปลาที่คนอยากได้กันมากตอนที่มีการเปิดให้จับปลาได้ 7 วันนั้น คือ ปลาชะโดหรือ “อีแกตูแม” เป็นปลาที่เนื้ออร่อยและตัวใหญ่มาก ตัวหนึ่งหนักประมาณ 25 กิโล เป็นปลาน้ำจืด แต่เดี๋ยวนี้หายาก ยิ่งตัวใหญ่แบบแต่ก่อนยิ่งหายาก ปลาที่ราคาแพงคือ ปลากด ส่วนปลามังกรนั้นไม่มีในพรุ ถ้ามีก็น้อยมาก ปลามังกรจะอยู่ในแม่น้ำ”

น้ำแดงตอนน้ำท่วมใหญ่

“ประมาณปี พ.ศ. 2509 ตอนที่เกิดน้ำท่วม ชาวบ้านในหมู่บ้านไม่มีเรือ ไม่ได้เตรียมเรือเพราะไม่คาดคิดว่าจะเกิดเหตุการณ์นี้ มีชาวบ้านบางคนเท่านั้นที่มีเรือ เรือจึงไม่พอที่จะรับชาวบ้านหนีน้ำขึ้นที่สูงได้ มีการประสานให้เรือหางยาวลำหนึ่งเดินทางไปสายบุรีเพื่อหาเรือให้มาช่วยเหลือชาวบ้าน ก็ได้เรือยนต์มา 3 ลำ เป็นเรือโดยสารมีหลังคา เป็นของชาวบ้าน มาช่วยรับชาวบ้านพาไปส่งขึ้นเนิน ขึ้นภูเขา เพราะชาวบ้านติดอยู่ที่บ้านไปไหนไม่ได้ เรือไม่กี่ลำจุคนได้ไม่มากแค่ 3-4 คน ต่อเที่ยว ชาวบ้านที่เดือดร้อนมีเป็นร้อยๆ ส่วนวัวควายนั้นก็ตายเป็นจำนวนมาก ไม่รู้เท่าไหร่ บริเวณนี้วัวควายมีทุกบ้าน อย่างน้อย 10 ตัว บางบ้าน 50 ตัวก็มี คนก็มีกว่าร้อยครัวเรือน วัวควายมีบ้างที่รอดชีวิตมาได้ เฉลี่ยก็ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ ที่รอดก็เพราะวัวควายเหล่านั้นลอยน้ำไปติดหมู่บ้านข้างล่าง เมื่อน้ำลดชาวบ้านก็ไปถามหา ไปหาซากสัตว์ ฝ่ายปศุสัตว์จังหวัดและอำเภอก็เอาวัวควายมาแจกบ้านละ 3 ตัว นับจากอดีต 40 ปีที่ผ่านมาหากเทียบกับปัจจุบันความคิดของชาวบ้านเปลี่ยนไปมาก เมื่อก่อนชาวบ้านจะรังตาดงจะไม่ซื้อข้าวสารเลย เขาใช้ชีวิตแบบพอเพียง ขอแค่อยู่ได้ กินได้ แค่นี้ก็ไม่มีปัญหาแล้ว หลังจากน้ำท่วมใหญ่นั้นข้าวเปลือกที่เก็บไว้ในยุ้งฉางเป็นร้อยๆ เกวียนต่อบ้านเสียหายหมด ไม่สามารถเอาไปขายได้ แต่ยังพอกินเองในบ้านได้ ชาวบ้านก็นำไปตากแดดเพื่อให้กินได้ จะอร่อยหรือไม่อร่อย ชาวบ้านไม่คิดถึงเรื่องนั้นแล้ว ขอแค่ให้อยู่รอด กับข้าวนั้นก็ใช้ผักหรือยอดไม้ ขอแค่มีของเค็มก็กินกับข้าวได้แล้ว แค่มีเกลือก็ได้แล้ว หลังจากน้ำท่วมปี พ.ศ. 2509 ปีต่อมาก็เกิดน้ำท่วมอีกแต่ไม่รุนแรงเท่าปี 2509 น้ำไม่แดง แต่ก็สูงประมาณ 2 เมตร ถือว่าน้อยกว่า และน้ำก็ท่วมไปอีก 3 ปี จากนั้นจึงค่อยๆ ลดลงไป เหตุอุทกภัยครั้งนั้นชาวบ้านคิดว่าไม่ได้เกิดจากน้ำฝนที่ตกลงมาอย่างเดียว แต่คิดว่าเป็นเพราะน้ำจากภูเขาด้วย เหมือนกับว่าภูเขาถล่มลงมาด้วย ที่สันนิษฐานว่าภูเขาถล่มนั้นก็เพราะว่าน้ำแดงมาก เมื่อน้ำลดปรากฏว่าภายในบ้านมีโคลนกองอยู่สูงประมาณ 4 นิ้ว ใช้ไม้บรรทัดวัด ถ้าไม่ใช่ภูเขาชาวบ้านก็คิดว่าต้องมีตลิ่งที่ใดสักแห่งถล่มลงมา ตอนนั้นเรื่องการประสานงานกับที่ต่างๆ ไม่ค่อยมีไม่ได้ติดต่อกันจึงไม่รู้ว่ามีภูเขาถล่มที่ใดหรือไม่อย่างไร ส่วนแชคิดว่า การที่น้ำที่ท่วมเป็นสีแดงนั้น แชก็ไม่รู้เหมือนกัน แต่เท่าที่ฟังเขาพูดกันก็บอกกันว่าเป็นเพราะภูเขาถล่ม เพราะน้ำนั้นทั้งขุ่นทั้งแดง เป็นข้อสันนิษฐานของชาวบ้าน ตอนที่น้ำแดงมา มีต้นไม้ลอยมาด้วยเยอะแยะเลย ทั้งต้น ทั้งใบ ทั้งกิ่ง ทั้งซุง ต้นไม้ที่เห็นก็มีต้น “บลูรู” ต้นยาง ต้นยางนี่ใหญ่ ถอนรากถอนโคนมาเลย ส่วนเหตุการณ์น้ำท่วมที่จะกวี๊ะนั้น แชยังไม่เกิด

“สาเหตุที่มีน้ำมา 2 จังหวะ ก็เหมือนสึนามิ ตอนแรกที่ภูเขาถล่มลงมาก็มาเปิดทางน้ำก่อน ปิดแม่น้ำหรือกั้นน้ำก่อน น้ำก็จะลดลงอย่างรวดเร็ว พอน้ำเต็ม มันก็พัง จึงทะลักลงมาตอนน้ำทะลัก ตัวแชและครอบครัวหนีขึ้นเนินเขาเพราะบ้านถูกสายน้ำพัดพาไป เขาสร้างเต็นท์บนเนิน ไปกันหมดทั้งครอบครัว อยู่ที่นั่นประมาณ 15 วัน เมื่อลงมาก็ช่วยกันรื้อบ้านมาสร้างใหม่ที่เดิม ส่วนวัวควายก็หายไปหมด มีที่บ้าน 2 ตัว ที่นา 2 ตัว ก็หายไปหมด หลังจากนั้นปศุสัตว์อำเภอก็มาแจกวัวให้ตัวหนึ่ง ตอนนี้ก็เกิดลูกได้ 4 ตัวแล้ว บ้านของแชถูกน้ำพัดไปประมาณ 2 กิโลเมตรถึงพรุนั่นแหละ ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านเลยที่ขึ้นไปอาศัยอยู่บนเนิน บ้านแชนี่น้ำท่วมสูงถึงเอว ตอนนั้นทีวีมีแล้วเป็นทีวีขาวดำ แต่ยังไม่เข้าถึงหมู่บ้าน ทางการนำข้าวสารแจกจ่ายชาวบ้านทางเฮลิคอปเตอร์ เอาลงมาทางนั้น ตอนน้ำท่วม มีบ้าน 3 หลังที่ถูกน้ำพัดไป หนึ่งในนั้นคือบ้านแชเอง จากนั้นพ่อของ “สนธิ” (บิ๊กบัง พล.อ.สนธิ บุญรัตนกลิน) จาก กรป.กลางซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่บ้านปาแดปาลัส อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ก็มาพัฒนาหมู่บ้าน เป็นหน่วยพัฒนาพื้นที่แถบนี้”

นายกอเซ็ง เล่าให้ฟังถึงเรื่องราวภายหลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ว่า

“การปลูกพืชพันธุ์หลังเหตุการณ์น้ำท่วมมีมากขึ้นเพราะรายได้ลดลง ชาวบ้านก็พยายามปลูกพืชผักมาทดแทน ก่อนจะเกิดเหตุภูเขาถล่ม มีการใช้ช้างลากซุงบนภูเขาเยอะ เป็นสัมปทาน โรงงานไม้ยางที่รามันตอนน้ำทะลักซุงเป็นท่อนๆ ก็ลอยลงมาด้วย มีไม้ตะเคียน ต้นยางมีแต่น้อย”

นายกอเซ็ง ยังเล่าถึงเรื่องราวเกี่ยวกับพรุไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

“พรุมีชื่อต่างๆ หลายชื่อ เช่น โต๊ะเล โต๊ะตูลี โต๊ะฆอเมาะ ปูลาปาตี (เกาะพิราบ) สังเกตได้ว่าชื่อเหล่านี้มาจากชื่อของบุคคลที่เป็นเจ้าของตามส่วนต่างๆ ของพรุ แต่ละพรุก็มีประวัติเป็นของตนเอง ชื่อพรุไม่ได้ตั้งตามชื่อหมู่บ้าน เช่น พรุโต๊ะพราน ก็ตั้งตามนายพรานที่มาจับสัตว์ป่า พรานคนนี้เป็นคนที่มีความสามารถ พรุส่วนนั้นก็เรียกตามชื่อเขา ผมเคยฟังคนแถบนั้นคุยกันว่า ป่าบริเวณสุสานของเขาหากมีวัวหลงเข้าไป แล้วเจ้าของจะตามหา หากนายพรานคนนั้นไม่ให้เจอ เจ้าของวัวก็จะหาวัวไม่เจอ ทั้งๆที่จริงๆแล้ววัวไม่ได้หายไปไหน แต่เจ้าของจะมองไม่เห็น ในขณะที่ชาวบ้านคนอื่นๆ มองเห็น อันนี้ชาวบ้านจึงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่นี่มีพื้นที่สำคัญหลายแห่ง ในแต่ละพรุก็จะมีชื่อเรียกแตกต่างกัน ตรงที่ไม่เป็นพรุก็มีชื่อเรียก

“เมื่อก่อนตอนยังไม่สร้างประตูน้ำ พื้นที่พรุก็จะโผล่ขึ้นมาเป็นหย่อมๆ ในช่วงฤดูแล้ง แต่พอปิดก็กลายเป็นทะเลเลย ไม่ว่าพรุไหนๆ ก็รวมกันเป็นพรุลานควายหมดเลย จะไปแยกไม่ได้แล้ว พื้นที่พรุเล็กๆ ก็รวมกลายเป็นพรุเดียว พรุเล็กๆ ในพรุใหญ่ก็มีชื่อ “กูแบ” “ซือละ” “กูแบอาเนาะตูแม” เป็นพรุเล็กๆ ในพรุใหญ่ มีพรุชื่อค้างคาวแม่ไก่เพราะจะมีค้างคาวแม่ไก่มาอาศัยอยู่บริเวณนั้นตลอดปี

“ที่เขาอ้างว่าดีก็มีนะ ก็คือได้โครงการ ได้งบประมาณแต่ฝ่ายหนึ่งจะได้ประโยชน์ ขณะที่อีกฝ่ายกลับไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ส่วนผลกระทบก็คือ ทำนาไม่ได้พืชพันธุ์ที่เก็บไม่ได้หลังจากน้ำท่วมก็เยอะตายไปเยอะ พืชผักที่อยู่บริเวณนั้นมีมากที่สุดเลย แม้แต่น้ำผึ้งชาวบ้านไปเก็บในป่าช่วงฤดูแล้งได้เป็นปี๊บๆ นอกจากนี้ยังมีนกและไก่ป่า หรือสัตว์ต่างๆ ที่มุสลิมไม่กิน มีเยอะมาก พวกลิง นี่มีสารพัดเลย ค่างก็มี ลิงแสม หมูป่า จระเข้เดี๋ยวนี้ก็มี 2-3 วันที่ผ่านมาก็เจอ วันนั้นชาวบ้านไปดักปลาตอนเช้าตอนแดดจะออกเขาเห็นขอนไม้ลอยอยู่ จระเข้เอาหัวพาดบนขอนไม้นั้น ตอนแรกคิดว่าเป็นแย้ตัวใหญ่ คอกว้างประมาณ 8 นิ้ว ก็คิดว่าไม่นาใช่แล้ว ก็เห็นว่าเป็นจระเข้ ที่นี่น้ำท่วมมาหลายปีแล้ว เขาปิดประตูน้ำเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2511 จากนั้นก็ค่อยๆ พัฒนา สร้างให้สูงขึ้นๆ

“เรื่องที่เกี่ยวกับเจ้าเมืองสมัยก่อน ผมก็ไม่ทราบ เคยฟังแค่ว่ามีหลักอยู่ เป็นหลักไม้ปักไว้ เป็นร่องรอยของกำแพงกั้นเมืองรามันกับยะหริ่ง เป็นหลักไม้ 5 หลัก แบ่งเป็นเขตๆ แบ่งเขตยะลากับปัตตานี เขาใช้ไม้ปักไว้ห่างกันประมาณ 3-4 เมตร หลักดังกล่าวเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาวประมาณ 7-8 นิ้ว อยู่กลางทุ่ง บริเวณนั้นปัจจุบันชาวบ้านก็ยังเรียกกันว่า “หลักห้า” อยู่ จุดหนึ่งปักไว้ 5 หลัก ห่างกันประมาณครึ่งกิโลอยู่กลางทุ่ง ห่างกันแต่ก็พอมองเห็น เขาทำไว้เยอะทุกจุด หลักจะเพิ่มจำนวนไปเรื่อยๆ ตามจำนวนหลักว่าเป็นหลักที่เท่าไหร่ ตอนนี้คงมีชาวบ้านเก็บหลักไว้ แต่คงกลัวว่าจะมีหลักฐานไว้ก็เลยทำลาย ความยาวของกำแพงนี้ก็ไม่รู้สิ้นสุดที่ไหน รู้แค่ว่ามาจาก “ลูโบะบือตา” แล้วก็ไป “ลูโบะลือซง” แล้วก็ “หลักห้า” จากนั้นจะไปถึงไหนก็ไม่ทราบ แต่ก็เคยได้ยินคนแก่เล่าว่า ตรงค่ายสิรินธรที่ยะรังก็เห็นว่ามีหลักเหมือนกันแต่ไม่ทราบว่าเป็นหลักที่เท่าไหร่ ทำในสมัยไหนก็ไม่ทราบเหมือนกัน แค่ฟังเขาเล่าต่อ ถามต่อๆ กันไป ไม่ได้ถามเป็นเรื่องเป็นราว

“สะพานชื่อ “ตีตีกาเม็ง” ก็เพราะ สมัยก่อนตรงบริเวณนั้นเขาไม่ได้สร้างสะพานเป็นเรื่องเป็นราว เพียงแต่เอาไม้มาพาดไว้ให้พอข้ามผ่านได้ ให้แพะข้ามผ่านได้จึงเป็นที่มาของสะพานดังกล่าว หรือ ชื่อ

“จาเราะปอซอ” สมัยก่อนเมื่อถึงเดือนถือศีลอด ถ้ามาจากเดินจากยะลาไปถึงตรงนั้นก็ถึงเวลาละศีลอดพอดี ใช้การกะเวลาเอาเพราะสมัยนั้นยังไม่มีนาฬิกา ถ้าออกเช้าถึงที่ตรงนั้นก็แก้บวชได้พอดี”

ช้างกวนน้ำ

นอกจากเรื่องราวข้างต้นแล้ว บริเวณนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพิธีช้างกวนน้ำ โดย กอเซ็ง ได้เล่าให้เราฟัง ดังนี้

“สมัยก่อนพรุแม่ครกเป็นพรุที่สมบูรณ์ที่สุด มีปลาเยอะที่สุด ปลาที่เยอะมากที่สุดคือ ปลาชะโด เจ้าเมืองจะเอาห่วงมาติดไว้ที่ปลาชะโด หากชาวบ้านจับได้ปลาชะโดที่มีห่วงของเจ้าเมืองเกี่ยวอยู่ที่ปากต้องปล่อยปลาตัวนั้นลงน้ำไป เพราะปลาชะโดดังมาก เจ้าเมืองจะทำเครื่องหมายไว้ เป็นเหมือนห่วง ท่านทำเป็นสัญลักษณ์ว่าปลาตัวนั้นเป็นของเจ้าเมือง ส่วนเรื่องที่ว่าทำอย่างนั้นเพื่อจะอนุรักษ์พันธุ์ปลาไว้นั้นคิดว่าไม่เกี่ยวเนื่องจากจิตสำนึกของคนสมัยนั้นมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่จำเป็นต้องมาอนุรักษ์อะไร เพราะทุกศาสนามีจิตสำนึกในใจว่าต้องมีความเมตตา ตอนนั้นคำว่าอนุรักษ์ยังไม่จำเป็นต้องใช้

“ช้างนี่ไม่ใช่เฉพาะจากยะหริ่งเท่านั้น ช้างจากแถบนี้เจ้าเมืองก็เชิญไปเหมือนกัน แต่คนที่รู้เรื่องราวเหล่านี้ไม่มีแล้ว จะให้ช้างมาเล่นน้ำ เมื่อช้างเล่นน้ำนานๆ ปลาก็จะมึน ก็จะขึ้นมา พิธีกวนน้ำทำกันทุกปีประมาณเดือนเมษายนซึ่งเป็นเดือนที่น้ำลดมากที่สุด ช่วงกลางคืนก็มีการจัดเลี้ยง ค้าขายสินค้ามากมาย

สิ่งที่พอจะบ่งบอกได้ในเวลาสั้นๆ ว่าพรุนี้มีความสมบูรณ์จริงๆ ในสายตาของกอเซ็งและปู่ย่าตายายก็คือ

“หากจะดูว่าพรุนั้นสมบูรณ์ที่สุดเราไม่ได้ดูที่ปลา พรุ น้ำ หรือป่า แต่ต้องดูทั้งระบบ ต้องดูทั้งสัตว์ปีก สัตว์น้ำ สัตว์บก รวมทั้งป่าและน้ำ สมัยก่อนชาวบ้านสามารถนำกะลาตักน้ำจากพรุมาดื่มได้เลย น้ำใสสะอาดมาก ไม่ขุ่น ไม่มีโคลน ต้องดูองค์ประกอบโดยรวมทั้งหมด

“สมัยก่อนถ้าจะเปรียบเทียบให้เห็นว่ามีปลาเป็นจำนวนมาก ก็คือ หากจะไปหาปลา ไม่จำเป็นต้องนำเครื่องมืออะไรไป เอาแค่พร้าเล่มเดียวแล้วไปหาไม้หรือเถาวัลย์ จากนั้นก็ไปดักปลาเพื่อจะมาทำอาหาร

กลางวันได้เลย ใช้เวลาแค่ครู่เดียว โดยชาวบ้านจะใช้ย่านลิเภาสานยาวๆ แล้วไปดักที่ตอไม้ ครู่เดียวก็จะได้ปลาแล้ว

“ช่วงที่เขาเปิดให้หาปลาได้ 7 วัน วันแรกผมแค่ใช้แค่ฉมวกอันเดียวแล้วไปดักแทงปลาก็เอากลับบ้านไม่รอด บรรทุกมากับมอเตอร์ไซค์ไม่ไหว เพราะได้ปลาเยอะมาก เป็นยุคสมัยเดียวกับครูเปาะสู ช้างที่มากวนน้ำนั้นมีหลายเชือก ระดับน้ำก็ระดับท่วมหลังช้างพอให้ควาญช้างนั่งบนหลังคอช้างได้ ช้างที่นำมากวนน้ำเป็นช้างของพญาโกตาบารูจากยาลอ ทางฝั่งยะหริ่งก็นำช้างมา แล้วมากวนร่วมกัน ส่วนจากยะรังหรือมายอผมก็ไม่แน่ใจ เป็นพิธีการที่เชิญเจ้าเมืองต่างๆ มา ส่วนการแข่งขันกันว่าใครจับปลาได้ขนาดใหญ่ที่สุดไม่เคยปรากฏ เมื่อจับปลาได้ก็จะเอาไปตำในครกเพื่อทำปลาร้า และน้ำบูดู ตำสดๆ เรื่องราวพวกนี้ถ้าไปถามเด็กเขาก็ไม่รู้แล้ว รุ่นผมเองถ้าไม่เคยลงพรุก็ไม่มีใครรู้แล้ว ที่ผมรู้ก็เพราะผมหาปลา ก็เลยรู้ ถามเขาไปเรื่อยๆ”

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายนาแว สะมะ (แช) ลูกศิษย์ครูเปาะสู อายุ 80 ปี บ้านเลขที่ 68/1 ม.2 ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา และนาย กอเซ็ง อาบูชิ นักอนุรักษ์ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2551

เรื่องเล่าจากสองผู้เฒ่าแห่งบึงน้ำใส

แชมะ ผู้ตะคอกควายดุให้สงบได้ และภรรยาซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของตูแวลือเบะห์

อบต. สุดิง โดซอมิ อ.สมาน โดซอมิ

สองพี่น้องนักพัฒนา นักอนุรักษ์ แห่งบ้านกือเม็ง

แชมะหรือนายเจ๊ะหามะ โดซอมิ (แช) อายุ 120 ปี เป็นผู้ที่เคยตะคอกควายคึกให้สงบ มารดาชื่อนางซือนา คำว่า ซือนา แปลว่า วันจันทร์ บิดาชื่อ เจ๊ะอิสมาแอ เกิดที่หมู่บ้านกำปงบูเกะ ภรรยาคือ นางสิตีมีเนาะ บินติ มะสะอีด โดซอมิ อายุ 85 ปี แชมะและเมาะเป็นคุณปู่และคุณย่าของนายสุดิงและนายสมาน โดซอมิ สองพี่น้องนักอนุรักษ์และพัฒนาแห่งบ้านกือเม็ง

แชมะได้เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบึงน้ำใส ดังนี้

“บาโร๊ะกลาว๊ะฮฺ อยู่ใกล้บ้านแช เป็นแห่งเดียวกับบึงน้ำใสนั่นแหละ สมัยก่อนชาวบ้านทำนาที่นั่น น้ำในพรุก็มีปริมาณมากถึงขนาดเห็นเป็นคลื่นน้ำ มีพรุอย่างเดียว ไม่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ในบาโร๊ะ ในพรุมีปลาเยอะ เช่น ปลา “ตูแม” ปลา “ตาลู” แต่ตอนนี้ไม่มีเหลือแล้ว เพราะชาวบ้านเริ่มเก่งขึ้น เริ่มหายาเบื่อมาจับปลา สมัยก่อนแหหรืออวนขนาดใหญ่ก็ไม่มีเหมือนสมัยนี้ หากจะจับปลาก็จับด้วยวิธีง่ายๆ นอกจากนี้สมัยก่อนยังมีนาคตัวใหญ่เท่าๆ สุนัข แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว มันวิ่งในน้ำเร็วมาก คนสมัยก่อนจับปลาด้วยยกยอขนาดใหญ่ในพรุไม่มีต้นไม้ใหญ่ มีแต่ต้น “ราบุฮฺ” ตรงริมๆ พรุ ต้นสาคูก็มี มีเยอะ ดอกบัวก็มี ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพรุในการทำนาข้าว ทำทั่วบริเวณพรุ มีการทำทำนบด้วย นาที่ทำเป็นนาหว่าน หว่านริมพรุ ส่วนนาดำต้องดำในพรุ ตอนเก็บเกี่ยวก็ใช้เคียว นั่งเรือไป ช่วงที่ดำนั้นประมาณเดือนเจ็ด หลายเดือนต่อมาก็เก็บเกี่ยว ยุคสมัยการทำนาในพรุเป็นรุ่นพ่อแม่ของแช รุ่นแชนั้นเขาปิดแล้วเพราะมีปัญหาเรื่องน้ำ ทางการไทยก็เข้ามาจัดการให้พรุเป็นของกลาง ไม่ให้ใครเข้าไปทำนาอีก เหตุผลที่เขาห้ามก็ไม่ทราบเหมือนกัน โดยห้ามไม่ให้ทำนาในพรุ แต่ให้ทำนาในที่นาธรรมดาเท่านั้น ชาวบ้านก็เสียดายแต่ก็ยอมไม่มีใครคัดค้านอะไร

“สมัยก่อนชาวบ้านต้องเสียภาษีรายหัว “อาเซปาลอ” ให้ทางการคนละ 1 บาทต่อปี หลังจากนั้นไม่นานก็มีการทำบัตรประชาชน พรุนั้นสมัยพ่อของแชก็ทำนา แต่รุ่นปู่ของแช แชก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าทำนาในพรุด้วยหรือเปล่า เหตุผลที่ชาวบ้านทำนาในพรุก็เพราะสมัยก่อนมีควายป่าเป็นจำนวนมาก เวลาทำนาจึงต้องระวังควายเป็นพิเศษเพราะควายมักจะมาทำลายข้าว”

ประวัติการตั้งหมู่บ้าน “กำปงบือแนบูเกะ”

“บรรพบุรุษของแชเป็นคนที่นี่ แต่แชก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าใครเป็นคนบุกเบิกหมู่บ้าน บ้าน “บึงน้ำใส” คนแถวนี้เรียกว่า “บือแนบูเกะ” เพราะมีภูเขาตรงริมพรุ มีการทำนาใกล้เชิงเขาด้วย เมื่อมีการขุดพรุปลามังกรก็หายไปหมดไม่เหลือเลย สมัยแชเด็กๆ แชก็มีญาติอยู่ที่หมู่บ้านบือดอง ใกล้ๆ กับโกตาบารู

โต๊ะแนแบเวาะเลาะฮฺ

จากนั้นผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เมาะ ภรรยาของแช ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับ โต๊ะแนแบเวาะเลาะฮฺผู้เป็นทวด

“แชของเมาะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านเรียกว่า “โต๊ะแนแบเวาะเลาะฮฺ” เข้าไปอาศัยในหมู่บ้านเป็นคนแรกๆ แกเป็นคนยากจน มีคนให้ที่ดินแก่เขา เป็นพื้นที่กว้าง ให้มาอยู่ตรงนั้น แรกเริ่มตรงนั้นชาวบ้านทำนาในตอนแรกบริเวณพรุไม่มีน้ำ แชก็มีความคิดว่าพรุตรงนั้นมันกว้างมาก ควรจะขุดคูเพื่อให้มีน้ำเข้าไปในพรุ เป็นน้ำมาจากเขาบูเล็ง ถ้าไม่ขุดคูน้ำก็จะล้นทะลักแม่น้ำ เขาจึงทำทำนบเพื่อไม่ให้น้ำล้นแม่น้ำแต่ให้ไหลเข้าพรุแทน ช่วงน้ำหลากน้ำจะได้ไหลลงพรุ เมื่อทำคูแล้ว ต่อมาแชจึงทำทำนบเพื่อเปิดปิดสำหรับกั้นน้ำเวลาที่จะใช้สอยหรือไม่ใช้สอย ตอนที่แชเลาะฮฺทำทำนบเมาะยังไม่เกิด แต่หลังจากนั้นตอนที่มีน้ำมีปลาเยอะแยะในพรุเมาะจำความได้แล้ว ตอนนั้นอายุสัก 10-11 ปีได้ ตอนนี้เมาะอายุ 80 กว่าปีแล้ว เกือบๆ 90 ปี แชเลาะฮฺอายุยาว 100 กว่าปี ตอนเมาะมีลูกแกก็ยังเป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่

“ตอนแชเลาะฮฺจะไปทำฮัจญ์ แชเลาะฮฺก็ขึ้นกรุงเทพฯ ในหลวงทรงทราบว่าแชเลาะฮฺมากรุงเทพฯ ก็ให้คนมารับไปเข้าเฝ้า ที่ในหลวงให้ไปพบเพราะแชเลาะฮฺเป็นคนดี ในหลวงรู้จักเพราะได้ยินชื่อเสียงความโด่งดังเพราะแกชอบช่วยเหลือชาวบ้านตลอด ชื่อเสียงของแชเลาะฮฺเริ่มเป็นที่รู้จักตอนที่มีการสร้างสะพานไม้ที่แกะรอ แชเลาะฮฺเป็นคนแรงเยอะ สามารถขนไม้คนเดียวโดยไม่ต้องมีคนช่วย คนที่ไปทำนาในพรุมีเยอะ ชาวบ้านไปทำกันเยอะ พรุนั้นเป็นของส่วนรวม ต่อมามีการทำทำนบเพาะพรุมีน้ำเยอะเป็นน้ำจากภูเขาน้ำจะล้นเข้าที่นาของชาวบ้านบริเวณริมพรุ คูน้ำที่แชเลาะฮฺขุดไม่ได้กว้างมากนัก ประมาณ 1x1 เมตรได้ลึกประมาณเอว พรุนั้นตอนแรกทำนาได้แต่แปลงนาธรรมดาร้างอยู่ มีวัวควายอยู่ แชเลาะฮฺจึงอยากใช้ที่นาเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ด้วย จึงปิดทางน้ำเพื่อจะขุดคลองให้น้ำจากพรุไหลลงไปยังแปลงนาธรรมดา

โดยทำร่องให้สามารถส่งน้ำลงไปในนาของชาวบ้านบริเวณนั้น ทั้งนี้เนื่องจากผลผลิตจากนาที่ทำในพรุนั้นได้น้อยกว่าผลผลิตจากนาที่ทำในแปลงธรรมดา

"เมื่อแชเลาะฮฺปิดทางน้ำเพื่อให้น้ำไหลลงแปลงนาธรรมได้ คนส่วนใหญ่จะได้ทำนาได้ ก็มีชาวบ้านที่ทำนาในพรุไม่พอใจจนเกิดการฟ้องร้องขึ้น แต่แชเลาะฮฺก็ทำไปในฐานะผู้ใหญ่บ้านที่ต้องการขยายพื้นที่การทำนาให้ชาวบ้านได้ผลผลิตที่มากขึ้น ชาวบ้านที่ทำนาพรุกับนาธรรมดาก็เป็นคนๆ เดียวกันนั่นแหละ เพียงแต่ต้องการทำนาทั้งสองที่จึงเกิดปัญหากัน ทั้งหมู่บ้านฟ้องแกคนเดียว แชเลาะฮฺก็ให้เจ้าหน้าที่จากอำเภอมาดูว่าอย่างไหนจะได้ผลผลิตมากกว่ากัน ปรากฏว่าหากทำนาในพรุจะได้ข้าวจำนวน 5,000 กันตัง แต่ถ้าทำนาในแปลงนาธรรมดาจะได้ข้าวมากกว่า 30,000-40,000 หมื่นกันตัง คดีนี้แชเลาะฮฺจึงเป็นฝ่ายชนะ เมื่อปิดทำนบ น้ำในพรุก็จะล้นสูงท่วมหัว ก็ปล่อยน้ำนั้นออกจากพรุให้ไหลลงที่นาตามร่อง

"แชเลาะฮฺเป็นคนทำนาในแปลงธรรมดา ไม่ได้ทำในพรุ แชเลาะฮฺต้องการนำน้ำจากพรุไปเลี้ยงแปลงนาธรรมดานอกพรุ ชาวบ้านทำนา 2 แห่ง คือ ในพรุและนอกพรุ การทำทำนบจะทำให้กำหนดปริมาณน้ำที่จะกักหรือปล่อยได้ แต่ก่อนใช้ไม้ไผ่ซ้อนแล้วเอาดินมาถม"

ช้างของโต๊ะแนแบเวาะเลาะฮฺ

"แชเลาะฮฺซื้อช้างไว้เลี้ยง 4 เชือก ซื้อมาจากยาลอตัวหนึ่ง อีกสามตัวมีคนไทยพุทธมาขาย ตัวใหญ่สุดเป็นตัวเมียราคา 1,400 บาท ตัวผู้ 1,200 เป็นตัวเมีย 3 ตัว ตัวผู้ 1 ตัว ซื้อมาสำหรับใช้ขนยาง ข้าวเปลือก ลากซุง สมัยก่อนเขาไม่มีรถใช้ ก็ใช้ช้างนี่แหละขนยางไปขายที่รือเสาะ รามัน สมัยที่ช้างราคาเชือกละ 1,200 นั้น ราคาทองอยู่ที่บาทละ 8 บาท ไม่เกิน 10 บาท ตอนนั้นเมาะอายุประมาณ 14 ปี ช้างที่แชเลาะฮฺมีตายไป 2 ตัว ที่เหลือขายช้างเพื่อไปมักกะฮฺ"

ในหลวงเสด็จบึงน้ำใส

เมาะได้เล่าอีกว่า บึงน้ำใสแห่งนี้ ในอดีตพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบันทรงเคยเสด็จมาเยี่ยวเยียนแล้ว ดังนี้

“บาโร๊ะกลาว๊ะแห่งนี้ในหลวงเคยเสด็จมาด้วย ประมาณ 30 กว่าปีที่แล้ว มาเสวยที่นี่ ชาวบ้านไม่รู้ว่าในหลวงมาเรื่องอะไร ไม่ได้มีงานอะไร อาจจะมาเรื่องปลามังกร เพราะเป็นปลาที่มีชื่อเสียง ชื่อหมู่บ้าน “บึงน้ำใส” ในปัจจุบันนั้นเป็นชื่อที่เปลี่ยนมาจาก “บาโร๊ะกลาว๊ะ” ตอนที่มีการสร้างโรงเรียนนั่นเอง ตอนในหลวงเสด็จที่นี่ยังชื่อ กลาว๊ะ เวลาปกติพรุจะเป็นที่ที่ควายอยู่ ควายจะเดินย่ำบริเวณนั้น พรุจึงเป็นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เพราะมีปุ๋ยพร้อม เวลาจะทำนาชาวบ้านไม่ต้องเตรียมดินหรือไถนา แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงให้ทำนาตรงที่ดินธรรมดา ชาวบ้านที่มีภาระเยอะก็คัดค้าน

“หลังจากนั้นมีการพัฒนาพรุเรื่อยมา มีการขุดลอกพรุ ทำถนนล้อมรอบ ปัจจุบันพรุนั้นจะทำอะไรไม่ได้แล้ว หาได้แต่ปลาเท่านั้น เมาะก็คิดว่าขาดทุนนะ เพราะจะกลับไปทำนาแบบในอดีตไม่ได้แล้ว ในพรุปลาน้อยลงเพราะเดี๋ยวนี้มีคนเยอะกว่าแต่ก่อนเยอะ แต่ก่อนปลาเยอะ ตอนที่แซเลาะฮฺเปิดทางกั้นน้ำ ชาวบ้านสามารถมาดักปลาได้โดยไม่ต้องใช้เครื่องมือใดๆ มีปลาเยอะ มีตำรวจยศนายสิบคนหนึ่งเป็นมุสลิม ช่วงที่ชาวบ้านจับปลาจากพรุ เขาพาคนซาไกมา 2 คนให้ช่วยแบกปลากลับไป เพราะปลามีเยอะมาก เมาะได้เห็นคนป่าครั้งแรกก็ตอนนั้น แซเลาะฮฺก็เลี้ยงข้าวให้กินบนแคร่หน้าบ้านตรงต้นพิกุล เมาะก็ถามว่าทำไมให้เขากินข้าวในถาดอย่างนั้น แซเลาะฮฺก็บอกว่าเขามีพิธีการไม่เหมือนกับเรา”

“ทุกวันนี้ชาวบ้านก็รู้สึกเฉยๆ ยกเว้นคนที่ขยันหน่อย ช่วงที่พรุมีน้ำเยอะก็เอาอวนไปดักจับปลา ชาวบ้านไม่ได้มีความรู้สึกผูกพันเหมือนสมัยเมาะเด็กๆ ความผูกพันน้อยลงปลาที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันก็มี ตือโบ ลาเมาะ”

อาวุธของคนสมัยก่อนที่โดดเด่น

แซได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาวุธของคนสมัยก่อนซึ่งก็คือกริชและลือเม็ง (หอก) ไว้อย่างน่าสนใจ

“เป็นสิ่งที่แซได้มาจากทวด ทวดของแซให้มา สมัยแซเด็กๆ ทวดอายุ 100 กว่าปีแล้ว อาวุธเหล่านี้มีไว้ป้องกันตัว ป้องกันโจรขึ้นบ้าน กริชไว้สำหรับติดตัว แต่ลือเม็งจะเก็บไว้ในบ้านป้องกันบ้าน เป็นอาวุธชนิดหนึ่งนอกจากใช้ป้องกันตัวแล้ว อาจจะเป็นไปได้ที่ชาวบ้านใช้ลือเม็งไว้เลี้ยงช้าง แต่คนที่นี่ใช้ปฏักเลี้ยงช้าง เท่าที่ทราบหากมีโจรขึ้นบ้าน เจ้าของบ้านก็จะใช้ลือเม็งนี้แทงโจรแซก็ไม่ทราบว่าลือเม็งนี้ผลิตที่ไหน ทวดอีกคนของแซเป็นช่างทำกริช

“กริชหรือลือเม็งนั้นสมัยก่อนไม่ได้มีทุกบ้าน เทียบกับปัจจุบันก็เหมือนการครอบครองปืน ไม่ได้มีทุกคน สองสิ่งนี้อันไหนไหนราคาเท่าไหร่แชก็ไม่ทราบเหมือนกัน โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านจะเก็บอาวุธเหล่านี้ไว้ในบ้าน นอกจากมีคนนอกเข้ามารุกรานหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะเอาออกมา สมัยแชเด็กๆ แชก็ไม่เห็นว่าคนเขาพกอาวุธเหล่านี้ เขาเก็บไว้ที่บ้าน ตัวแชก็ไม่เคยใช้”

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายเจ๊ะหามะ โดซอมิ (แช) อายุ 120 ปี และนางสิตีมีเนาะ บินติ มะสะอีด โดซอมิ อายุ 85 ปี บ้านเลขที่ 104 ม.4 ต.ตะโละหะลอ อ.รามัน จ.ยะลา วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2552

บ้านโบราณ 200 ปี ที่จือรังตาดง ที่คงสภาพแบบโบราณที่สุด

กรรเชียงยักษ์ที่พบในแม่น้ำบ้านสะโตโดยชาวบ้านกือเม็ง (ซ้ายมือ) ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา เมื่อ พ.ศ.2551

นายการีมัน สดีแม บ้านเลขที่ 9 ม.1 ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา

นักดำน้ำที่เก่งกล้าแห่งบ้านกือเม็ง ผู้พบกรรเชียงยักษ์

ปรากฏการณ์น้ำแดง (สีนามิของแม่น้ำ)

นายกอเซ็ง อาบูชิ ปราชญ์ชาวบ้านแห่งจารังตาดง

นายกอเซ็ง อาบูชิ ชาวบ้านจากบ้านจารังตาดง ต.ท่าธง อ.รามัน จ.ยะลา ได้เล่าถึงเหตุการณ์ประหลาดที่เกิดขึ้นในแม่น้ำสายบุรี เมื่อประมาณปี พ.ศ.2511 คือ เรื่องปรากฏการณ์น้ำแดงที่กลายเป็นตำนานเล่าขานของคนรุ่นก่อนตลอดลำน้ำสายบุรีมาจนถึงทุกวันนี้ ว่า

“ตอนเกิดเหตุการณ์เป็นช่วงฤดูฝนน้ำหลาก จำวันที่และเดือนที่แน่ชัดไม่ได้ คงประมาณเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคม มีชาวบ้านหลายคนได้ยินเสียงดังมาจากภูเขา หลังจากนั้นระดับน้ำในแม่น้ำสายบุรีก็เริ่มลดระดับลงจนผิดปกติ จนเห็นท้องคลอง ชาวบ้านรู้สึกประหลาดใจกับปรากฏการณ์นี้แต่ไม่ได้เฉลียวใจ ยังคงมีชาวบ้านนำสัตว์เลี้ยง วัว ควาย แพะแกะ ลงไปเลี้ยงและผูกไว้ริมแม่น้ำตามปกติ 2-3 วันต่อมาชาวบ้านทั้งหมู่บ้านได้ยินเสียงน้ำไหลบ่า ทันใดนั้นก็มีน้ำสีแดงขุ่นคลั่กไหลทะลักลงมาอย่างรวดเร็ว รุนแรง มีท่อนซุงขนาดใหญ่ ต้นยางพารา เศษต้นไม้ สัตว์เลี้ยง ขยะและเศษสิ่งของที่ถูกพัดพังทลายติดมาเป็นจำนวนมาก กระแสน้ำพัดเอาบ้านเรือนชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำพังไปหลายสิบหลัง สัตว์เลี้ยงนับพันถูกน้ำพัดพาไปจนเกือบหมด”

นายวาเละ สาระมุติ เสริมว่า “เฉพาะหมู่บ้านกือเม็งหมู่บ้านเดียว วัวควายสูญหายไป 224 ตัว ชาวบ้านหลายสิบครอบครัวสิ้นเนื้อประดาตัว ต้องกางเต็นท์อาศัยอยู่บนถนนเกือบเดือนกว่าจะสามารถซ่อมแซมสร้างบ้านชั่วคราวขึ้นมาใหม่ได้โดยการเก็บเศษไม้สังกะสีที่น้ำพัดพามา บางคนเดินตามหาสัตว์เลี้ยงที่ถูกน้ำพัดพาไปติดอยู่ตามกิ่งไม้ ง่ามไม้ริมแม่น้ำ ชาวบ้านเล่าว่า กุ้ง หอย ปู ปลาลดลงหายไปจากแม่น้ำจำนวนมาก ซากสัตว์ตาย ซุง และเศษไม้ถูกน้ำพัดพาไปทับถมบริเวณชายหาดปากแม่น้ำสายบุรีเป็นจำนวน

มาก เหม็นคลุ้งไปทั่ว ชาวบ้านไม่กล้ากินปลาไปหลายเดือน การเกิดสึนามิทางชายฝั่งทะเลอันดามันก็เกิดปรากฏการณ์คล้ายกัน คือน้ำทะเลจะลดระดับลงอย่างผิดปกติ ก่อนเกิดคลื่นยักษ์ ชาวบ้านบางคนเลยเรียกปรากฏการณ์นี้ว่าเป็นสึนามิของแม่น้ำ

ชาวบ้านมีข้อสังเกตว่าก่อนเกิดเหตุการณ์นี้มีการบุกเบิกทำสัมปทานป่าไม้ ทำเหมืองแร่ เปิดนิคมสร้างตนเอง และทำสวนยางสงเคราะห์กันอย่างกว้างขวางบริเวณป่าเขตต้นน้ำ เป็นไปได้ว่าทำให้เกิดภูเขาถล่มลงมาปิดแม่น้ำในบางบริเวณทางต้นน้ำกลายเป็นเขื่อนดินกั้นน้ำ ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำลดลงอย่างรวดเร็ว ต่อมาเมื่อน้ำบริเวณเหนือเขื่อนดินถล่มมีปริมาณมากขึ้นจนเขื่อนต้านไม่ไหวก็เลยทะลักพังทลายลงมา เกิดเป็นปรากฏการณ์น้ำแดงหรือสึนามิแม่น้ำดังกล่าว

2.1.4 พรุโต๊ะแนแว แหล่งทรัพยากรของบ้านกือเม็ง

จากการสำรวจโดยใช้วิธีการทำแผนที่เดินดินร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีการหาอยู่หากินและผูกพันกับแหล่งทรัพยากร 3 แห่ง ได้แก่

1) พรุโต๊ะแนแว เป็นระบบนิเวศน้ำจืด มีน้ำขังสลับแห้งตลอดปี ชุมชนใช้เป็นพื้นที่ทำนาและทำประมงน้ำจืดมาหลายชั่วอายุคน เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนน้ำท่วม ให้ผลผลิตสูง ตั้งชื่อพื้นที่ตามชื่อคนคือ โต๊ะแนแว ซึ่งเป็นหมอประคำศักดิ์สิทธิ์ในสมัยอยุธยา ลงมาตามหาช้างเผือกซึ่งใช้เป็นช้างศึกประจำตัวพระมหากษัตริย์ เดินทางลงจากอยุธยาถึงเมืองรามัน และมาเสียชีวิตที่บ้านกือเม็ง ชาวบ้านจึงฝังศพของท่านไว้ที่ริมบึง และตั้งชื่อบึงตามชื่อท่านว่า บึงโต๊ะแนแว
2) พื้นที่ทุ่งหญ้า เป็นทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ริมพรุเหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์ เช่นวัว ควาย แพะแกะ และใช้เป็นที่ทำนาหว่านในฤดูฝน ปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่มีการบุกรุกเปลี่ยนสภาพเป็นสวนยาง และทำอ่างเก็บน้ำของรพช. และส่วนหนึ่งเป็นที่ของราชพัสดุ
3) พื้นที่วังปลา อยู่ในแม่น้ำสายบุรีบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า ลูโบ๊ะสะโตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำสายบุรีช่วงที่ไหลผ่านหมู่บ้าน เป็นบริเวณที่มีน้ำลึก มีปลาหลายชนิดชุกชุม ชาวบ้านร่วมกันตั้งเป็นพื้นที่อนุรักษ์และวางกติกาในการจับปลาคือ ตกเบ็ดได้อย่างเดียว ห้ามวางยาเบื่อ ห้ามระเบิดปลา และห้ามใช้อวนทุกชนิด มีความยาวตามลำน้ำประมาณ 1,000 เมตร ซึ่งปัจจุบันบริเวณพื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของลูกหลานโต๊ะลูโบ๊ะ และดูแลโดยโต๊ะกือเม็ง

เมื่อโต๊ะกือเม็งถึงแก่กรรมศพของท่านถูกนำมาฝังไว้ในบริเวณสวนดูซง ริมแม่น้ำสายบุรี ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นกรรมสิทธิ์ของตระกูลนายดอรอนิง มีรอสนิง

จากการเดินสำรวจและแลกเปลี่ยนพูดคุยกับชาวบ้านอาวุโส พบร่องรอยหลักฐาน และเรื่องราวเล่าขานเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปรากฏในพื้นที่อยู่มากพอสมควร เรื่องราวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและน่าเชื่อถือ สามารถทำเป็นแผนที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ ซึ่งแสดงถึงความสำคัญทางสังคมของพื้นที่แห่งนี้

พื้นที่ต่างๆ ในพรุโต๊ะแนแวนี้มีชื่อกำกับอยู่จำนวนมาก มีประวัติศาสตร์ ตำนานเล่าขานซึ่งปรากฏอยู่ในความคิดของชาวบ้านที่หาอยู่หากินอยู่ในพรุ เป็นที่ฝังศพของบรรพบุรุษที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ชาวบ้านมีความระลึกผูกพันและมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่มาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่เหล่านี้คนภายนอกไม่เข้าใจคิดว่าเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไร้ค่า ควรพัฒนาให้เป็นรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งบอกว่าพื้นที่เหล่านี้คือซูเปอร์มาเกตของคนยากคนจน คนด้อยโอกาส ไม่มีที่ดิน เป็นสวัสดิการของชุมชน แต่ละพื้นที่ในพรุมีบทบาทหน้าที่ทางนิเวศวัฒนธรรมที่ละเอียดอ่อนและซับซ้อน

ระบบนิเวศพรุโต๊ะแนแว ที่พึ่งของคนจน คนด้อยโอกาส

พรุ ระบบนิเวศในความหมายของชาวบ้าน

- เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ
- เป็นแก้มลิงของแม่น้ำ ถ้าแม่น้ำเป็นรถ พรุก็เป็นล้อ
- มีพื้นที่ซึ่งเป็นสิทธิส่วนตัว เช่น ที่นา ที่สวน และพื้นที่ส่วนร่วม/สาธารณะ เช่น พรุ บึง ทุ่งหญ้า สายน้ำ ชาวบ้านแบ่งเป็น 4 ส่วน น้ำ ป่า นา ทุ่ง
- เป็นซุปเปอร์มาเกต ปัจจัย 4 ของชุมชน เป็นความมั่นคงของชีวิต
- เป็นโรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นแหล่งเรียนรู้ ฝึกอาชีพของท้องถิ่น
- เป็นสิทธิชุมชน เป็นสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ
- มีประวัติศาสตร์ มีจิตวิญญาณของท้องถิ่น
- พรุต้องการการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และความเคารพต่อท้องถิ่น
- เป็นเฮาะออแฆมามา ของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพรุ นา สายน้ำ ภูเขา

บ้านกือเม็ง มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 20,400 ไร่ แบ่งเป็น

- ที่อยู่อาศัย ประมาณ 1,000 ไร่
- สวนยางพารา ประมาณ 16,000 ไร่
- สวนผลไม้ ประมาณ 1,500 ไร่
- นาพรุ ประมาณ 400 ไร่
- พื้นที่ว่างเปล่า ประมาณ 1,500 ไร่

(แหล่งข้อมูล นายวาเละ สาระมุติ อดีตผู้ใหญ่บ้านกือเม็ง)

อ่างเก็บน้ำรพช. รูปตัว U และประตูน้ำชลประทาน

บึงโต๊ะแนแวหรือพรุโต๊ะแนแว เป็นระบบนิเวศพรุน้ำจืดที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสายบุรี เป็นพื้นที่หาอยู่หากินที่สำคัญของชาวบ้านในเขต ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่อื่นๆ ในละแวกใกล้เคียง ชาวบ้านถือว่าพรุโต๊ะแนแวเป็นเหมือนซุปเปอร์มาร์เกตของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนยากจนด้อยโอกาสที่ไม่มีที่ทำกินในหมู่บ้านจะใช้พรุโต๊ะแนแวเป็นแหล่งแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อการดำรงชีวิต ทำสวน ทำไร่ ทำนา เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย และประกอบกิจกรรมทางสังคมมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพื้นที่พรุโต๊ะแนแวจึงมีความสำคัญทางด้านนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่พรุ จะรู้ว่ามีบริเวณอะไรอยู่บ้าง มีชื่อเรียกแต่ละบริเวณว่าอะไร สำหรับคน สัตว์และพืช ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ไม่มีอยู่ในแผนที่ทางภูมิศาสตร์แต่อยู่ในความคิดและจิตสำนึกของผู้คนในท้องถิ่น เป็นความรู้สึกที่ผูกพันฝังลึกมายาวนานตลอดประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของพรุโต๊ะแนแวจะประกอบไปด้วย 4 ส่วนคือ 1) ส่วนที่เป็นแหล่งน้ำ 2) ส่วนที่เป็นป่าพรุ 3) ส่วนที่เป็นทุ่งหญ้า ซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้ในอดีตจะถือเป็นสมบัติส่วนรวม และ 4) ส่วนที่เป็นนา ซึ่งเป็นสมบัติส่วนบุคคล ทั้ง 4 ส่วนชาวบ้านจะใช้ประโยชน์แตกต่างกันออกไปตามบทบาทหน้าที่ เช่น แหล่งน้ำ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากน้ำทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ใช้เครื่องมือ เช่น ยาลอ (แห) ปุกะ (อวน) ยือกะ (สุ่ม) ตาโอะ (เบ็ด) และตาโก (ยอ) เป็นต้น ป่าพรุยังเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ยาสมุนไพร หาน้ำผึ้งป่าและล่าสัตว์ ทุ่งหญ้าใช้เลี้ยงปศุสัตว์ ทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ และที่นาใช้ปลูกข้าว และพืชไร่ เป็นต้น

จากการเดินสำรวจพื้นที่ในบริเวณพรุโต๊ะแนแว และสอบถามจากชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์อยู่ในพรุ พบว่ามีพื้นที่สำคัญที่มีชื่อเรียกต่างๆ กัน (ดูรูปที่ ประกอบ) เช่น

- บาโงกูแบบือซา (โคกปลักน้ำใหญ่)
- กูแบบือซา (ปลักน้ำใหญ่)
- บาโงตาเนาะแมเราะ (โคกดินแดง)
- ปันแย (ยาว)
- มูโลรอแตซาโบะ (ปากหวายกาบมะพร้าว)
- ฆือฆง (น่ากลัว)
- ปูลายามู (เกาะชมพู่)
- ฆือลองโต๊ะมะ (หนองน้ำโต๊ะมะ)
- ตาลีจือเนาะ (เชือกจือเนาะ)
- ดาแลกายู (ไม้ลึก)
- ทาเนาะ (ทำนบกั้นน้ำ)
- บาโงโต๊ะแนแว (โคกโต๊ะแนแว)
- ฆือลองสะนอ (หนองน้ำต้นประดู่)
- ฆือลองพงกือแย (คูน้ำต้นหว้า)
- บาโระฆาบุ (พรุฆาบุห์)
- ตะโละจุ (อ่าวจุ)
- ตะโละงา (อ่าวงา)
- กาแลจือเนาะ (ท่าเรือต้นจือเนาะ)
- ปียุง (เต่ามะเฟือง)
- กูโบร์โต๊ะแนแว (สุสานโต๊ะแนแว) เป็นต้น

ชาวบ้านที่พึ่งพาพรุโต๊ะแนแวเกือบทุกคนจะรู้ว่าที่ไหนมีอะไร เมื่อไหร่ เช่น วัวควายตอนเช้า ตอนเที่ยง ตอนบ่าย จะหากินอยู่ที่ไหน การตั้งชื่อสถานที่ในพรุ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบที่มาที่ไป สันนิษฐานเอาว่า คงสังเกตจากสิ่งที่เด่นของพื้นที่ เช่น ต้นไม้ ลักษณะภูมิประเทศที่มีลักษณะเฉพาะ ชื่อคนที่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ สุสานของบุคคลสำคัญ สภาพของพื้นที่ซึ่งมีผลต่อจิตใจของคน เป็นต้น ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าเมื่อก่อนพรุโต๊ะแนแวอุดมสมบูรณ์มาก มีสัตว์ป่า นกนานาชนิด ผึ้ง และสัตว์น้ำชุกชุมมาก บริเวณที่ลุ่มมีการทำนาพรุ บริเวณที่เป็นที่ราบหรือโคกเนินชาวบ้านจะใช้ทำนาหว่าน นาดำ บริเวณหนอง พรุ ใช้ทำเป็นที่ประมงหาปลาและสัตว์น้ำ บริเวณที่เป็นป่าพรุ ป่าสาคู ชาวบ้านใช้เป็นที่หาของป่า ล่าสัตว์ หาสมุนไพร ไม้ใช้สอย บริเวณทุ่งหญ้าใช้เลี้ยงสัตว์

ชาวบ้านเล่าว่าพื้นที่บางส่วนในพรุโต๊ะแนแว เป็นกรรมสิทธิ์ของชาวบ้าน มีเอกสารสิทธิ์รับรอง พื้นที่ส่วนใหญ่ ในพรุเป็นดินดีอุดมสมบูรณ์มากเหมาะสำหรับการทำนาปลูกข้าวและการทำสวนทำไร่ มีน้ำท่วมทุกปีตามฤดูกาล น้ำท่วมหลากพัดพาเอาตะกอนและปุ๋ยลงมาทับถมตามธรรมชาติ ชาวบ้านไม่จำเป็นต้องซื้อปุ๋ยมาใส่ ชาวบ้านจะทำนาในพื้นที่ปีเว้นปีเพื่อพักดิน แปลงหนึ่งปลูกข้าว อีกแปลงหนึ่งพัก ใช้เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ปีต่อไปก็สลับกัน ทำให้ดินคงความอุดมสมบูรณ์ได้ยาวนาน ปีหนึ่งชาวบ้านได้ผลผลิตข้าวเปลือกประมาณ 150-200 กันตัง/ไร่ (1 กันตัง = 4 ลิตร)

ประมาณก่อนปีพ.ศ. 2536 มีโครงการจากข้างบนลงมาในพรุโต๊ะแนแว เป็นโครงการขุดลอกหนองน้ำลำคลองธรรมชาติ ชื่อโครงการขุดลอกบึงโต๊ะแนแว ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา ของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สร้างให้ราษฎรเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านจำได้ว่าเป็นสมัยนายอำเภอรามันชื่อนายอุทัย (จำนามสกุลไม่ได้) นอกจากนั้นยังมีโครงการขุดลอกหนองน้ำบึงโต๊ะแนแวของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กระทรวงมหาดไทย ได้สร้างอ่างเก็บน้ำรูปตัว U ขนาดความจุ 72,000 ลูกบาศก์เมตร ในบริเวณใกล้เคียงกัน ตอนที่โครงการเข้ามาชาวบ้านไม่เข้าใจและ ไม่เคยรู้เรื่องมาก่อนว่าโครงการมีความเป็นมาอย่างไร เวลานั้นชาวบ้านมีความสับสนวิตกกังวลกันมาก มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันว่าจะทำอย่างไรดี ชาวบ้านมีความไม่พอใจผู้ใหญ่บ้าน (นายมาโนช อาตา ผู้ใหญ่บ้านบ้านกือเม็งคนปัจจุบัน) ที่ไม่ได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านให้ดีก่อนที่จะรับโครงการเข้ามา ชาวบ้านบางส่วนเห็นว่าทั้ง 2 โครงการเป็นโครงการที่ไม่มีประโยชน์กับชาวบ้าน แต่เป็นผลประโยชน์ของเจ้าของโครงการร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ไม่โปร่งใส ชาวบ้านไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม ตอนนั้นชาวบ้านกือเม็งได้รวมตัวกันประท้วงโครงการที่มัสยิดตะโละสดาร์ และต้องการให้ผู้ใหญ่บ้านลาออกจากตำแหน่ง นายอำเภอรามันส่งปลัดอำเภอมาไกล่เกลี่ย มีการใช้ผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นนอกพื้นที่เข้ามาคุกคามและกดดันชาวบ้านให้ยุติเรื่องราว ให้โครงการดำเนินต่อไปได้ ชาวบ้านเล่าว่ามีชาวบ้านเดือดร้อนมาก เพราะพื้นที่บริเวณที่ใช้ทำโครงการคือบริเวณบาโงกูแบบือซา เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจำนวนมากใช้ทำนาหว่านปลูกข้าวเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านหลายคนที่สูญเสียพื้นที่ทำนาไม่ได้รับแม้แต่ค่าเวณคืนที่ดิน มีบางคนเท่านั้นที่ได้รับบ้างแต่ไม่คุ้มกัน เท่าที่จำได้ชาวบ้านที่ทำนาอยู่ในพื้นที่บริเวณบาโงกูแบบือซา บางคนยังมีชีวิตอยู่ บางคนเสียชีวิตแล้ว เช่น แซโม๊ะ (จำนามสกุลไม่ได้) อยู่ ม.2 ต.อาซ่อง, ดือราแม ยามาซิ, สการียา มาแจ, วาเละ สาระมุติ, มาหะมะ แมะแล, มะดาโอ๊ะ แมแล, อาแว ซีเซ็ง, นาแว สะเตะ (เปาะอิง), เจ๊ะโซ๊ะ (จำนามสกุลไม่ได้ เสียชีวิตแล้ว), ยูโซ๊ะ สะดีแม, เมาะแย (จำนามสกุลไม่ได้), เมาะเยาะ (จำนามสกุลไม่ได้) วามะ ปะดอรอสะ, สือน๊ะ สะดีแม, เจะแซ

เจะเย๊าะ, รอเซะ แมมอง เป็นต้น ส่วนชาวบ้านที่ทำประมงหาปลาในพื้นที่เท่าที่จำได้ เช่น ดอเลาะ จิเซ็ง, อาลียะ ชิเย๊าะ, ตอเย๊ะ เปาะมะแอ, เตาะดอ มาเละ, ดอเลาะ ซาเด๊าะ, มะแอ ซิเย๊าะ, เปาะวอ กีเยาะ เป็นต้น

หลังจากโครงการสร้างเสร็จไม่นาน ชาวบ้านเริ่มสังเกตเห็นผลกระทบจากโครงการ เช่น น้ำในพรุเริ่มแห้ง เพราะน้ำส่วนใหญ่จะระบายลงไปในอ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นที่ต่ำ ปศุสัตว์ต้องสูญเสียพื้นที่และเส้นทางหากินดั้งเดิม สัตว์เลี้ยงและเจ้าของต้องเปลี่ยนเส้นทางหากินใหม่ ชาวบ้านเล่าว่ามีวัวควายลงไปกินน้ำในพื้นที่โครงการ แล้วขึ้นไม่ได้ตกไปตายเกือบทุกปี เท่าที่จำได้ไม่ต่ำกว่า 10 ตัวแล้ว เนื่องจากบ่อน้ำของรพช. และร่องน้ำของชลประทานมีความลึกและชันมาก สัตว์ลงไปกินน้ำแล้วขึ้นมาลำบาก ชาวบ้านบางส่วนที่สูญเสียที่ทำกินและนักฉวยโอกาสบางคนเริ่มมีการบุกรุกพื้นที่สาธารณะปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน เนื่องจากทำนาแบบเดิมไม่ได้แล้ว ชาวบ้านเกิดความขัดแย้งกันมากขึ้น สัตว์ป่า สัตว์น้ำลดน้อยถอยลงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของชาวบ้านทุกคนที่ชีวิตพึ่งพาอาศัยพรุค่อนข้างชัดเจน ชาวบ้านมีความต้องการให้มีการฟื้นฟูพรุโต๊ะแนแวให้มีความเป็นธรรมชาติมากขึ้น ลดความกดดันจากภัยคุกคามต่างๆ และปลอดจากโครงการพัฒนาที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วม

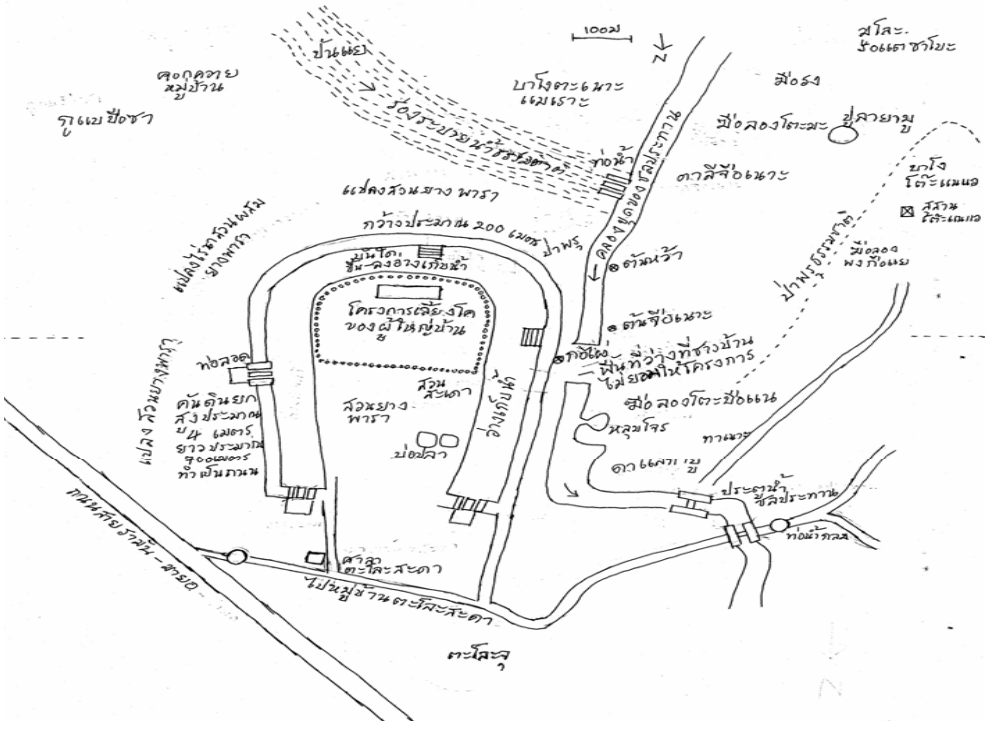

แผนที่สังเขปโครงการอ่างเก็บน้ำรูปตัว U และประตูน้ำชลประทานในบริเวณ
พื้นที่บาโงกูแบบือซา ในพรุโต๊ะแนแว บ้านกือเม็ง ต.อาซ่อง อ.รามัน จ.ยะลา

ข้อมูล: รายงานการวิจัยโครงการศึกษาการพัฒนาชุมชนโดยชุมชน (มีส่วนร่วม) กรณีศึกษาบ้านกือเม็ง 2552: 35-38)

ประวัติการสร้างชุมชนนัดคอมิฮฺ (ตลาดนัดวันพฤหัส)

โต๊ะชัยคฺเศาะมัด กาโบล เป็นผู้บุกเบิกสร้างชุมชนที่นี่เมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ท่านเป็นชาวอัฟกานิสถาน เชื้อสายปาทาน เกิดที่กรุงคาบูล เมืองหลวงของอัฟกานิสถาน เดินทางมาค้าขายที่ปัตตานี พาครอบครัวมาอยู่ที่นี่ด้วย คนท้องถิ่นจึงเรียกว่า คนกาโบย ซึ่งเพี้ยนมาจากคำว่า คนคาบูล นั่นเอง ชัยคฺเศาะมัดมีบุตรชายชื่อซีวู ซีวูเป็นผู้สืบทอดอาชีพค้าขายโดยเฉพาะผ้าจากอินเดีย ปากีสถาน และกรุงคาบูล ซีวูผู้นี้แหละที่เป็นคนแรกที่เปิดตลาดนัดวันพฤหัสหรือชาวมลายูจะเรียกว่านัดคอมิฮฺ

ตลาดนัดคอมิฮฺเริ่มดำเนินการหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นับเป็นศูนย์กลางตลาดค้าขายของชาวบ้านที่ตั้งอยู่ในทำเลที่ดี ทำให้ชาวบ้านในรอบๆ อำเภอทุ่งยางแดง สามารถมาทำการซื้อขายข้าวของเครื่องใช้จำเป็นและผลผลิตทางการเกษตรได้

ประวัติการสร้างถนนจากสี่แยกนัดคอมิฮฺไปยังหมู่บ้านปูลาจือปือแร (หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำดำ)

ย้อนไปเมื่อครั้งตำบลน้ำดำยังเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอมายอ ในช่วงที่หลวงรัตนมนตรี กูมูดอ อับดุลบุตร (พระยาพิพิธภักดี) ดำรงตำแหน่งนายอำเภอมายอระหว่าง เดือนตุลาคม พ.ศ.2466 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 (ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดปัตตานี กระทรวงมหาดไทย พ.ศ.2528 :50)

นายมะมิง (ไม่ทราบนามสกุล) อดีตผู้ใหญ่บ้าน ม.1 (ปูลาจือปือแร) ตำบลน้ำดำ ชาวบ้านเรียกท่านว่า “แซแนแบ” นายมะมิง ในฐานะผู้ใหญ่บ้านได้ปรึกษากับชาวบ้านและผู้อาวุโสในสมัยนั้นคือโต๊ะชัยคฺเศาะมัด แห่งนัดคอมิฮฺ เพื่อดำเนินการสร้างถนนจากนัดคอมิฮฺเข้าไปยังหมู่บ้าน ปูลาจือปือแร โดยวิธีปากะ (มาจากภาษาอาหรับ มูฟากัต) หรือการให้ความร่วมไม้ร่วมมือกัน ใช้อุปกรณ์จำพวก จอบและเสียม

ในการขุดดินและยกพื้นดินทำถนนใหม่ เมื่อมาถึงหมู่บ้านบือแนโฉลง การทำถนนก็ต้องหยุดชะงักไป เนื่องจากไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดิน คือ โต๊ะกูตือริ

แชแนแบและผู้ใหญ่มะปิงา ได้ไปรายงานและปรึกษากับกูมูดอ (พระยาพิพิธภักดี) ซึ่งเป็นนายอำเภอขณะนั้น นายอำเภอได้แนะนำให้แชแนแบไปบอกชาวบ้านว่าให้ไปทำถนนในส่วนอื่นก่อน ที่ดินของโต๊ะกูตือริ อย่าเพิ่งไปแตะต้อง นายอำเภอบอกกับแชแนแบให้ไปบอกโต๊ะกูตือริว่านายอำเภอขอพบวันที่โต๊ะกูต้องไปพบกับนายอำเภอ กูมูดอ พิพิธภักดี แชแนแบและลูกบ้านได้ลงมือทำถนนในพื้นที่ครองครองของโต๊ะกูตือริจนสำเร็จ

พรุลานควาย

พรุลานควาย เป็นทรัพยากรแผ่นดินที่ให้คุณค่าอเนกอนันต์ต่อชาติผู้คนทุกยุคทุกสมัยนานหลายศตวรรษ ถึงเวลาแล้วที่ชุมชนโดยรวมต้องตระหนักถึงความสำคัญ และร่วมมือกันรับผิดชอบช่วยดูแลป้องกัน อย่าให้มีภาระการณ์หรือโครงการที่จะสร้างผลกระทบต่อพรุลานควายที่เป็นสมบัติของชุมชนต้องพบจุดจบเพราะน้ำมือของผู้คนที่ขาดความเข้าใจ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

พรุลานควายเป็นสถานที่ครั้งหนึ่งครูเปาะสู วาแมดีสา ผู้นำขวัญใจคนท้องถิ่น นักพัฒนาที่ใช้วิถีแห่งปราชญ์ชาวบ้าน ดูแล จัดการ จัดสรรผลประโยชน์ ให้ชุมชนอย่างเป็นธรรม ท่านเคยใช้พรุลานควายแห่งนี้เป็นที่หลบภัย ในขณะที่ท่านจับอาวุธต่อสู้กับอำนาจอธรรม ต้นไม้ใหญ่ที่หนาทึบ ในพรุลานควายนี้เองเป็นแหล่งหลบภัย จากการจู่โจมของกองกำลังทางราชการทั้งเฮลิคอปเตอร์ และหน่วยลาดตระเวนไว้อย่างปลอดภัย พรุลานควายจึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าค้นคว้าอีกมากมาย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ “พรุลานควาย”

น้ำจากภูเขาไหลผ่านที่สูงลาดชันเร็วและแรงกัดเซาะแผ่นหินและดินนานกลายเป็นร่องลึก สายน้ำจะค่อย ๆ ชะลอความเร็วถึงที่ราบลุ่มเบื้องล่าง ซอกซอนเลี้ยวลดคดเคี้ยวไปตามจุดอ่อนที่สุดของแผ่นดิน สร้างห้วยหนองคลองบึงเป็นแหล่งรองรับน้ำคอยเวลาไหลซึมลงสู่แหล่งน้ำใต้ดินเบื้องล่าง และน้ำจะค่อย ๆ

ทยอยระบายลงสู่แม่น้ำทีละน้อยหล่อเลี้ยงแม่น้ำให้มีน้ำไหลรินอยู่เสมอตลอดทั้งปี แม้ยามฤดูแล้งระบบห้วยหนองคลองบึงที่เกิดจากอิทธิพลของแม่น้ำนี้คือ ระบบพรุน้ำจืด ในเขตจังหวัดยะลาและปัตตานี เรียกว่า บาโร๊ะ หือ บาโม๊ะ

พืชพันธุ์และสัตว์ป่าใช้น้ำ ตะกอนและแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์จากป่าพรุเป็นปัจจัยในการสร้างชุมชนระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ และมีลักษณะพิเศษจำเพาะตัวซึ่งไม่เหมือนระบบนิเวศอื่น ๆ เกี่ยงโยงไปสู่การนวัตกรรมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องพึ่งพาให้มีลักษณะจำเพาะและผสมกลมกลืนตามไปด้วยเช่นกัน

ภัยคุกคามพรุลานควาย :

โดยวิถีชีวิตของชุมชนแต่เดิม เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เอื้ออาทรต่อพรุ เป็นการใช้พรุบนพื้นฐานของความเคารพนับถือต่อกัน ชุมชนกับพรุที่พึ่งพาอาศัยกันอย่างซับซ้อนกลมกลืนความเสื่อมโทรมของพรุลานควายเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีการพัฒนาแบบขุดลอก สร้างคันกั้นถมซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ของแม่น้ำกับระบบพรุถูกแยกส่วนออกจากัน เส้นทางน้ำถูกเปลี่ยนแปลงทิศทาง ส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบที่เป็นฐานความจุของระบบนิเวศ ซึ่งเป็นทุนกำหนดอัตราการผลิตของระบบการเกิดน้ำท่วมถาวร ป่าเสื่อมโทรม พื้นที่ทุ่งหญ้าลดลง พรุตื้นเขิน การระบาดของพืชน้ำอย่างรวดเร็ว และการลดลงทั้งชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำสัตว์ป่ากระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแรง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาเศรษฐกิจสังคม และความมั่นคงของชุมชนรอบพรุ ผลการวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุความเสื่อมโทรมของพรุลานควายจากการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบพรุ มีความเห็นตรงกันว่าเกิดจากการสร้างประตูกั้นน้ำ การสร้างคันถนนรอบพรุ การถมคลองระบายน้ำจากพรุลงสู่แม่น้ำเป็นสาเหตุสำคัญ รองลงไปคือการทำเกษตรเชิงเดี่ยว โรงงานอุตสาหกรรมที่จังหวัดยะลา และชาวบ้านจากนอกพื้นที่ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากพรุอย่างขาดความเข้าใจและไม่มีจิตสำนึก ชาวบ้านหลายคนมีความเห็นว่าสาเหตุสำคัญอยู่ที่ชุมชนเอง ซึ่งความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับพรุได้หายไปจากความคิดหมดแล้ว ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดคือ การเลือนหายไปของสวนดูซงที่ถูกแทนที่ด้วยสวนยาง สวนลองกองที่เป็นพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวถูกปลูกเพื่อแลกกับเงินการลดลงของควายที่ถูกแทนที่ด้วยรถไถเดินตาม การหายไปของนาพรุและวิถีชีวิตดั้งเดิมพรุลานควาย สร้างความขมขื่นใจให้แก่ชุมชนทุกครั้ง เมื่อนึกถึงภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าพรุในอดีต เพราะความจริงของปัจจุบัน

มีแต่ร่องรอยของการพัฒนาในลักษณะของอนุสาวรีย์ทางวิศวกรรมเต็มพรุไปหมด เช่น เขื่อน ประตูกั้นน้ำ ถนน คลองส่งน้ำ อ่างเก็บน้ำ นายักษ์ สนามฟุตบอล ฯลฯ ซึ่งไม่ตอบวัตถุประสงค์ของการสร้างตามที่บอกไว้ในโครงการ และไม่เกิดประโยชน์ตามที่ชาวบ้านต้องการ มิหนำซ้ำ ยังก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต อาชีพ และสร้างความแตกแยกขัดแย้งกับชุมชนในวงกว้าง ชาวบ้านมองภาพการจัดการพรุของรัฐว่าเป็นการแสวงประโยชน์เชิงนโยบาย ใช้พรุซึ่งเป็นที่สาธารณะเป็นแหล่งฟอกเงิน ชาวบ้านเปรียบเทียบว่าโครงการที่เข้ามาดำเนินการในพรุแต่ละโครงการเหมือนกับการที่ ไก่ แพะ ช้าง เดินเข้ามาในพรุ ซึ่งเป็นพื้นที่เฉอะแฉะเมื่อไก่เดินมาก็เกิดรอยเท้าไก่ เมื่อแพะเดินตามมารอยเท้าแพะก็กลบรอยเท้าไก่ และเมื่อโครงการใหญ่ซึ่งเปรียบเหมือนช้างตามมรอีกที่รอยเท้าช้างก็กลบรอยเท้าแพะและไก่ทั้งหมด สุดท้ายก็คือตรวจสอบอะไรไม่ได้ ชาวบ้านก็ต้องรับกับผลกระทบไปตามยถากรรม

ความพยายามในการแก้ปัญหาพรุลานควาย :

ปัญหาพรุลานควาย เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับวิธีคิด และโครงสร้างเหมือนกับที่ชาวบ้านบอกว่า ปัญหาพรุเป็นปัญหาที่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาตั้งแต่สมัยผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ชาวบ้านถูกล้างสมองจนควายและวัวพรุหายไปจากความคิด และกลายเป็นเหยื่อของกระแสบริโภคนิยม และใช้เงินเผาทุน เผาพรุอย่างขาดความเข้าใจ **ชาวบ้านที่มีความห่างใยอนาคตของพรุได้ร่วมกันคิดเพื่อหาทางออกสำหรับปัญหาโดยเสนอกรอบคิดว่า การแก้ปัญหาพรุลานควายต้องแก้ที่ความคิดของคน ต้องรื้อความคิดของคน ต้องตามหาความคิด วิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นทุนทางสังคมและมีคุณค่าต่อความมั่นคงของชุมชนกลับคืนมาให้ได้** เมื่อได้แนวคิดเบื้องต้นแล้ว ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันคิดต่อไปว่าจะใช้วิธีการอย่างไร ก็ได้กลยุทธ์ว่าควรเดินคุยเรื่องควายไปตามหมู่บ้านรอบพรุเพื่อสร้างกลุ่มเครือข่าย และได้เรียนรู้หมู่บ้านกับพรุไปพร้อม ๆ กัน การคุยเรื่องควายสามารถเชื่อมโยงไปกับเรื่องอาชีพ ปัญหาของพรุ และความเข้าใจเกี่ยวกับพรุ รวมไปถึงความต้องการของชุมชน และทิศทางการพัฒนาฟื้นฟูพรุในอนาคตด้วย ความคิดเรื่องการเดินตามหาควาย ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านหลายหมู่บ้าน จนในที่สุดได้พัฒนาเป็นโครงการการวิจัยท้องถิ่นเรื่อง **“การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์พรุลานควาย”** ซึ่งมีคุณอายิ อาแว เป็นหัวหน้าโครงการ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อค้นหาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพรุลานควาย รวมทั้งปัญหาสาเหตุของพรุ ความต้องการของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและ

เครือข่ายผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้โจทย์ที่เกี่ยวโยงกับพรุ ผลจากการดำเนินโครงการ ทำให้เกิดเครือข่ายพรุลานควายที่ประกอบไปด้วยตัวแทนจากหมู่บ้านอย่างน้อย 14 หมู่บ้าน ซึ่งมีความคาดหวังกันว่าจะพัฒนาไปสู่การเกิดเป็นสภาพรุอย่างเป็นรูปธรรม ที่จะมีบทบาทในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดนโยบาย และหามาตรการในการจัดการพรุให้เกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง

ผลจากการทำงานร่วมกันของเครือข่ายพรุลานควายกับนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โรงเรียนทุ่งยางแดง วิทยาคม เป็นต้น ทำให้ได้ฐานข้อมูลทางด้านทรัพยากรชีวภาพ ภูมิประเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติพื้นที่/ชุมชน และองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งโจทย์ที่น่าสนใจ ซึ่งสามารถพัฒนาไปเป็นงานและโครงการสำคัญได้ต่อไปในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นโครงการด้านการพัฒนาอาชีพจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญา และงานฟื้นฟูพรุให้เกิดทุนและความจุเพิ่มขึ้น การเดินตามหาความคิดเกี่ยวกับควายที่หายไป อย่างน้อยทำให้ชาวบ้านที่แลแวะ ตำบลตะโละแมะนา หันมาสนใจทำปุ๋ยชีวภาพจากผักตบชวา เพื่อแก้ปัญหาวัชพืชน้ำในพรุ ที่ปาเซปูเจ๊าะ ตำบลปากู ร่วมกันทำป่าสาคูชุมชนกาเม็ง ตำบลอาซ่อง และที่อารังตาดง ตำบลท่าธง กำลังทำวังปลาในแม่น้ำสายบุรี และอีกหลายหมู่บ้านเครือข่ายได้ร่วมกันทำกองทุนควาย ซึ่งเป็นผลมาจากงานวิจัยที่ช่วยสร้างจิตสำนึกมาตั้งแต่ต้น ความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพรุลานควาย ก็คือความเข้าใจที่มองเห็นว่าพรุคือประเทศไทย เราสามารถเรียนรู้ประเทศไทยจากพรุ และทิศทางการฟื้นฟูและจัดการพรุให้เกิดความมั่นคงยั่งยืนได้ แหละนี่คือข้อเสนอของชาวบ้านต่อทิศทางของภาคใต้ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2545 ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่ได้กล่าวไว้ว่า **“การพัฒนาที่ยั่งยืน ก็คือการหยุดพัฒนา”**

การพัฒนาและจัดการพรุที่ผ่านมา มีข้อสรุปชัดเจนแล้วว่า เกิดความเสียหายกับชาวบ้านมากกว่าได้ประโยชน์ที่ผ่านมาชาวบ้านไม่เคยได้เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และรัฐไม่เคยจริงใจ ชาวบ้านจะขาดความเข้าใจและตกเป็นเหยื่อของความไม่เข้าใจมาโดยตลอด เสียงเรียกร้อง ณ เวลานี้ คือการขอเข้าไปมีส่วนร่วม และการใช้กลยุทธ์เพื่อเข้าไปครอบครองสิทธิของชุมชนตามรัฐธรรมนูญ แต่พรุและที่สาธารณะส่วนใหญ่จะถูกครอบครองสิทธิโดยกลุ่มที่สามารถเข้าถึงทรัพยากร กลายเป็นเนื้ออยู่ในปากเสือ การยึดสิทธิของชุมชนคืนมาจึงเป็นเรื่องที่ยุ่งยากลำบาก ชาวบ้านเครือข่ายพรุลานควายจึงพยายามสร้างเครือข่าย สร้างความเข้าใจ สร้างงาน และกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดบารมีและศรัทธาเป็นที่ยอมรับในทุกระดับบนพื้นฐานของความเคารพนับถือไว้วางใจซึ่งกันและกัน เกิดเป็นสภาพรุซึ่งมีอำนาจในการต่อรอง และผลักดันเชิงนโยบายในทุกระดับให้ได้ในอนาคตอันใกล้

ณ วันนี้ เราเชื่อมั่นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จะเป็นสิ่งที่เชื่อมร้อยใจของคนชุมชนให้เข้ามาร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์พรุลานควาย โดยอาศัยความเข้าใจที่แท้จริงต่อสภาพและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับพรุซึ่งความเข้าใจดังกล่าวกำลังรอวันขยายผลสู่ภาคส่วนอื่น ๆ ในสังคม และเมื่อความร่วมมือก่อเกิด ภัยคุกคามที่มีต่อพรุลานควายคงลดน้อยลงไป และเมื่อนั้นความงอกงามของฐานทรัพยากร “พรุลานควาย” คงเกิดขึ้นได้อย่างไม่ยากเย็น...

ข้อมูล: หนังสือตามรอย “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคใต้” กระบวนการขับเคลื่อนทางปัญญา หน้า 126-131

พรุลานควายในพื้นที่ อ.ทุ่งยางแดง (Baroh Padang Kerebau)

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ชาวบ้าน 3 คน คือ นายมูซอ (ปะดอ) มูซอ อายุ 66 ปี นายอาซือแมง อีแต (เป็ง แลแวะฮฺ) และนายยะโก๊ะ สุบาการะ ที่บ้านของภรรยานายยะโก๊ะ สุบาการะ ม.1 ต.น้ำดำ อ.ทุ่งยางแดง โดยปะดอ (นายมูซอ) เริ่มเล่าถึงมหกรรมการจับปลาในพรุลานควายในอดีตให้ฟังว่า

“เปาะกูตืองีและกูฮัจญี ซึ่งเป็นน้องของกูหามัด บุตรเจ้าเมืองยะหริ่ง ตนกูมูดอ (พระพิพิธภักดี) ได้ขี่ช้างจากยะหริ่ง มาร่วมมหกรรมการจับปลาที่บริเวณบ้านน้ำดำ ในพรุลานควายนั้นมีปลาตัวใหญ่ เช่น ปลาชะโด (Ikan Tumae) ปลาช่อน (Ikan wae)”

ปะดอ ยังเล่าให้ฟังต่อว่า “เคยได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า บริเวณที่จัดงานเรียกว่า ลูโบะลือซง เจ้าเมือง 5 องค์ จากทั้งหมด 7 หัวเมือง ได้แก่ เจ้าเมืองสายบุรี เจ้าเมืองยะหริ่ง เจ้าเมืองรามันห์ เจ้าเมืองระแงะ เจ้าเมืองยาลอ ได้มาร่วมงานตจับปลา โดยเจ้าเมืองรามันและเจ้าเมืองยะหริ่งเป็นเจ้าภาพในการจับปลาที่พรุลานควาย (ลูโบะลือซง) เจ้าเมืองจะให้ช้างของตนลงเดินวนเวียนในพรุไปมาหลายๆ รอบ จากนั้นก็จะให้ชาวบ้านช่วยกันลงไปจับปลา ซึ่งจะได้ปลาจำนวนมาก หลากหลายขนาด ชาวบ้านทุกคนจะได้ปลาสำหรับประกอบอาหาร สำหรับตัวผมที่น่าสนใจมากก็คือ การจับปลาได้จำนวนมหาศาล แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพรุลานควาย เมื่อได้ปลาแล้วชาวบ้านก็จะช่วยกันสร้างครกไม้ขนาดใหญ่ จำนวนหลายครกเพื่อนำปลาตัวเล็กๆ ทำเป็นปลาส้ม (อีแกมืองาแซ) เสร็จจากการจับปลาแล้วก็จะทำพิธีกึนดุรี (พิธีทำบุญ) ตามหลักศาสนาอิสลาม ภาคกลางคืนจะมีการแสดงมหรสพ เช่น วายังกุลิต (หนังตะลุง)”

ส่วนนายอาซือแมง อีแต (เป็ง แลแวะห์) ได้เล่าเพิ่มเติมจากประสบการณ์ชีวิตช่วงวัยเด็กว่า

“ตอนอายุ 9 ขวบ เคยดำน้ำในลูโบะลือซง พบครกยักษ์ 7 ครก พร้อมสาก จมอยู่ใต้ก้นบึง สำหรับวิธีการทำครกนั้น ชาวบ้านใช้ไม้ตำเสา (Kayu Temesu) เมื่อโค่นเสร็จจะใช้ไม้ทั้งต้น เจาะรูเป็นวงกว้าง เพื่อทำครกจำนวนหลายครกให้อยู่ในต้นเดียวกัน

“ตั้งแต่อดีตพรุลานควาย จะเป็นสถานที่เลี้ยงควาย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นฝูงควายของเจ้าเมืองรามัน เส้นทางที่ฝูงควายเดินชาวบ้านเรียกว่า “ฆือลองกือรือเบา” (Gelong kerebau) ซึ่งจะเริ่มจากบ้านจาตี (ในน้ำดำ) ไปยังกูแบซือลิต (ท่าธง)”

เขตแดนระหว่างรามันกับยะหริ่ง

เจ้าเมืองยะหริ่งและเจ้าเมืองรามัน จะใช้ไม้ตำเสาเป็นหลักปักเขตแดนซึ่งยังปรากฏจนถึงปัจจุบัน

1. บูกิต ตาแบ เขตตะโละแมะนา เขาตูม
2. ละลีมา เขตตะโละแมะนา วังพญา เขาตูม
3. นิบง ปูโจะ เขตตะโละแมะนา วังพญา
4. ตือมือซูกาแจ เขตตะโละแมะนา วังพญา
5. ปูตาซิลอ เขตน้ำดำ ท่าธง
6. กูบูดอแม เขตน้ำดำ ท่าธง
7. ยามู ลีมอ เขตน้ำดำ ท่าธง
8. ปาตา เปอเรก เขตปากู ท่าธง
9. มูโละ ตาดง เขตปากู ท่าธง

ข้อมูล: สัมภาษณ์นายมูซอ (ปะดอ) มูซอ อายุ 66 ปี นายอาซือแมง อีแต (เป็ง แลแวะฮฺ) และนายยะโก๊ะ สุบาการะ

พรุลานควาย

ในงานวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ โดยนายอายิ อาแว และคณะ เสนอต่อ สกว. พ.ศ.2547 หน้า 1,3,4-8,42-46 ระบุดังนี้

พรุลานควายหรือพรุบึงโต๊ะพราน เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี มีพื้นทั้งหมดประมาณ 15,000 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่น้ำขังประมาณ 4,000 ไร่ พื้นที่นาประมาณ 5,000 ไร่ ส่วนที่เหลืออีก 6,000 ไร่ เป็นพื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ เขตรอยต่อครอบคลุมชุมชน 2 วัฒนธรรม คือ ชุมชนไทยพุทธและมุสลิม ประมาณ 14 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา และอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ซึ่งชุมชนมีอายุหลายร้อยปีมาแล้ว สมัยก่อนมีป่าใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ หนาแน่นไปด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด มีทรัพยากรทางชีวภาพสมบูรณ์มาก ถือได้ว่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 ของชาวบ้าน เป็นซุปเปอร์มาเก็ตของชุมชน มีผึ้ง สัตว์ป่าและสัตว์น้ำชุกชุมมาก

เหตุที่เรียกว่าพรุลานควาย เนื่องมาจากเมื่อก่อนมีควายจำนวนมาก ตอนเช้าชาวบ้านแต่ละพื้นที่จะนำควายของตนมาเลี้ยงรวมกัน หมู่บ้านละประมาณ 1,000 – 2,000 ตัว พอถึงช่วงเที่ยงควายก็จะไปหากินที่ลานกว้างบริเวณรอบพรุ ครั้นถึงช่วงเย็นชาวบ้านก็แยกย้ายเอาควายของตนกลับเข้าคอก ชาวบ้านเลย เรียกบริเวณที่เลี้ยงควายว่า “พรุลานควาย”

ประมาณ 20 ปีมาแล้ว สถานการณ์ของพรุลานควายเริ่มเปลี่ยนไป จากเดิมที่มีน้ำขัง 3 เดือน แห้ง 9 เดือน กลายเป็นน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี ร่องลึกเริ่มตื้นเขิน ทำให้ป่าพรุที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดความอุดมสมบูรณ์ลง โดยต้นไม้เริ่มตาย สัตว์น้ำและสัตว์ป่าสูญหาย และลดจำนวนลงอย่างมีนัยสำคัญ ป่าทึบกลายเป็นป่าโปร่ง อาชีพที่ชุมชนเคยพึ่งพาพรุ หลายอย่างหมดไปโดยสิ้นเชิง เช่น อาชีพการหาน้ำผึ้ง ส่วนอาชีพหลักคือ การทำนา เลี้ยงสัตว์ และประมงน้ำจืด ได้รับผลกระทบชัดเจน รวมทั้งความมั่นคงทางอาหารของชุมชนก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

ชาวบ้านได้วิเคราะห์ว่าสาเหตุที่พรุลานควายเริ่มเปลี่ยนแปลงไปก็สืบเนื่องจาก ปัญหาน้ำท่วมขังซึ่งมีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ขาดความเข้าใจเรื่องระบบนิเวศ หรือธรรมชาติของพรุ ที่มองไม่เห็นความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์ระหว่างพรุกับความอยู่รอดของชุมชน

โครงการวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์พรุลานควาย เป็นการนำเสนอรูปแบบหนึ่งของการแก้ปัญหาในเชิงยุทธศาสตร์ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างการเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อฟื้นฟูให้พรุลานควายกลับมามีความสำคัญดังเช่นอดีตที่ผ่านมา

พื้นที่ศึกษา

พื้นที่พรุลานควายซึ่งเป็นเขตรอยต่อระหว่างอำเภอรามัน และอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านที่มีส่วนร่วม 14 หมู่บ้าน ได้แก่

1. บ้านน้ำดำ หมู่ที่ 2, 3 ตำบลน้ำดำ อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

2. บ้านชะเมา หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำดำ อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

3. บ้านเขาดิน หมู่ที่ 3 ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

4. บ้านปากู หมู่ที่ 5 ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

5. บ้านปาเซปูเต๊ะ หมู่ที่ 2 ตำบลปากู อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

6. บ้านแลแวะ ตำบลตะโล๊ะแมะนา อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

7. บ้านตะโล๊ะแมะนา ตำบลตะโล๊ะแมะนา อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี

8. บ้านท่าธง หมู่ที่ 1 ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

9. บ้านโต๊ะพราน หมู่ที่ 1 ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

10. บ้านป่าบอน หมู่ที่ 4 ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

11. บ้านสาเมาะ หมู่ที่ 4 ตำบลท่าธง อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

12. บ้านตาลาแน หมู่ที่ 3 ตำบลวังพญา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

13. บ้านวังพญา หมู่ที่ 2 ตำบลวังพญา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

14. บ้านตะโล๊ะงาแบ หมู่ที่ 2 ตำบลวังพญา อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

พรุลานควาย พรุน้ำจืดที่สำคัญของภาคใต้ตอนล่าง

ภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศที่สำคัญคือ มีแนวเทือกเขาเป็นแกนอยู่ตอนกลาง แคบ ยาว และมีพื้นที่ราบน้อยทำให้แม่น้ำภาคใต้มีสายสั้น ๆ มีพื้นที่กระจายน้ำ และเวลาที่ไหลอยู่บนแผ่นดินค้อนข้างน้อยกว่าแม่น้ำในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ทำให้บทบาทของพรุในภาคใต้ที่มีต่อลุ่มน้ำที่มีสำคัญเป็นพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับพรุในลุ่มน้ำสายยาว ๆ บริเวณพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างในเขต 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส มีพรุน้ำจืดที่สำคัญ เช่น พรุโต๊ะแดง พรุบาเจาะ ในเขตจังหวัดนราธิวาส และพรุที่ไม่ค่อยมีใครกล่าวถึง ถึง พรุลานควาย หรือพรุบึงโต๊ะพราน ในเขตจังหวัดยะลา และจังหวัดปัตตานี ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้วพรุแห่งนี้ถือเป็นฐานทรัพยากรช่วยสร้างกำลังผลิตให้กับชุมชนที่สำคัญมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน เป็นแหล่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีเรื่องราวเล่าขานและประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมากแห่งหนึ่ง

พรุลานควายมีชื่อหลายชื่อเรียกแตกต่างออกไปตามหมู่บ้าน พรุลานควายเป็นรอยต่อระหว่าง 2 จังหวัด ครอบคลุมหมู่บ้านในเขตอำเภอรามัน จังหวัดยะลา กับอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี มีพื้นที่ประมาณ 15,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่น้ำขัง หนองบึงประมาณ 4,000 ไร่ พื้นที่นาประมาณ 5,000 ไร่ ที่เหลืออีกประมาณ 6,000 ไร่ เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์และใช้สอย อื่น ๆ รอบพรุประกอบด้วยชุมชน 2 วัฒนธรรม คือ ชุมชนพุทธ กับชุมชนมุสลิมที่มีส่วนร่วมในทรัพยากรซึ่งเชื่อว่าได้ตั้งหลักปักฐานมาแต่เนิ่นนาน พรุลานควายรับน้ำจืดจากภูเขารายรอบแล้วระบายลงสู่แม่น้ำสายบุรีที่ทางด้านทิศตะวันออก

อดีตอันอุดมสมบูรณ์

คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังว่าพรุลานควายในสมัยก่อนเป็นพรุที่อุดมสมบูรณ์มาก ความอุดสมบูรณ์ของพรุอธิบายด้วยเรื่องราวเล่าขานที่ชาวบ้านยังจำกันได้จนถึงทุกวันนี้ ก่อนปี พ.ศ. 2519 เคยมีชาวบ้านที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายแบ่งแยกดินแดนหลบหนีเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในพรุซึ่งสมัยนั้นรกทึบมาก โดยไม่ออกมาจากป่าเลยได้นานถึง 3 เดือน ในพรุมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงมาก ในฤดูน้ำหลากประมาณ 3 – 4 เดือน พรุจะถูกน้ำท่วมกลายเป็นทะเลสาบ แต่พอถึงฤดูแล้งประมาณ 8 – 9 เดือน น้ำในพรุจะแห้ง บริเวณที่เป็นแอ่งลึกน้ำจะขังเป็นหย่อม ๆ ส่วนที่ตื้นก็กลายเป็นโคก เป็นเนินให้ต้นไม้ป่าพรุเจริญเติบโต ซึ่ง

ส่วนใหญ่จะเป็นที่ที่ชาวบ้านไม่ทำลายล้าง พื้นที่พรุยังเป็นป่าที่สำคัญชาวบ้านจะประกาศเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นที่ต้องห้ามไม่ใครเข้าไปรบกวน เช่น ป่ายางแดงที่บ้านแลแวะ พรุชะมาที่บ้านชะมา เป็นต้น นอกจากนั้นมีการกำหนดมาตรการ และข้อห้ามในการใช้ประโยชน์พื้นที่มากตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น มีการปิดพรุในบางฤดูกาลมีการลาดตระเวนไม่ให้มีคนภายนอกเข้าไปวางยาเบื่อและระเบิดปลา เป็นต้น การหาของป่า เช่น น้ำผึ้ง และสมุนไพร จะควบคุมระบบความเชื่อและจารีตชาวบ้านจะเชื่อเจ้าที่เจ้าทาง ไม่เก็บทั้งหมดแต่จะเหลือเอาไว้เป็นทุนในป่าต่อไป

ชาวบ้านที่พรุลานควาย แบ่งพรุออกเป็น 4 ส่วน ส่วนที่หนึ่งคือส่วนที่เป็นพรุ ส่วนที่สองคือส่วนที่เป็นน้ำ ได้แก่ หนอง บึง ส่วนที่สามคือส่วนที่เป็นทุ่งหญ้า และส่วนที่สี่คือส่วนที่เป็นนา ที่สวน ส่วนที่หนึ่งถึงสาม ชาวบ้านถือว่าเป็นที่ส่วนรวม ซึ่งชุมชนมีสิทธิ์ใช้ร่วมกัน ส่วนส่วนที่สี่ชาวบ้านถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลซึ่งความคิดเกี่ยวกับสิทธิ์ในพื้นที่พรุในมิติของชาวบ้าน จะแตกต่างจากความคิดของรัฐ ที่มองว่าพรุคือสมบัติสาธารณะทั้งหมด ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งในการทำงานเนื่องจากความเข้าใจไม่ตรงกัน

อดีต ตำนานและเรื่องราวเล่าขาน

บนเนื้อที่กว่า 30,000 ไร่ของพื้นที่พรุลานควาย ครอบคลุมอาณาบริเวณของพื้นที่ 2 จังหวัดคือ จังหวัดยะลา ในเขตอำเภอรามันซึ่งประกอบด้วยชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตตำบลวังพญา, ตำบลท่าธง และจังหวัดปัตตานี ในเขตอำเภอทุ่งยางแดงซึ่งประกอบด้วยชุมชนหมู่บ้าน ต่าง ๆ ในเขตตำบลตะโล๊ะแมะนา, ตำบลน้ำดำและตำบลปากู มีอดีตตำนาน เรื่องราวเล่าขาน บอกกล่าวความสัมพันธ์ของชุมชนกับพรุเอาไว้มากมายแต่ละชุมชนมีเรื่องราวเดียวกันที่อาจมีความแตกต่างในรายละเอียดบ้าง แต่เชื่อถือได้ว่าเป็นอดีตที่เคยเกิดขึ้นจริง มีเรื่องราวต่อเนื่องเชื่อมโยงระหว่างชุมชน มีบางชุมชนที่อาจมีเรื่องราวเฉพาะตัว ความผันแปรไปบ้างเป็นเพราะการบอกเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน อย่างไรก็ตามตำนานเล่าขานเหล่านี้ทำให้เรารู้ว่าชุมชนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้เนิ่นนานมาแล้วนับแต่โบราณ และได้นวัตกรรมองค์ความรู้ภูมิปัญญาจากแผ่นดินจนเป็นวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนพรุลานควาย

ตำนานเรื่องเล่าจากแลแวะ ที่มาของพรุลานควาย

จากการพูดคุยกับกลุ่มชาวบ้านอาวุโสที่บ้านแลแวะห์ อำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี มีตำนานเรื่องราวเกี่ยวกับ 5 กษัตริย์กับพรุลานควาย ในอดีตพรุแห่งนี้เคยเป็นที่ประกอบกิจกรรมสำคัญร่วมกันของกษัตริย์ 5 หัวเมืองสำคัญของอาณาจักรปัตตานี ได้แก่ ปัตตานี ยะลา โกตาบารู ยามูและสายบุรี โดยกษัตริย์ทั้ง 5 หัวเมืองจะมาร่วมกันหาปลา ล่านกและสัตว์ป่าเป็นประจำทุกปี วิธีการจับปลาของกษัตริย์นั้นทำโดยการใช้ช้างลงไปกวนในบึงให้ปลาลอยตัวขึ้นมาเหนือน้ำแล้วให้คนลงไปจับปลาที่ได้มีจำนวนมากที่เหลือก็เอามาช่วยกันตำในครกที่ทำจากไม้ตำเสาขนาดใหญ่มาก (แม่ครก) เพื่อทำเป็นปลาหมัก ชาวบ้านยังเชื่อกันว่าครกยังมีอยู่ในพรุบริเวณที่เรียกว่าพรุแม่ครกในปัจจุบัน บริเวณที่กษัตริย์ทั้ง 5 พระองค์มาประชุมพบปะกัน ได้มีการปักหลักเอาไว้ 5 หลักเป็นสัญลักษณ์ยังมีหลักฐานปรากฏอยู่ที่บ้านแลแวะห์จนทุกวันนี้ นอกจากกิจกรรมดังกล่าวแล้วชาวบ้านยังเล่าให้ฟังว่า กษัตริย์ (ไม่ทราบว่าองค์ใด) ได้จับควายป่าเอามาปล่อยไว้ในพรุด้วย เป็นควายของส่วนรวม ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ซึ่งต่อมาก็เข้าไปผสมกับควายของชาวบ้านผสมพันธุ์อยู่ในฝูง กลายเป็นควายของชาวบ้านไปเมื่อประมาณ 30 ปีมานี้ พรุจึงมีควายมากมายตั้งแต่ดั้งเดิม และเป็นที่มาของชื่อพรุลานควายจนทุกวันนี้

ตำนานป่ายางแดงศักดิ์สิทธิ์

ที่บ้านแลแวะห์ ตำบลตะโล๊ะแมะนา อำเภอทุ่งยาง มีป่ายางแดง (ยางเหียง) ในเนื้อที่ประมาณ 300 ไร่ขึ้นอยู่บนเนินทรายในทุ่งหญ้าป่าพรุ เป็นป่าที่ชาวบ้านรอบพรุลานควายและละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพนับถือว่าเป็นป่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีปัญหาทุกข์ร้อนชาวบ้านที่มีความเชื่อจะมาบนบานขอความช่วยเหลืออยู่เสมอ เช่น สัตว์เลี้ยงวัวควายสูญหาย มีลูกยาก เป็นต้น ก็มักจะประสบความสำเร็จ มีเรื่องราวเล่าขานกันมาว่าในอดีตเคยมีคนเอาทรัพย์สมบัติมาฝังซ่อนไว้ในป่าแล้วกลับมาหาไม่เจอ เคยมีชาวบ้านเข้าไปขุดหาสมบัติในป่านี้ มีบางคนขุดพบสมบัติอยู่ในกระทะใบใหญ่ก็เก็บใส่ชายพกจะนำกลับบ้านแต่หลงวนเวียนอยู่ในป่าหาทางออกไม่เจอ สุดท้ายก็ต้องเอากลับไปคืนจึงหาทางออกจาป่าได้สำเร็จ ร่องรอยการขุดสมบัติในป่ายางแดงยังปรากฏให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้

ตำนานจระเข้

เรื่องราวเกี่ยวกับจระเข้ในพรุลานควายมีหลายตำนาน ตำนานที่ 1 เป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านที่บ้านป่าบอน ต. ท่าธง อ. รามัน จ. ยะลา เกี่ยวกับเด็กทอดแหที่พรุน้ำดำ ได้พบกับชายแก่คนหนึ่ง ชายแก่ขอให้เด็กช่วยไปส่งที่ ลูโบ๊ะลือซง เพราะจะไปสู้กับจระเข้ ก่อนที่จะต่อสู้กับจระเข้ชายแก่บอกกับเด็กว่า ถ้ามีเลือดสีขาวลอยขึ้นมาบนผิวน้ำ แสดงว่าเขาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ แต่ถ้าเป็นเลือดสีแดงลอยขึ้นมาบนผิวน้ำแสดงว่าเขาเป็นฝ่ายชนะ ผลปรากฏว่ามีเลือดสีแดงลอยขึ้นมาบนผิวน้ำ ชายแก่เป็นฝ่ายชนะ จากนั้นเด็กก็มาเล่าให้ชาวบ้านฟัง นับแต่นั้นมาชาวบ้านไม่เคยทำร้ายจระเข้ที่อยู่ในพรุอีกเลย

ตำนานที่ 2 เกี่ยวกับจระเข้เป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านน้ำดำ ต. น้ำดำ อ. ทุ่งยางแดง จ. ปัตตานี ชาวบ้านเชื่อว่าจระเข้แปลงร่างเป็นคนได้ วันหนึ่งมีชาวบ้านน้ำดำ ชื่อ ซาง เป็นเด็กเลี้ยงควายอยู่บริเวณพรุ พบจระเข้แปลงกายเป็นคนแต่งชุดขาว เข้ามาถามเด็กเลี้ยงควายว่า พรุแม่ครกอยู่ที่ไหน เด็กก็พาไปที่พรุแม่ครก คนแต่งชุดขาวบอกให้เด็กคนนั้นทราบว่าเขาจะมาต่อสู้กับจระเข้ ถ้าเขาเป็นฝ่ายชนะจะมีเลือดสีขาวลอยขึ้นมาเหนือผิวน้ำ แต่ถ้าเขาเป็นฝ่ายพ่ายแก้จะมีเลือดสีดำลอยขึ้นมาเหนือผิวน้ำ ก่อนที่เขาจะลงต่อสู้กับจระเข้ได้สัญญากับเด็กว่าเขาจะไม่ทำร้ายชาวบ้าน ผลปรากฏว่าเขาเป็นฝ่ายชนะและเขาก็ไม่ทำร้ายชาวบ้านตามสัญญา ปัจจุบันชาวบ้านน้ำดำยังคงเชื่อว่ายังมีจระเข้ตัวนั้นอยู่ เพราะยังมีร่องรอยปรากฏให้เห็นและมีคำบอกเล่าจากชาวบ้านบางคนว่ามีจระเข้มาเข้าฝันให้เห็นทองในแอ่งกระทะ แต่ไม่สามารถนำมาเป็นของตนเองได้

ตำนานพรุลานควาย

เล่ากันมานานแล้วว่า เคยมีเรือสำเภาลำใหญ่แล่นที่มาติดอยู่ที่บ้านเกาะแล้วหายไปในพริบตา ตอนมีเรือสำเภามาติดอยู่ที่บ้านเกาะ มีนกเขาไฟบินไปเกาะที่หัวเรือ ส่วนท้ายเรือมีชะมดมาอยู่ จากนั้นเรือก็แตกบริเวณที่เป็นบึงน้ำในพรุก็คือ บริเวณที่เรือแตก ส่วนหัวเรือที่นกเขาไฟมาเกาะคือ บึงนกเขาไฟ ส่วนท้ายเรือที่ชะมดอยู่คือ บึงมูสัง (ชะมด) (บ้านแลแวะห์ ต. ตะโละแมะนา อ. ทุ่งยางแดง)

ตำนานพรุแม่ครก

เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ มีเรื่องเล่าว่าในสมัยก่อนมีสัตว์อาศัยอยู่มากมายบริเวณพรุแม่ครก เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน บริเวณนี้มีต้นไม้อยู่หนาแน่น ชาวบ้านเชื่อว่าต้นไม้เหล่านี้เคยพูดได้และทะเลาะกัน ทำให้หินที่อยู่บนเขาแตกออกเป็น 2 ซีก ซีกหนึ่งกลิ้งลงมาในพรุ และชาวบ้านเชื่อกันว่า ถ้ามีใครมาบนบานศาลกล่าวที่นี่จะสมหวัง สังเกตได้จากการที่มีชาวบ้านเอาของมาแก้บนที่นี่บ่อย ๆ เช่นการเอาไก่มาปล่อยเข้าป่า ฯลฯ (บ้านแลแวะ ต. ตะโล๊ะแมะนา อ. ทุ่งยางแดง)

ในอดีตมีการจัดการพรุลานควายเพื่อชุมชนโดยชุมชนโดยใช้วัฒนธรรมโจร

จะเห็นได้ว่า พรุลานควายเป็นแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญมาก เป็นฐานทรัพยากรที่เอื้อเฟื้อปัจจัยทุกอย่างให้กับชุมชน ชาวบ้านเมื่อก่อนจึงเชื่อว่า ถ้ารักษาและใช้ประโยชน์จากพรุอย่างเหมาะสม บนพื้นฐานของหลักศาสนาและจารีตประเพณีอันดีงามแล้ว ทรัพยากรในพรุสามารถใช้เลี้ยงดูลูกหลานได้อย่างยั่งยืน ไม่มีวันหมดแน่นอน

นายกอเซ็ง อาบูซิ ชาวบ้านบ้านจารังตาดง ต. ท่าธง อ. รามัน จ. ยะลา เล่าให้ฟังว่าสมัยที่เขาเป็นเด็ก มีชาวบ้านและคนจากข้างนอก เข้ามาใช้ประโยชน์จากพรุลานควายเป็นจำนวนมาก มีการระเบิดและมีการวางยาเบื่อปลา ปลาตายเหม็นคลุ้งไปหมด จนชาวบ้านทนไม่ได้ แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร เพราะทุกคนมีความเชื่อว่าพรุเป็นของส่วนรวมมีใครมาใช้ก็ได้ จนกระทั้งประมาณปี พ.ศ. 2518 ได้มีครูเปาะสูมาแวดิสา ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธาได้เดินสายประสานพูดคุยกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดการพรุ และได้ประกาศมาตรการร่วมกันในการดูแลจัดการพรุ โดยกำหนดมาตรการ 7 วัน/ 4 ปี คือจะเปิดให้คนภายนอกใช้ 7 วัน แล้วปิดไม่ให้ใช้ 4 ปี ชาวบ้านทุกชุมชนรอบพรุลานควายได้ถือปฏิบัติกันอย่างเคร่วครัดทั้งไทยพุทธและมุสลิมโดยแต่ละชุมชนจะมีแผนปฏิบัติงานในการจัดการเป็นของตนเองอย่างอิสระ บนพื้นฐานของการอนุรักษ์พรุร่วมกัน ในช่วงเปิดพรุ 7 วันนั้น จะมีการขายบัตรตามประเภทเครื่องมือ เช่น

แห 70 บาท

ยอ 25 บาท

สุ่ม 30 บาท

ช้อน 20 บาท

เครื่องมือประเภท กัด อวน จะห้ามไม่ให้ใช้เพราะถือเป็นเครื่องมือทำลาย เงินที่ได้จากการเปิดพรุแต่ละหมู่บ้านจัดการกันเองตามอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่จะนำเข้าเป็นกองทุนของหมู่บ้าน นำไปใช้ประโยชน์สาธารณะ เช่น ซ่อมถนน สร้างมัสยิด เป็นต้น

กอเซ็งเล่าต่อไปว่า การเกิดการมีส่วนร่วมในมาตรการอนุรักษ์พรุในครั้งนั้นเกิดจากความศรัทธา ที่มีต่อครูเปาะสู เนื่องจากครูเปาะสู เป็นคนดี มีเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทรต่อคนยากคนจน เป็นคนที่มีความรู้มีความเข้าใจพรุ ครูเปาะสู มีคติว่า “ฉลาดให้คนได้พึ่ง โง่ให้คนได้สอน” เป็นคนที่รักต้นไม้มาก พยายามสอนคนไม่ให้ตัดต้นไม้ใหญ่ ให้เก็บไว้ให้ลูกหลาน เป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคน เป็นนักประสานทุกทิศทุกทาง และเพราะความที่เป็นคนที่ชาวบ้านศรัทธาเคารพนับถือมากนี่เองก็เป็นภัยถึงตัว ทำให้อำนาจรัฐสงสัย จนในที่สุดครูเปาะสูก็ถูกกล่าวหาว่าเป็นโจรแบ่งแยกดินแดน จึงต้องหนีเข้าป่า และถูกจับขังคุกหลายครั้งด้วยกัน ครูเปาะสูญเสียชีวิตประมาณปี พ.ศ. 2533 มาตรการการจัดการพรุก็ถูกลืมเลือนไปตามกาลเวลา

ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพประมงน้ำจืดของชุมชนพรุลานควาย

ชาวบ้านในชุมชนรอบพรุลานควายอยู่กับน้ำและปลา เรียนรู้จากบึงและป่าพรุมาเป็นเวลานาน จึงรู้จักแหล่งปลา สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ตลอดจนนิสัยพฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ ในพรุเป็นอย่างดี พรานปลาที่พรุลานควายจึงมีเครื่องมือทำประมงน้ำจืดที่หลากหลาย มีความเชี่ยวชาญในการจับปลา มีวิธีการแปรรูป เช่น การทำปลาส้มเพื่อเก็บรักษาเอาไว้ได้นาน ๆ มีอาหารแบบต่าง ๆ หลากหลายที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรในพรุ ทุกตารางพื้นที่ในพรุในบึงและทุ่งหญ้ามีชื่อกำกับ ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพประมงน้ำจืดถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน และเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างชุมชนกับพรุลานควาย

นอกจากเครื่องมือประมงที่มีความหลากหลายแล้ว ชาวบ้านจะมีเรือประมงพื้นบ้านลำ เล็ก ๆ เอาไว้จับปลาในพรุ เรือประมงพื้นบ้านในบริเวณพรุลานควาย ส่วนใหญ่เป็นเรือที่ทำด้วยไม้ แต่ละลำยาวประมาณ 6 เมตร เมื่อก่อนใช้พาย แต่ปัจจุบันติดเครื่องเรือหางยาวทุกลำ ชาวบ้านในพื้นที่เรียกเรือประเภทนี้ว่า เรือตีมา ชาวบ้านใช้เรือประมง เช่น วางอวน ตกเบ็ดดักไซกระจายอยู่ตามหมู่บ้าน ต่าง ๆ รอบพรุ

ตารางแสดงจำนวนเรือตีมาตามหมู่บ้านต่าง ๆ รอบพรุลานควายที่ทำประมงน้ำจืด ปี พ.ศ. 2544

หมู่บ้าน	จำนวนเรือตีมา (ลำ)
บ้านน้ำดำ	40
บ้านท่าธง + โต๊ะพราน	37
บ้านป่าบอน	20
บ้านแลแวะ	3

****หมายเหตุ นับเฉพาะเรือที่ทำประมงอยู่ในพรุเท่านั้น*

ตารางแสดงรายชื่อเครื่องมือประมงน้ำจืดที่ตรวจพบในพรุลานควาย (2545)

ชื่อเครื่องมือประมง	ข้อมูลประกอบ
1. ซูโว๊ะ	ทำด้วยไม้ไผ่ เจาะรูมีทางเข้าใส่เหยื่อและมีถุงข้างบน
	ใช้ดักปลา กุ้ง ที่มีน้ำไหลแรง
2. เล่	ใช้ดักปลา กุ้ง ที่มีน้ำไหล ทำด้วยสาคู
3. ลาก (ซ่อน)	ใช้ดักปลาทำด้วยหางหวาย
4. ลาก (ซ่อน)	ใช้ดักปลาขนาดใหญ่ ทำด้วยหวาย ดักตามร่องน้ำในพรุ
5. ลาก (ซ่อน)	ใช้จับกุ้ง ลูกปลาในพรุ
	หากุ้ง ปลาก ในพรุ
6. ตาโง๊ะ	ใช้ดักปลาดุก ปลากด ใส่เหยื่อไว้ข้างใน
7. อวนรุน	ใช้ดักปลา
8. นาดา	ใช้ดักปลา
9. เบ็ด	ใช้ส่องหาปลา
10. เบ็ดราว	ใช้แทงปลา
11. ตะเกียง	ใส่เยื่อ วางในพรุ ดักปลาและกุ้ง
12. ฉมวก	ใช้ดักปลา และกุ้ง
13. ซอเลง	ใช้ดักปลาและกุ้ง
14. กัด อวน	ใช้ดักปลา
15. แห	

16. ล่า (ไซดักปลา)	ใช้ดักปลา กุ้งในพรุ
17. บาลก	ใช้ตักลูกปลา ลูกกุ้งในพรุ
18. บาลก	ใช้ดักปลาที่น้ำไหลแรง ๆ
19. นางก (สวิงตักปลา)	ใช้ดักกุ้งบริเวณน้ำไหล
20. พอแพ	
21. บาโล๊ะ (ทรงรูปขวด)	ใช้ดักกุ้งบริเวณน้ำไหล
22. บาโล๊ะ (ทรงรูปกระบอก)	
23. บาโล๊ะ บอดอ	ไซดักปลา กุ้งในพรุ บริเวณร่องน้ำลึก ๆ
24. จือกัด (สุ่ม)	ใช้จับปลาในพรุ
25. กาก่อ	ใช้ใส่ปลาที่ดักหรือจับได้ ลักษณะเป็นรูปวงรี

ชื่อเครื่องมือประมง	**ข้อมูลประกอบ**
26. ตูเก้	ใช้ดักปลาไหล ใส่เหยื่อข้างใน
27. ตาโก (ยอขนาดใหญ่)	ใช้ดักปลา กุ้ง บริเวณน้ำไหลไม่แรง ในพรุ
28. อาเนก	ใช้ดักสัตว์น้ำภายในพรุ บริเวณน้ำไหลไม่แรงนัก

ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนเครื่องมือประมงน้ำจืดในพรุมีหลากหลายกว่านี้ เนื่องจากมีสัตว์น้ำชุกชุม ปัจจุบันเครื่องมือประมงหลายประเภทลดน้อยลงมาก เช่น ตาโก อาเนก เล่ เป็นต้น เนื่องจากสัตว์น้ำลดน้อยถอยลงมาก ปัจจุบันจึงมีการพัฒนาเครื่องมือให้มีประสิทธิภาพในการจับสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น เช่น เรือทุกลำจะมีการติดตั้งเครื่องยนต์ที่มีกำลังม้าเพิ่มขึ้น อวนมีการเพิ่มชั้นตาอวนมีขนาดเล็กลง และใช้เวลาใน

การทำประมงนานขึ้น มีการคิดค้นหาเครื่องมือจับปลาใหม่ ๆ เช่น ซูโว๊ะ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านแบบง่าย ๆ ใช้กระบอกไม้ไผ่มาเจาะรูให้ปลาเข้าทางด้านข้าง ด้านบนของกระบอกปิดกรอบด้วยถุงพลาสติกแล้วรัดยางให้แน่น ด้านล่างของกระบอกไม้ไผ่เหลาให้แหลมใช้ปักหรือตรึงไว้ใต้น้ำ ปลาจะเข้าทรงรูด้านข้างแล้วว่ายหนีออกทางข้างบนของกระบอกไม้ไผ่ ตามธรรมชาติจะเข้าไปติดอยู่ในถุงพลาสติกที่ผูกครอบอยู่ด้านบนอย่างง่ายดาย

นอกจากนั้นมีชาวบ้านหลายคนจากนอกชุมชนนำอวนรุนมาใช้ รวมทั้งมีการดักโพงพาง ตามช่องทางน้ำไหล คลอง หรือแม่น้ำเพิ่มมากขึ้น ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ ชาวบ้านหลายหมู่บ้านพยายามรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มประมงอาสาทำงานร่วมกับประมงจังหวัด หามาตรการไม่ให้มีการใช้เครื่องมือทำลายล้างดังกล่าวในพรุลานควาย

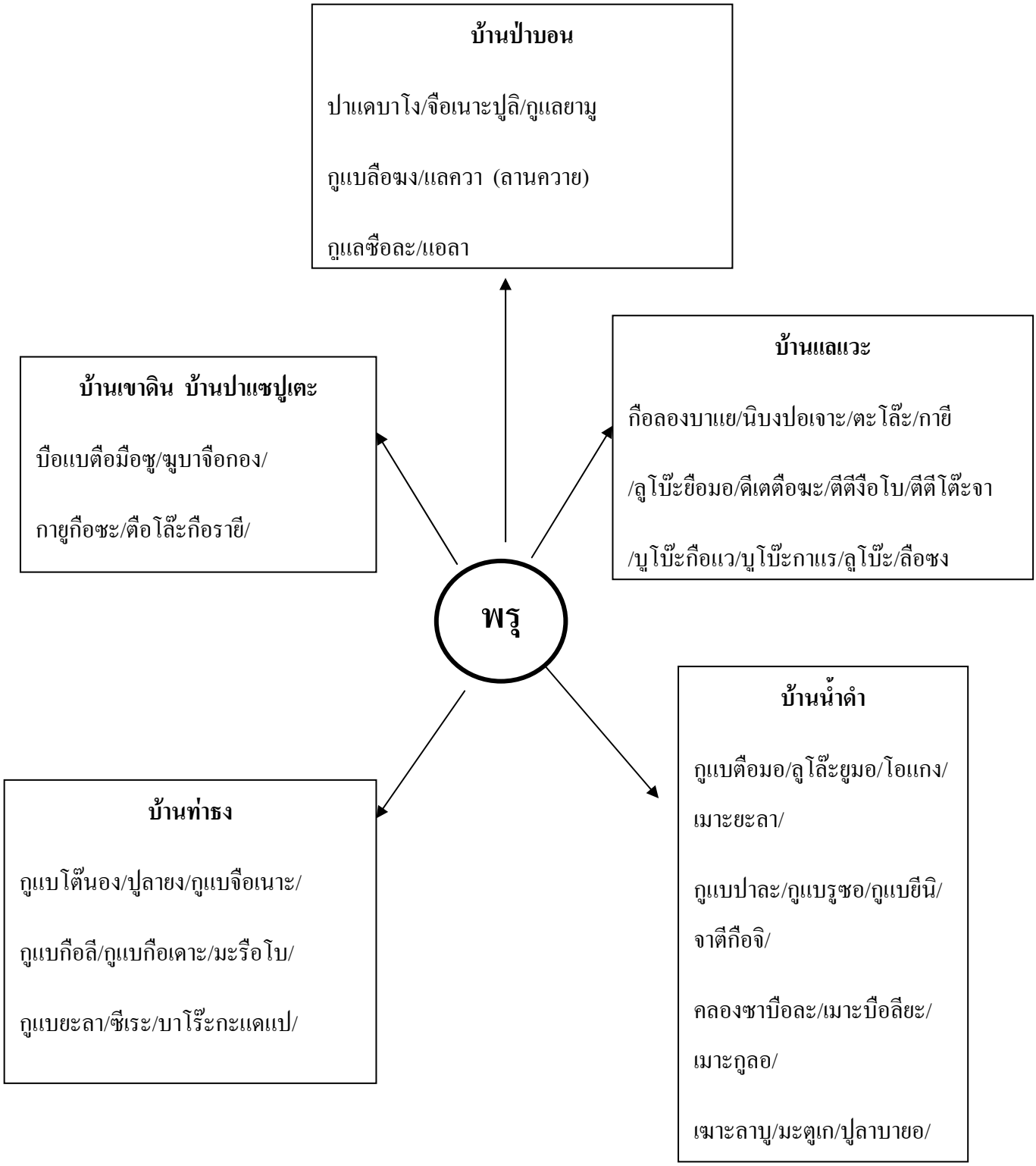

รูปแสดง พื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งอาชีพเลี้ยงควายสำคัญของบางหมู่บ้านรอบพรุลานควายซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมายาวนานนับร้อยปีมาแล้ว

ข้อมูล: (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์พรุลานควาย โดย นายอายิ อาแว และคณะ เสนอต่อ สกว. , 2547: 1, 3-8, 42-46)

2.2 ประวัติอำเภอรือเสาะ (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

รือเสาะ เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลรือเสาะ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 45 กิโลเมตร โดยมีทางหลวงแผ่นดินสายศรีสาคร – รือเสาะ – สายบุรี ผ่าน และยังมีทางหลวงแยกไปยังอำเภอยี่งอ และอำเภอเมืองนราธิวาสด้วย และนอกจากนี้ยังมีทางรถไฟผ่านตัวอำเภออีกด้วย มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอรามัน จังหวัดยะลา และอำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอระแงะและอำเภอศรีสาคร จังหวัดนราธิวาส และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา อำเภอนี้มีเนื้อที่ประมาณ 650 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาล้อมรอบ มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มพอที่จะเป็นที่ปลูกข้าวได้เป็นส่วนน้อย ส่วนพื้นที่ที่เป็นเนินและภูเขาเตี้ย ๆ ใช้ในการทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ ภูเขาที่สำคัญได้แก่ ภูเขาปรินยอ อยู่ในท้องที่ตำบลบาตง กั้นอาณาเขตระหว่างอำเภอนี้กับอำเภอศรีสาครและอำเภอระแงะ ส่วนแม่น้ำที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำสายบุรี ซึ่งไหลผ่านอำเภอนี้ด้วย

ลักษณะภูมิอากาศ โดยทั่วไปมีอากาศร้อนชื้น ฝนตกชุก ช่วงที่เป็นฤดูร้อนสั้น มี 2 ฤดู คือ ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนมกราคม เพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ มีฝนตกชุกตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม บางทีทำให้เกิดอุทกภัย โดยเฉพาะบริเวณ 2 ฝั่งแม่น้ำสายบุรี ซึ่งประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวฝั่งแม่น้ำ ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม เพราะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ลมนี้พัดจากบริเวณทะเลจีนใต้ซึ่งเป็นลมร้อนและชื้น จึงทำให้อุณหภูมิสูงขึ้นโดยทั่วไป ในช่วงฤดูร้อนจะมีฝนตกบ้าง สำหรับอุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 26.9 องศาเซลเซียส

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ แร่ดีบุก และป่าไม้ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้หลุมพอ ตะเคียนตาแมว สยาแดง สยาขาว กาลอ มะค่า ตะเคียนหิน ตะเคียนราก และไม้ทัง เป็นต้น

อำเภอรือเสาะแบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 46 หมู่บ้าน และสุขาภิบาล 2 แห่ง คือ ตำบลรือเสาะ มี 13 หมู่บ้าน และเป็นที่ตั้งของสุขาภิบาลรือเสาะ ตำบลลาโละ มี 4 หมู่บ้านและเป็นที่ตั้งของสุขาภิบาลลาโละ ตำบลบาตง มี 10 หมู่บ้าน ตำบลเรียง มี 4 หมู่บ้าน ตำบลสาวอ มี 4 หมู่บ้าน และตำบลสามัคคี มี 9 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 38,931 คน เป็นชาย 19,609 คน เป็นหญิง 19,322 คน (สถิติปี พ.ศ. 2525) อาชีพที่สำคัญของประชากรคือเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ ประชากรร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลาม นอกจากนั้นนับถือศาสนาพุทธ มีวัดทางพุทธศาสนา 4 วัด สำนักสงฆ์ 1 แห่ง และมัสยิด 39 แห่ง

สถานที่สำคัญของอำเภอนี้ ได้แก่

วัดราษฎร์สโมสร เป็นวัดที่เก่าแก่ มีพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่กลางแจ้ง ซึ่งมีขนาดใหญ่เป็นที่ 2 รองจากพระพุทธทักษิณมิ่งมงคลในอำเภอเมืองนราธิวาส วัดนี้ตั้งอยู่ริมทางหลวงสายรือเสาะศรีสาคร อยู่ในเขตสุขาภิบาลอำเภอรือเสาะ และไม่ห่างจากทางรถไฟนัก ผู้โดยสารรถไฟสามารถมองเห็นพระพุทธรูปองค์นี้ได้อย่างเด่นชัด

ตำบลลาโละ มีบ้านเรือน ร้านค้า และตลาดซึ่งเคยเจริญมาก่อน ตั้งอยู่หลังสถานีรถไฟลาโละ เป็นชุมชนหนาแน่นพอสมควร จึงต้องจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลตำบลลาโละขึ้น ตำบลนี้มีการทำป่าไม้มาก จึงต้องเลี้ยงช้างไว้ลากซุงเป็นจำนวนมาก ซึ่งนับว่าเป็นสถานที่เลี้ยงช้างมากที่สุดในจังหวัดนราธิวาส

ตำบลเรียง มีการทำเหมืองแร่ดีบุกมาก นับเป็นตำบลที่ทำรายได้ให้แก่อำเภอรือเสาะมาก และทำให้คนต่างถิ่นมาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำงานในเหมืองแร่แห่งนี้มากด้วย

บ้านท่าเรือ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งของตำบลรือเสาะ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตัวอำเภอไปตามทางหลวงสายรือเสาะศรีสาคร อยู่ห่างจากเขตสุขาภิบาลเล็กน้อย เพราะการคมนาคมและขนส่งของอำเภอรือเสาะในสมัยก่อนต้องใช้ทางเรือซึ่งมีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่านหมู่บ้านนี้ ในอดีตจึงใช้สถานที่แห่งนี้เป็นท่าเรือสำหรับขนส่งสินค้าและโดยสารจากเมืองสายบุรีและเมืองอื่น ๆ มายังอำเภอรือเสาะจึงทำให้บ้าน

ท่าเรือเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่ง แต่ท่าเรือในปัจจุบันกลายเป็นท่าแพที่ใช้สำหรับข้ามฟากไปยังตำบลเรียงเท่านั้น

หาดม้า อยู่ที่บ้านท่าเรือ หมู่ที่ 10 ตำบลรือเสาะ เป็นหาดทรายที่อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำสายบุรี เหมาะสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนชาวรือเสาะและบริเวณใกล้เคียง โดยอาจนำอาหารไปรับประทานและลงอาบน้ำที่บริเวณหาดนี้

น้ำตกดีเด่น อยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลบาตง ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร น้ำตกมี 2 ชั้นซึ่งจัดได้ว่าเป็นน้ำตกขนาดเล็กที่สวยงาม

น้ำตกดำ อยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลรือเสาะ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดเล็กสวยงาม มีน้ำตกจากหน้าผาสูงประมาณ 5 เมตร

น้ำตกบ่อบิน อยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลสาวอ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดเล็กที่มีน้ำตกจากหน้าผาสูงประมาณ 20 เมตร

หนองบัว อยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลรือเสาะ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมต เป็นหนองน้ำธรรมชาติ รูปวงรี เนื้อที่ประมาณ 150 ไร่ มีน้ำขังตลอดปี ในหน้าแล้งของแต่ละปียังคงมีน้ำลึกประมาณ 3 เมตร มีบัวหลวงสีชมพูขึ้นอยู่ทั่วบริเวณ แลดูสวยงามมาก สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้มีพระราชเสาวนีย์ไว้ว่า “น่าจะได้บำรุงรักษาและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้”

สำหรับวัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญได้แก่ การละเล่น จำพวกลิเกฮูลู สิละ หนังแขก (วายังกูลิต) นอกจากนี้ก็มีการแห่นก การแข่งว่าว และบุหงาสิริ (บูงอซีเระ) เป็นต้น

ความเป็นมาในอดีต

อำเภอรือเสาะ เดิมเป็นตำบลหนึ่งขึ้นกับอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส เรียก “กิ่งอำเภอตะมะหงัน” โดยตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภออยู่ที่ “บ้านตะโละบาโย” อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัจจุบันประมาณ 5 กิโลเมตร เมื่อการคมนาคมสะดวกและมีการสร้างทางรถไฟผ่านท้องที่กิ่งอำเภอตะมะหงัน (อำเภอรือเสาะปัจจุบัน) จึงได้ย้ายที่ว่าการกิ่งอำเภอนี้มาตั้งอยู่ในเขตตำบลรือเสาะ พร้อมทั้งได้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ว่า

“กิ่งอำเภอรือเสาะ” ขึ้นอยู่ในความปกครองของอำเภอระแงะ ครั้นปี พ.ศ. 2482 ได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอนี้ขึ้นเป็นอำเภอเรียกว่า “อำเภอรือเสาะ” ขึ้นกับจังหวัดนราธิวาส โดยถือเขตการปกครองของกิ่งอำเภอเดิม รวมกับท้องที่ของอำเภอรามัน จังหวัดยะลา 3 ตำบล เรียกชื่อใหม่ว่า “ตำบลสามัคคี” รวมเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นเขตการปกครองมาจนปัจจุบัน

คำว่า “รือเสาะ” เป็นภาษามลายูท้องถิ่น แปลว่า “ไม้สัก” หมู่บ้านหนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร มีต้นไม้ชนิดนี้มาก จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านรือเสาะ” และมาเป็น “อำเภอรือเสาะ” ในภายหลัง แต่คนพื้นเมืองเดิมซึ่งเป็นคนไทยมุสลิมทั่วไปนิยมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อำเภอยะบะ” เพราะคำว่า “ยะบะ” หมายถึงการแสดงความเคารพเมื่อพบกันโดยการจับมือซึ่งกันและกันทั้ง 2 มือ (หรือเรียก “ซาลาม”) อันเป็นการแสดงไมตรีจิตต่อกัน จากหลักฐานอันนี้มีผู้เล่าว่า เดิมเจ้าเมืองระแงะ ซึ่งคนไทยมุสลิมเรียก “รายาลือแฆะ” กับเจ้าเมืองรามัน ได้ทำศึกแย่งอาณาเขตกัน ต่างฝ่ายต่างยกทัพมาเพื่อรบราฆ่าฟันและแต่ละฝ่ายก็จะมีผู้อาวุโสซึ่งทำหน้าที่เป็นหมอหรือโหรสำหรับประกอบพิธีก่อนรบกัน เมื่อฝ่ายเจ้าเมืองรามันและฝ่ายเจ้าเมืองระแงะยกทัพมาถึงตำบลบาลอ ผู้เป็นหมอของทั้ง 2 ฝ่ายต่างก็รู้ประวัติของเจ้าเมืองของตนเป็นอย่างดี จึงได้เล่าประวัติของเจ้าเมืองของตนให้กันและกันฟัง ในที่สุดก็ทราบว่าเจ้าเมืองระแงะกับเจ้าเมืองรามันเป็นพี่น้องกัน ด้วยสาเหตุที่บ้านเมืองเป็นป่า การคมนาคมไม่สะดวก การนับญาติจึงไม่ทั่วถึง เมื่อเจ้าเมืองทั้งสองทราบดังนั้น จึงอุทานขึ้นมาว่า “บาลอ” ซึ่งหมายความว่า “ปัดโธ่เอ๋ย เวรกรรมแท้ ๆ” (ที่เราเกือบจะฆ่าฟันกัน) หลังจากนั้นต่างก็จับมือแสดงคารวะ เป็นการผูกไมตรีไม่ทำสงครามต่อกัน การจับมือแสดงคารวะดังกล่าวนี้เรียก “ยะบะ” อันเป็นเหตุให้มีชื่อเรียกกันตามความนิยมของชาวไทยมุสลิมว่า “อำเภอยะบะ” ซึ่งมีความหมายอีกนัยหนึ่งว่า “เป็นอำเภอที่มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน มีไมตรีจิตอันดี” นั่นเอง (นร.ศ.)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 8 หน้า 3,067 – 3,068

2.2.1 โกตารายาเบอซียง

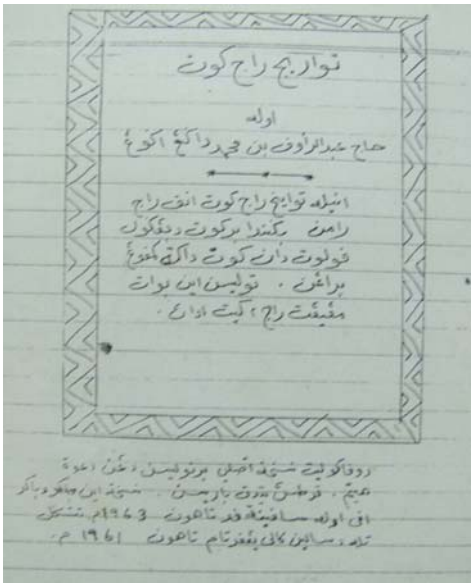

ปกหน้าของประวัติรายาโกตา

อ.เสนีย์ มะดากะกุล ผู้คัดลอกประวัติศาสตร์ รายาโกตา พ.ศ.2504/ ค.ศ.1961

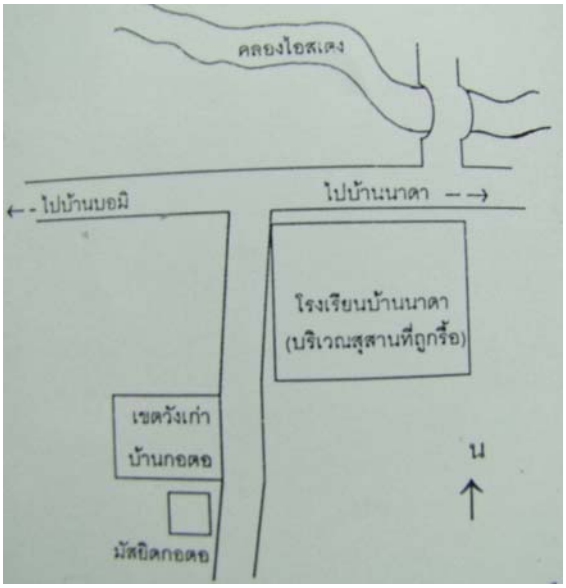

แผนที่แสดงที่ตั้งของวังรายาเบอซียง เมื่อ 500 ปีที่แล้ว ตั้ง ม.5 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

รือเสาะในอดีตเป็นที่ตั้งของวังรายาโกตาเบอซียง ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 ตำบลรือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส วังรายาโกตาเบอซียง มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ (บาเละ ฮีเล) เป็นที่ตั้งของโกตารายาเบอซียง จรด กูโบร์บอมิ

ทิศใต้ (บาเละ ฮูลู) จรดบ้านแบนุ

ทิศตะวันตก (บาเละญาโต๊ะฮฺ) ป่าสวนยาง

ทิศตะวันออก (บาเละ นายอฺ) ถนนสายบือแนรายา...บอมิ

เนื้อที่ของวังเก่ามีประมาณ 100 ไร่

2.2.2 คลองไอร์สะเตง แหล่งพบปืนใหญ่ และซากเรือโบราณ

วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2552 คณะวิจัยได้สัมภาษณ์ นายลอแม ดายอ เกิด พ.ศ.2469 อายุ 83 ปี ตำแหน่ง โต๊ะอีหม่ามมัสยิดเมอนาดา ที่อยู่ บ้านเลขที่ 29 หมู่ 3 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาสและนายมะนุ บินเจ๊ะแว ดอรอ ชาวบ้านบึนดังรายาโกตา บ้านเลขที่ 143 หมู่5 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส ถึงประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน และการค้นพบปืนใหญ่และซากเรือโบราณ

ประวัติหมู่บ้านนาดา

ในสมัยโบราณช้างเผือกของรายาได้หลุดหายไปจากวัง รายาได้มีการเหนียต (ทรงตั้งพระประสงค์) และมือนาซา (MENAZA) ซึ่งหมายถึง การบนบาน ด้วยการละหมาดฮาญัตกับราษฎรเพื่อขอให้ตามหาช้างให้เจอ จากคำว่า “มือนาซา” ได้เพี้ยนเป็น เมอนาดา และคงเหลือคำว่า นาดา ในที่สุด สำหรับการติดตามช้างเผือกของรายาก็ได้ไปพบใกล้เทือกเขาบูโด

พบปืนใหญ่โบราณในคลองไอร์สะเตง

จากข้อเขียนของอาจารย์ เสนีย์ มะดากะกุล ระบุว่า มีการพบปืนใหญ่โบราณที่คลองไอร์สะเตง ต่อมาได้มาเก็บไว้ที่มัสยิดเมอนาดาแห่งนี้

โต๊ะอีหม่ามลอแม ดายอ เล่าว่า คนที่พบปืนใหญ่และซากเรือโบราณชื่อนายอุสมาน เป็นบุตรของนางคอดีเยาะฮฺ (น้องสาวโต๊ะอีหม่าม) อุสมานมีอาชีพจับปลา หาปลาน้ำจืด วันหนึ่งใน พ.ศ.2531 ขณะที่เขาดำลงในคลองเพื่อจับปลา มือของเขาได้ไปถูกของแข็งอย่างหนึ่ง ครั้งแรกอุสมานเข้าใจว่าเป็นท่อไอเสียรถมอเตอร์ไซค์ เขาพยายามลากขึ้นจนถึงฝั่ง แต่ก็ต้องตกตะลึงที่มันกลายเป็นปืนใหญ่ทองเหลืองโบราณ เขาจึงแบกปืนกระบอกนั้นมายังบ้านโต๊ะอิหม่ามซึ่งอยู่ด้านหลังมัสยิด

โต๊ะอิหม่ามได้นำปืนใหญ่ไปตั้งหน้ามัสยิด ข่าวการพบปืนใหญ่ได้แพร่กระจายไปทั่วจังหวัดนราธิวาสและจังหวัดใกล้เคียง มีชาวบ้านมาดูเป็นจำนวนมาก

ขณะนั้นท่านอาจารย์เสนีย์ มะดากะกุล ดำรงตำแหน่งเป็น ส.ส. จังหวัดนราธิวาส พรรคกิจสังคม ท่านแนะนำให้โต๊ะอีหม่ามเก็บรักษาให้เป็นสมบัติของท้องถิ่น เพราะที่นี่มีวังรายาอยู่หลายแห่ง ที่สำคัญลูกหลานจะได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ชาวบ้านได้ร่วมกันนำปืนใหญ่ไปเก็บในที่ที่ปลอดภัย โต๊ะอีหม่ามยังได้เล่าให้ฟังอีกว่า บริเวณที่นายอุสมานพบปืนนั้น มีเรือขนาดใหญ่จมอยู่ด้วยแต่ลึกมาก นอกจากนี้ท่านยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สมัยก่อนรายาจะเสด็จประพาสด้วยการทรงช้างและทรงเรือ

*หมายเหตุ โต๊ะอีหม่ามลอแม ดายอ เป็นศิษย์เก่าปอเนาะบือแนญือลาแป มีมัสยิดร้าง (ดูภาพประกอบ) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ตั้งของโกตารายาเบอซียง โต๊ะครูชื่อฮัจญีอับดุลรอแม เมาะโมะ ต.กะมิยอ อำเภอเมือง จ.ปัตตานี เมื่อโต๊ะครูเสียชีวิตปอเนาะดังกล่าวก็ร้าง บุตรชายของฮัจญีอับดุลรอแม ชื่อฮัจญีอับดุลลอฮฺ เมาะโมะ เป็นผู้มีชื่อเสียงในยุคสมัยของครูเปาะสู วาแมดีซา

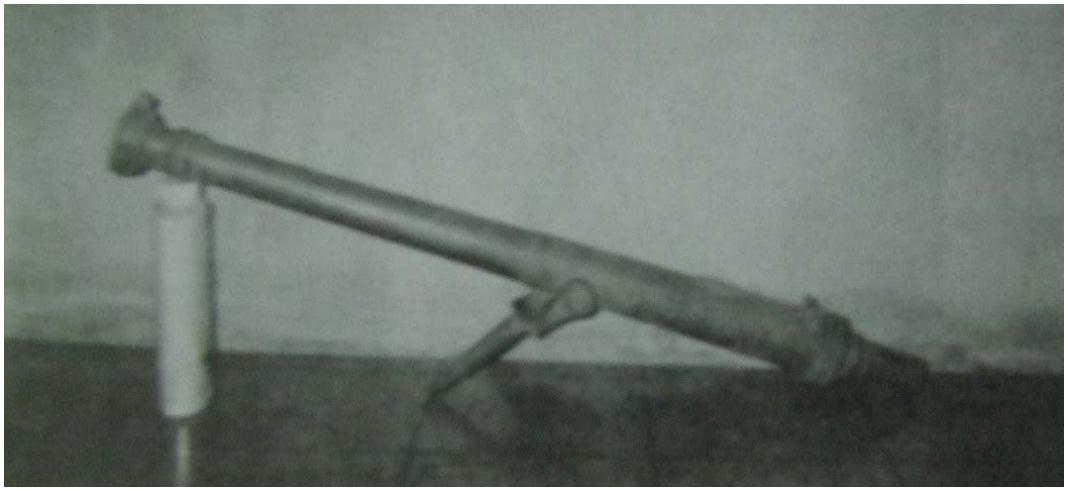

ปืนใหญ่เลลา ที่พบในคลอง ไอร์สะเตง บ้านบราแง อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส เมื่อพ.ศ. 2531

ชาวบ้านกำลังชื่นชมปืนใหญ่ที่นายอุสมาน หลานโต๊ะอีหม่าม มัสยิดมือนาดา อ.รือเสาะ เป็นผู้ค้นพบ

ทำนบกั้นน้ำ อุปสรรคของการทำนาข้าวบ้านบือแนรายา

นาย มะนุ (บิน เจ๊ะแว) ดอรอ หรือแบนุ ได้เล่าถึงปัญหาทำนบกั้นน้ำที่สร้างขึ้นมา แต่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้

“ทำนบน้ำด้านหนึ่งพัง เก็บน้ำไม่ได้ พังตอนน้ำมาแรงๆ เพราะทำง่ายๆ บนทราย ไม่ได้ทำฐานมั่นคง แต่ก่อนที่จะมีการทำทำนบนี้ ชาวบ้านก็ทำนาไม่ได้ เมื่อก่อนเขาทำกันง่ายๆ กับดินเท่านั้น แต่ก็เอาไม่อยู่ ทางการก็มาช่วยทำทำนบปูนให้ แต่ก็ใช้งานไม่ได้เพราะสายน้ำทางใต้เปลี่ยนทิศทาง พอทำทำนบน้ำก็ไหลไปทางอื่น ไม่ไหลมาทางนี้

“ชาวบ้านที่ได้ใช้กับไม่ได้ใช้ก็ไม่ได้ทะเลาะกัน ชาวบ้านทางใต้นี้ก็มีบ่นบ้างเพราะทำนาไม่ได้ แต่ก็ไม่ได้บ่นอะไรมาก แต่ก่อนแถบนี้ทำนากันทั้งนั้น แต่พอสร้างทำนบแล้วน้ำไม่มาก็ไม่ทำนาอีก ก่อนที่จะมาสร้างทำนบนี้ เนื่องจากแต่ก่อนไม่มีน้ำ จึงสร้างทำนบแบบง่ายๆ โดยชาวบ้านทำกันเอง เพราะถ้าไม่ทำก็ไม่มีน้ำสำหรับทำนา ก็เอาทรายไปกองกั้นน้ำไว้ แต่นานๆ เข้ามันก็พัง พอทางการมาทำใหม่ให้แรกๆ ก็ดี แต่นานๆ ไปก็ใช้งานไม่ได้ ตัวทำนบไม่ได้เสีย แต่น้ำเปลี่ยนทิศทางการไหลตั้งแต่หมู่บ้านบือแนรายา ฝั่งเราก็ตั้งแต่หัวสะพานที่โรงเรียน น้ำไหลไปทางโรงเรียน แต่ทางฝั่งบือแนรายานั้นพอเขาทำถนนใหม่ ดินก็ไหลลงน้ำและกั้นเส้นทางน้ำที่จะไหลมาที่นี่ มันไม่เกี่ยวกับทำนบที่เขาสร้างไว้ แต่ที่น้ำไม่ไหลผ่านก็เป็น

เพราะเส้นทางน้ำถูกตัดขาดนี่แหละ ถือเป็นการบริหารจัดการน้ำโดยขาดการบูรณาการและการมีส่วนร่วม แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ออกมาพูดอะไร ก็จำไม่ได้ว่าใครเป็นคนสร้างถนน เขาก็ไม่ได้มาปรึกษาหารือกับชาวบ้านก่อนทำถนน วันก่อนเห็นผู้ใหญ่บ้านบอกว่ามีงบประมาณลงมาให้มาขุดดูตรงนั้นใหม่ เป็นเวลา 4 ปีแล้วที่ไม่ได้ทำนา วันก่อนปลัดมาดูว่าเป็นอย่างไรบ้าง ก็มาถ่ายรูปไป แต่ไม่รู้เมื่อไหร่จะแก้ไข”

แบนุมีความเห็นว่า “ตรงที่น้ำไหลผ่านนั้นจะใช้ท่อไม่ได้ ต้องทำสะพาน น้ำจึงจะผ่านได้ คนสร้างถนนเขาไม่ทำนา เขาไม่รู้ว่าน้ำจะไหลตรงไหนอย่างไร อยากให้ภาครัฐมาดูด้วย ว่างบประมาณถึงชาวบ้านจนๆ จริงหรือเปล่า เวลาจะขุดบ่อน้ำตื้นชาวบ้านจะรู้ว่าตรงไหนมีหรือไม่มีน้ำ คนแก่ๆ บอกว่า ให้เอาใบกือลาดี (ใบบอน) 2 ใบ ประกบเข้าด้วยกันแล้วไปตั้งไว้ตรงบริเวณที่จะตรวจสอบ ตั้งไว้ 1 คืน รุ่งเช้าค่อยไปดูถ้ามีน้ำอยู่ในใบบอนนั้น ก็แสดงว่าเจอตาน้ำ สมัยก่อนช่วงหน้าแล้งชาวบ้านจะประกบใบบอนไปตั้งตามที่ต่างๆ เยอะแยะไปหมด แต่เดี๋ยวนี้ไม่ทำกันแล้ว อีกวิธีคือ ไปขุดบ่อใกล้จอมปลวก เพราะชาวบ้านเชื่อว่า ดินที่ปลวกเอามาสร้างรังนั้นต้องมีน้ำอยู่บริเวณใกล้ๆ เพราะเป็นดินนิ่ม พอไปขุดก็เจอน้ำจริงๆ ตัวผมเองก็เคยขุดบ่อใกล้ต้นนิบงแต่ก็ห่างไปประมาณ 10 เมตรไม่ได้ใกล้มาก ชาวบ้านเชื่อว่าใกล้ต้นนิบงจะมีแหล่งน้ำ”

ถนน

ถนนถือเป็นเส้นทางการคมนาคมที่สำคัญของหมู่บ้าน แบนุเล่าให้ฟังว่า

“หากสังเกตลักษณะถนนคอนกรีตในหมู่บ้านจะเห็นว่าไม่ได้ยกสูง แต่อยู่ตรงระดับเดียวกับพื้นดิน ถ้าชาวบ้านจะทำถนน ก็จะคำนึงถึงทางผ่านของน้ำอยู่แล้ว จะไม่ไปกั้นทางน้ำ พยายามเลี่ยง ถ้าเลี่ยงไม่ได้ก็จะทำท่อน้ำไว้ให้น้ำได้ไหลผ่าน ที่สายบุรีชาวบ้านว่ากันว่าทางผ่านของน้ำนี่เป็นพระประสงค์ของอัลลอฮฺ ชาวบ้านจะไม่ไปกั้นขวาง จะปล่อยให้น้ำไหลผ่านไป หากจะปลูกบ้าน ก็จะเลี่ยงปลูกตรงที่น้ำไม่ไหลผ่านแต่ชาวบ้านที่นี่ไม่ได้คิดอย่างนั้น เขาไม่ได้มีความรู้เท่าไหร่ ไม่ค่อยได้สนใจภูมิปัญญาชาวบ้านสมัยก่อนแล้ว ถือว่าล้าสมัย ถ้าไปถามชาวบ้านแถบนี้เกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เขาไม่ค่อยรู้กันแล้ว อย่างแบนุนี่เป็นความสนใจส่วนตัว ขวนขวายเอง แต่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจถ้าจะย้ายบ้านแล้วดูว่าขุดบ่อได้หรือเปล่า

ตอนกลางคืนคนเฒ่าคนแก่จะมานอนแนบหูกับพื้นดินเพื่อฟังเสียง ถ้าได้ยินเสียงน้ำไหลซู่ๆ ก็แสดงว่ามีน้ำอยู่”

ข้อมูล: สัมภาษณ์

1. นายมะนุ ดอรอ บ้านเลขที่ 143 ม.5 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส
2. นายยิ มะมิ อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 133 หมู่ 5 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส
3. นายรอยะ หะโต๊ะแมะ อายุ 97 บ้านเลขที่ 58 หมู่ 5 ต.รือเสาะ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2552

2.2.3 การทำไร่บ้านบือเจาะ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

นายบัสรี มะเซ็ง คลื่นลูกใหม่แห่งวงการอนุรักษ์ฯ บ้านบือเจาะ

นายบัสรี มะเซ็งและชาวบ้านบ้านบือเจาะ ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับหมู่บ้านบือเจาะ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส ดังนี้

“การทำไร่เป็นการทำงานเป็นงานแรกๆ ของคนที่นี้ เพราะการบุกเบิกพื้นที่ทำกินในครั้งแรกนั้นจะทำไร่ก่อนที่จะทำอย่างอื่น เช่น นา สวนยาง พารา เพื่อที่จะได้มีพืชพันธุ์อาหาร มาใช้ในการดำรงชีวิต แหล่งทำไร่ที่สำคัญ คือ ปาเซรายา ซึ่งมีมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทำไร่นั้นจะเริ่มประมาณกลางเดือนมกราคมถึงกลางเดือนพฤษภาคม การเก็บเกี่ยวนั้นแล้วแต่ชนิดของพืช และอายุ ชาวบ้านในอดีตจะปลูกพืชผักผสมกันไปไม่ว่าจะเป็นพริก มะเขือ มะเขือพวง ถั่วฝักยาว มะระขี้นก เป็นต้น ในช่วงการทำไร่นั้นชาวบ้านจะทำเพิงพักในไร่ที่ตนทำอยู่ถ้าวันไหนไม่อยากกลับบ้านก็ค้างเสียในไร่ ส่วนในไร่ที่จะทำสวนยางพารานั้นสามารถทำไร่ข้าวได้เพียง 2 ครั้งเท่านั้น แต่การทำไร่ที่ปาเซรายานั้นจะทำได้ตลอดเพราะเป็นพื้นที่ที่น้ำท่วมทุกปี ซึ่งนำหินกรวดและปุ๋ยจากป่าเขา ตกตะกอนเป็นปุ๋ยให้กับดินสำหรับไร่ที่ทำตอนบุกเบิก พื้นที่จะทำนานั้นทำได้ครั้งเดียวตอนบุกเบิกเท่านั้น เพราะปีต่อไปเปลี่ยนที่นาเพื่อเก็บน้ำในนา นอกจากนี้ชาวบ้านยังไม่นิยมปลูกพืชเลื้อยบนดิน เพราะจะเลื้อยต้นข้าวจนเสียหายได้”

การทำนา

การใช้ประโยชน์จากดินของคนในอดีตนั้น สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. การทำไร่
2. การทำนา
3. การทำสวนผลไม้
4. พืชเศรษฐกิจ

ในช่วงแรกนั้นมีการสร้างที่อยู่อาศัยโดยจะเลือกพื้นที่ที่ใกล้กับแม่น้ำและมีความเหมาะสมและอุดมสมบูรณ์โดยพิจารณาจากมีพื้นที่ดินชุ่มน้ำอยู่ใกล้และมีแหล่งน้ำ หนอง บึง หรือคลอง เพราะช่วงแรกนี้จะ

หาอาหารที่อยู่ในธรรมชาติ เช่น หัวกลอย ผลไม้ สัตว์ป่าและปลาต่างๆ เพื่อดำรงชีวิต เมื่อตั้งหลักก่อสร้างที่อยู่อาศัยแล้ว ก็จะเริ่มการหาทำเลที่เหมาะสมในการปลูกข้าว ปลูกผักเพื่อเป็นอาหารในช่วงแรกนี้ เป็นการใช้ประโยชน์จากดินโดยการถางป่าบริเวณพื้นที่ดินชุ่มน้ำเผาป่า เมื่อเผาป่าเรียบร้อยแล้วก็ใช้จอบขุดรากต้นไม้เล็ก ๆ ที่พอจะขุดได้เอาออกไป เมื่อเตรียมที่เรียบร้อยแล้วก็ทำไร่ก่อนในการทำไร่นี้จะมีการผสมผสานพืชผักต่าง ๆ ให้เหมาะสมพื้นที่ เช่น ถ้าที่ตรงไหนเป็นเนินหน่อยก็จะปลูกฝักทอง แตงกวา แตงไท พริก ผัก และอื่น ๆ เท่าที่พอมีเม็ดพันธ์หรือพันธ์พืชนั้น ๆ ผสมผสานกับการปลูกข้าว ส่วนตอนไม้ใหญ่ก็ยังมีอยู่เป็นที่ของผักเลื้อยอยู่ ส่วนที่ชุ่มน้ำก็จะดำข้าวโดยต่างคนก็ต่างจับจองที่ไร่ของตนเอง ในช่วงนี้ชาวบ้านจะอาศัยปุ๋ยที่มีอยู่ตามธรรมชาติอินทรีย์วัสดุต่าง ๆ และการเผาป่นไม้ที่เถาถ่าง การเถาด่างป่าจะทำกันในช่วงเดือน ก.พ. มี.ค. เม.ย. โดยใช้เครื่องมือเช่าเลื่อย ขวาน มีพร้า จอบ (บ้างคนใช้กระดูกวัวหรือควายเป็นจอมคือกระดูกขาหน้าส่วนบนสุด เพราะหาซื้อจอมที่เป็นเหล็กนั้น) หายาก และตาเย๊าะเป็นหลัก

1. เลื้อยลักษณะดังนี้ ซึ่งมีลายชนิดตามประโยชน์การใช้งาน

2. ขวานจะมีลายขนาดและมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้งาน

3. เครื่องมือเกี่ยวข้องใช้แกะหรือภาษาถิ่นเรียกว่า ตาแบ หรืออีกชื่อหนึ่งเรียกว่ากือตาแม จะไม่ใช้เคี่ยว

เมื่อผลผลิตต่างเก็บเกี่ยวได้แล้วก็จะมีพิธีกรรมคือการกินข้าวใหม่การกินข้าวใหม่นี้จะนิยมทานกับกับข้าวที่เป็นปลาและผักจะไม่ใช้เนื้อหรือสัตว์ที่มีเลือดมาทำเป็นกับข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วก็จะเริ่มปรับพื้นที่นาโดยใช้ช้างให้ช้างใช้งาจัดต่อไม้ที่พอทำได้ในปีที่ 2 นี้ ตอไม้ที่งัดออกไปด้วยช้างนั้นจะขนาดที่ไม่ใหญ่มากนัก และชาวบ้านจะเริ่มใช้จอบขุดดินปั้นต้นนาเพื่อกัดเก็บน้ำในนาในปีที่ 2 ชาวบ้านจะไม่ปลูกพืชผักอื่นในแล้วแต่จะเริ่มเถ้าถ่างพื้นอื่นขยายออกไปและทำไร่เมื่อในปีแรก ในการทำถ่างนั้นชาวบ้านจะร่วมกันทำโดยการแบ่งเขตก่อนแล้วจะทำในที่ของตนโดยพื้นที่จะมีลักษณะดังนี้

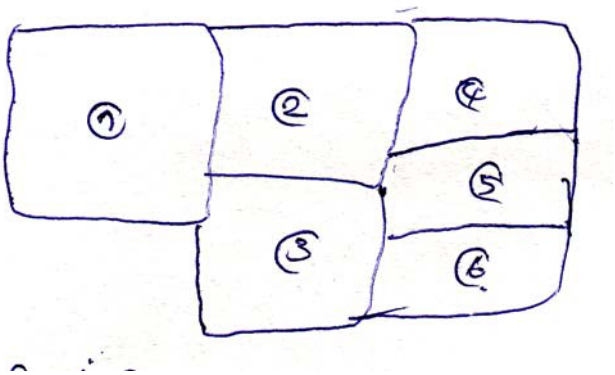

ขนาดของพื้นที่นั้นอาจจะมีความกว้างไม่เท่าตามแต่ความเหมาะสมของพื้นที่และความต้องการของคนทำให้เหมาะกับกำลังของตนในปีที่ 2 จะเริ่มการเถ้าถ่างพื้นที่ใหม่เพื่อตกกล้าและเป็นที่ปลูกผักสวนครัว การปลูกผักต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้าแต่ปลูกใช้เพื่อเป็นอาหาร และแบ่งปันกันถ้ามีมากก็จะแลกเปลี่ยนกันตามแต่งจะตกลงกันของทั้งสองฝ่ายไม่มีการกำหนดเป็นที่เน้นเท่าไหร่นัก เพราะเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสียเป็นส่วนใหญ่ และในปีนี้ชาวบ้านก็จะเริ่มการขุดคูน้ำขึ้นเพื่อนำน้ำเข้านาในช่วงฤดูการทำนา โดยทุกคนจะช่วยกันขุด คือ พื้นนาใครคนนั้นก็รับผิดชอบขุดตรงหัวไร่ปลายนาของตนเอง สำหรับคนที่นาที่อยู่ด้านในก็จะออกมาช่วยขุดกับคนที่อยู่ด้านนอก ขนาดของคูจะมีความกว้างประมาณ 1 เมตร ลึก 1 เมตร ในการดูแลรักษาคันนานั้นจะแบ่งการรับผิดชอบ คันนาไหนที่อยู่ด้านล่างหรือด้านที่ลุ่มซึ่งน้ำสามารถไหลออกจากนาของใครคนนั้นก็ต้องดูแลมิให้น้ำออกจากนา สำหรับในช่วงที่ไม่ต้องการน้ำก็จะระบายน้ำออกโดยการขุดร่องคันนาแต่จะขุดมิให้ถึงท้องนา เพื่อให้มีน้ำเหลือเก็บในนาพอเสมอกันให้ทั่วเท่านั้น

การทำนาจะเริ่มประมาณกลางเดือนสิงหาคมของทุกปี คือ

1. เตรียมที่ตกกล้าปลายเดือนกรกฎาคมถึงต้นเดือนสิงหาคม

2. ตกกล้า ประมาณกลางเดือนสิงหาคม เมื่อกล้ามีอายุ 35 – 40 วันก็จะเริ่มทำนา

3. การไถนานั้นจะเป็นการไถ 2 ครั้ง ครั้งแรกจะเริ่มประมาณต้นสิงหาคม ครั้งที่สองที่จะไถอีกครั้งก็ใกล้จะทำนา และคลาดคันให้แตกละเอียดและปรับที่ให้เสมอกัน การไถนานั้นจะนิยมใช้วัวหรือควายเป็นการใช้แรงงานจากสัตว์เลี้ยงดังภาพดังนี้

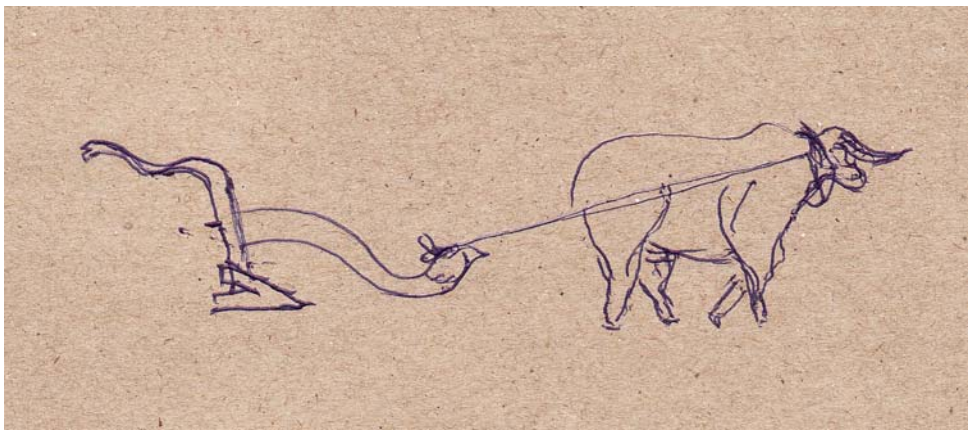

การตกกล้า

◆ ก่อนนำพันธุ์ข้าวไปว่านในแปลงตกกล้านั้น จะนำข้าวพันธุ์แช่น้ำก่อน 12 – 20 ชั่วโมง หลังจากนั้นเสด็จน้ำจะสามารถว่านกล้าได้ น้ำที่ใช้แช่พันธุ์ข้าวนั้นจะเป็นน้ำหมุนที่ได้จากการทำพิธีของมะโยงหรือโนราห์

◆ การเตรียมที่ที่จะตกกล้าจะต้องเถาถ่างเผาป่น และถ่างเอาตอไม้เล็กและเศษไม้และหญ้าออกก่อนในการป่นนั้นจะตั้งกอง เศษไม้ใบหญ้า เป็นกองและกระจายให้ทั่วพื้นที่เพื่อที่จะได้เป็นปุ๋ยให้กับต้นกล้า

◆ ในการว่านพันธุ์ข้าวนั้นให้อ่านพอกระจายให้ทั่วแต่ระวังอย่าให้หนาจนเกินไปเพราะจะได้พันธุ์ข้าวที่มีต้นเล็กและอ่อนดังนั้นจึงจะต้องว่านให้กระจายพอเหมาะจะได้ต้องกล้าที่สมบูรณ์และแข็งแรง

อุปกรณ์ในการทำนา

1. โคหรือกระบือ โดยทั่วไปแล้วถ้าเป็นโคจะใช้โคตัวผู้แต่ถ้าเป็นกระบือจะนิยมใช้ตัวเมีย

2. มี 2 ชนิด ดังนี้

2.1 เคาะ ใช้สำหรับการไถโดยโคหรือกระบือตัวเดียว

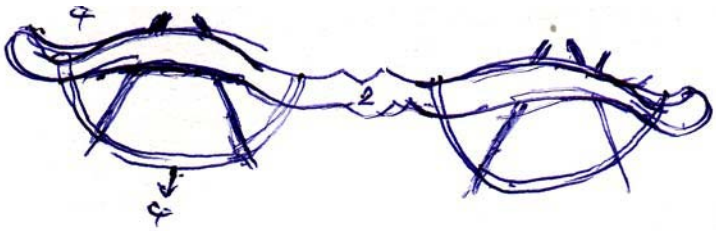

2.2 คือนิงให้สำหรับโคหรือกระบือ 2 ตัว

3. ตาโน้ตดือนิง จะเรียกเหมือนกันทั้งตัวเดี่ยวหรือ 2 ตัว (โค, กระบือ)

4. ตาลี คือเกาะ จะเรียกเหมือนกันทั้งตัวเดี่ยวหรือ 2 ตัว (โค, กระบือ)

การไถนานั้นชาวบ้านจะมีวิธีการเรียกหรือสั่งให้โคหรือกระบือของตนปฏิบัติตามคำสั่ง ดังนี้

1. เซาะ

2. จีจิห์

ในระหว่างการไถนานั้นถ้าโคหรือกระบือที่เก่งหรือเป็นแล้วก็ไม่ต้องมีคนจูงเดินหน้า แต่ถ้าโคหรือกระบือที่ยังไถไม่เก่งหรือรพึงหัดนั้นก็ต้องมีคนจูง

ในระหว่างนั้นชาวนาก็จะมั่นไปดูน้ำในนาเป็นระยะ ๆ ถ้าน้ำจะแห้งหรือใกล้จะแห้งก็นำน้ำเข้านา โดยการเล่นระดับน้ำจากที่สูงลงมาเข้านาที่สำคัญคือช่วงข้าวตั้งท้องหรือภาษาถิ่นเรียกว่า (บือโร๊ะ) ซึ่งเป็นช่วงต้นข้าวต้องการน้ำมากที่สุด ประมาณต้นเดือนกุมภาพันธ์เป็นต้นไป ก็จะเป็นช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิตนั้นจะใช้กับหรือภาษาถิ่น เรียกว่า ตาแมหรือกือตาแม เก็บข้าวในขณะเก็บข้าวนั้น ข้างบางส่วนที่เก็บจากต้นแล้วก็จะนำกลับบ้าน โดยผู้ชายจะเป็นคนขนกลับบ้านในครั้งผู้หญิงก็จะช่วยบ้างแล้วแต่กรณี ในการขนนั้นจะอุปกรณ์ในการใช้ขนย้าย คือ (ดาญา) ก็ใช้ข้าวในดาญาแล้วแยกกลับบ้านเพื่อเก็บที่สำคัญคือข้าวที่เก็บเกี่ยวจากต้นแล้วจะต้องไม่ให้โดนฝน เพราะถ้าโดนฝนแล้วข้าวสารจะมีกลัวของซังขาวและร่วงง่าย ก่อนเก็บข้าวเข้ายุงนั้นจะต้องชั่งก่อน โดยตราชั่งที่ทำขึ้นด้วยไม้ซึ่งมีการเทียบน้ำหนักคือ 1 ชั่ง = กิโล บางตราชั่งจะมีน้ำหนัก 1 ชั่ง = กิโล

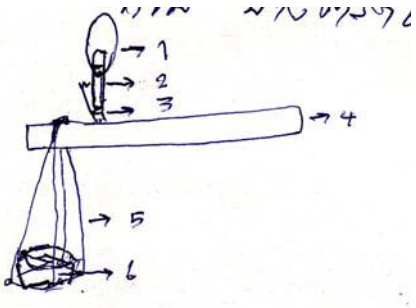

ข้าวที่ชั่งแล้วก็จะตั้งกองในยุงโดยการแยกปี กองละปี ในยุงข้าวนั้นจะมีขวัญข้าวหรือ “สือมางัต” ตั้งอยู่บนกองข้างสำหรับพันธุ์ข้าวที่จะทำในปีต่อไปนี้จะถูกเลือกตั้งแต่ตอนเก็บเกี่ยวคือเลือกที่มีรองสวย ๆ ยาว ๆ เม็ดข้าวสวย ๆ เก็บไว้ต่าง ๆ ซึ่งมีพันธุ์พื้นเมืองอยู่พันธุ์

ปัจจุบัน

ปัจจุบันการทำนาได้เปลี่ยนแปลงบ้าง เนื่องจากความเชื่อบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปและมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ ความเชื่อของการเล่นโนราห์ หรือมะโยงก็หมดไปเพราะคนในชุมชนมีการศึกษามากขึ้น เป็นต้น ดังนั้นให้สังเกตเห็นในความแตกต่าง จะเริ่มตั้งแต่การเตรียมที่จนถึงการเก็บเกี่ยวและเก็บข้าว

การเตรียมถิ่นในการตกกล้า

1. การเตรียมที่เร็วขึ้นเพราะปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วทำในสวนสงเคราะห์ยางพารา ที่พึงโคนใหม่หรือมีอายุต้นยางไม่เกิน 2 ปี ของตนเองหรือของเพื่อนบ้านบางคนก็ถ่างที่ว่างเปล่าของตนเอง

2. การตกกล้ายังคงเป็นช่วงเดือนสิงหาคมอยู่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ น้ำที่แช่ข้าวพันธุ์ ซึ่งเป็นน้ำน้ำแล้วทำพิธีโดยหัวหน้าคณะโนราห์หรือมะโยง เป็นน้ำเปล่าธรรมดา

3. การวานน้ำยังใช้แบบเดิมอยู่

การไถนา

เดิมการไถนาโดยใช้แรงงานสัตว์มาเป็นเครื่องจักรคือรถไถนาเดินตาม หรือบางคนจ้างรถไถนาแลบนั่งขับเพื่อปรับพื้นที่นาที่มีปัญหา

การทำนาและการดูแลรักษานั้นยังคงเหมือนเดิม การเก็บเกี่ยวก็ยังคงเหมือนเดิม เพียงแต่บางคนไม่ได้ชั่งข้าวก่อนเก็บ แต่ใช้การมัดข้าวแทน

การทำสวน

การทำสวนเป็นการปลูกเพิ่มเติมจากที่มีอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่จับจองการทำสวนในระยะแก่จะถ่างที่ว่าง ๆ โดยจะโดนไม่ใหญ่ยืนแล้วปลูกต้นไม้ที่ต้องการจะปลูก เป็นการปลูกผสมผสานกันไป ชาวบ้านเรียกว่า “ดูซง” จะไม่ผลต่าง ๆ อยู่รวมกันไม่ได้เน้นเป็นแถว เพราะจะปลูกตรงที่ว่างในการสวน ดุซงจะมีไม่ผลเกือบทุกชนิด เช่น ทุเรียนพื้นเมือง มังคุด ละไม มะปราง ดูกู ลองกอง ลางสาด เงาะ มะพร้าว กระท้อน และต้นไม้อื่น ๆ จำพวกไม้กินใบ กินยอด และสมุนไพร สวนจะไม่ถ่างให้เตี้ย จะถ่างเฉพาะในฤดูทุเรียนเท่านั้นคือช่วงเดือน

แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปเป็นพืชเชิงเดี่ยวคือสวนลองกองและยางพารา สวนดูซงที่เหลืออยู่มีพื้นที่น้อยมาก การดูแลบำรุงดินใช้ปุ๋ยสดและมูลสัตว์เท่านั้น ปัจจุบันใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพบ้างบางสวน

การทำสวนยาง

เป็นการทำสวนยางโดยทำกล้ายางที่เพาะไว้นำไปปลูกตามพื้นว่าง ๆ ของป่า โดยจะไม่โดนหรือถ่างป่าจะถ่างให้พอกับการปลูกเท่านั้นโดยการถ่างแนวตามที่จ่างของป่าเม็ดพันธุ์ยางนั้นได้มาจากรัฐเคดาห์ประเทศมาเลเซียในปัจจุบัน คนทำเขาคนแรกคือ นายสาและ หรือโต๊ะเบ๊าะ ตาหลงที่ชาวบ้านรู้จักกัน โดยแลกวัวกับเม็ดพันธุ์ยาง ซึ่งคนนิยมเรียกสวนแบบนี้ว่าป่ายาง ในป่ายางนี้จะมีไม่ใหญ่ พืชสมุนไพร และสัตว์สามารถอาศัยอยู่ได้เพราะยังเป็นป่าอยู่

นโยบายเกษตรเชิงเกี่ยวที่เริ่มเข้ามาคือการสงเคราะห์ทำสวนยางพาราสำนักงานกองทุนสงเคราะห์สวนยางให้ประชาชนติดต่อขอการสงเคราะห์โคนยางเก่า (ลงพื้นเมือง) แล้วปลูกยางพันธุ์ดี (ยางพารา) โดยทางสำนักงานสงเคราะห์สวนจะช่วยในสวนของงบประมาณที่จะโคน ถ่าง เผาป่า ค่าพันธุ์ยาง ปลูก จนกระทั่งถึงปุ๋ยและใส่จนครบกำหนดอายุของ 8 ปี ต่อมาลดลง 7 และปัจจุบัน เหลือ 5 ปี โดยของตกลงนั้นให้เจ้าของสวนยาง โดยถ่างให้เรียบร้อยและจะต้องไม่มีไม่อื่นนอกเหนือจากต้นยางพาราเท่านั้น มิฉะนั้นจะหักเงินสงเคราะห์โดยจะมีเจ้าหน้าที่สงเคราะห์สวนยางหรือสือปีตาที่ชาวบ้านเรียกกันมาตรวจความเรียบร้อยสวนยางเป็นจริง ๆ ไป คือ ทุกช่างของการทำงานเริ่มตั้งแต่ทางลัด หลังโคน และป่น ปลูก

ใส่ปุ๋ย และทุกรองของการถ่างใส่ปุ๋ยจนครบอายุการสงเคราะห์ปุ๋ยที่ใช้นั้นเป็นปุ๋ยเคมีที่ทางสำนักงานกองทุนสงเคราะห์จัดให้ และจ่ายเงินสงเคราะห์ให้ชาวสวนยางเป็นงวด ๆ สำหรับใช้จ่ายในการทำสวน

ในยุคแรก ๆ ของการทำสวนยางพาราทางสำนักงานสงเคราะห์สวนจะจัดกล้ายางซึ่งเป็นกล้าที่ติดตาแล้วแต่ยังไม่ใช้ช้าในถุง ต่อมาชาวสวนยางเป็นคนจัดซื้อพันธุ์ยางเองโดนส่วนใหญ่แล้วจะกล้ายางที่ชำดงแล้ว เพื่อสดความเสี่ยงการตายของกล้ายาง ซึ่งมีขายอยู่ทั่วไปตามตลาดนัดใหญ่หรือสั่งซื้อที่แหล่งผลิตทั้งในและนอกพื้นที่และผลิตกล้ายางที่ใหญ่คือที่บ้านเจาะกือแย อ. สายบุรี จ. ปัตตานี

การประมงน้ำจืด (พื้นฐาน)

การทำประมง คือ ได้ว่าเป็นอาชีพแรก ๆ ของคนในพื้นที่เพราะเป็นอาหารสำคัญของชาวบ้านเพราะในการตั้งถิ่นฐานหรือที่ตั้งชุมชนจะตั้งใกล้แห่งน้ำสาเหตุสำคัญคือ เป็นแหล่งที่มีอาหารการกินที่สมบูรณ์ สมกับคำที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ดังนั้น วิธีและอุปกรณ์การจับปลาจึงถูกกำหนดจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน หากจะมีวิธีการบางอย่างในปัจจุบันที่เลิกใช้ไปหรืออาจจะมีใช้อยู่บ้างแต่น้อย เครื่องมือหรือวิธีการจับปลามีดังนี้

1. ตกปลา การตกปลามีอยู่ 3 แบบใหญ่ คือ บนน้ำ กลางน้ำ และใต้น้ำ

การตกปลาบนน้ำ ส่วนใหญ่จะตกปลาชะโดด ปลาช่อน ปลาปูโย๊ะ โดยใช้เยื่อ เช่น ลูกไก่ กบ แต่ปัจจุบันจะใช้เยื่อปลอม การปลาบนน้ำแบบโยนเยื่อไปแล้ว จากเยื่อมาเรื่อย ๆ นั้น ภาษาถิ่นเรียกว่า (มือไงมืองาจา)

การตกปลากลางน้ำ การตกปลากลางน้ำนี้จะใช้เบ็ดที่เป็นทุ่นลอบโดยให้ตะขอเบ็ดจมอยู่กลาง

การตกปลาใต้น้ำ เป็นตกปลาที่หากินอยู่ตามพื้น เช่น ปลากือเลาะห์ กือแหร จะใช้เบ็ดที่มีทุ่นจมมีอยู่สองแบบ ทั้งตกบนฝั่ง (มือไงซือเระ) กับตกบนเรือกลาง แม่น้ำภาษาถิ่นเรียกว่า (มืองอลอ)

ชนิดของเบ็ดจะมีอยู่ 2 ชนิด คือ 1. เบ็ดรอก 2. เบ็ดธรรมดา เบ็ดตรง เบ็ดธง (เต้าว) จีดิง เบ็ด 2 ชนิด หลังนี้ส่วนแล้วจะฝักอยู่กับที่แล้วตรงจูด แล้วว่าขยันแค่ไหนแต่ควรเว้ยไว้ไม่น้อยกว่า 1 ชั่วโมง มีเวลาที่เหมาะสมอยู่ที่ 2 ชั่วโมง หรือจะทิ้งค้างคืนไว้ก็ได้

การตกปลาตกได้ตลอดเว้นช่วงน้ำท่วม

2. บือแร ต้องทำในแม่น้ำที่มีน้ำไหลมีลักษณะเหนือโพงพางแต่มีขนาดใหญ่กว่า และต้องทำแขนบือแรมีลักษณะ ดังนี้

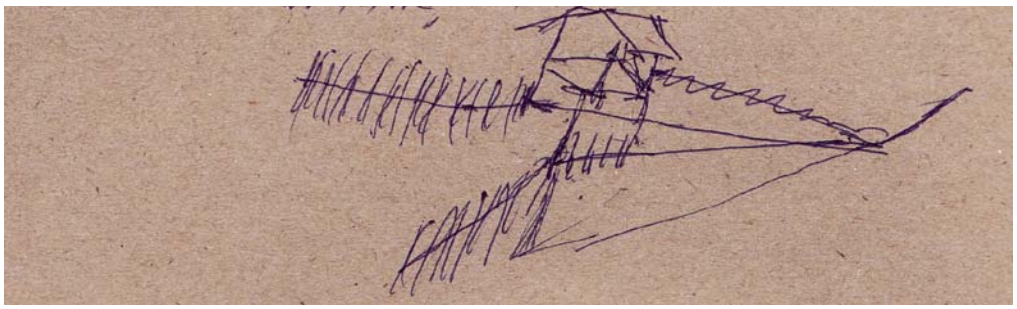

3. โพงพาง วางใส่ในร่องน้ำที่มีน้ำไหลแรงพอสมควร

4. เลป์ ทำด้วยไม้ไผ่และไว้ในที่มีไหล

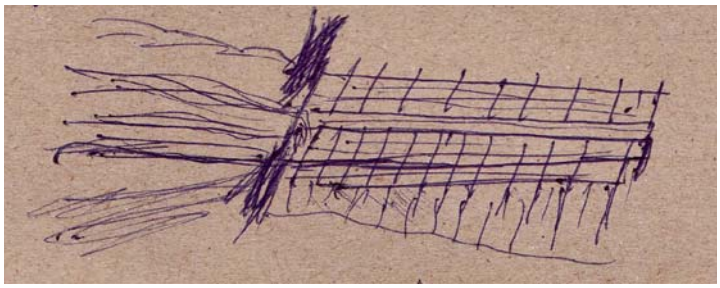

5. ปือลอปะ ทำปิดสายน้ำขนาดเล็กน้ำไหลไม่แรง ทำด้วยไม้ไผ่

6. ตูแว (สะ) ทำด้วยไม้ไผ่หรือเปลือกทางสาคูดักลูกปลาตามร่องคันนาหรือร่องน้ำขนาดเล็ก

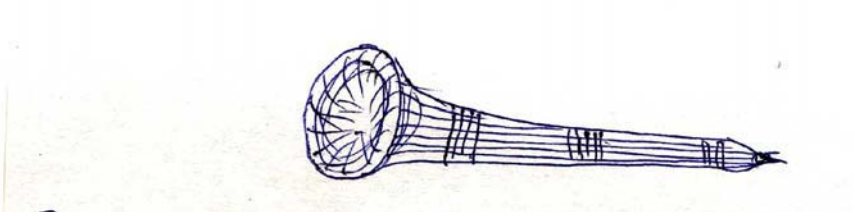

7. ตูแวออเนาะ (สะออเนาะ) ทำด้วยหวายใช้จางดัดให้ร้างปลา เช่น รังปลาช่อน โดยใช้เหยื่อล่อ

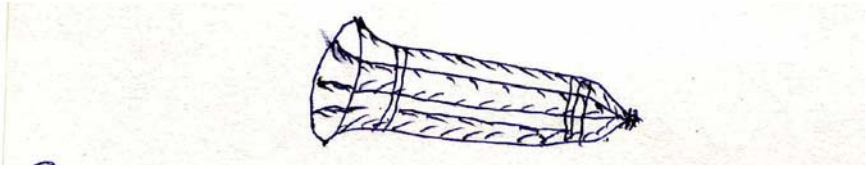

8. ยุ ทำด้วยหญ้าลิเผา ใช้วางดัดในรังปลา

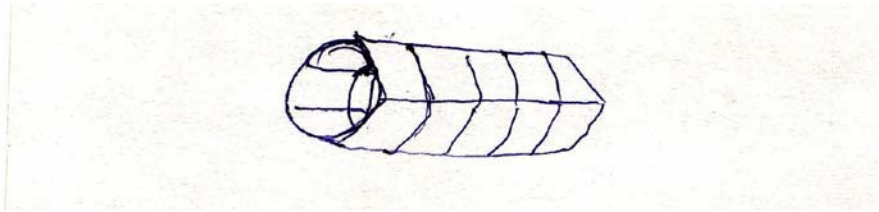

9. บูบู ทำด้วยไม้ไผ่ ดักวางที่มีน้ำไหลใช้ไก่ทั้งร่องน้ำ แลบะใหญ่ไม่นิยมใช้ในแม่น้ำ

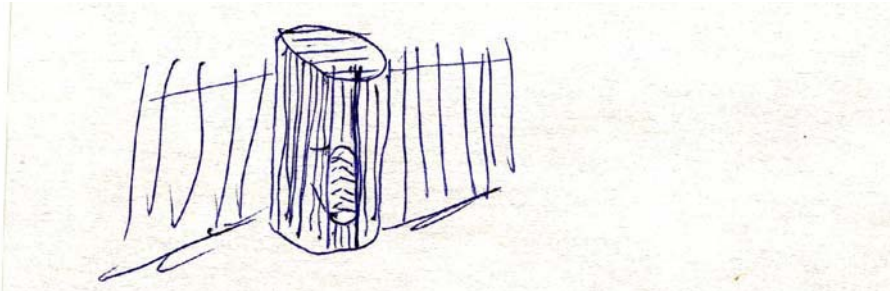

10. บูบู ปาเต ทำด้วยไม้ไผ่วางดักน้ำไหล แต่น้ำไม่ลึก

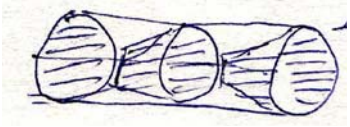

11. บอดอ มีลักษณะคล้ายกับบูบูปาแต แต่ใช้ดักในน้ำมาโดยใช้อวนล้อมโครงไม้ไผ่หรือเหล็ก

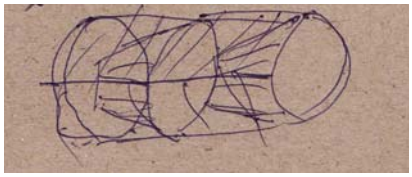

12. เชร์เส็ง มีขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ ดักวางไว้ในคลอง 3 – 4 วัน ยกสักครั้ง เวลาดักต้องใส่กิ่งไม้ไว้ด้านในเป็นซัง

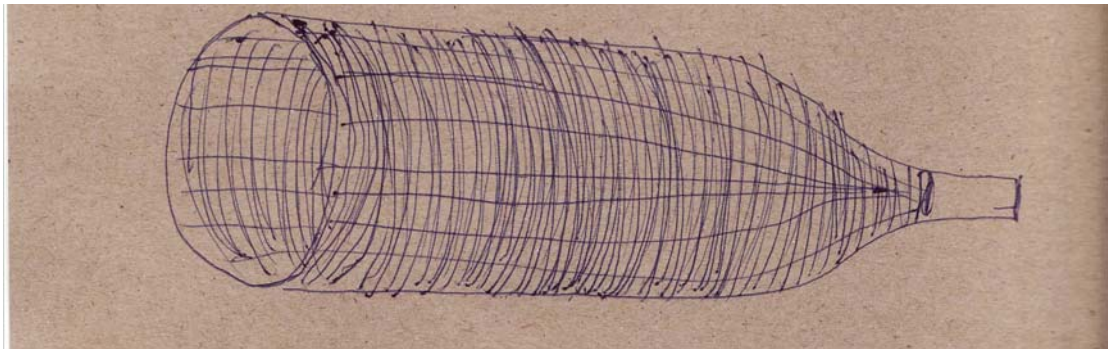

13. นาเด ใช้ดักในหนองน้ำ หรือคลองตอนช่วงหน้าแล้ง ตัวนาเดทำด้วยไม้ไผ่คล้ายกับบูบูโดยใช้เหยื่อล่อด้านใน

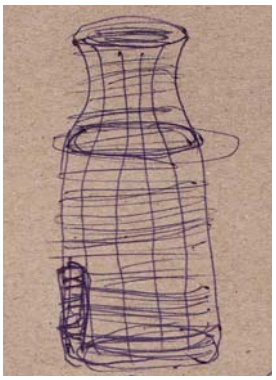

14. ซูโว๊ะ ทำด้วยไม้ไผ่ แล้วใช้ถุงพลาสติกแต่ในอดีตใช้แอ่นทางตาลโตนด ใช้วางดักในริมหนองน้ำคลองเฉพาะปลาเล็ก

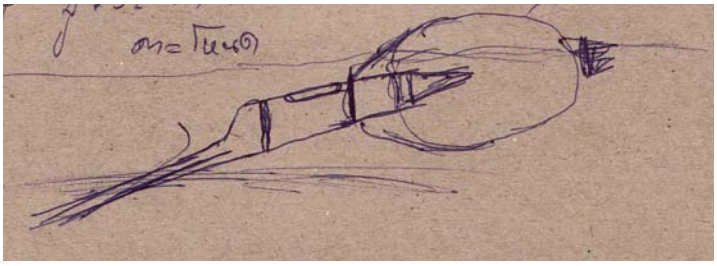

19. แห มี 2 แบบ แหที่ใช้ทอด กับแหที่ใช้ปิด แหที่ใช้ทอดจะมีอยู่หลายขนาด คือ 7 ศอก 9 ศอก ถ้าแหที่ทำด้วยแอ่น จะมีความยาวถึง 12 ศอก สำหรับแหที่ใช้ปิดนั้น จะใช้ปิดโพรงไม้หรือศอกต่าง แห่จะมีความยาว 4 – 5 ศอก

20. ตกอวน หรือภาษาถิ่นเรียกว่า (บือญาโต๊ะห์ปูกะ) ใช้วางดักปลาโดยการวางเหยื่อให้ปลากินแล้วกระตุกเชือกเพื่อตกอวน โดยใช้อวน 3 ด้าน อีกด้านจะเป็นฝัง วิธีวางจะม้วนอวนแล้วตั้งบนรางไม้ไผ่เมื่อปลามากินเยื่อพอรู้สึกมากแล้วโดยรู้สึกสายสัมพันธ์ก็กระตุกสายอวนลง

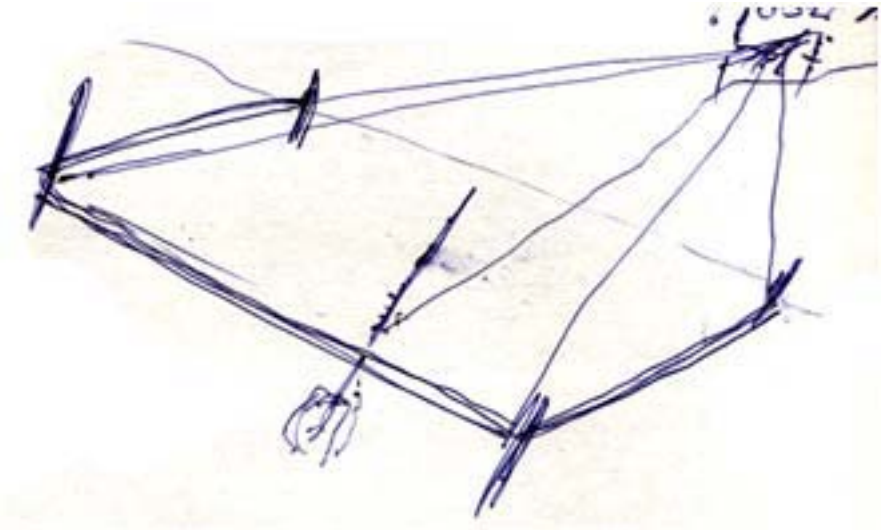

21. อวน มีหลายแบบดังนี้

- บูกะเกกั๋ง ใช้ดักในหนองหรือคลอง

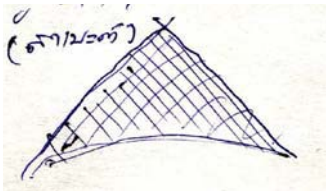

- บือนาแบ็ง

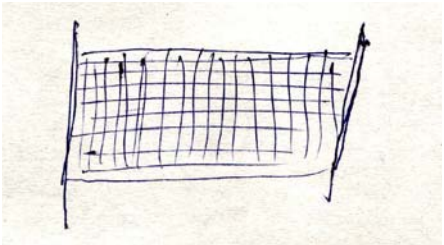

- บือญาฮัย ตัวด้ามชำด้วยหวายแล้วทักอวน

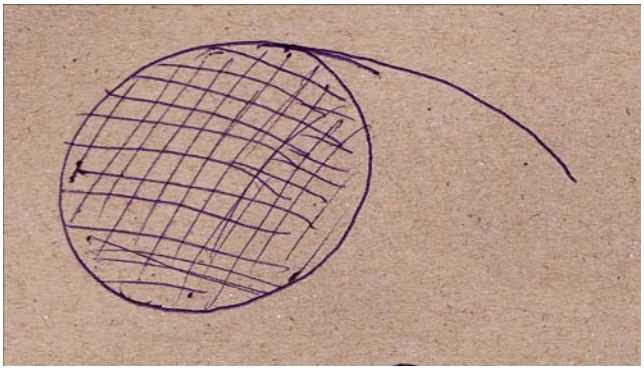

- บูกะลางัต ใช้ดักปลาเฉพาะปลาที่ชอบขึ้นหายใจเท่าเข้าปลาปาเน๊าะดือวางดักบนผิวน้ำ

- บูกะกาญา หรืออวนปกติ

- อวนล้อม (บูกะลีกง) ใช้ล้องซังปลา จะมีขนาดเส้นตีอวนที่ใหญ่และมีความแข็งแรงและมีความสูงเหมือนที่ปลาจะไม่กระโดออกคือ ประมาณ 1.5 เมตรเหนือน้ำ

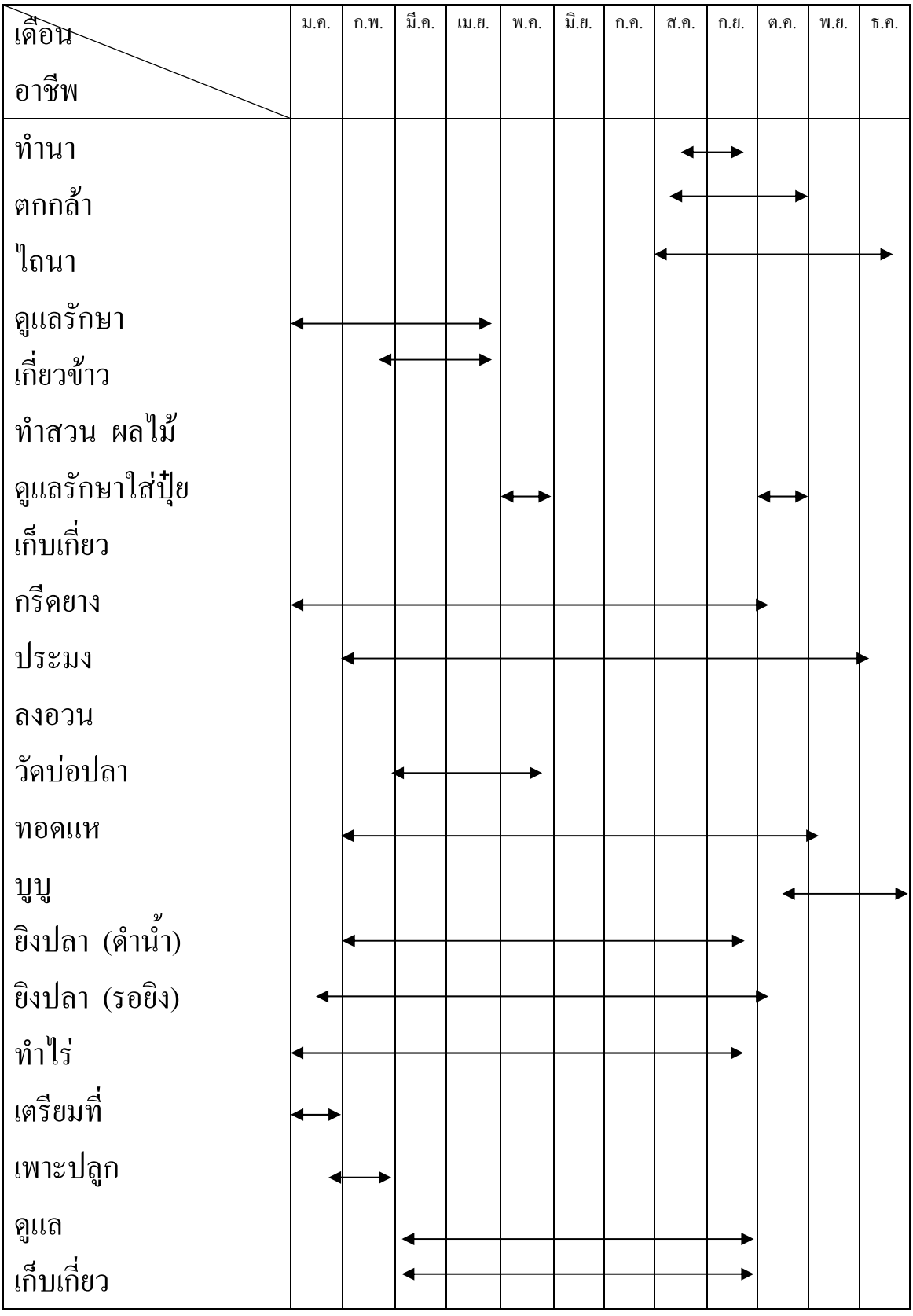
เดือน
อาชีพ
ม.ค.
ก.พ.
มี.ค.
เม.ย.
พ.ค.
มิ.ย.
ก.ค.
ส.ค.
ก.ย.
ต.ค.
พ.ย.
ธ.ค.
ทำนา
ตกกล้า
ไถนา
ดูแลรักษา
เกี่ยวข้าว
ทำสวน ผลไม้
ดูแลรักษาใส่ปุ๋ย
เก็บเกี่ยว
กรีดยาง
ประมง
ลงอวน
วัดบ่อปลา
ทอดแห
บูบู
ยิงปลา (ดำน้ำ)
ยิงปลา (รอยิง)
ทำไร่
เตรียมที่
เพาะปลูก
ดูแล
เก็บเกี่ยว

อุปกรณ์ต่างที่ใช้ในการทำงาน

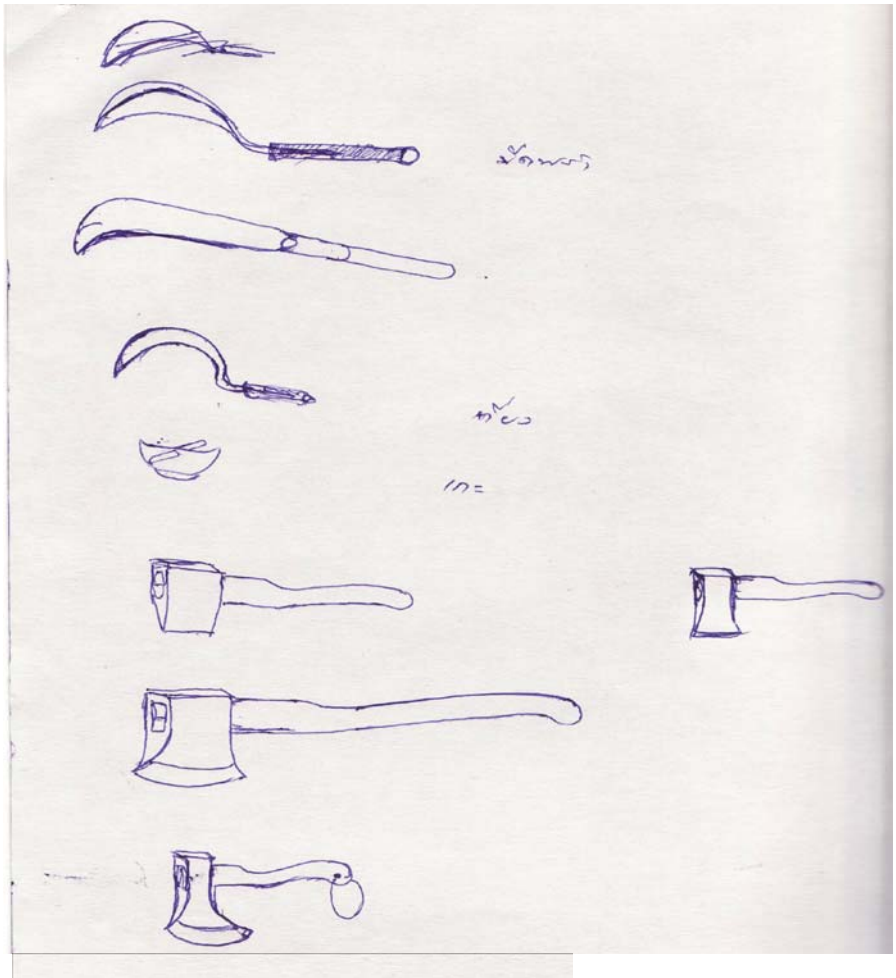

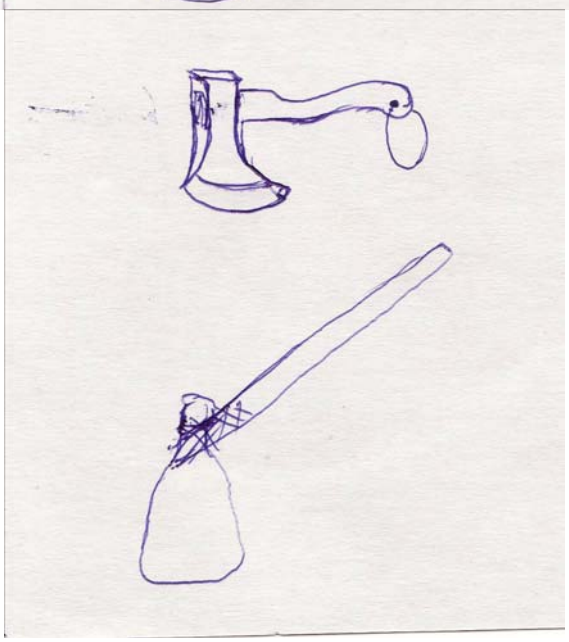

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายมสิ มะเซ็ง บ้านเลขที่ 47 ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

นายบาสรี มะเซ็ง บ้านเลขที่ 47 ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

นายมะสง กาจิ บ้านเลขที่ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

นายสะมะแอ กายุ บ้านเลขที่ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

นาย มะซอเร กอมะมาโบง บ้านเลขที่ ม.5 ต.สาวอ อ.รือเสาะ จ.นราธิวาส

เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2551

บทที่ 3

3.1 ประวัติอำเภอศรีสาคร (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

ศรีสาคร เป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดนราธิวาส ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลซากอ ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 63 กิโลเมตร โดยมีทางหลวงแผ่นดินสายศรีสาคร – รือเสาะ – สายบุรี ผ่าน มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอระแงะและอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 400 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาซึ่งอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ มีที่ราบอยู่ระหว่างภูเขาบ้างแต่เพียงส่วนน้อย บริเวณที่เป็นภูเขามีประมาณร้อยละ 80 ส่วนใหญ่เป็นป่าทึบและสวนยางพารา ส่วนอีกประมาณร้อยละ 20 เป็นที่ราบระหว่างภูเขาใช้ในการเกษตร เช่น สวนผลไม้ต่าง ๆ จากสภาพพื้นที่ที่เต็มไปด้วยภูเขาและป่าไม้จึงเป็นเหตุทำให้มีฝนตกชุก จึงเหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างยิ่ง และมีแม่น้ำสายบุรีไหลผ่าน

อำเภอนี้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ตำบล 22 หมู่บ้าน ตำบลเหล่านี้คือ ตำบลซากอ มี 8 หมู่บ้าน ตำบลตะมะยูง มี 8 หมู่บ้าน และตำบลศรีสาคร มี 6 หมู่บ้าน ประชากรทั้งสิ้น 12,779 คน เป็นชาย 6,723 คน และเป็นหญิง 6,056 คน (สถิติปี พ.ศ. 2525) อาชีพหลักที่สำคัญคือ เกษตรกรรม ได้แก่ทำสวนยางพารา การปลูกพืชไร่และไม้ผล ประชากรนับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 89.52 และศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 10.48 มีวัดทางพุทธศาสนา 1 วัด สำนักสงฆ์ 3 แห่ง และมัสยิด 18 แห่ง

เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ และมีแม่น้ำลำธารไหลผ่านจึงเหมาะสำหรับนักนิยมไพรที่จะเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจในป่าและริมแม่น้ำลำธารต่าง ๆ ตลอดทั้งทำการล่าสัตว์ นอกจากนี้สามารถเดินทางไปชมทิวทัศน์ของป่าไม้และภูเขาต่าง ๆ ได้หลายแห่ง เช่น เขาลิแป ซึ่งมีปาล์มบังสูรย์ขึ้นทั้งภูเขา และที่บ้านกาหลง ตำบลศรีสาคร มีสุสานช้าง เคยมีผู้พบพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่ในป่าในตำบลนี้ เล่ากันว่าพอจะเข้า

ไปอัญเชิญออกมาข้างนอกก็หาไม่พบ นอกจากนี้ยังมี แก่งตูลุ เป็นแก่งน้ำสวยงามและร่มรื่น มีน้ำขังตลอดปี อยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลซากอ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 300 เมตร

ความเป็นมาในอดีต

อำเภอศรีสาคร เดิมเป็นตำบลหนึ่งชื่อ “ตำบลซากอ” ขึ้นกับอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ต่อมาในปี พ.ศ. 2517 ทางราชการ ซึ่งมีนายจรูญ โลกะกะลิน เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส ได้เล็งเห็นว่าตำบลซากอมีพื้นที่กว้างขวางมาก ระยะทางก็อยู่ห่างไกลจากที่ว่าการอำเภอรือเสาะ โจรผู้ร้ายกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาก่อกวนความสงบสุขของประชาชนอยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ของตำบลซากอและตำบลตะมะยูงเป็นภูเขาและป่าทึบยากแก่การป้องกันปราบปรามของเจ้าหน้าที่ให้ทันต่อเหตุการณ์ จึงได้ขอจัดตั้งตำบลซากอและตำบลตะมะยูง ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอรือเสาะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอชื่อ “กิ่งอำเภอศรีสาคร” เมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2517 โดยเริ่มปฏิบัติงานบริการประชาชนเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 ในสมัยที่นายวัชระ สิงคิวินูลย์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด และต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอศรีสาครเป็นอำเภอศรีสาครเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2522 (นร.ศ)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 8 หน้า 3,401 – 3,402

3.3.1 รายาซามอ

เดิมชาวบ้านจะเสนอชื่อเป็นกิ่งอำเภอศรีสามอ เพื่อรำลึกถึง “พระอนุชาของรายาซา” (รายาแห่งเมืองสาย) แต่ในที่สุดทางการได้ตั้งชื่อเป็นอำเภอศรีสาคร ที่ตั้งของตำบลซากอในปัจจุบันนั้นอดีตเป็นที่ตั้งวังของรายาซามอ (Kota Raja Saga) รายาซาได้ส่งรายาซามอซึ่งเป็นพระอนุชาไปบริหารกัวลอกาเวซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน ดูแลจัดการเก็บภาษี ดูแลเส้นทางการขนทองคำทางแพและเรือจากหมู่บ้านโต๊ะโมะ

กัวลากาเวเป็นชื่อเรียก ศรีสาคร ในภาษามลายู สำหรับที่มาของชื่อกัวลากาเวนั้นมาจาก “กัวลากะหฺเวน” คำว่า กะหฺเวน เป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่า “การแต่งงาน” ชาวมลายูนำมาใช้ในพื้นที่นี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มาของชื่อนี้มาจากการที่คลองอัยรฺแตแต (ม.7 ต.ศรีสาคร) มาบรรจบพบกับคลองอัยรฺกือเมาะห์ (ม.2 ต.ศรีสาคร) เหมือนหนึ่งสองสายน้ำนี้มาแต่งงานกัน ชาวบ้านจึงเรียกว่า

กัวลากะหฺเวน ต่อมาเพี้ยนเป็น กัวลากาเว หรือ กอลอกาเว (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของตลาดและที่ว่าการอำเภอศรีสาคร)

ข้อมูล: สัมภาษณ์ อ.อับดุลวาฮับ อาบูสาแล บุตรชายกำนันเจ๊ะมูดอ อาบูสาแล (กาโบ) วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2552

แม่น้ำสายบุรีบริเวณที่ไหลผ่านอำเภอศรีสาคร

แม่น้ำสายบุรีบริเวณที่ไหล่ผ่านอำเภอศรีสาคร กัวลากาเว

ภาพจาก “เล่าขานตำนานใต้ ศรีศักรฯ, 2550 :99”

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวัฒนธรรมของศรีสาคร

ในอดีตซากอหรือบริเวณชุมชนพื้นราบมีท่าเรืออยู่ ที่คอลอกาเวเป็นจุดพักเรือของการเดินทาง โดยเริ่มต้นจากอำเภอสายบุรี ผ่านบ้านเกะรอ อำเภอรามัน บ้านท่าเรือ อำเภอรือเสาะ และมาสิ้นสุดปลายทางที่คอลอกาเว อำเภอศรีสาคร ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนและซื้อขายสินค้าระหว่างผลิตภัณฑ์จากทะเลกับผลิตผลจากเขตภูเขา ส่วนทางต้นน้ำสายบุรีขึ้นไปทางสุคิรินติดอำเภอจะแนะ มีการล่องแพลงไปถึงคอลอกาเว การติดต่อค้าขายระหว่างกันก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม มีการอพยพผู้คน ทั้งเรื่องการทำงานหรือการ แต่งงาน

ภรรยาของบาบอฮัจยีเจ๊ะมุ โต๊ะนากายอ (อดีตคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด นราธิวาส) เล่าว่า “แต่เดิมเป็นคนสายบุรีแต่งงานกับบาบอ ปี พ.ศ. 2502 หลังจากบาบอกลับจากเรียนที่ประเทศอียิปต์ เธอเดินทางโดยทางเรือยนต์จากสายบุรีแวะบ้านแกะรอ บาโงดือเกง ใกล้ค่ำจึงถึงคอลอกาเว ต่อมาปี พ.ศ. 2504 เธอจะคลอดลูกคนแรกต้องอาศัยเรือยนต์ (มูตู) ที่มาขายสินค้ากลับไปคลอดลูกที่สายบุรี”

ปี พ.ศ. 2510-2514 มีการสร้างถนนทางหลวงแผ่นดินจากสายบุรี-รือเสาะ-ศรีสาครทำให้การคมนาคมขนส่งทางบกสะดวกยิ่งขึ้น การโดยสารทางเรือจึงซบเซาลง

ปี พ.ศ. 2517 มีการยกสถานะเป็นกิ่งอำเภอศรีสาคร หน่วยงานของราชการจึงมีมากขึ้น มีโรงพยาบาล โรงพัก และสร้างสะพาน NO.2

ช่วงปี พ.ศ. 2511-2521 มีขบวนการแบ่งแยกดินแดนกลุ่มต่างๆ เคลื่อนไหวในเทือกเขาอำเภอศรีสาครจนเกิดการปะทะกันกับเจ้าหน้าที่เป็นประจำ ศรีสาครถือเป็นพื้นที่สีแดงด้านความมั่นคงซึ่งก่อนหน้านี้เป็นพื้นที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์มลายา เหตุนี้เองทำให้การล่วงล้ำทรัพยากรป่าและการรุกล้ำจากภายนอกมีน้อยมากเนื่องจากไม่มีความปลอดภัย

ช่วงปี พ.ศ. 2521-2536 มีการขยายศักยภาพในหน่วยงานของรัฐบาลมากขึ้น ข้าราชการส่วนใหญ่เป็นคนนอกพื้นที่ เนื่องคนในพื้นที่ที่จบการศึกษาจากสถาบันของรัฐมีน้อย แต่อย่างไรก็ตามคนในพื้นที่ที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศและต่างจังหวัดมีมากขึ้นเรื่อยๆ

ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากขึ้นเนื่องจากการติดต่อสื่อสารสะดวกกว่าเดิม การคมนาคม รถยนต์ โทรศัพท์ โทรทัศน์ ก็มีมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงจะเห็นชัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยรุ่นซึ่งมีศักยภาพในการเรียนรู้ วัยรุ่นชาย หญิงบางส่วนมีการแต่งกายตามสมัยตามแฟชั่น แต่ยังคงความเป็นอิสลามอยู่โดยผู้หญิงคลุมฮิญาบ ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษามลายูในหมู่คนและ แต่สำหรับที่สถานที่อื่นๆ มุสลิมจากต่างถิ่นจะพูดมลายูปนไทยบ้าง

บ้านกัวลอกาเว มีโต๊ะอีหม่านคนแรกของมัสยิดกัวลอกาเว ชื่อ โต๊ะปาเก และห์ กือลาแต (กลันตัน)

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายชาคริต โต๊ะนากายอ (อับดุบมะญีด โต๊ะนากายอ) บุตรของบาบอฮัจยีเจ๊ะมุ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง รองนายกเทศบาลตำบลศรีสาคร และภรรยาของบาบอฮัจยีเจ๊ะมุ โต๊ะนากายอ

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านอัยรฺจูโจ๊ะฮฺ

นายสือแม ลาแต ได้ให้ความหมายของ หมู่บ้าน อัยรฺจูโจะฮฺ ว่า “คำว่า “จูโจะฮฺ” มาจากชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นตามบริเวณบึงน้ำ มีลักษณะคล้ายต้นสาคู ปัจจุบันนี้ต้นจูโจะฮฺยังมีอยู่”

เขาเล่าให้ฟังว่า “ตามที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้บอกต่อๆ กันมานั้น ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้ มีช้างเป็นจำนวนมาก ช้างจะลงมากินพืชของชาวบ้าน แม้กระทั่งต้นยางก็กินด้วย เล็กใหญ่ก็กิน นอกจากช้างยังมี สัตว์ประเภทอื่นๆ เช่น กวางและเสือ เสือส่วนใหญ่เป็นเสือลาย ตัวใหญ่ ถ้าเจอชาวบ้านก็จะปล่อยมันไป โดยยึดคติที่ว่า คนก็อยู่ส่วนคน สัตว์ก็อยู่ส่วนสัตว์ เมื่อประมาณ 2 ปีที่แล้วเสือลายเคยลงมากินวัว ตัวใหญ่มากลำตัวยาวประมาณ 2 เมตร จึงโดนชาวบ้านยิงตาย เนื่องจากกลัวจะเป็นอันตรายต่อคน เนื้อเสือเขาขายหมด นอกจากนี้เมื่อก่อนที่นี่ยังมีนกขุนทองเป็นจำนวนมาก กระทิงก็มี”

นายสือแม ลาแตยังเล่าต่อไปว่า “ในปัจจุบันนี้ชาวสวนก็มีบ้างที่เข้าป่า เข้าไปเรื่อยๆ ข้างบนพรุตอนนี้มีน้ำขัง ในป่ายังมีคนซาไกอาศัยอยู่ที่อายร์ญือแกะฮฺ ประมาณ 30-40 คน ที่ปาหนันก็มี ผู้ใหญ่บ้านที่นี่ยังเอาเสื้อผ้าจากทางอำเภอไปแจก เมื่อ 2-3 เดือนที่แล้ว บางทีลูกผู้ใหญ่บ้านให้ข้าวสารแก่คนซาไกเป็นกระสอบ คนซาไกเองถ้าได้ของป่าเขาจะลงมาหาผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะหาของกลับไปเป็นการแลกเปลี่ยนกัน คนซาไกไม่เอาของอย่างอื่น สิ่งที่พวกเขาต้องการคือ ยาเส้น ใบจาก เกลือ และมีดพร้า หากข้าวสารหมดพวกเขาก็จะลงมาที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน โดยเอาต้นไม้จากป่ามาแลก ประจวบเหมาะกับที่ลูกของผู้ใหญ่บ้านชอบต้นไม้แปลกๆ บางครั้งก็เป็นงาช้าง หรือลิงหางสั้นที่นำมาแลกเปลี่ยน”

“แต่ก่อนตอนจะเปิดหมู่บ้านที่หมู่บ้านอายร์บือแกะฮฺ ต้องขอให้คนซาไกมาช่วยถางป่า เป็นความสัมพันธ์ที่มีกันมาตั้งแต่อดีต เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน นายสือแม ลาแตซึ่งเกิดที่ยี่งอ ได้ย้ายมาอยู่ที่นี่สองสามีภรรยาเมื่อ 20 ปีที่แล้ว ตอนนั้นบ้านที่ยี่งอไม่มีงานทำ จึงอพยพมาหางานทำที่นี่ ไม่ได้มีใครชักชวนให้มาอยู่ที่นี่ แต่ที่มาก็เพราะที่ดินเยอะ ราคาถูก ตอนมาครั้งแรกที่นี่ไม่มีถนนหนทาง เป็นป่าพรุ ต้องเดินมาจากศรีสาคร ยานพาหนะสมัยนั้นมีแค่มอเตอร์ไซค์ ทางเดินเป็นทางเดินแคบๆ ตอนที่มานั้นที่นี่มีคนอยู่แล้ว แต่มีไม่กี่คน ประมาณ 10 กว่าคน ตอนนั้นผมอายุ 30 กว่า ตอนนี้ 50 กว่า มาซื้อที่ดินของนายเซ็ง ชาวกำปงบารู จำนวน 13 ไร่ ราคา 13,000 บาท ที่ดินผืนนั้นเป็นสวนแล้ว เป็นป่ายาง เป็นยางแก่พันธุ์พื้นเมือง ไม่ใช่ยางพารารุ่นใหม่ เมื่อซื้อที่ดินมาแล้วก็ถางป่าพรุกับป่ายาง โค่นกันเองกับภรรยา ใช้เครื่องเลื่อย ไม้ที่ได้ก็เผา จากนั้นก็ปลูกยาง ปลูกข้าวไร่ ปลูกบนเขา เอาไม้ขุดดินแล้วหยอดเม็ดในรูกระบอกไม้ไผ่ แล้วนำไปปัก

ทำกันหลายคน ปักให้เสร็จ มีเพื่อนคอยใส่ข้าวลงไป 3-5 เม็ด มีคนเดินตามมาหยอดข้าว เรียกว่าการลงแขก ชาวบ้านมาช่วยกันทำ ทำนาอยู่ 5 ปีก็หยุด ที่หยุดเพราะเมื่อยางโตก็ทำสวนต่อไม่ได้ หากเราปลูกพืชสวนหรือข้าวปีนี้ ปีหน้าก็ปลูกต่อไม่ได้แล้ว เนื่องจากต้นยางที่โตบดบังแสงแดด ทำให้ปลูกพืชอะไรไม่ได้ ช่วงนั้นปลูกข้าวได้ดีได้ 400-500 กำ ทำประมาณ 10 ไร่ เต็มพื้นที่เลย ข้าวที่ใช้ชื่อข้าวงาช้าง เป็นข้าวเม็ดใหญ่ ปลูกในที่นาธรรมดาไม่ได้ ปลูกได้แต่บนภูเขา ในที่แห้ง เดี๋ยวนี้หาคนทำนาไม่ได้แล้ว หายาก แถวนี้ไม่ค่อยทำนากันแล้ว ทำแต่สวนยาง รู้สึกเสียดาย เนื่องจากปัจจุบันนี้ข้าวสารแพง ทุ่งนามีแต่ก็ปล่อยให้รกร้าง จะมีบ้างที่ยังทำนาก็คือคนแก่ คนหนุ่มสาวเขาไม่ชอบทำนา ลูกๆ เองก็ตัดยาง ตอนนี้พอมีพอใช้แล้ว มีดุซงด้วย 10 กว่าไร่ รวมกับสวนยางก็ประมาณ 50 ไร่”

“ตอนมาอยู่ที่นี่แรกๆ เคยไปจับปลาในคลอง มีแต่ปลา “ตือง๊ะฮฺ” เป็นปลาตัวใหญ่ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีแล้ว ปลาเกเลาะฮฺก็มี สมัยโต๊ะแชมาบุกเบิกหมู่บ้านใหม่ มีแต่ปลาตัวใหญ่ๆ ปลาตือง๊ะฮฺเป็นปลาที่อร่อยที่สุด วิธีจับก็คือ ใช้อวนลาก หรือตกเบ็ดก็มี คนที่นี่ไม่ได้หาปลาทุกบ้าน หาเฉพาะคนที่ชอบ ตัวนายสือแมเองก็เป็นคนที่ชอบหาปลา เขาระบุว่าปัจจุบันนี้ไม่มีปลาแล้ว เนื่องจากมีคนมาวางยาเบื่อในเวลากลางคืนเพื่อให้ได้ปลา บางคนก็ช็อตปลา การช็อตปลาไม่ค่อยส่งผลกระทบมากนัก แต่การวางยานั้นจะส่งผลเสียรุนแรง ยาเบื่อที่ใช้เป็นยาที่ขาว รูปสามเหลี่ยม หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไป เป็นยาเบื่อปลา เมื่อปลากินเข้าไปก็จะตายทันที คนที่มาทำแบบนี้เป็นคนนอก ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน เขาแอบทำ”

“ใกล้เชิงเขามีร้านน้ำชาของบาบอ ซึ่งเป็นอดีตโต๊ะอีหม่าม เป็นคนแก่ของหมู่บ้าน บาบอเดิมเป็นชาวกอบะ แถวๆ บ้านปรีกี ปัตตานี ท่านเป็นผู้บุกเบิกหมู่บ้านตะโละฮาลอ ไปอยู่ที่นั่นตอนยังไม่มีคน ไปสร้างบ้านที่นั่น แล้วมาทำสวนที่นี่ บาบอชื่อ นายอามีน สุหลง อายุ 97 ปี”

“จากที่นี่ไปศรีสาครระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร ตอนมาอยู่นี่ใหม่ๆ รายได้ของชาวบ้านที่นี่ก็มีแต่ “ดามา” หรือ ขี้ไต้ สมัยนั้นยังไม่มียาง อยู่จนถึงทุกวันนี้ที่ชาวบ้านมียางได้ก็เพราะดามา ดามานี้มีอยู่ตามเขา เมื่อ ขุดหลุมทิ้งไว้ มันก็จะออกมา ขายกิโลกรัมละ 3-4 บาท ได้วันละประมาณ 200-300 บาท ได้เต็มกระสอบข้าวสาร วันละ 30-40 กิโลกรัม เมื่อราคาขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 7 บาทก็ดีหน่อย ไปขายที่ตลาดศรีสาคร มีคนจีนมาซื้อ ไม่ทราบว่าเขาไปทำอะไร ถือเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้แล้วยังมีน้ำผึ้งจากต้นตอแลต้นหนึ่งมีถึง 15 รวง”

“ชาวบ้านที่นี่ยังมีอาชีพหาของป่า เช่น ลูกกระวาน ซึ่งมีเยอะ ลูกเนียงนก สะตอป่า ซึ่งขึ้นเองในป่า ไม่มีใครปลูก ไม่มีใครล่าสัตว์ สัตว์ที่มี ได้แก่ แรดและกระซู่ ซึ่งจะใช้ชีวิตอยู่กับช้าง นอกจากนี้ยังมี เสืออีกด้วย ถ้าหากมีช้าง แรดก็มี เสือก็มี พวกมันจะอยู่ด้วยกัน 3 ตัว มีคนเคยเจอที่บ้านกือแมะ พวกมันอยู่ด้วยกันได้เพราะต่างก็เป็นราชา”

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายสือแม ลาแต บ้านเลขที่ 113 ม.7 หมู่บ้านอายร์จูโจ๊ะฮฺ ต.ศรีสาคร อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส เมื่อวันที่ 9 ธ.ค.51

3.2 ประวัติอำเภอแว้ง (ข้อมูล สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้)

สภาพปัจจุบัน

แว้ง เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัด ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลแว้ง อันเป็นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอนี้ ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 85 กิโลเมตร โดยมีทางหลวงจากตัวจังหวัดผ่านไปยังกิ่งอำเภอสุคิริน และเขตแดนไทย-มาเลเซีย มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอสุไหงปาดี และอำเภอสุไหงโก-ลก ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอนิบง และอำเภอปาเสมัส รัฐกลันตัน ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอนิบง รัฐกลันตัน ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย และทิศตะวันตกติดต่อกับกิ่งอำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส อำเภอแว้งมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 243,750 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของอำเภอเป็นป่าเขาที่ราบเชิงเขาและเนินเขาส่วนใหญ่อยู่อย่างทิศตะวันตกของอำเภอมียอดเขาสูงหลายยอด ที่สำคัญที่สุดคือยอดเขาลีแป ซึ่งเป็นสันปันน้ำที่ไหลลงสู่ที่ราบเชิงเขาในพื้นที่ของอำเภอ เกิดเป็นลำห้วยขนาดเล็กหลายสาย สำหรับลักษณะภูมิอากาศ มีฝนตกชุกบริเวณน้ำฝนมากกว่า 60 มิลลิเมตร อุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 18 องศาเซลเซียส มีปริมาณฝนตกมากกว่าการระเหย และได้รับอิทธิพลลมมรสุมทั้ง 2 ด้าน และในระยะการเปลี่ยนมรสุมมักเกิดฝนฟ้าคะนองในตอนบ่ายหรือค่ำเสมอ ๆ ฤดูกาลอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ฤดู คือฤดูฝนและฤดูร้อน โดยเฉลี่ยปีหนึ่ง ๆ มีฝนตกถึง 8 เดือน คือระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนมกราคม นอกนั้นเป็นฤดูร้อน ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอนี้คือป่าไม้

อำเภอนี้แบ่งการปกครองออกเป็น 6 ตำบล 34 หมู่บ้าน คือ ตำบลแว้ง มี 6 หมู่บ้าน ตำบลกายูคละ มี 6 หมู่บ้าน ตำบลเอราวัณ มี 4 หมู่บ้าน ตำบลฆอเลาะ มี 6 หมู่บ้าน ตำบลแม่ดง มี 6 หมู่บ้าน และตำบลโละจูด มี 6 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 30,479 คน เป็นชาย 15,246 คน และเป็นหญิง 15,233 คน (สถิติปี พ.ศ. 2525) โดยนับถือศาสนาอิสลามประมาณร้อยละ 95 และศาสนาพุทธร้อยละ 5 มีวัดทางพุทธศาสนา 3 วัด และมัสยิด 36 แห่ง อาชีพหลักของพลเมือง คือเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนยางพารา ทำนา ปลูกชา-กาแฟ และเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ได้แก่การค้าขายและรับจ้าง เป็นต้น

สินค้าที่มีชื่อเสียงมากของอำเภอนี้ได้แก่ ใบชา ซึ่งเรียกว่า “ชาเจ๊ะเหม” เป็นใบชาที่มีชื่อเสียงมากของภาคใต้ ใบชาชนิดนี้มีชื่อตามชื่อของหมู่บ้านที่ปลูก คือ “บ้านเจ๊ะเหม” ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลแว้ง หมู่บ้านเจ๊ะเหมแห่งนี้นอกจากมีชื่อเสียงในการผลิตใบชาแล้ว ยังมีชื่อเสียงในการผลิตเมล็ดกาแฟอีกด้วย

ประเพณีที่เด่นชัดของอำเภอนี้ ซึ่งมีอยู่ทั่วไปภายในอำเภอคือการแห่นก การแข่งขันกรือโต๊ะและบานอ (ดู กรือโต๊ะ, บานอ) เหมือนกับอำเภอสุไหงปาดี นอกจากนี้การแข่งขันว่าวและการเล่น “รือบะ” คล้ายซอสามสาย

สถานที่ที่สำคัญของอำเภอนี้ ได้แก่

ตำบลฆอเลาะ ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งอำเภอสุไหงโก-ลกมาก่อน มีลำคลองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแม่น้ำสุไหงโก-ลก มีความคดเคี้ยวคล้ายรูป “มีดคลก” จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ตามลักษณะความคดเคี้ยวของลำคลองว่า “คลองคล็อก” หรือ “สุไหงโก-ลก” (ภาษามลายูท้องถิ่น) และเนื่องจากสถานที่แห่งนี้เคยเป็นสถานที่ตั้งอำเภอสุไหงโก-ลกมาก่อน จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “ฆอเลาะทูวอ” (ภาษามลายูท้องถิ่น) หรือ “โก-ลกเก่า” นั่นเอง

หมู่บ้านบูเก๊ะตา เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลแม่ดง ตั้งอยู่ติดกับชายแดนไทย-มาเลเซีย มีถนนชั้นดีเริ่มจากตัวจังหวัดผ่านตัวอำเภอแว้งและไปสุดที่เขตแดนแห่งนี้ จึงสะดวกแก่การติดต่อค้าขายกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย หมู่บ้านแห่งนี้เคยมีความเจริญเป็นปึกแผ่นมาก่อน ฉะนั้นปัจจุบันจึงมีบ้านเรือนของ

ราษฎรอยู่มาก จึงเป็นแหล่งที่เหมาะในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและประเพณีกับประเทศสหพันธรัฐมาเลเซียของอำเภอนี้ด้วย

น้ำตกสิรินธร ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 5 ตำบลโละจูด ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร โดยมีถนนลูกรังแยกจากถนนชั้นดีที่บ้านบูเก๊ะตาไปยังน้ำตกเป็นระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร น้ำตกแห่งนี้เกิดจากภูเขาบาแว มีลักษณะลาดเอียงและมีน้ำตกลดหลั่นลงมาร่มรื่นสวยงามมาก

ความเป็นมาในอดีต

อำเภอแว้ง เดิมชื่ออำเภอโต๊ะโมะ ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ตำบลมาโมง ซึ่งปัจจุบันเป็นตำบลหนึ่งของกิ่งอำเภอสุคิรินโดยได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2442 ครั้นต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2445 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่ตำบลฆอเลาะ ซึ่งปัจจุบันเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอแว้ง จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2473 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาตั้งที่บ้านแว้ง (ตำบลแว้งในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน และในปี พ.ศ. 2492 ได้เปลี่ยนชื่ออำเภอเพื่อให้ถูกต้องตามความเป็นจริงตามชื่อของสถานที่ตั้งที่ว่าการอำเภอจากคำว่า “อำเภอโต๊ะโมะ” เป็น “อำเภอแว้ง” **(นร.ศ.)**

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 8 หน้า 3,379 – 3,378

ประวัติความเป็นมาของอำเภอแว้ง

ผู้อาวุโสแห่งหมู่บ้านระแว้ง ได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อครั้งเกิดสงครามระหว่างสยามกับปัตตานี (Musuh Siam) ปัตตานีเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ขณะนั้นผู้คนใน ต.ระแว้ง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี ก็อพยพหนีภัยสงคราม ส่วนหนึ่งถูกกวาดตอนเป็นเฉลยศึกขึ้นไปอยู่ ณ เมืองบางกอก ประเทศสยาม (อดีตจุฬาราชมนตรี นายแช่ม พรหมยงค์ หรือฮัจยีชัมซุดดีน มุสเฏาะฟา ก็มาจากหมู่บ้านระแว้งเช่นเดียวกัน) อีกส่วนหนึ่งอพยพมาตั้งรกรากใกล้แม่น้ำสุไหงโก-ลกและภูเขาโต๊ะโม๊ะ ก่อตั้งหมู่บ้านเรียกว่า บ้านระแว้ง นานๆ เข้า เพี้ยนเป็นแว้ง และทางการก็ได้ตั้งเป็นอำเภอแว้งในที่สุด

ข้อมูล: สัมภาษณ์ต่วนฆูรูบาบอ ฮัจยี อิบรอฮิม บ้านระแว้ง ต.ระแว้ง อ.ยะรัง จ.ปัตตานี วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ.2552

3.3 ประวัติอำเภอสุคิริน

สภาพปัจจุบัน

สุคิริน เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดนราธิวาส อยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัด ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลสุคิริน โดยมีถนนแยกจากทางหลวงแผ่นดินที่อำเภอแว้ง ตัดสู่อำเภอสุคิรินเป็นระยะทาง 16 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 100 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอสุไหงปาดีและอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ทิศใต้ติดต่อกับรัฐกลันตันและรับเประ ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส และรัฐเประ ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย มีเนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 587 ตารางกิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีเหวลึกและป่าทึบ มีพรรณไม้นานา แต่พื้นที่บนภูเขาส่วนใหญ่อยู่ใกล้กับเส้นทางรถยนต์ จึงได้มีการหักร้างถางพง เพื่อให้เป็นที่ทำมาหากินและเป็นที่อยู่อาศัย

สภาพดินฟ้าอากาศ แบ่งออกเป็น 2 ฤดู คือ ฤดูฝนและฤดูร้อน ส่วนใหญ่มีฝนตกเกือบตลอดปี โดยเฉลี่ยปีหนึ่ง ๆ มีฝนตกถึง 8 เดือน คือระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนมกราคม สำหรับทรัพยากรธรรมชาติของอำเภอนี้ได้แก่ ป่าไม้ แร่ทองคำ และแร่ดีบุก เป็นต้น

อำเภอนี้แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล 23 หมู่บ้าน คือ ตำบลภูเขาทอง มี 7 หมู่บ้าน ตำบลสุคิริน มี 5 หมู่บ้าน ตำบลมาโมง มี 6 หมู่บ้าน และตำบลเกียร์ มี 5 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน 2,739 ครัวเรือน จำนวนประชากร 13,271 คน เป็นชาย 6,949 คน เป็นหญิง 6,322 คน (สถิติเดือนธันวาคม พ.ศ. 2527) นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่และเป็นคนที่มาจากต่างจังหวัดแทบทุกภาคของ

ประเทศไทย มีวัดทางพุทธศาสนา 1 วัด สำนักสงฆ์ 1 แห่ง และมัสยิด 9 แห่ง อาชีพหลักของพลเมือง ได้แก่ เกษตรกรรมจำพวกสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกพืชไร่ และเลี้ยงสัตว์บ้างเล็กน้อย

การประกอบอาชีพอย่างหนึ่งซึ่งถือเป็นงานอดิเรกของประชาชนในอำเภอนี้ที่แปลกจากอำเภอและกิ่งอำเภออื่นคือ การร่อนหาแร่ทองคำในลำธารต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในท้องที่ตำบลภูเขาทอง ซึ่งชาวฝรั่งเศสและกรมโลหกิจ กระทรวงอุตสาหกรรมของรัฐบาลไทย เคยทำเหมืองแร่ทองคำมาก่อน ก็ทำให้ประชาชนที่ไปร่อนแร่ทองคำตามลำธารต่าง ๆ มีรายได้พิเศษพอสมควร

สถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอนี้ได้แก่

ถ้ำวัดโต๊ะโมะ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลภูเขาทอง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นถ้ำขนาดเล็ก จำนวน 4 ถ้ำ

น้ำตกสกอกาแล ตั้งอยู่ที่บ้านไอยามู หมู่ที่ 6 ตำบลเกียร์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 5 กิโลเมตร

น้ำตกไอยีนิ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านมาเลาะมาตอกับบ้านกูยิ หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 ตำบลเกียร์

น้ำตกสายบริษัท ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลเกียร์ ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร

น้ำตกไอกาเปาะ อยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลภูเขาทอง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 18 กิโลเมตร

น้ำตกสำนักสงฆ์ภูเขาทอง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลภูเขาทองห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 25 กิโลเมตร

น้ำตกไอบอง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 ตำบลมาโมง ห่างจากที่ว่าการอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร

ความเป็นมาในอดีต

อำเภอสุคิริน เดิมเคยเป็นกิ่งอำเภอหนึ่งที่ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2474 ชื่อ “กิ่งอำเภอปาโจ” ขึ้นกับอำเภอโต๊ะโมะ (อำเภอแว้ง) สาเหตุที่ได้จัดตั้งถิ่นอำเภอนี้ขึ้นก็เพราะมีชาวฝรั่งเศสกลุ่มหนึ่งได้ขอสัมปทานทำเหมืองแร่ทองคำขึ้นที่ภูเขาลิตโซ ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลโต๊ะโมะ และได้มีประชาชนเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก ทางราชการจึงได้พิจารณาจัดตั้งกิ่งอำเภอนี้ขึ้นเพื่อดูแลผลประโยชน์ของทางราชการในการจัดเก็บภาษีอากร และบริการประชาชน โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 ตำบล คือ ตำบลโต๊ะโมะและตำบลมาโมง ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2482 ซึ่งได้เกิดสงครามอินโดจีนขึ้น ชาวฝรั่งเศสเจ้าของกิจการเหมืองแร่ทองคำดังกล่าวนี้ได้หนีสงครามจึงได้ละทิ้งเหมืองแร่ทองคำไว้ ฉะนั้นรัฐบาลไทย โดยกรมโลหะกิจกระทรวงอุตสาหกรรม ได้ให้พระอุดมธรณีศาสตร์ มาเป็นผู้ดำเนินการเหมืองแร่ทองคำดังกล่าวแทน แต่ทำอยู่ได้ประมาณปีเศษก็ได้ล้มเลิกกิจการไป คนไทยที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ก็ได้อพยพออกหมด กิ่งอำเภอปาโจก็ยุบเลิกไปโดยปริยาย

ครั้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2520 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอขึ้นใหม่ โดยแยกจากท้องที่ตำบลมาโมงและตำบลสุคิรินของอำเภอแว้ง ชื่อ “กิ่งอำเภอสุคิริน” คำว่า “สุคิริน” เป็นชื่อตำหนักที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานเมื่อคราวเสด็จมาประทับแรมเมื่อปี พ.ศ. 2510 ซึ่งมีความหมายว่า “พรรณไม้งามเขียวชอุ่ม” ซึ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชทานเพื่อความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยป่าและเขา มีพรรณไม้นานาชนิดขึ้นอยู่งดงาม และในขณะนั้นตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลมาโมง อำเภอแว้ง ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2516 อำเภอแว้งได้แบ่งท้องที่ตำบลมาโมงตั้งเป็นอีกตำบลหนึ่ง เพื่อให้ตำหนักตั้งอยู่ในเขตตำบลใหม่ จึงให้ชื่อตำบลใหม่นี้ว่า “ตำบลสุคิริน” และเป็นสถานที่ตั้งที่ว่าการกิ่งอำเภอสุคิรินด้วย ครั้นถึงวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2529 จึงได้ยกฐานะเป็น “อำเภอสุคิริน” (นร.ศ.)

ข้อมูล: สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 เล่ม 9 หน้า 3,816 – 3,817

ประวัติอำเภอสุคิริน

นายมามะ ยายอ ชาวบ้าน อัยรฺกีแย ได้เล่าให้ฟังว่า สถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาด เทศบาลและที่ว่าการอำเภอสุคิรินนั้น ในอดีตเรียกว่า กำปงอัยรฺกีแย (ทิศใต้) และกัมปงอัยรฺเกอนูวา (ทิศเหนือ) ทางราชการได้เรียกหมู่บ้านเหล่านี้ว่า “สุคิริน” อันเป็นชื่อของ อำเภอสุคิรินปัจจุบัน

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายมามะ ยายอ บ้านเลขที่ 1 ม.4 ต.สุคิริน อ.สุคิริน จ.นราธิวาส วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2552

นายซาการียา สะมะแอ รองนายก อบต. สุคิริน ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอสุคิริน ดังนี้

“สมัยก่อนคอมมิวนิสต์มลายูปกครองที่นี่ ต่อมามีการยิงชาวบ้าน ทหารก็ยิง คอมมิวนิสต์ก็ยิง ทหารสมัยก่อนสงสัยใครก็เก็บ แบยาย้ายมาอยู่ที่นี่ ประมาณ พ.ศ. 2520 ที่นี่เขาเปิด ปี่พ.ศ. 2505 ถ้าจำไม่ผิด ถนนแถวนี้ยังไม่ลาดยางเลย ตอนนั้นไม่รู้ว่ามีคอมมิวนิสต์ ผมดั้งเดิมอยู่ที่ ต.บางปอ อ.เมือง นราธิวาส แล้วย้ายตามพ่อมา ตอนนั้นอายุ 16 ปี ระเบียบของนิคมขายกันไม่ได้ แต่เขาแอบขาย แต่ตอนหลังก็ไปแจ้งตรงๆ ได้ว่าขายไปแล้ว คนที่ซื้อก็ต้องรับภาระหนี้ แต่ละบ้านจะมีที่ดิน 2 ไร่ บางบ้านก็ 16 ไร่ เป็นสวนยางบ้าง สวนผลไม้บ้าง สมัยก่อนผมจำได้ ที่ดิน 2 ไร่นี่เขาปลูกพืชแบบเกษตรผสมผสาน นิคมเขามาแจกพันธุ์ผลไม้ แต่ปลาทะเล อาหารทะเลเราไม่ได้กิน ที่นี่พืชผักเยอะ แต่ทุกวันนี้มันเปลี่ยนไปจากแต่ก่อน ทั้งๆ ที่ลักษณะภูมิประเทศยังไม่เปลี่ยน ต่อมาจากเกษตรแบบผสมผสานก็เป็นการปลูกเฉพาะผลไม้ที่ราคาดี เวียนไปบ้าง ตอนนี้ส่วนใหญ่เป็นยาง แต่ชาวบ้านเป็นหนี้กันเยอะ เพราะตอนยางราคาสูง ตอนกิโลกรัมละ 100 บาท ชาวบ้านก็แห่ซื้อของกันเยอะ ผ่อนกันเยอะ กู้เงินธนาคาร แต่พอยางราคาตก หนี้ก็ยังค้างเยอะ

“สุคิริน เป็นชื่อที่สมเด็จย่าพระราชทาน ที่นี่มีตำหนักสมเด็จย่าด้วย สุคิริน แปลว่าว ภูเขาสวย เมื่อก่อน เป็นที่ทำการนิคมสร้างตนเอง ขึ้นตรงต่ออำเภอแว้ง ต่อมาเป็นกิ่งอำเภอแว้ง และเป็นอำเภอในที่สุด ช่วงที่มาอยู่ใหม่ๆ ได้ข่าวว่ายังมีซาไกอยู่ พอความเจริญเข้ามา ซาไกก็เริ่มหายไป เข้าไปอยู่มาเลเซีย มาเลเซียก็ต้อนรับ คนที่มาอยู่ใหม่ๆ ช่วงบุกเบิกนั้นก็พูดคุยกัน โดยให้ซาไกทำยางแลกกับข้าวสารและใบจาก แต่ช่วงหลังซาไกจะแลกแรงงานกับเงินแล้ว สมุนไพรของเขาดี ใครอยากมีลูก ใครไม่อยากมีลูก ก็จะซื้อสมุนไพรจากซาไก ช่วงหลังๆ นี่ซาไกรู้จักโกงแล้ว บางทีก็หลอกขายสมุนไพร เวลาเขาได้ลิงกังมา เขาก็ขาย

เป็นแล้ว ขายตัวละ 2,000 บาท เขารู้จักขายแล้ว นิสัยของชาวซาไกที่นี่ ถ้าสมมติเราจ้างพ่อคนเดียว ถ้าเขาได้ของที่แลกเปลี่ยวแล้ว พ่อก็จะกินคนเดียว ไม่แบ่งลูกเมีย คนที่นี่เวลาด่าลูกหลานก็จะด่าว่า นี่แหละนิสัยซาไก และเวลาจะถางหญ้า ทำงาน ก็ต้องจ้างเขาก่อน ให้ข้าวสารก่อน แล้วเขาจะหุงข้างหาปลา กินก่อนแล้วค่อยทำสวน

“เวลาพวกเขาตาย เขาจะฝังแล้วจะย้ายไปอยู่ไกลที่สุดจากหลุมฝังศพ พวกเขากลัวความตายมาก ซาไกจะไม่มีการเยี่ยมศพ รีบไปอย่างเร็วที่สุดจากที่ฝัง และยังกลัวเสียงปืน ส่วนการแต่งงานนั้นก็มีการล้อมรอบกองไฟด้วย เขามีผู้ใหญ่บ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านเขาต้องแบกรับภาระทุกอย่าง ทำของหนักๆ ก่อน ข้าวสารหนักๆ ก็ผู้ใหญ่บ้านนั่นแหละที่เป็นคนแบก

มีซาไกคนหนึ่งมาแต่งงานกับสาวมุสลิม ตอนนี้ก็เป็นมุสลิม เขาเข้ามาตอนยุคคอมมิวนิสต์เมื่อก่อนอยู่ที่จุฬาภรณ์ ตอนนี้ย้ายไปอยู่ข้างนอกแล้ว ซาไกที่นี่กับที่ธารโตน่าจะไปมาหาสู่กันเพราะเป็นเทือกเขาเดียวกัน”

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นายซาการียา สะมะแอ บ้านเลขที่ 20/6 ม.5 ต.สุคิริน อ.สุคิริน จ.นราธิวาส วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2552

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ แช มาหามะ ดอเลาะ อายุ 75 ปี แชเล่าให้ฟังเกี่ยวกับอำเภอสุคิริน ว่า

“สุคิรินนั้นแต่ก่อนเรียกว่า หมู่บ้าน “แกโลตูโญะฮฺบือละฮฺ” (กิโลเมตรที่สิบเจ็ด) เรียกตามหลักกิโล ก่อนหน้าที่จะมีหลักกิโล เรียกว่า “กัวลาอายร์ซือแด” “กูแบจือแร” และ “มามง” แต่ก่อนมีกำนันแค่คนเดียว ต่อมาก็แบ่งเขตไปเรื่อยๆ ในอดีตโต๊ะโมะเป็นอำเภอ มีมาก่อนจะมีแว้งเสียอีก ที่นี่ถูกบุกเบิกเมื่อปี พ.ศ. 2509 หมู่บ้านข้างหน้าโน้นถูกบุกเบิกก่อนเมื่อปี พ.ศ.2505 สมัยก่อนแชตัดต้นไม้ใหญ่ด้วยขวาน มีบริษัทมาทำสัมปทานไม้ซุง ใช้ช้างลาก

แชต้องเดินเท้า 17 กิโลเมตร เพื่อไปเอาข้าวที่ที่ทำการนิคม ขณะนี้ที่ทำการนิคมก็ยังคงมีอยู่ ที่ทำการเดิมเป็นไม้ ชื่อว่า นิคมสร้างตนเองภาคใต้ สมัยก่อนมีช้างเป็นฝูงๆ แต่ก็หายไปหมดแล้ว ชาวซาไกมารับจ้างถางป่า ได้ข้าวสารและยาสูบเป็นค่าจ้าง แถวนี้เมื่อก่อนชาวบ้านสีข้าวกินเอง ปลูกข้าวเอง ไม่ไปซื้อที่ตลาด เดี๋ยวนี้ไม่แล้ว แม่ผมทำนาเป็น ผมเคยเห็น แบบตำก็มี ใช้เท้าเหยียบ ประชากรในตำบลนี้ คร่าวๆ

มุสลิมประมาณร้อยละ 30-35 พุทธประมาณร้อยละ ทั้งอำเภอก็ประมาณร้อยละ ส่วนใหญ่ประชาชนจะมาจากสายกลันตัน นครศรีธรรมราช พัทลุง อีสานตอนบน อีสานตอนล่าง ภาคกลาง แถวนครปฐม ปราจีนบุรี ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ผมคิดว่านโยบายของรัฐสมัยนั้นคงต้องการให้คนไทยพุทธมาอยู่ เพราะเจาะจงให้ลงมาโดยเฉพาะ ผมคิดอย่างนั้นนะครับ สร้างนิคมให้คนพุทธมาอยู่ ในโต๊ะโมะมีคนมุสลิมประมาณร้อยละ 1-2 คนคริสต์ประมาณร้อยละ 5 นอกจากนั้นเป็นชาวพุทธ

ข้อมูล: สัมภาษณ์ แช มาหามะ ดอเลาะ อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 177 หมู่ที่ 12 ต.สุคิริน อ.สุคิริน จ.นราธิวาส วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2552

3.3.1 ประวัติความเป็นมาของเหมืองทองคำโต๊ะโมะ

เหรียญทองคำ “มัสดีนา” ที่ใช้จ่ายในปัตตานี เมื่อ 5 ศตวรรษที่ผ่านมา
เป็นเหรียญทองคำที่ผลิตจากเหมืองทองโต๊ะโมะ
ปัจจุบันเป็นกรรมสิทธิ์ของ ชาวบ้าน ต.บาราโหม อ.เมือง จ.ปัตตานี

เมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 ผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนากับผู้อาวุโส ที่มัสยิดกลางสุไหงโก-ลก ท่านได้อธิบายถึงความหมายและที่มาของชื่อ โต๊ะโมะ ว่า คำว่า โต๊ะโมะ มาจากคำภาษาอาหรับ ในอดีตมีนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามเดินทางมายังบริเวณที่คนในพื้นที่กำลังร่อนทอง ชาวอาหรับผู้นั้นเรียกพื้นที่นั้นว่า “บูกิตตอเมาะ” คำว่า “ตอเมาะ” ภาษาอาหรับหมายถึงความโลภ จากนั้นก็เป็นชื่อที่เรียกขานกันจนถึงปัจจุบันแต่เพี้ยนเป็น โต๊ะโมะ

โต๊ะโมะกลายเป็นศูนย์กลางของความอุดมสมบูรณ์ของแร่ทองคำที่ผู้คนหลั่งไหลกันมาร่อนทองแล้วนำทองออกนอกพื้นที่ตั้งแต่อดีตกาล ดังที่ชาวโปรตุเกส เอมานูเอล โคดินโฮ อีเรเดีย บันทึกไว้ในปี ค.ศ.1613 (พ.ศ.2156) ว่า “คาบสมุทรมลายูคือแผ่นดินที่เต็มไปด้วยทองคำ ตั้งแต่ปาตานี จรดปาหัง”

ระหว่างลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูล คณะวิจัยได้พบกับคนในชุมชนโต๊ะโมะ 2 คน ที่กำลังร่อนทองอยู่พอดี นับว่าเป็นวันที่โชคดีมากที่พวกเราได้มีโอกาสพบเห็นและสัมผัสกับบรรยากาศของการร่อนทองของชาวบ้าน ชาวบ้านที่เราพบชื่อ นายสมพงษ์ มั่นวงค์ อายุ 46 ปี เดิมเป็นชาว จ.สุรินทร์ ส่วนอีกคนหนึ่งชื่อนายณรงค์ เปนะนาม อายุ 34 ปี พ่อแม่เป็นชาวบุรีรัมย์ แต่เขาเกิดที่สุคิริน ทั้ง 2 คนมีอาชีพทำสวนยาง ใช้เวลาว่างจากการกรีดยางไปร่อนทอง

นายสมพงษ์ มั่นวงค์ อนุญาตให้เราดูเลียงร่อนทองพร้อมทั้งกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า “ผมเป็นผู้ทำมันเอง” โดยใช้ไม้หลุมทอง (ไม้มะคำ) ใช้เวลาทำ 2 วัน เลียงร่อนทองมีขายที่ตลาดแว้งและตลาดสุไหงโก-ลก ในราคาอันละ 1800 บาท ระยะเวลาใช้งานประมาณ 5 ปี

นายสมพงษ์ มั่นวงค์กับเลียงร่อนทองคู่ใจ

ด้านนายณรงค์ เปนะนาม เล่าให้เราทราบว่า ละแวกตำบลภูเขาทอง มีลำห้วยหลายสายที่ชาวบ้านจะร่อนทอง การร่อนทองของชาวบ้านจะทำช่วงที่ว่างจากการกรีดยาง โดยเฉลี่ย 1 กรัมจะขายได้ในราคา

700-800 บาท ส่วนจะได้สัปดาห์ละกี่กรัมนั้นก็ขึ้นอยู่กับความพยายามของแต่ละคน เวลาร่อนทองจะเริ่มตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น.

นายดิสกร โอเหรียญ หนุ่มมุอัลลัฟ (มุสลิมใหม่) จากแปดริ้ว บุตรของนางบุญเรือน แดงวิไล ได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อก่อนโต๊ะโม๊ะเป็นชื่อของอำเภอ โต๊ะโม๊ะเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่สุดในแถบนี้ สมัยก่อนโต๊ะโมะมีความเจริญ จึงมีคนดั้งเดิมอาศัยอยู่มาก อีกสาเหตุหนึ่งก็คือ มีฝรั่งเข้ามาทำเหมืองแร่ทองคำที่นี่ มีเรื่องเล่าว่าเมื่อเจอแหล่งขุดทองคำแล้ว เจ้าของเหมืองก็จะฆ่าลูกน้องคนหนึ่งให้ศพคอยเฝ้าทองไว้ เป็นความเชื่อของคนในอดีต แถวนี้มีเรื่องราวโบราณเยอะ เกี่ยวกับสถานที่ขุดทอง อุโมงค์คอมมิวนิสต์ และยังพบปืนฝังดินเป็นจำนวนมาก

คณะวิจัยได้มีโอกาสเข้าเยี่ยมลุงดำ (เดิมเป็นชาวนครศรีธรรมราช) เจ้าของร้านขายเก้าอี้หวาย ในเขตเทศบาลตำบลสุคิริน ลุงดำได้เล่าถึงแหล่งขุดทองที่บ้านชุมทองโต๊ะโมะว่า

“ภายหลังจากที่ทางราชการ ได้สร้างที่ว่าการอำเภอใหม่ พอสร้างเสร็จเปลี่ยนจากชื่อโต๊ะโมะเป็นอำเภอสุคิริน ตอนแรกแถบนี้ขึ้นกับแว้งทั้งหมด อำเภอขึ้นกับแว้งทั้งหมด สุคิรินไม่มีอำเภอ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นี่เป็นอำเภอโต๊ะโมะ ตอนนั้นที่เขาทำถนนผมก็ไป ไปเจอของโบราณเยอะ ตอนนั้นยังไม่เป็นอำเภอ เจอพวกอุปกรณ์หาทอง อาจเคยเป็นอำเภอมาก่อน แต่คงแค่ชั่วคราว ตอนหลังมีฝรั่งเข้ามา มาจากไหนไม่ทราบ เขามาตามแผนที่ มาขุดหาของ ชาวบ้านก็ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ได้ของโบราณเป็นขวดหมึกบ้าง ขวดเขียวๆ บ้าง ตอนนี้ก็ยังมีอยู่ ให้ถ่ายรูปได้”

ลุงดำกับวัตถุโบราณที่พบบริเวณเหมืองโต๊ะโมะ เมื่อ 30 ปีที่แล้ว
ปัจจุบันมีอาชีพทำเก้าอี้ โต๊ะ ไม้หวายที่ตลาดสุคิริน

ลุงดำได้นำของโบราณที่เคยได้จากภูเขาโต๊ะโมะ และอธิบายว่า

“ของที่พบก็มีขวดต่างๆ ไม่ทราบว่าขวดเหล่านี้เป็นขวดไวน์หรืออะไร นอกจากนั้นยังพบที่หลอมทองคำ ที่ทำทองคำให้เป็นแว่นๆ บางขวดมีระบุว่า made in England, made in France รถแทร็กเตอร์ไถทางเจอก็เก็บมา แต่ก่อนเก็บใส่ตู้สวย พอผู้ว่ามา เห็นขวดสวยๆ ก็ขอ เอาไปเยอะเลย

“เรื่องเล่าที่ว่ามีการฆ่าคนเพื่อให้วิญญาณเฝ้าทองนั้นผมไม่เคยได้ยิน แต่ก่อนผมเองโลภเหมือนกัน ยอมรับเลย คิดว่ามีทองเยอะ ตรงไหนที่มีถ้ำเขาก็เอาปูนไปโบกไว้ ผมก็คิดว่ามีทอง ก็พยายามไประเบิด แล้วเข้าไปข้างใน พอระเบิดออกมาแล้ว ไม่มีอะไร มีแต่น้ำ ก็ไม่ทราบว่าใครโบกปูนไว้ มีทางรถไฟเอาไว้บรรทุกหินเป็นกระบะ เป็นรางรถไฟ รางขนแร่ ผมก็เข้าไปดู จริงๆ แล้วไม่มีอะไรเลย

ในเอกสาร โต๊ะโมะ แปลว่าโลภ มาจากภาษาอาหรับ ตอเมาะ ได้แล้วก็อยากได้อีกประมาณนั้น มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าแม่โต๊ะโมะด้วย อาจจะเป็นเรื่องของคนจีน อังกฤษ ฝรั่งเศสด้วย มาร่วมมือกันแล้วเกิดโลภแล้วฆ่ากันเอง ตอนนี้ก็มีภูเขาเจ้าแม่โต๊ะโมะ”

นอกจากนี้แล้วลุงดำยังบอกอีกว่า ตอนนี้ตนมียาดีอยู่ตัวหนึ่ง ถ้าใครเป็นนิ่วในไต ไม่ต้องไปหาหมอมียาให้ ไม่ต้องไปผ่าตัดหรือฉายแสง กินอาทิตย์เดียว นิ่วจะเหลือก้อนเล็ก ทำปุ๊บต้องกินปั๊บ ไม่เกิน 10 นาที

หลังทำเสร็จ เอากลับไปกินที่บ้านไม่ได้ สิ่งที่ต้องให้ลุงดำก็คือ ธูป 3 ดอก มะนาว 1 ลูก ธูปอินเดียก็ได้ ไม่รับเงินแต่อย่างใด

การร่อนทอง

คณะผู้วิจัยพบปะพี่น้องที่ร้านกาแฟซึ่งเป็นบ้านของโต๊ะอีหม่ามสะอิ ดอฆอ หมู่บ้านน้ำตก และได้มีโอกาสสัมภาษณ์โต๊ะบิลาลประจำมัสยิด ชื่อ นายดือเร๊ะ เลาะโอะ อายุ 70 ปี โดยการพบปะครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับการอำนวยความสะดวกด้านที่พักและอาหารจากรองนายก อบต. โต๊ะอีหม่ามเองก็อนุญาตให้ค้างคืนที่มัสยิด

โต๊ะบิลาลนั้นเคยร่อนทองเมื่อนานมาแล้ว บ้านเดิมอยู่ที่แปะบุง (บาเจาะ) แล้วมาแต่งงานกับชาวแว้ง หมู่บ้านกือแยง อยู่ที่นั่น 15 ปี ก็ย้ายมาอยู่โต๊ะโมะเป็นเวลา 25 ปีแล้ว มาแรกๆ ก็ทำสวน สมัยนั้นต้องถางป่าถางหญ้าก่อน จากแว้งมาโต๊ะโม๊ะเดินทางโดยรถยนต์แต่ถนนหนทางไม่ได้สะดวกเหมือนปัจจุบัน

สำหรับสาเหตุที่ไปร่อนทองนั้น โต๊ะบิลาลเล่าให้ฟังว่า

“คลองอยู่ไม่ไกลจากบ้าน ชื่อ คลอง “ไอรฺตียะฮฺ” ไม่ทราบที่มาของชื่อเหมือนกัน ตอนที่ย้ายมาอยู่หมู่บ้านนี้ เขาก็เรียกว่าไอตียะฮฺกันแล้ว อยู่ฝั่งตะวันตก ปีนั้นแล้งจัด ราคายางก็ต่ำมาก มีคนบอกว่าในคลองมีทอง ก็ลองไปร่อนดู ไปกันกับเพื่อนๆ 2-3 คน ครั้งนั้นถือเป็นครั้งแรกๆ (บุกเบิก) มีคนช่วยสอน ก็คือเพื่อนนั่นแหละ เท่าที่จำได้ ชื่อ ปะจูมะ เป็นชาวรือเสาะ กับปะจูเซ็งชาวยะลา เขามาเนื่องจากเคยร่อนทองมาก่อนที่หมู่บ้านยือบอ แถวบลูกายาอิง เขาอายุมากกว่า เขาสอนร่อนทองคำ ของโต๊ะบิลาลนี่ร่อนตรงบริเวณคลองใกล้ๆ นี้ แต่แร่ทองคำมีน้อย เวลาที่เอาไปทุ่มเทกับมันนี่จึงได้ไม่คุ้ม

“วิธีการร่อนทองก็คือ ต้องขุดดินในคลองก่อน ขุดไปเรื่อยๆ จนเจอดินแข็ง จะขุดต่อไปไม่ได้ ดินที่แข็งนั้นก็แสดงว่าไม่มีทองคำแล้ว จากนั้นเอาดินที่ได้ใส่ “ดูแล” (Dulang-เลียงร่อนทองคำ) บางครั้งขุดลงไปลึกระดับอก บางครั้งระดับศีรษะเลยก็มี เราไม่ถึงกับต้องดำลงไป เพราะมักขุดบริเวณน้ำตื้น จะขุดบริเวณกลางๆ คลองตรงที่น้ำลึกไม่ได้ ระยะเวลาที่ใช้ในการขุดหาทองแต่ละครั้งนี่ไม่แน่นอน หากเริ่มขุดถึงหัวเข่าแล้วไม่เจออะไร ก็ให้เลิกขุดตรงจุดนั้น ให้ไปหาที่ใหม่ วันแรกที่ไปขุดนั้น ก็ไม่ได้ขุดเอง แต่ไปดูปะจูมะกับปะจูเซ็งเขาขุด ไปดูวิธีการขุด เลียงร่อนก็มีทั้งของเขาและของโต๊ะบิลาลเอง อาณาเขตที่ขุดนั้นก็กว้าง

ประมาณ 1-2 เมตรเท่านั้น ถ้าเจอที่ดีๆ นะ ครู่เดียวก็ได้ทองคำแล้ว เราก็ต้องลองเสี่ยงขุดดู จะเจาะจงเป็นที่ๆ ไม่ได้ วิธีสังเกตดูที่ที่น่าจะมีทองก็ให้สังเกตดูขี้ดิน ดูว่ามีขี้ทองอยู่หรือเปล่า

“วันหนึ่งๆ นี่ได้ไม่ถึง 1 กรัมหรอก 3-4 วันถึงจะได้ มีบ้างบางวันที่ได้ถึง 1 กรัม สมัยนั้นทองคำ 1 กรัม ราคา 300 บาท ราคาถูก เดี๋ยวนี้ 600-800 บาทต่อกรัมแล้ว

“ตามประวัติศาสตร์การขุดร่อนทองบริเวณนี้นี่น่าจะมีมาเป็นร้อยปีแล้ว เคยมีชาวอังกฤษมาขุดด้วย ก็จะมีการขุดเป็นบริเวณกว้าง ตรงใกล้ศาลานู่นก็มี เป็นบริเวณสี่เหลี่ยม ตรงใกล้สะพานนี้ก็มี แต่ไม่กว้างเหมือนตรงศาลานั่น แต่ลึก ลึกเท่าไหร่ไม่ทราบ จะลงไปก็ไม่กล้าเพราะเป็นดินเหนียว

“มีอยู่ครั้งหนึ่งไปดูบริเวณหนองน้ำเห็นปลาเต็มไปหมด ไปกับเพื่อน พรุ่งนี้เช้าเขาก็มาอีก เอาแหมาด้วย ได้ปลา “ตืองะ” สมัยนี้ไม่รู้ปลานั้นจะยังมีอยู่อีกหรือไม่ เนื้ออร่อย ขายได้กิโลกรัมละ 100 บาท ใช้ทำแกงส้ม แกงกะทิได้ทั้งนั้น เราจะไปขุดหาทองแต่กลับเจอปลามากมาย อันที่จริงก็ขุดหาทองได้แต่บริเวณที่มีปลานั้น ดินจะเป็นดินโคลน ถ้าพลาดพลั้งตกลงไปอาจขึ้นมาไม่ได้เพราะเป็นบริเวณดินดูดด้วย คนสมัยก่อนใช้ไม้ไผ่ 1 ลำวัดก็จม ดินนั้นมันดูด เรียกว่า “ตาเนาะฮฺโย” ถ้าเรายิ่งดิ้นมันก็จะยิ่งดูดลงไป และถ้าอยู่เฉยๆ ก็จะดูดลงไปเช่นกัน ชาวบ้านจึงผูกเชือกยึดไว้กับต้นไม้ริมหนองน้ำเพื่อใช้ยึด คนที่ไปจับปลาเขาจะนั่งแพ (ราเกะ) ไป แล้วใช้วิธีทอดแหเอาเพื่อป้องกันอันตราย สมัยก่อนไม้ไผ่มีเยอะ

“อุปกรณ์ร่อนทองนั้นเรียกว่า ดูแล มาจาก “Dulang” ภาษาไทยคือ เลียงร่อนทอง มีลักษณะคล้ายหมวกซามูไรหรือฉาด ทำจากไม้หลุมพอหรือไม้มะคา ภาษามลายูคือ “กายูมือง๊อบา” เอามาจากต้นไม้ใหญ่แล้วเอามา “บาแน” ทำให้มีลักษณะคล้ายฝาชี ไม้มะคานี่จะไม่ดูดซับน้ำ เป็นไม้เนื้อแข็ง สมัยก่อนเขาขายอันละ 300 บาท สมัยนี้เห็นว่า 1,800 บาท แล้ว

สถานีผลิตไฟฟ้าเหมืองโต๊ะโมะ

ชรบ.ในพื้นที่ได้นำคณะวิจัยไปเยี่ยมชมสถานีผลิตไฟฟ้าเหมืองโต๊ะโมะ ที่หมู่บ้าน ไอรฺกาเปาะ (Air Kapak) ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ต.ภูเขาทอง อ.สุคิริน จ.นราธิวาส คณะวิจัยได้พบกับช่างเทคนิคของสถานีผลิตไฟฟ้าเหมืองโต๊ะโมะ ชื่อ นายโกศล ชมทวีป เดิมเป็นชาวอยุธยา

นายโกศล ชมทวีป ได้บรรยายสรุป ให้คณะวิจัยทราบว่า เครื่องผลิตไฟฟ้าเหมืองโต๊ะโมะ ริเริ่มโดยชาวฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้สัมปะทานเหมือง เขาเป็นผู้นำเครื่องไฟฟ้าดีเซลขนาดใหญ่มาใช้ที่นี่ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2477/ ค.ศ. 1934 ประมาณ 75 ปีมาแล้ว พอเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 บริษัทนี้ก็หยุดทำการและยกเลิกสัมปะทานโดยปริยาย

ครั้น พ.ศ. 2526 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จมายังเหมืองโต๊ะโมะ พระองค์ทรงมีพระราชดำริให้สร้างสถานีผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กเพื่อให้ราษฎรได้ใช้ไฟฟ้า จากนั้นการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ร่วมกับกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานสร้างสถานีผลิตไฟฟ้า ที่นี่มีเครื่องปั่นไฟฟ้ามี 2 เครื่อง ใช้เครื่องดีเซลเป็นเครื่องสำรอง

สถานีไฟฟ้านี้เริ่มเปิดใช้วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2528 ราษฎรที่ใช้ไฟฟ้าจากสถานีนี้มี 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 และ 4 ต.ภูเขาทอง อ.สุคิริน จ.นราธิวาส

3.3.2 เมาะบุญเรือน หญิงเหล็กจากเมืองแปดริ้ว

นางบุญเรือน แดงวิไล ผู้บุกเบิกนิคมสร้างตนเองอำเภอสุคิริน

เมาะบุญเรือนหรือนางบุญเรือน แดงวิไล ชื่อมุสลิมคือ ฮัจญะฮฺชะรีฟะฮฺ บินติ อับดุลลอฮฺ อายุ 63 ปี เป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกนิคมจากยุคแรกๆ ขณะนี้ครอบครัวของเมาะบุญเรือนถือเป็นครอบครัวสุดท้ายที่ยังเหลืออยู่ เมาะได้แต่งงานกับมุสลิมหมู่บ้านทานน้ำตก จึงรับนับถือศาสนาอิสลาม เมาะได้เล่าให้คณะวิจัยฟังว่า

“เริ่มมาอยู่ที่นี่ พ.ศ.2511 เดิมเป็นคนฉะเชิงเทรา อ.แปดริ้ว มารับอิสลามที่นี่ มาพร้อมกันทั้งหมด ขึ้นรถไฟที่หัวลำโพง ต่างคนต่างมา มาเจอกันที่สถานีรถไฟ กรมประชาสงเคราะห์เป็นคนนัดมา คนที่ร่วมขบวน มีประมาณ 100 กว่าคน ไม่รู้จักกันมาก่อนเลย มารู้จักกันในรถไฟ มาลงที่สุไหงโก-ลก มาอยู่ที่นิคมก่อน 2-3 เดือน จากสุไหงโก-ลกมานิคมมีสมาชิกของนิคมไปรับกับรถของกรมประชาสัมพันธ์ ตอนมาที่นี่ยังเป็นป่า เขาแบ่งที่ให้แล้ว แต่ยังมาอยู่ไม่ได้ เพราะยังเป็นป่า เขาให้ผู้ชายมาถางป่าก่อน อยู่นิคมหลายเดือนกว่าจะสร้างบ้านที่นี่เสร็จ มาทำกระท่อมเล็กๆ อยู่กันก่อน หุงหาอาหารในป่านั่นแหละ ความรู้สึกตอนนั้นก็รู้สึกกลัว กลัวคอมมิวนิสต์ ไปถามครูใหญ่ว่า คอมมิวนิสต์เป็นแบบไหน นึกว่ามีเขามีอะไร ครูใหญ่ก็บอกว่าเป็นคนแบบเรานี่แหละ สัตว์ป่าก็กลัว มีกวาง วัว เก้ง ควายป่า กระทิง ช้าง มีทุกอย่าง เห็นช้างเป็นฝูงๆ มาย่ำต้นกล้วย แฟนเก่าเขาทำฟืนเผาถ่าน เขาพูดเล่นๆ ว่าจะเอาลูกช้างมาลากซุง ตกกลางคืนฝูงช้างมาเหยียบสวนเสียหายหมดเลย คนป่า เงาะซาไกก็มี เขาอยู่ในป่า ออกมาขุดหัวมัน นานๆ ครั้งเขาก็มาหา มาขอยาเส้น พูดภาษามลายู ตอนนี้หายไปหลายปีแล้ว หายไปเลย ตัวเมาะเองตอนนี้ไม่คิดกลับบ้านแล้ว อยู่นี่เรื่อยๆ ตั้งแต่อยู่มาที่เป็นหลักทรัพย์ก็มี สวนเงาะ ผลไม้ ยาง ประมาณ 10 ไร่ ทุเรียน ลองกอง ก็มี แต่ไม่มาก พอกินพอใช้ เป็นชุดแรกที่มาบุกเบิก ตอนนั้นยังไม่มีถนน มากับแฟน ลูกก็มา สาเหตุที่ตัดสินใจมาที่นี่ทั้งๆ ที่ไม่รู้จัก ตอนจะมา ตัดสินใจว่าเราคนจน ไม่มีอะไรเลยที่บ้าน ไปตายเอาดาบหน้าเถอะ ไม่มีที่นา แฟนคนแรกมาพร้อมกัน เป็นพุทธก็เลิกกัน เขาไปอยู่สตูล แล้วเมาะก็แต่งงานใหม่กับคนมุสลิม เสียชีวิตแล้ว ลูกชาย 2 คน เป็นของแฟนเก่า แฟนใหม่ไม่ได้ลูก ตอนอยู่ฉะเชิงเทรา ลำบาก มาอยู่ที่ใหม่คิดว่าน่าจะดีกว่าเดิม ไม่กลัวแม้ต้องมาอยู่ไกลค่อนประเทศ มาอยู่ในป่า เพราะคิดว่าจะมาทำมาหากิน จะมาสร้างชีวิตใหม่ อยู่โน่นก็รับจ้างเขากิน ก่อนจะมาก็ฝันถึงชีวิตใหม่ แล้วมาเจอป่า สัตว์ป่า แต่ก็ไม่รู้สึกผิดหวัง ทุกวันนี้ก็คุ้ม ตอนแรกคิดจินตนาการถึงที่ใหม่ ก็คิดว่า จะมีแม่น้ำ ทะเล ป่า คิดว่ามีทะเล เมื่อก่อนสมัครจะไปสตูล เขามี 3 ที่ให้เลือก มีสตูล ยะลาที่กาหลง และนราธิวาส ตอนแรกจะลงสตูลเพราะคิดว่ามีทะเล จะหาปลาง่าย แต่ก็เลือกนราธิวาส แต่ก่อนเขาไม่ได้ระบุว่าเป็นอำเภอสุคิริน แต่ก่อนเป็นกิ่งอำเภอ คนหมู่บ้านเดียวกันในแปดริ้วไม่มีมาด้วยกัน ที่มาด้วยกันทั้งตู้รถไฟก็มาอยู่ที่นี่กันหมด แต่ตอนนี้ไม่เหลือใครแล้ว เขากลับกันไปหมดแล้ว ทิ้งฉันคนเดียว เขาอยู่ไม่ได้ ฉันเคยหนีไปครั้งหนึ่ง ตอนนั้นยังไม่ได้แต่งงานกับแฟนมุสลิม ตามเพื่อนไป เพราะอยู่คนเดียว ในซอยนี้มีอยู่บ้านเดียว เพราะเขาไปกันหมด ไม่มีใครเลย ไปอยู่ที่ชลบุรีประมาณ 2 เดือน ไปอยู่วัด ก็นึกว่าลำบากเหลือเกิน ลูกก็ไปด้วย ไปทำงานที่โรงงานสำปะหลัง ก็เลยตัดสินใจจะกลับมาอยู่ที่นี่ แล้วผู้ปกครองเขาบอกว่าคนที่ออกไปแล้ว เขาจะตัดสิทธิ ก็ไปร้องไห้กับผู้ปกครองขอมาอยู่ใหม่ แกก็มาส่ง

เลย สิทธิก็ยังอยู่ บ้านนี้ยังไม่สร้าง ยังเป็นกระท่อม ก็มาอยู่ใหม่ มาอยู่ครอบครัวเดียว มีพี่เทพด้วย เป็นคนนครปฐม อยู่กัน 3 คนแม่ลูกแล้วก็แฟน กับอีกบ้านหนึ่งคือบ้านพี่เทพ ตอนนั้นยังไม่เลิกกับแฟนเก่า เลิกกับแฟนตอนลูกคนเล็กอายุ 3 ปี ตอนเลิกยังไม่อยากกลับ จะทำมาหากิน เริ่มปลูกยาง ความมุ่งมั่นตอนนั้นก็อยากทำมาหากิน แม่ก็ชวนกลับ แม่ก็ไปๆ มาๆ มาเยี่ยมลูกเยี่ยมหลาน แรงจูงใจสูงสุดที่มาอยู่ที่นี่ ทั้งๆ ที่มันน่ากลัว เพราะเป็นป่า มีคอมมิวนิสต์ก็คือ อยากให้ลูกมีอนาคต อยากมีกินมีใช้ มุ่งหน้ามาแล้ว อยากจะทำอยากจะรวย อยากกลับบ้านไม่อยากให้มีใครดูถูก เรื่องสัตว์ป่า คอมมิวนิสต์ เป็นเรื่องรอง เคยย้ายลูกไปอยู่ที่วัดสุคิรินให้ไปเป็นเณร เพราะกลัวคอมมิวนิสต์จะเอาลูกไป เพราะเขาเคยมาเอาลูกของชาวบ้านที่นี่วัยหนุ่มๆ เขามาชักชวนไป ไม่ใช่มาอุ้มไป แต่มาปลุกระดมเด็กหนุ่มๆ เด็กๆ เขาจะชอบ เพราะมีการเปิดเพลง เต้นรำกันตอนเย็นๆ ถ้าเราไม่เอาไปเสียก่อน เขาก็อาจจะเอาไป เป็นห่วงลูก ตอนที่มานั้นการถางป่าก็ใช้มือ มีดพร้า ถ้าเป็นต้นไม้ใหญ่ ฉันก็โค่นเอง มีเลื่อยมือที่มีด้าม ต้นใหญ่มากโอบไม่ได้ เผาถ่านเลี้ยงชีวิตมา กระสอบป่านกระสอบละ 7 บาท มีไม้เยอะ มีพวกนิคมมารับไป เขารับที่เรา 7-8 บาท ฉันเดินไปนิคม 16 กิโลตอนตี 4 ถึงที่นั่นก็สว่างพอดี เพื่อไปเอาข้าวสาร ไปกับแฟนบ้างกับคนอื่นบ้าง เขาให้ข้าวสารประมาณ 10 กิโลกรัม กิโลกรัมละ 5 บาท ฉันมาลำบาก ต้องไปเบิกเลื่อย เบิกขวาน ต้องจ่ายเงินเขา ก็ติดหนี้เขาถึงทุกวันนี้ ใช้เงินของเขา บิลของเขา เงินของเขา เขาเก็บใบเสร็จไว้ ตอนนี้ก็ยังติดหนี้ของนิคมอยู่เป็นเงินแสนกว่าบาท ฉันก็บอกตรงๆ ก็ทำมาหากินแบบนี้แหละ ไม่มีใบเสร็จอะไร บางทีเราซื้อเท่านี้ แต่เขาไปใส่เท่านี้ ระบบคอร์รัปชั่นมีตั้งแต่ตอนนั้นแล้ว ตั้งแต่ยุคโบราณแล้ว พอแต่งงานกับแฟนใหม่ ก็เปลี่ยนมารับอิสลาม ลูกๆ ทั้ง 3 คน ก็เปลี่ยนด้วย พ่อใหม่เขาดี ช่วยเลี้ยงลูกตั้งแต่ยังเล็ก ส่งเสียให้เรียน เขาทำมาหากินเก่งใจดี ความฝันจากวันที่ขึ้นรถไฟจนถึงทุกวันนี้ ก็ยังไม่เป็นจริง มันสบายใจอยู่ แต่ยังติดหนี้ตรงนี้ ถ้าไม่มีหนี้ก็สบายแล้ว มีที่ดิน ที่อยู่อาศัยตามที่ฝันแล้ว มีดอกเบี้ยด้วย เงินต้นประมาณ 70,000 บาท ตั้งแต่พ.ศ.2511 นั่นแหละ ดอกเบี้ยก็เท่าตัว 70,000 บาท ก็เคยจ่ายไปบ้าง ใบเสร็จเขาก็ให้บ้าง แต่บางทีมันนาน ก็หายไปบ้าง บางครั้งจ่าย 500 แต่เขาตัดเหลือ 300 บ้าง ทางนิคมเขาเล่นแบบนั้นแหละ เขาเป็นข้าราชการ คนนู่นเข้าคนนี้ออก วนเวียนแบบนี้ จากปี พ.ศ. 2511 ถึง ปี พ.ศ. 2552 สิ่งที่ประทับใจที่สุดก็คือ ฉันได้ไปเมกกะแล้ว สบายใจแล้ว ชีวิตนี้สบายใจแล้ว ฉันเก็บเงิน ผู้ว่าก็ช่วย 6,000 บาท ทำดอกไม้ไปถวายพระราชินีได้ 10,000 บาท กรมประชาสงเคราะห์ให้มั่ง ก็ได้ครบ 150,000 บาท พกเงินไป 15,000 บาทเพิ่งไป กลับมาได้ 2-3 เดือน นี่คือสิ่งที่ใฝ่ฝันสูงสุดแล้ว สิ่งที่ติดค้างก็นั่นแหละเรื่องหนี้ เงินค้าง ไม่สบายใจ มีลูก 5 คน คนเล็กถูกยิงในป่ายาง เมื่อปี 48 คนโตอยู่กรุงเทพฯ เคยเอามาตอนมาใหม่ๆ แต่ที่นี่ยังไม่มีโรงเรียน ก็เอากลับไป

ตอนนี้ก็ทำงานรับจ้าง ไม่ได้รับอิสลาม ให้ป้าเขาเลี้ยงตั้งแต่เขาเล็ก เมาะตัดสินใจแล้ว อยู่นี่แหละ ไม่กลับแล้ว”

แผ่นป้ายหน้าบ้านเมาะบุญเรือน แดงวิไล

ข้อมูล: สัมภาษณ์ นางบุญเรือน แดงวิไล บ้านเลขที่ 26 ม.5 ต.สุคิริน อ.สุคิริน จ.นราธิวาส วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2552

ท่อส่งน้ำจาเราะแบแอ

คณะวิจัยได้สัมภาษณ์นายซอตา สิรอมา ซึ่งเป็นอสม. และกรรมการมัสยิด เกี่ยวกับ “จาเราะแบแอ” ได้พาคณะของเราไปดูจาเราะแบแอ ซึ่งเป็นแอ่งน้ำที่มีท่อน้ำส่งของหมู่บ้าน โดยได้เล่ารายละเอียดดังนี้

“จาเราะแบแอ” เรียกตามชื่อของผู้บุกเบิก นั่นคือ สมาชิก อบต. กฤษกร โอเหรียญ ชื่อมุสลิมคือ อิสมาอีล ชาวบ้านเรียกเขาว่า แบแอ เป็นมุอัลลัฟหรือมุสลิมใหม่ บ้านเดิมอยู่ปทุมธานี เป็นบุตรของนางบุญเรือน แดงวิไล

“ระยะทางจากข้างบนลงไปข้างล่างบริเวณหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ใช้เวลาไม่นานในการก่อสร้าง ประมาณ 5 วัน งบประมาณอยู่ที่ 30,000 บาท คนที่มาช่วยทำก็เป็นชาวบ้านทั่วไปประมาณ 10 คน สร้างมาประมาณ 5 ปีแล้ว คนที่คิดริเริ่มให้สร้างก็คือ แบแอ แรกๆ เขาทำใช้เองก่อน ใช้ท่อน้ำขนาด 1 นิ้ว พอพวกเราไม่มีน้ำใช้ ก็พูดกันว่าไปใช้น้ำหลังบ้านแบแอกันเถอะ ปัจจุบันใช้ท่อพีบีซีขนาด 4 นิ้ว ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน แบแอเป็นคนคิดค้นขึ้นมาเอง ไม่ได้ไปดูจากใคร มีสาเหตุจากที่บ้านแบแอไม่มีน้ำใช้ เห็น

น้ำไหลผ่านจึงเอาท่อมาทำ แรกๆ ใช้สังกะสี 3 แผ่นกับไม้ไผ่มาทำ ทุกๆ ปี เมื่อมีน้ำไหลแรง สังกะสีก็เสียหาย ต้องสร้างใหม่ จึงเปลี่ยนมาใช้ท่อพีวีซี เมื่อเทียบกับน้ำประปาแล้ว น้ำที่ได้นี่จะสะอาดกว่ามาก เพราะน้ำประปาบางครั้งชาวบ้านจะไปจับปลาข้างบนโน้น ใส่ยาเบื่อ แต่ตรงนี้ไม่มี นานๆ ครั้งก็ต้องเอาเศษต่างๆ ออก โดยต้องขึ้นมาดูทุกครั้งเวลาน้ำไม่ไหลเพราะแสดงว่ามีเศษเหล่านี้ติดอยู่ น้ำที่ไหลมาเป็นน้ำตาดินจากภูเขานั่นแหละ เคยบ้างบางครั้งที่มีน้ำน้อย แต่ไม่เคยแห้งขอด เคยขึ้นไปข้างบนเขา บนนั้นไม่มีแอ่งน้ำ ลำธารนี้จะค่อยๆ เล็กลงๆ หายไป ชาวบ้านเรียกเนินเขานี้ว่าเขาแบแอ เพราะเป็นที่ของเขา เป็นชื่อใหม่ประมาณ 20 ปี ชื่อสมัยก่อนไม่ทราบเหมือนกัน

“เราไม่ใช้ถังไฟเบอร์กลาสเพราะมีสารเคมี ใช้ถังเหล็กแทน แต่ก็ขึ้นสนิม เราจึงใช้ยางมะตอย อาจารย์ไม่แนะนำให้ใช้เพราะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ”

มัสยิดแกโลตูโยะฮฺบือละฮฺ

รองนายก อบต.สุคิริน ชื่อนายซาการียา สะมะแอ ได้เล่าประวัติความเป็นมาของ หมู่บ้านอัยรฺกาบู หรือแกโลปูโละฮฺ ว่า

“กาบู เป็นคำภาษามลายู แปลว่า ต้นนุ่น เป็นชุมชนเก่าแก่ มีวัด ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยพุทธ ที่หมู่ 4 มีชาวไทยพุทธจากกลันตันเป็นผู้บุกเบิก นายก อบต. ของที่นี่เดิมก็มาจากกลันตันเช่นกัน บริเวณนี้เมื่อประมาณ 50 กว่าปีมาแล้วมีชาวกลันตันเข้ามาจับจองที่ดิน อพยพมาตั้งรกราก เพราะที่มาเลเซียชาวพุทธจะไม่ได้รับอนุญาตให้ครอบครองที่ดินถึงแม้ว่าจะมีเงินซื้อก็ตาม มันเป็นกฎหมายของประเทศมาเลเซีย ถ้าจะซื้อก็ต้องซื้อในนามคนมาเลเซีย พวกเขาจึงย้ายกลับมาอยู่ในประเทศไทย เพราะที่นี่จะซื้อที่ดินเท่าไหร่ก็ซื้อได้”

3.3.3 ประวัติหมู่บ้านราษฎร์สามัคคี (บ้านอัยรฺญารี)

รองนายก อบต. ซาการียา ได้นำคณะผู้วิจัยไปพบกับนายก อบต. ภิญโญ ว่องไว อายุ 56 ซึ่งได้เล่าประวัติความเป็นมาของกำปงอัยรฺญารีหรือหมู่บ้านราษฎร์สามัคคีในปัจจุบัน

นายภิญโญ ว่องไง เดิมมีพื้นเพเป็นคนจากประเทศมาเลเซีย บิดาชื่อนาย คริ้ง ว่องไว บ้านเดิมอยู่ที่หมู่บ้านบางแซะ อำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (สงครามญี่ปุ่น) เศรษฐกิจและสังคมอยู่ในภาวะตกต่ำ นายคริ้งจึงพาครอบครัวเดินทางด้วยการเดินจากกลันตันมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านศาลาอูมาแว้ง ต.กายูกือละ อ.แว้ง จ.นราธิวาส โดยตนนั้นได้ถือกำเนิดที่นี่

ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2508 นายภิญโญ ว่องไว ซึ่งขณะนั้นอายุประมาณ 12 ปี ครอบครัวได้ย้ายมาอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านราษฎร์สามัคคี ในสมัยนั้นหมู่บ้านนี้มีชื่อเรียกว่า “กำปงอัยรฺญารี” แปลว่า หมู่บ้านน้ำนิ้ว ครอบครัวของนายภิญโญ ว่องไว เดินทางจากหมู่บ้านศาลาอูมาแว้งมายังตลาดแว้งด้วยรถจี๊ป จากนั้นก็เดินเท้าเป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร เมื่อมาถึงหมู่บ้านกำปงอัยรฺญารีแล้ว ในช่วงแรกก็สร้างกระท่อมอยู่ นายภิญโญ

เล่าถึงสภาพชีวิตสมัยเด็ก ย้อนกลับไป 40 ปีที่แล้วว่า ตอนเด็กๆ เขานุ่งโสร่งลงอาบน้ำในคลองหน้าบ้าน ยืนดูปลาในคลองที่มีเป็นจำนวนมาก ปลาเหล่านั้นคงไม่รู้จักคน จึงว่ายเวียนทอดสายตามองดูเขา ส่วนเขาเองก็มองดูปลาเช่นกัน คนยืนมองปลา ปลาก็มองคน เมื่อลงอาบน้ำปลาจำนวนมากเข้ามาใต้ผ้าโสร่งของเขา มีปลาปักเป้าตัวหนึ่งกัดหูขวาของเขาขาดไปนิดหนึ่ง ปลาในคลองอัยรฺญารี มีขนาดใหญ่ มีหลายชนิด ได้แก่ ปลากือเลาะ เป็นปลามีเกร็ด ราคากิโลกรัมละ 450 บาท นอกจากนี้ยังมีปลาตือง๊ะ ปลาโสด ปลาอาเนาะกาแว ปลาอาเนาะซียา อีแกกะทิง (ปลาโทะ) ชาวบ้านจับปลา มีอุปกรณ์ที่ใช้จับปลา ได้แก่ ชะโมก ตาข่าย เบ็ด และอวน เป็นต้น

ส่วนสัตว์ป่าที่นายภิญโญ เคยพบเห็น ได้แก่ หมูป่า ช้าง สมเสร็จ กระทิง กวาง กระจง เม่น เสือดำ เสือโคร่ง ค่าง ลิง ชะนี นกเงือก และนกแร้ง

เมื่อย่างเข้าสู่วัยหนุ่ม นายภิญโญ เคยติดตามญาติที่กลันตันไปล่าแรด (Badak Sumu) ปรากฏว่าจับได้และคุณภิญโญก็ได้หนัง กราม และเขี้ยวของแรดกลับมาด้วย (ดังภาพ)

ด้านคุณพ่อคริ้ง บิดาของนายภิญโญนั้น เริ่มปลูกต้นสะตอหน้าบ้านเป็นต้นแรก โดยเริ่มจากการถางป่า ตัดต้นไม้เพื่อสร้างบ้านโดยใช้ขวานตัด จากนั้นก็เริ่มปลูกต้นยาง ทุเรียน และข้าวพันธุ์เล็บนก

การมาอาศัยอยู่ที่นี่ก็กลัวโจรจีนคอมมิวนิสต์เป็นอย่างมาก ราวปี พ.ศ. 2500 นายทุนได้เข้ามาจัดตั้งโรงเลื่อยไม้ ไทยถาวร (เถ้าแก่จั๊ว) จึงทำให้มีการตัดต้นไม้เป็นอย่างมากและต่อมาก็ส่งผลกระทบทำให้น้ำท่วมใหญ่ ในปี พ.ศ. 2511 (สึนามิแดง)

ทั้งนี้นายภิญโญ ว่องไวและครอบครัวเป็นผู้ตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ จากเดิม ชื่อ กำปงอัยรฺญารี เป็นหมู่บ้านราษฎร์สามัคคี เขาเป็นที่รู้จักกันในนาม “ออแรซีแยกือลาแต” (คนสยามกลันตัน) สามารถพูดภาษามลายูได้เป็นอย่างดี

นายภิญโญ ว่องไว นายก อบต. ต.สุคิริน คนปัจจุบัน

3.3.4 นิคมสร้างตนเองกับปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จุดมุ่งหมายโดยทั่วๆ ไปของการจัดตั้งนิคมสร้างตนเอง เพื่อจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎรที่ไม่มีที่ดินให้มีที่ทำกินให้มีที่ทำกินเป็นของตนเอง หรือราษฎรมีที่ทำกินอยู่บ้างแล้วแต่ไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ รัฐบาลเห็นว่าราษฎรที่ไม่มีที่มาหากินนั้นมีหลายพวกด้วยนั้น ทั้งพวกที่เร่ร่อน ไม่มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่งมั่นคงโยกย้ายไปมาหางานทำอยู่เสมอ สุดแล้วแต่ว่างานในที่ใดตนพอจะสามารถทำพอเลี้ยงชีพได้ รัฐบาลจึง

ต้องการให้มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง เพื่อจะได้สร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว และเพื่ออนาคตของคนในครอบครัว ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศชาติ นอกจากที่กล่าวมานี้แล้ว ก็ยังมีประชาชนกลุ่มอื่นอีกที่มีปัญหาในเรื่องการทำมาหากิน ซึ่งมีประชาชนบางส่วนอพยพเข้าสู่เมืองหลวง หรือเมืองใหญ่ๆ โดยการทำงานเป็นกรรมกรเพื่อการเลี้ยงชีพ ซึ่งเกิดปัญหาต่างๆที่ติดตามมาอีกมากมาย ทั้งในทางสังคมและเศรษฐกิจ

รัฐบาลก็ได้หาทางแก้ไข โดยการจัดสรรที่ดินให้ทำกินเป็นรูปนิคมสร้างตนเอง เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่จะใช้ที่ดินรกร้างว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์ เพื่อผลผลิตทางเกษตร พร้อมทั้งเป็นการขจัดปัญหาเรื่องการเช่าที่ดินของเกษตรกร อีกทั้งเป็นการสกัดการบุกเบิกป่าโดยพละการ อันเป็นการป้องกันการทำลายป่า และการทำไร่เลื่อนลอย ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาการทำลายป่าโดยผิดกฎหมายไปด้วย นอกจากนี้แล้วในระยะหลังๆ มานี้ รัฐบาลได้เริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายไปบ้าง เพื่อให้เข้ากับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการขยายการจัดสรรที่ดินให้แก่ราษฎร นอกไปจากพวกที่ไม่มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่งดังได้กล่าวมาแล้ว ได้แก่พวกที่ถูกน้ำท่วมไร่นา ที่ไม่ใช่เกิดจากภัยธรรมชาติ แต่เกิดจากการสร้างเขื่อนของรัฐบาล รัฐบาลก็จัดสรรที่ดินในรูปนิคมสร้างตนเองให้ นอกจากนี้รัฐบาลก็ย้ายบุคคลจากอาชีพอื่นไปทำอาชีพเกษตรกรรมแทน เพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ทำกินและประเทศชาติได้มากกว่า หรืออพยพคนจากท้องที่ซึ่งมีผู้ก่อการร้ายชุกชุม โดยการจัดสรรที่ดินให้ทำกินในนิคมสร้างตนเองและก็ยังมีพวกทหารผ่านศึกที่ยังไม่มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง รัฐบาลก็จัดสรรที่ดินในรูปของนิคมสร้างตนเองให้ ที่กล่าวมานี้เป็นจุดประสงค์โดยทั่วๆ ไปของรัฐบาล ในการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้น นอกจากจุดประสงค์ขั้นพื้นฐานนี้แล้ว รัฐบาลก็ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาให้เจริญขึ้นเป็นถึงอำเภอในที่สุด ซึ่งก็นับว่านิคมโดยทั่วไปนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดสรรที่ทำกินให้แก่ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกิน หรือแม้แต่ไม่เพียงพอและนิคมนี้เองที่จะช่วยให้ที่รกร้างว้างเปล่าได้ทำประโยชน์ทางการเกษตร นอกจากการเกษตรแล้ว ก็ยังมีโครงการที่จะจัดสร้างโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อที่จะให้ผลิตผลทางการเกษตรเข้าป้อนโรงงานโดยสะดวกรวดเร็ว เป็นการส่งเสริมการเกษตรไปในตัวด้วย ในที่สุดนิคมก็จะมีกิจการต่างๆ มีความเจริญขึ้นเป็นถึงอำเภอ สรุปวัตถุประสงค์ของนิคมโดยทั่วๆ ไปคือการพัฒนาประเทศชาตินั้นเอง

จุดมุ่งหมายของการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๗ โดยเริ่มใน ๓ จังหวัดคือ นราธิวาส สตูล และยะลา กำหนดเป็นโครงการ ๕ ปี โดยที่โครงการนี้ได้กำเนินการตามมติของคณะรัฐมนตรี โดยให้กระทรวงมหาดไทยร่วมกับกระทรวงเกษตร ดำเนินการอพยพประชากรจากภาคต่างๆ ไปทำกินในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปัจจุบันนี้ก็ได้สงวนที่ดินไว้แล้วประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ที่จะสรรได้ประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ไร่ ในการจัดสรรที่ดินให้ราษฎรทำกินนั้น แต่เดิมจะจัดสรรให้ครอบครัวละ ๒๕ ไร่ แต่ต่อมาก็เปลี่ยนหลักการไปโดยจัดสรรให้ครอบครัวละ ๑๘ ไร่ ซึ่งเพิ่มสมาชิกได้ประมาณเกือบ ๒ เท่า สามารถบรรจุราษฎรเข้าทำกินได้ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ครอบครัว หรือ ๑๕๐,๐๐๐ คน ตั้งแต่ได้จัดตั้งนิคมสร้างตนเองมาจนถึงปี พ.ศ.๒๕๑๖ ได้บรรจุสมาชิกเข้าทำกินในนิคมสร้างตนเองไปแล้วทั้ง ๓ จังหวัด ดังนี้

นราธิวาส ๒,๗๔๘ ครองครัว หรือ ๑๓,๘๐๕ คน จัดสรรที่ดินให้สมาชิกทำกินแล้ว ๔๘,๔๔๖ ไร่

ยะลา ๓,๘๐๐ ครอบครัว หรือ ๑๘,๐๐๐ คน ที่ดินจัดสรรให้สมาชิกทำกินแล้ว ๗๒,๐๐๐ ไร่

สตูล ๓,๔๑๕ ครอบครัว หรือ ๑๗,๘๐๒ คน ที่ดินจัดสรรให้สมาชิกทำกินแล้ว ๕๘,๘๘๔ ไร่

เมื่อรวมสมาชิกนิคมสร้างตนเองทั้ง ๓ จังหวัด ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๐๗-๒๕๑๖ มีสมาชิกทั้งหมด ๙,๘๖๔ ครอบครัวหรือ ๕๐,๘๐๗ คน จำนวนที่ดิน ๑๘๑,๔๔๐ ไร่ จำนวน สมาชิกที่บรรจุเข้าไปนิคมสร้างตนเองนี้มีเพิ่มอยู่เรื่อยๆ สมาชิกนิคมมาจากจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศ ส่วนใหญ่มาจากภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคที่ค่อนข้างแห้งแล้ง ประชาชนมักจะขาดที่ทำมาหากิน รัฐบาลจึงอพยพคนจากภาคนี้ลงไปเป็นส่วนใหญ่ และอพยพลงไปอยู่เรื่อยๆ คุณสมบัติของสมาชิกที่เข้าไปอยู่ในนิคม ทางรัฐบาลมักจะไม่ค่อยคำนึงถึงเท่าที่ควร เพราะรัฐบาลมุ่งแต่คำนึงถึงการไร้ถิ่นฐาน ไร้อาชีพ ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง หรือมีแต่ไม่เพียงพอ การที่ทางรัฐบาลไม่ค่อยคำนึงถึงจริยธรรมให้เพียงพอ เป็นการเปิดโอกาสให้มีคนเลวเข้าไปอยู่ในนิคมเป็นจำนวนมาก คนเลวเหล่านี้จะก่อปัญหายุ่งยากต่างๆ ติดตามมา การที่รัฐบาลละเลยถึงการพิจารณาด้านประวัติความเป็นมาของแต่ละบุคคลนั้น อาจจะเป็นความบกพร่องหรือจงใจก็ได้ แต่จะบกพร่องหรือจงใจก็แล้วแต่ ผลที่ติดตามมาก็คือภาพพจน์อันไม่ดีที่เกิดแก่นิคมฯ และชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จุดมุ่งหมายของรัฐบาลในการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ เป็นจุดมุ่งหมายที่ซ่อนเร้นของรัฐบาลในการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น คือการที่รัฐบาลพยายามสร้างความสมดุล

ทางเชื้อชาติขึ้น เพื่อจะให้ชาวไทยอิสลามกับชาวไทยพุทธในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสมดุลกัน เพื่อผลประโยชน์ในทางการปกครองในอนาคต นโยบายดุลทางเชื้อชาติในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น เมื่อเชื้อชาติอยู่ในภาวะสมดุลแล้ว รัฐบาลก็จะผลักดันให้ดุลนั้นเปลี่ยนแปลงต่อไปอีก นั่นคือชาวไทยมุสลิมจะกลับกลายเป็นชนส่วนน้อยในจังหวัดชายแดนภายใต้ เมื่อถึงเวลานั้นความยุติธรรมต่างๆก็ไม่อาจเรียกร้องไปสู่ความยุติธรรมได้ เพราะจะถูกบีบและถูกกดไปเสียทุกด้านไม่มีอะไรที่จะเป็นเครื่องต่อรองได้อีกต่อไป ในฐานะชนกลุ่มน้อยไม่เพียงแต่เป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศเท่านั้น แต่จะตกเป็นชนกลุ่มน้อยของท้องถิ่นเดิมของเขาด้วย

ข้อมูล: หนังสือรายงาน 10 ปี สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย “วิกฤตการณ์ ปัตตานี ” โดย ศุภฤกษ์ สมศิริชาติ มีนาคม พ.ศ.2519 หน้า 128-131

ด้าน อ.บางนรา ได้เขียนในหนังสือ “ปัตตานี อดีต ปัจจุบัน” วิพากษ์ นโยบายนิคมสร้างตนเองของรัฐบาลว่าเป็นการจัดการความสมดุลทางเชื้อชาติในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังรายละเอียดในหน้า 145-150 ดังนี้

นิคมสร้างตนเองนโยบายสร้างความสมดุลทางชาติพันธุ์

เมื่อจะขจัดความสำนึกในเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และภาษาของชาว 3 – 4 จังหวัดภาคใต้ด้วยวิธีต่าง ๆ ไม่เป็นผลสำเร็จแล้ว รัฐบาลจึงใช้นโยบายส่งคนไทยภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะภาคอีสานไปอยู่ใน 3 – 4 จังหวัดนั้น โดยไปตั้งนิคมสร้างตนเองอย่างขนานใหญ่ ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2507 จนถึงทุกวันนี้

เฉพาะถึงปี 2516 (ชั่วระยะเวลา 10 ปี) มีชาวภาคอื่นอยู่ในนิคมสร้างตนเอง 3 – 4 จังหวัดภาคใต้มากกว่าห้าหมื่นคน คือ

1. จังหวัดยะลา มี 19,000 คน
2. จังหวัดสตูล มี 17,902 คน
3. จังหวัดนราธิวาส 13,905 คน

ใน 3 จังหวัดนั้น (ไม่รวมจังหวัดปัตตานี) มีชาวอพยพไปอยู่ในระยะเวลา 10 ปี ถึง 50,807 คน หากรัฐบาลยังขืนดำเนินการเรื่องจัดตั้งนิคมอยู่ต่อไปย่อมเป็นสิ่งที่แน่นอนว่า ต่อไปในอนาคต ชาวมุสลิมใน 3 – 4 จังหวัดภาคใต้ จะต้องเป็นชนกลุ่มน้อยในมาตุภูมิของชาวมุสลิมเอง

ในด้านเศรษฐกิจและสังคมของ 3 – 4 จังหวัดภาคใต้ ก็ปรากฏว่า ถูกรัฐบาลปล่อยละเลยมาโดยตลอดจนจะเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยไม่ได้

ในเรื่องนี้ ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ จากศูนย์วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (ก.ค. 2518) พอสรุปได้ว่า

“ในประวัติศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ผ่านมา ปรากฏว่า รัฐบาลได้ปล่อยปละละเลยภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างมาก รัฐบาลได้หันไปทุ่มเทการลงทุนในภาคอื่น ๆ ของประเทศ รายได้ของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในชนบท อยู่ในระดับเดิม ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำมาก ไม่สอดคล้องกับระดับการครองชีพที่กำลังสูงขึ้น ความขมขื่นและความเกลียดชังต่อรัฐบาลได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้ผลักดันให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีการประท้วงรัฐบาลที่ไม่เอาใจใส่ต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนตลอดระยะเวลา 20 ปีกว่าที่ผ่านมา ความยุ่งยากทางการเมืองได้ทำให้รัฐบาลอยู่ในฐานะที่ลำบากยิ่ง การใช้กำลังเข้าปราบปรามใน 4 จังหวัดชายแดนในระยะที่ผ่านมาซึ่งดำเนินการต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย ได้เผยให้เห็นอย่างชัดว่า รัฐบาลที่แล้ว ๆ มาไม่มีแนวทางที่แน่นอนในการแก้ไขปัญหา 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยวิถีทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

เป็นที่ปรากฏอย่างแน่ชัดว่า รายได้ของประชาชนในเขตชนบท 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ต่ำกว่าจังหวัดอื่น ๆ ของภาคเป็นอย่างมาก กล่าวคือมีเพียงร้อยละ 60 เท่านั้นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวชนบทในจังหวัดปัตตานีและนราธิวาส ต้องนับว่าอยู่ในสภาพที่ยากจนยิ่งซึ่งระดับรายได้ของครัวเรือนมีเพียงร้อยละ 50 ของจังหวัดอื่น ๆ

รายได้ส่วนใหญ่จากการเกษตรเป็นรายได้ที่มาจากการทำสวนยาง คือมีถึงประมาณ 60 – 75% ของรายได้ทั้งหมด เนื่องจากรายได้การเกษตรมีระดับต่ำ ครอบครัวในชนบทของ 4 จังหวัดชายแดนจึงต้องมีกิจกรรมอื่น ๆ อีก จะเห็นได้ว่า รายได้นอกจากการเกษตรมีร้อยละ 35 ของรายได้ทั้งหมดในครัวเรือน แต่

อย่างไรก็ตามเมื่อเทียบกับเขตอื่น ๆ ของภาคใต้แล้ว หนทางที่จะเพิ่มรายได้ โดยการหางานทำนอกการเกษตรหรือประกอบกิจกรรมอื่น ๆ นอกการเกษตร ต้องนับว่ามีน้อยมากใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้

โอกาสที่จะหางานอื่น ๆ ทำนอกจากการเกษตรแล้ว ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้นับว่ามีน้อยมาก ในขณะที่ภาคใต้ทั่ว ๆ ไป ครัวเรือนชนบทสามารถหารายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 2,169 บาท ครัวเรือนในจังหวัดปัตตานี นราธิวาส และยะลาเฉลี่ยแล้ว 568 บาทเท่านั้นเอง นี้เป็นเครื่องชี้อย่างหนึ่งให้เห็นว่า นอกจากระบบเกษตรกรรมยังล้าหลังแล้วโครงสร้างทั่ว ๆ ไปของ 4 จังหวัดภาคใต้ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเพิ่มรายได้ และปรับปรุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนได้...

ความจริงเหล่านี้ แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าตลอดเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลไม่เคยสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงระบบเกษตรกรรมของ 4 จังหวัดภาคใต้เลย ปล่อยให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปมีชีวิตอยู่อย่างยากจนและไม่มีงานทำ อัตราการว่างงานสูงสุดของจังหวัดชายแดนภาคใต้บ่งให้เห็นว่า ถึงด้วยว่าความยากจนในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นสูงกว่าเขตอื่น ๆ ของภาคใต้ และกำลังทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ....

ทางด้าน ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงขบวนการติดอาวุธที่ต่อต้านนโยบายนิคมสร้างตนเองของรัฐบาลไทย โดยกล่าวถึง ขบวนการ BNPP ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การต่อต้านนิคมสร้างตนเองของขบวนการแนวปลดแอกแห่งชาติปัตตานี

ขบวนการนี้มีชื่อในภาษามาเลย์ว่า Barisan National Pembesan Patani (BNPP) เป็นกลุ่มที่เก่าแก่ที่สุด จัดตั้งขึ้นโดยตนกูมะไหยิดดีน บุตรชายคนสุดท้องของราชาองค์สุดท้ายของปัตตานี โดยอาศัยเงื่อนไขทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ปรีดี พนมยงค์ 2517 : 10 – 11) หลังจากการจับกุมและสังหารฮัจยีสุหลง ผู้นำชาวมาเลย์ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่ง (อ้างแล้ว, 11) ชาวมาเลย์ระดับนำหลายคนหนีออกไปตั้งรกรากอยู่ในรัฐกลันตัน ทางตอนเหนือของมลายู รวมทั้งนายอดุล ณ สายบุรี (ตนกูยะลา นาแซ) อดีตสมาชิกสภาผู้แทนจากจังหวัดนราธิวาส เมื่อ ตนกูมะไหยิดดีน สิ้นอายุขัยเมื่อปี 2496 ตนกูยะลา นาแซรับช่วงเป็นผู้นำของขบวนการ BNPP ต่อตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมา ขบวนการนี้มีกลุ่มผู้นำใหม่ มุ่งหวังที่จะจัดตั้งปัตตานีขึ้นให้มีความยิ่งใหญ่เกรียงไกรเหมือนในอดีต โดยมีราคาชาหรือสุลต่านเป็นประมุข

(เอกสารลับ, คณะกรรมาธิการวิสามัญ, 2522 : 10) จุดประสงค์สุดท้ายคือ การเข้าเป็นสมาพันธ์รัฐกับมาเลย์เซีย

ในฐานะที่ได้มีบทบาทมานาน BNPP เป็นขบวนการที่เป็นที่ยอมรับกันว่า ทำให้กรณีปัตตานีเป็นที่รู้จักกันในโลกอาหรับ โดยเส้นสายข่ายงานในตะวันออกกลางกลุ่มนี้มีความสำเร็จในการจัดส่งนักศึกษาไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในตะวันออกกลาง เช่น มหาวิทยาลัย อัซฮัร ในไคโร มหาวิทยาลัยคิงอับดุลอาซีซ ณ เมืองเจดดะห์ ซาอุดิอารเบีย และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ อีก ทั้งยังเป็นที่เข้าใจกันว่ามีศูนย์กลางของกลุ่มนี้อยู่ในเมืองเมกกะ ซาอุดิอารเบีย เพื่อประสานงานในภูมิภาคนั้นของโลก มีการประชุมประจำในเมืองศักดิ์สิทธิ์นั้นเพื่อประเมินผลงานและวางแผน รัฐบาลมีความกังวลในข่ายงานและองค์การระหว่างประเทศในตะวันออกกลางที่ให้การสนับสนุนองค์การนี้อยู่

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น กลุ่ม BNPP ให้ความสนใจกับนิคมสร้างตนเองของชาวพุทธที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้น จากคำแถลงการณ์ร่วมของกลุ่มแบ่งแยกดินแดนนับแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา มีคนไทยพุทธจำนวน 120,000 กว่าคนจากจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เป้าหมายของรัฐบาลนั้นต้องการโยกย้ายชาวไทยพุทธ จำนวน 650,000 คน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณของชาวมาเลย์มุสลิม (Journal of the Muslim World Leaque, Vol, No. 6, April 1981 : 49, McBeth 1980 : 21) นิคมเหล่านี้ข้าราชการชาวไทยพุทธและพ่อค้าชาวจีนตกเป็นเป้าของการเรียกค่าคุ้มครอง และข่มขู่ เอกสารราชการกล่าวว่า หลาย ๆ กลุ่มของ BNPP ดำเนินกิจการทางการเมืองและการทหารโดยอาศัยเงินจากการเรียกค่าคุ้มครองและค่าไถ่ “โดยจ่าย 30% ให้แก่กองทุนส่วนกลาง” ขององค์การ

ข้อมูล: ชุดศึกษาวิจัย “พัฒนาการสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย” เรื่อง “สี่จังหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน” โดย สุรินทร์ พิศสุวรรณ

ภูมินามที่เริ่มต้นด้วยอัยรฺ ในเขตลุ่มน้ำสายบุรีตอนบนแถบลุ่มน้ำสายบุรี

เขตจังหวัด ยะลา นราธิวาส ส่วนมากอยู่บริเวณต้นน้ำ ที่มีความหมายเกี่ยวกับน้ำ (อัยรฺ)

ลำดับ	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	ที่มา/ความหมายของชื่อ
1.	อัยรฺ บูโละ		ลาโละ	รือเสาะ	
2.	อัยรฺ กลูแป		โคกสะตอ	รือเสาะ	
3.	อัยรฺ วสาเมาะ		โคกสะตอ	รือเสาะ	
4.	อัยรฺ จือนะห์		โคกสะตอ	รือเสาะ	
5.	อัยรฺ เจ๊ะยะ		ซากอ	ศรีสาคร	
6.	อัยรฺ กากอ		ซากอ	ศรีสาคร	
7.	อัยรฺ แยง		ศรีสาคร	ศรีสาคร	
8.	อัยรฺ ตือองอ		ศรีสาคร	ศรีสาคร	
9.	อัยรฺ กาแซ		ศรีสาคร	ศรีสาคร	
10.	อัยรฺ จูโจ๊ะ		ศรีสาคร	ศรีสาคร	
11.	อัยรฺ บือแก		ศรีสาคร	ศรีสาคร	
12.	อัยรฺ กือเดร์		ศรีบรรพต	ศรีสาคร	
13.	อัยรฺ ปูเต๊ะ		กายูคละ	แว้ง	
14.	อัยรฺ ตีมุง		มาโมง	แว้ง	
15.	อัยรฺ จือเราะห์		มาโมง	สุคิริน	
16.	อัยรฺ อบือรง		มาโมง	สุคิริน	

ลำดับ	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	ที่มา/ความหมายของชื่อ
18.	อัยรฺ ยือนิห์		เกียร์	สุคิริน	
19.	อัยรฺ ปาโจ		ภูเขาทอง	สุคิริน	
20.	อัยรฺ กาเปาะ		ภูเขาทอง	สุคิริน	
21.	อัยรฺ ดีแย		ร่มไทร	สุคิริน	
22.	อัยรฺ ตือญน		ปาเสมัส	สุไหงโก-ลก	
23.	อัยรฺ กรอส		จะแนะ	จะแนะ	
24.	อัยรฺ มือเซ		จะแนะ	จะแนะ	
25.	อัยรฺ ปีแซ		ผดุงมาตร	จะแนะ	คนที่มาอยู่ได้ทำไร่ปลูกข้าวและปลูกต้นกล้วยตามลำธารและได้เรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้าน"น้ำกล้วย" ซึ่งภาษามลายูเรียกว่า "อัยรฺปีแซ"
26.	อัยรฺ ลูโบ๊ะ		ผดุงมาตร	จะแนะ	
27.	อัยรฺ ปราดะห์		ช้างเผือก	จะแนะ	ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2499 โดยนายลาเยง มะแซ สาเหตุที่ตั้งชื่อ อัยรฺปราดะห์ เนื่องจากสายน้ำเริ่มตั้งแต่ต้นของหมู่บ้านจนถึงปลายของหมู่บ้านจะมีสายน้ำวนไปวนมารอบหมู่บ้าน มีลักษณะคล้ายงูเลื้อย ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อจากอัยรฺปราดะห์ เป็นน้ำวน ใน พ.ศ. 2510
28.	อัยรฺ ซือเร๊ะ		ช้างเผือก	จะแนะ	พื้นที่เป็นป่าดงดิบ มีสายน้ำ ลำธาร จำนวนไม่น้อยไหลลงสู่แม่น้ำสายบุรี, ซือเร๊ะ (ซือริ) แปลว่า เข็ดแล้ว
29.	อัยรฺ บือแต		ช้างเผือก	จะแนะ	
30.	อัยรฺ โซ		ช้างเผือก	จะแนะ	มีแม่น้ำสองสายมาบรรจบกันเป็นแม่น้ำสายเดียว หรือเรียกตามภาษามลายูว่า “อัยรฺซอ” แปลว่า “น้ำหนึ่ง” ปัจจุบันเรียกว่า “อัยรฺ โซ”

ลำดับ	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	ที่มา/ความหมายของชื่อ
32.	อัยรฺ บาลอ		ช้างเผือก	จะแนะ	
33.	อัยรฺ สะกูวา		ช้างเผือก	จะแนะ	
34.	อัยรฺ กือแซ		ช้างเผือก	จะแนะ	
35.	อัยรฺ กามาฮา		ช้างเผือก	จะแนะ	
36.	อัยรฺ จะเซง		ช้างเผือก	จะแนะ	
37.	อัยรฺ กือซา		ช้างเผือก	จะแนะ	
38.	อัยรฺ ลากอ		ช้างเผือก	จะแนะ	
39.	อัยรฺ ปาแญ		จวบ	เจาะอัยรฺร้อง	
40.	อัยรฺ สะเตียร์		บูกิต	เจาะอัยรฺร้อง	
41.	อัยรฺ กูเล็ง		บูกิต	เจาะอัยรฺร้อง	
42.	อัยรฺ ปาเซรฺ		ตันหยงลิมอ	ระแงะ	อัยรฺปาเซ แปลว่า น้ำทราย สืบเนื่องมาจากมีคลองที่ใช้ในหมู่บ้านตื้นเขินเห็นทรายขาวชัดเจน
43.	อัยรฺ แตแต				
44.	อัยรฺ มีแญ				
45.	อัยรฺ บลูวง				
46.	อัยรฺ จิ				
47.	อัยรฺ สกูปา				

ลำดับ	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	ที่มา/ความหมายของชื่อ
48.	อัยรฺ เมาะแมะนะ				
49.	อัยรฺ กือเมาะห์		ม.2 ต.ศรีสาคร	ศรีสาคร	
50.	อัยรฺ กาเว				
51.	อัยรฺ บาลิง				
52.	อัยรฺ มูนิง				
53.	อัยรฺ รุนิง				
54.	อัยรฺ ซือโญะห์				
55.	อัยรฺ วอ				
56.	อัยรฺ กือเด				
57.	อัยรฺ จือโบ				
58.	อัยรฺ ตือลอ				
59.	อัยรฺ จือกอ				
60.	อัยรฺ ฆือโละ				
61.	อัยรฺ บูโลหฺ				
62.	อัยรฺ บือแต				
63.	อัยรฺ บือฆา				
64.	อัยรฺ กาแซ				

ลำดับ	ชื่อบ้าน	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	ที่มา/ความหมายของชื่อ
65.	อัยรฺ เจียะ				
66.	อัยรฺ ฆือเมก				
67.	อัยรฺ อง				
68.	อัยรฺ ตาปง				
69.	อัยรฺ กือแจ				
70.	อัยรฺ ฮีเญา				
71.	อัยรฺ ซาญี				
72.	อัยรฺ ซือมา				
73.	อัยรฺ ซีเรสห์				
74.	อัยรฺ ดาฮง				
75.	อัยรฺ ริ				
76.	อัยรฺ กาเวาะห์				
77.	อัยรฺ ญารี	ม.4	สุคิริน	สุคิริน	อัยรฺ แปลว่า น้ำ ญารี แปลว่า นิ้วมือ ปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อเป็นหมู่บ้านราษฎ์สามัคคี
78.	อัยรฺ กีแย	ม.4	สุคิริน	สุคิริน	
79.	อัยรฺ เกอนูวา	ม.4	สุคิริน	สุคิริน	
80.	อัยร์ รือแม	ม.4	กายูบอเกาะ	รามัน	อัยรฺรามันเป็นสถานที่ตั้งโกตารามัน (หน้าประตูวัง)

ชื่อดังกล่าวแสดงเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่จังหวัดยะลาและนราธิวาส ล้วนมีความความสัมพันธ์กับน้ำอันเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต

จากข้อมูลเบื้องต้นพอที่ทำให้เห็นภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและความผูกพันระหว่างผู้คนกับลุ่มน้ำที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ทรัพยากรอื่นๆอีกจำนวนมาก และทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์อันสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งในลำดับต่อไปจะแสดงให้เห็นถึงทรัพยากร การจัดการทรัพยากร และผลอันเกิดขึ้นจากการจัดการทรัพยากร เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างเด่นชัด ก่อนที่จะนำไปสู่การสังเคราะห์ให้ได้แนวทางการจัดการทรัพยากรอันเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในพื้นที่อย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อมูล: กรมแผนที่ทหาร พ.ศ.2540 และสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่ นายนิญะฟัร จะปะกียา ครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม มัสยิดกลางรือเสาะ บ้านเลขที่ 27/7 ม.2 (บ้านซาฆอ) ต.ซากอ อ.ศรีสาคร จ.นราธิวาส

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ชุมชนท้อง และพื้นที่สำคัญของลุ่มน้ำสายบุรี” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้วิจัยได้แยกออกเป็น 3 พื้นที่ในลุ่มน้ำสายบุรี คือ

1. พื้นที่ภูมินิเวศวัฒนธรรม ตอนปลายของลุ่มน้ำสายบุรี เริ่มด้วยประวัติของเมืองสายบุรีโบราณ พัฒนาการเป็นเมืองตะลุบันสลินดงบายู สายบุรีในยุคปฏิรูปการเมืองของราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2445 (ค.ศ.1902) ตลอดจนความเป็นมาของ อ.ไม้แก่น อ.ปะนาเระ อ.ทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี และ อ.บาเจาะ จังหวัดนราธิวาส
2. พื้นที่ภูมินิเวศวัฒนธรรม ตอนกลางของลุ่มน้ำสายบุรี เริ่มจากกอตอรามัน พรุลานควาย พรุโต๊ะแนแว จือรังดาดง บ้านกือเม็ง อำเภอรือเสาะ โกตารายา (บือแนรายอ)
3. พื้นที่ภูมินิเวศวัฒนธรรม ตอนบนของลุ่มน้ำสายบุรี ที่เริ่มจากประวัติความเป็นมาของ อ.ศรีสาคร อ.สุคิริน นิคมสร้างตนเอง และเหมืองทองโต๊ะโม๊ะ จังหวัดนราธิวาส

ตลอดระยะทางเกือบ 200 กิโลเมตรตั้งแต่ตอนบนของลุ่มน้ำสายบุรีลงมายังปลายน้ำของลุ่มน้ำสายบุรีเต็มไปด้วยวิถีชีวิตของชุมชนที่ผูกพันกับสายน้ำ ลำธารจากป่าเขาและทรัพยากรที่มีใช้อย่างพอเพียง ทั้งนี้เกิดจากการจัดการโดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชนและการเคารพนับถือผู้อาวุโสที่ถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ระบบนิเวศของพื้นโดยรอบลุ่มน้ำสายบุรีจึงยังคงดำรงความอุดมสมบูรณ์ไว้อย่างมั่นคง

ปัจจุบัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติตามนโยบายของรัฐเข้ามามีบทบาทกับพื้นที่มากขึ้นโดยไม่มีการทำประชาพิจารณ์และให้ข้อมูลความรู้แก่ชุมชนเสียก่อน หลายโครงการจึงเป็นโครงการที่ไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน เนื่องจากวิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

สภาพแวดล้อมในบางพื้นที่อย่างรวดเร็ว ถึงเวลาแล้วที่ทางฝ่ายรัฐต้องลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อพบปะกับชุมชน โดยการให้ความรู้แก่ชาวบ้านและปฏิบัติการด้วยความโปร่งใสเน้นประโยชน์ความผาสุกของชุมชนเป็นหลัก ในอนาคตงานพัฒนาของรัฐจึงจะได้รับการตอบรับจากประชาชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

คำพังเพยภาษามลายูกล่าวว่า “Tak kena tak cinta” แปลว่า ไม่รู้จักก็ไม่รัก เมื่อคนในพื้นที่ไม่รู้จักประวัติความเป็นมาของตนเอง ก็ไม่มีความรู้สึกรักและผูกพันกับบ้านเกิดและอัตลักษณ์ของตน ทั้งนี้เนื่องจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ในอดีตถือเป็นของต้องห้าม เป็นภัยอันตรายที่คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถเรียนรู้หรือพูดถึงในวงกว้าง พื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์จึงเป็นพื้นที่ที่น่ากลัวสำหรับบุคคลจากภายนอก ฉะนั้นถึงเวลาแล้วที่ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมในการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อให้คนในท้องถิ่นเองรวมทั้งคนทั่วไปได้มีโอกาสเรียนรู้และรู้จักประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้คนในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับคนไทยทั่วไปตามเจตนารมณ์แห่งราชอาณาจักรไทย

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ควรจะได้รับการสนับสนุนหาทุนเพื่อพิมพ์เผยแพร่สู่องค์กรบริหารส่วนจังหวัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของรัฐบาล รวมทั้งโรงเรียนราษฎ์สอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างทั่วถึง